

Άγιος Βασίλειος 2030

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ, ΔΕΙΦΟΡΟ
ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2024

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή 4

Α΄ ΜΕΡΟΣ

2. Το Εννοιολογικό Πλαίσιο 11

3. Ορολογία 14

4. Μεθοδολογικό πλαίσιο 21

5. Σύνδεση Πολιτιστικής Διαδρομής και Πολιτιστικού Τουρισμού 23

6. Παραδείγματα Πολιτιστικών Διαδρομών 31

7. Η ιδέα της Πολιτιστικής Διαδρομής και του Πολιτιστικού Δικτύου 36

8. Ο Φορέας Διαχείρισης 43

9. Η διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής 47

10. Η υλοποίηση των δράσεων του Σχεδίου 50

11. Ψηφιοποίηση και εφαρμογές εικονικής πραγματικότητας 56

12. Το πρόγραμμα marketing 59

13. Ίδρυμα Πολιτισμού, Εικονογραφίας και Φιλοσοφίας 63

Β΄ ΜΕΡΟΣ

14. Περιγραφή του αντικειμένου 69

15. Στοιχεία του δήμου Αγίου Βασιλείου 71

16. Η πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής 96

17. Τα σημεία της Πολιτιστικής Διαδρομής 104

18. Τα Υποέργα που θα περιλαμβάνονται στη μελέτη 284

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ 289

1.Εισαγωγή

Το *Στρατηγικό Σχέδιο για μία Βιώσιμη, Αειφόρο και Καινοτόμο Ανάπτυξη του Δήμου Αγίου Βασιλείου* εκπονήθηκε στο πλαίσιο της Σύμβασης που υπεγράφη τον Ιανουάριο του 2024 μεταξύ του αναδόχου από τη μία πλευρά και του Δήμου Αγίου Βασιλείου από την άλλη. Η διάρκεια για την εκτέλεση της υπηρεσίας ορίστηκε στους 12 μήνες.

Η ανάθεση της συγκριμένης υπηρεσίας έγινε κατόπιν διαπίστωσης ότι υπάρχει η αναγκαιότητα, όπως επιβάλλουν οι σημερινές συνθήκες, για την εκπόνηση ενός αναπτυξιακού σχεδίου για την περιοχή του Δήμου Αγίου Βασιλείου, που θα αναδεικνύει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, χωρίς αποκλεισμούς, θα προβάλλει τα μνημεία, την παράδοση, γενικά την πολιτιστική κληρονομιά, το φυσικό περιβάλλον, θα στηρίζει τη ντόπια παραγωγή και τα τοπικά προϊόντα, θα δημιουργήσει έναν ποιοτικό τουριστικό προορισμό, δίνοντας ένα μοναδικό χαρακτήρα και μία ξεχωριστή ταυτότητα σε ολόκληρη την περιοχή. Το σχέδιο αυτό επιβάλλεται την ίδια στιγμή να έχει χαρακτηριστικά αειφορίας και βιωσιμότητας, καθώς προτεραιότητα για να υλοποιηθεί αποτελεί η προστασία και η διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου. Κατόπιν των διαπιστώσεων αυτών ανατέθηκε η υπηρεσία στον ανάδοχο και το Σχέδιο εκπονήθηκε από τον Σταύρο Ρακιντζή, πτυχιούχο του τμήματος Ευρωπαϊκού Πολιτισμού του Ε.Α.Π., κάτοχο μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και υποψήφιου διδάκτορα του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Το κείμενο Στρατηγικού Σχεδιασμού, με το γενικό τίτλο *Άγιος Βασίλειος 2030*, αποτελεί ουσιαστικά έναν οδηγό για μία καινοτόμο πρόταση βιώσιμης ανάπτυξης της περιοχής του δήμου Αγίου Βασιλείου, με σύγχρονους όρους, σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές και τις παγκόσμιες τάσεις, τις θεωρητικές αναζητήσεις και τη διεθνή και εγχώρια εμπειρία, με βασικούς άξονες τον πολιτισμό και το περιβάλλον. Η ανάδειξη του Πολιτιστικού Τοπίου, η διαμόρφωση μίας Πολιτιστικής Διαδρομής και η δημιουργία ενός Πολιτιστικού Δικτύου αποτελούν τα βασικά στοιχεία του σχεδιασμού.

Το σχέδιο περιλαμβάνει μία ολοκληρωμένη πρόταση. Αναφέρεται σε όλη την περιοχή, αναδεικνύει τα ιστορικά μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους, τους ιστορικούς τόπους, την άυλη Πολιτιστική Κληρονομία και την παράδοση, όπως επίσης τα φυσικά τοπία και τα αξιοθέατα. Δημιουργεί μία νέα μορφή Πολιτιστικού Τουρισμού, με ένα σύγχρονο branding για την περιοχή. Σημαντικό στοιχείο είναι, ότι για να υλοποιηθεί το Σχέδιο απαιτείται η ενεργός συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Κινητοποιεί τα μέλη της, στηρίζει την επιχειρηματικότητα, τη ντόπια παραγωγή και δημιουργεί το πλαίσιο για την προσέλκυση επενδύσεων. Βασικός όρος αποτελεί η προστασία και ανάδειξη της Πολιτιστικής Κληρονομιάς γενικότερα, όπως και του φυσικού τοπίου.

Η ανάπτυξη που επιδιώκει το Σχέδιο θα επιτευχθεί με βασική αξία την προστασία του περιβάλλοντος και τη διατήρηση του Πολιτιστικού Τοπίου. Πρόκειται κυρίως για ένα Σχέδιο Βιώσιμης και Αειφόρου Ανάπτυξης, που θα διατηρήσει τα πολιτιστικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά της περιοχής υλοποίησης. Για το λόγο αυτό απαιτείται η τήρηση του σχετικού νομοθετικού πλαισίου, των κανονισμών και των αποφάσεων για την προστασία της περιοχής, από οποιαδήποτε αλλοίωση των χαρακτηριστικών της, αλλά και από οποιονδήποτε άλλο κίνδυνο.

Η εκπόνηση του Σχεδίου έγινε σύμφωνα με την παγκόσμια και κυρίως την ευρωπαϊκή εμπειρία, ενώ απολύτως χρήσιμα ήταν και τα εγχώρια παραδείγματα. Ακολούθησε θεωρητικές αρχές, οι οποίες έχουν αναπτυχθεί τις τελευταίες δεκαετίες, ενώ συμπεριέλαβε προβληματισμούς που έχουν τεθεί για την αστική ανάπτυξη και την αναζωογόνηση των περιοχών της υπαίθρου, όπως είναι η συγκεκριμένη. Χρησιμοποίησε έννοιες που περιγράφουν το θεωρητικό πλαίσιο και βρίσκουν εφαρμογή στην πράξη, με βασικές εκείνες της διαχείρισης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, της Πολιτιστικής Διαδρομής, του Πολιτιστικού Δικτύου και του Πολιτιστικού Τοπίου.

Η πρόταση έχει σκοπό να δώσει τις κατευθύνσεις πάνω στις οποίες θα διαμορφωθούν οι τελικοί άξονες και το οριστικό Σχέδιο προς υλοποίηση. Απαιτείται στη συνέχεια η εξειδίκευση των δράσεων, να γίνει ο ορισμός των φάσεων υλοποίησης των έργων, η εκπόνηση επιμέρους μελετών, ο εντοπισμός των χρηματοδοτικών πηγών, η επιλογή των προσώπων και των φορέων που θα συμμετέχουν και κυρίως η συγκρότηση ενός Φορέα Διαχείρισης για το συντονισμό και την υλοποίηση του σχεδιασμού.

Ο τίτλος του Σχεδίου είναι *Άγιος Βασίλειος 2030*, γιατί οριοθετεί την περιοχή ενδιαφέροντος και επειδή θα επιδιωχθεί μέχρι το 2030 να έχει υλοποιηθεί το βασικό σκέλος του σχεδιασμού, με την ανάπτυξη των κύριων υποδομών. Θα αποτελεί ουσιαστικά στη φάση εκείνη και το θεμέλιο πάνω στο οποίο θα εξελιχθεί το έργο, ενώ η πλήρης εφαρμογή του θα έχει γίνει μέχρι τη επόμενη δεκαετία. Αυτό απαιτεί συστηματική προσπάθεια από όλους τους εμπλεκόμενους που θα συμμετέχουν.

Το Σχέδιο για να υλοποιηθεί χρειάζεται η ενεργός συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και των φορέων που την εκπροσωπούν. Κυρίαρχο ρόλο θα έχει η δημοτική αρχή της περιοχής που θα επιβλέπει, θα χαράσσει πολιτικές και θα λαμβάνει αποφάσεις. Θα κινητοποιεί ακόμα, θα ενθαρρύνει και θα είναι σε διαρκή επαφή με τους κατοίκους για τον τελικό σχεδιασμό και την υλοποίηση της πρότασης για τη Βιώσιμη και Αειφόρο Ανάπτυξη. Με τον τρόπο αυτό το σχέδιο θα είναι ρεαλιστικό και υλοποιήσιμο.

Στη συνέχεια του Σχεδίου προτείνεται ενδεικτικά η Πολιτιστική Διαδρομή, ως εργαλείο τοπικής ανάπτυξης, πάνω στο οποίο θα μπορεί να διαμορφωθεί και να υλοποιηθεί το έργο. Πρόκειται δηλαδή για το περίγραμμα στο οποίο στηρίζεται η υλοποίηση της πρότασης. Σε αυτό το παράδειγμα περιλαμβάνεται και το αφήγημα το οποίο θα δίνει το χαρακτήρα της Πολιτιστικής Διαδρομής.

Για την υλοποίηση του Σχεδίου απαιτούνται συνέργειες σε επίπεδο τοπικών αρχών και κοινωνίας με τη συμμετοχή των πολιτών, για την προστασία και ανάδειξη των μνημείων και γενικότερα την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων, με προσανατολισμό την αειφόρο

ανάπτυξη της περιοχής. Σε μία κρίσιμη περίοδο, ο πολιτισμός δείχνει ικανός να κινητοποιεί τους πολίτες σε συλλογικές δράσεις σε μία χώρα όπως η Ελλάδα, που η λεγόμενη κοινωνία των πολιτών χαρακτηρίζεται ως ισχνή απέναντι στο κράτος.

Η συμμετοχή των ιδιωτών, των συλλόγων και άλλων φορέων σε θέματα Πολιτιστικής Διαχείρισης και διοργάνωσης πολιτιστικών δραστηριοτήτων δίνει άλλη διάσταση και ώθηση στη δημιουργία πολιτιστικών προϊόντων και διευρύνει την προσπάθεια ανάδειξης των πολιτιστικών αγαθών. Διαμορφώνονται πολιτιστικά προγράμματα και παρακινούνται μέσω του εθελοντισμού οι πολίτες να συμμετέχουν ενεργά και να συμβάλλουν σε αυτό το εγχείρημα. Σε τοπικό επίπεδο η αυτοδιοίκηση έχει σημαντικό ρόλο στην κινητοποίηση των πολιτών και των συλλογικών φορέων για τη χάραξη και υλοποίηση πολιτιστικών προγραμμάτων. Ο πολιτισμός αποτελεί το όχημα για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη ενός τόπου. Η συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων κρίνεται πλέον απαραίτητη για την προστασία, την ανάδειξη, αλλά και τη φυσιογνωμία των πολιτιστικών αγαθών. Διότι πλέον σημασία έχει και το πως μία κοινωνία αντιλαμβάνεται τον πολιτισμό και τα μνημεία της, τα οποία ζωντανεύουν μέσα από την επιστημονική τεκμηρίωση, αλλά και από την αντίληψη που έχει για αυτά ο τοπικός πληθυσμός, καθώς και το νόημα που δίνει.

Εδώ θα πρέπει να επισημανθούν δύο βασικοί παράγοντες που διαμορφώνουν και συμπληρώνουν το πλαίσιο για τη διαμόρφωση ενός προγράμματος Πολιτιστικής Διαχείρισης και σε τοπικό επίπεδο. Το ένα είναι η εξέλιξη της νέας τεχνολογίας και του διαδικτύου, που βοηθούν τον επισκέπτη να γνωρίσει, να ανακαλύψει εκ των προτέρων, αλλά και κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του ένα μνημείο και να έρθει σε επαφή με τον πολιτισμό και την παράδοση ενός τόπου. Το άλλο είναι η ανάπτυξη του τουρισμού εμπειρίας, που διαφοροποιείται από το μοντέλο του μαζικού τουρισμού. Ο επισκέπτης γίνεται ουσιαστικά περιηγητής και ο λόγος επίσκεψης σε έναν τόπο είναι η εμπειρία, να γνωρίσει τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους και μαζί την ιστορία, την παράδοση, τα τοπικά προϊόντα, το φυσικό τοπίο. Αυτή η τάση διαμορφώνει έναν πολιτιστικό και φυσιολατρικό προορισμό, η οποία και ολοένα αυξάνεται στις προτιμήσεις. Ο επισκέπτης διεξάγει τη δική του έρευνα για το χώρο, τους ανθρώπους και τις παραδόσεις. Ο προορισμός γίνεται εμπειρία και ο επισκέπτης επιθυμεί να τη βιώσει. Τα μνημεία και η φύση θα αποτελέσουν τους φυσικούς αφηγητές για τους επισκέπτες, οι οποίοι γίνονται περιηγητές, που αναζητούν την ψυχαγωγία, τη γνώση, την εμπειρία, την απόλαυση, το μυστήριο και θα τους τα παρέχει το μοναδικό Πολιτιστικό Τοπίο.

Η διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς αποτελεί μέρος της Πολιτιστικής Διαχείρισης. Σχετίζεται άμεσα με τα μνημεία ενός τόπου και τις διαδικασίες τεκμηρίωσης, προστασίας, συντήρησης, ερμηνείας, ανάδειξης, προβολής τους και διαχείρισης, με τη συμμετοχή της επιστημονικής κοινότητας, των κρατικών φορέων και υπηρεσιών, της αυτοδιοίκησης και των τοπικών κοινωνιών. Το ICOMOS, το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών, στη *Διεθνή Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού* (1999), συνδέει την έννοια της Πολιτιστικής Κληρονομιάς με τον τουρισμό και εμπλέκει τις τοπικές κοινωνίες και τους φορείς με την ανάδειξη και την προστασία των πολιτιστικών στοιχείων. Συνδέεται η Πολιτιστική Κληρονομιά με την τουριστική δραστηριότητα και θεωρεί ότι ο τουρισμός αποφέρει οφέλη στις κοινότητες υποδοχής και

παρέχει ένα σημαντικό κίνητρο για να φροντίσουν και να διατηρήσουν την κληρονομιά αυτή και τις πολιτιστικές πρακτικές τους. Περιγράφει έτσι μία τάση, η οποία κερδίζει σήμερα ολοένα και περισσότερο έδαφος. Η διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς ξεφεύγει από τις τυπικές διαδικασίες. Αποτελεί μία συμμετοχική διαδικασία που απαιτεί οργάνωση.

Η διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, σε επίπεδο πρακτικής και πολιτιστικής πολιτικής, κινείται πλέον σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς, από την τεκμηρίωση, τη νοηματοδότηση, την προστασία και τη συντήρηση των μνημείων, μέχρι την ανάδειξη και την προβολή τους, συμβάλλοντας μεταξύ άλλων και στην τοπική ανάπτυξη μίας περιοχής. Τα μνημεία πλέον δε γίνονται αντιληπτά μόνο ως τεκμήρια του παρελθόντος μέσα από μία περιοριστική αντίληψη, η αντιμετώπιση των οποίων γίνεται με εσωστρέφεια, αλλά συνδέονται με το περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται, όπως και με τις λειτουργίες των τοπικών κοινωνιών. Η προστασία και η ανάδειξη των τόπων αυτών, η διαρκής συνομιλία του παρελθόντος με το παρόν και η προβολή στο μέλλον ενισχύουν τα χαρακτηριστικά της πολιτισμικής φυσιογνωμίας της εκάστοτε κοινωνίας.

Απαιτείται ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός για την αποτελεσματική διαχείριση και ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος, δημιουργώντας τις συνθήκες για μία Βιώσιμη και Αειφόρο Ανάπτυξη. Η περιοχή του δήμου Αγίου Βασιλείου διαθέτει ένα εντυπωσιακό Πολιτιστικό Τοπίο το οποίο απαρτίζεται από πολιτιστικά αγαθά που καλύπτουν όλες τις ιστορικές περιόδους, από την αρχαιότητα μέχρι τη νεότερη εποχή, σε συνδυασμό με ένα απaráμιλλης ομορφιάς φυσικό περιβάλλον, με ορεινούς όγκους, φαράγγια, πεδιάδες, και μοναδικές παραλίες. Διαμορφώνεται έτσι ένα σκηνικό μέσα στο οποίο ο επισκέπτης βιώνει και ανακαλύπτει μία μοναδική εμπειρία. Την ίδια στιγμή γνωρίζει την κοινωνία, τις παραδόσεις του τόπου, τη ντόπια παραγωγή και με τον τρόπο αυτό δημιουργείται ένα ποιοτικό και πρότυπο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης. Η αειφορία και η διατήρηση του Πολιτιστικού Τοπίου αποτελεί προτεραιότητα της αναπτυξιακής διαδικασίας.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ

2. Το Εννοιολογικό Πλαίσιο

Η πρόταση περιλαμβάνει το σχεδιασμό μίας Πολιτιστικής Διαδρομής και της ανάδειξης του ευρύτερου Πολιτιστικού Τοπίου, με τα μνημεία, τους ιστορικούς τόπους και τις περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους του δήμου Αγίου Βασιλείου Ρεθύμνου, τη δημιουργία, ανάπτυξη, λειτουργία και προώθηση ενός Πολιτιστικού Δικτύου, καθώς και τη λειτουργία του Φορέα Διαχείρισης, ο οποίος θα αναλάβει το διοικητικό και διαχειριστικό κομμάτι του έργου. Πρόκειται για μία Πολιτιστική Διαδρομή με πολυσύνθετο χαρακτήρα. Θα επιδιωχθεί ουσιαστικά η διασύνδεση και η αλληλεπίδραση επιμέρους κομβικών Πολιτιστικών Τοπίων, ιστορικής, αρχαιολογικής, θρησκευτικής και λαογραφικής σημασίας, φυσικών τοπίων ιδιαίτερου κάλλους και σημείων παραγωγικής δραστηριότητας.

Η περιοχή θα αναδείξει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, τα ιδιαίτερα της χαρακτηριστικά, θα τα αξιοποιήσει για να γίνει ανταγωνιστική. Έτσι ακολουθεί τις τάσεις και προσαρμόζεται στα δεδομένα που διαμορφώνονται σήμερα, καθώς οι κύριες μορφές, οι λειτουργίες και οι μηχανισμοί πολιτικής της τοπικής και περιφερειακής οικονομικής στρατηγικής στις προηγμένες δυτικές κοινωνίες έχουν υποστεί σημαντικές μεταβολές σε σχέση με το ρόλο των πόλεων και της υπαίθρου. Αυτές οι αλλαγές δίνουν έμφαση στον ανταγωνισμό των κρατών και στην «επιχειρηματική πόλη» σε περιφερειακό και σε τοπικό επίπεδο. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι η προώθηση της ανταγωνιστικότητας των αντίστοιχων οικονομικών τους χώρων είτε διαπεριφερειακά είτε ενδοπεριφερειακά¹.

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά με την παγκοσμιοποίηση απελευθέρωσαν κεφάλαια, επιχειρήσεις και υπηρεσίες και δημιούργησαν τις συνθήκες ενός αστικού ανταγωνισμού. Η ευκολία μετακίνησης κεφαλαίων και επιχειρήσεων παγκοσμίως προκαλούν έντονο ανταγωνισμό για την προσέλκυση κεφαλαίων και επενδύσεων. Χώρες, περιφέρειες και πόλεις επιδιώκουν να γίνουν ελκυστικές δίνοντας κίνητρα και προχωρώντας σε έργα αναβάθμισης του χώρου με τη δημιουργία νέων δομών πολιτισμού και δραστηριοτήτων και την αναβάθμιση της εικόνας του τόπου μέσω αναπλάσεων των ιστορικών κέντρων αλλά και μέσω καινοτόμου σχεδιασμού του χώρου γενικώς. Η λογική αυτή επηρεάζει τη λειτουργία και περιοχών που δεν αποτελούν ένα αμιγώς αστικό τοπίο και οι οποίες αποτελούν τμήματα της υπαίθρου.

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η «επιχειρηματική πόλη», διαμορφώνοντας το μεταμοντέρνο τοπίο. Ακολουθώντας το συγκεκριμένο πρότυπο χρησιμοποιούνται προγράμματα μάρκετινγκ, αξιοποιούνται οι σύγχρονες τεχνολογίες, εντείνεται η επιχειρηματικότητα και διαμορφώνεται ένα νέο είδος τοπικής διακυβέρνησης. Οι πολιτιστικοί πόροι αποτελούν το κατάλληλο εργαλείο για τη διαμόρφωση μίας πολιτικής που συνάδει στο πνεύμα ενός τέτοιου

¹ Jessop, B. (1997), 'The entrepreneurial city: re-imagining localities, redesigning economic governance, or restructuring capital?', in N. Jewson and S. MacGregor, eds, *Realising Cities: New Spatial Divisions and Social Transformation*, p. 28-41, Routledge, London.

σχεδιασμού. Ο αστικός ανταγωνισμός επιχειρεί να διαμορφώσει ένα ανταγωνιστικό branding τόπου το οποίο θα το κάνει ελκυστικό στον παγκόσμιο τουρισμό και έτσι θα αναπτύξει την επιχειρηματικότητα και θα προσελκύσει επενδύσεις, ενώ οι ντόπιοι επιχειρηματίες θα μπορούν να αναπτύξουν καινοτόμες δραστηριότητες. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρξουν συνέργειες μεταξύ κράτους, ΟΤΑ, επιχειρήσεων και οργανώσεων.

Βασική προτεραιότητα είναι η ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών αυτών. Οργανώνονται μεγάλα γεγονότα και προβάλλονται μαζί με τα τοπία είτε αυτά είναι αστικά είτε περιφερειακά. Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώνονται νέα τοπία, αναδεικνύονται και προστατεύονται τα μνημεία, δημιουργούνται και αναπτύσσονται Πολιτιστικές Διαδρομές, γίνονται αναπλάσεις των μνημειακών και ιστορικών χώρων, επαναχρησιμοποιούνται μνημεία και βιομηχανικά κτήρια, τα οποία εντάσσονται στο νέο τοπίο. Την ίδια στιγμή δημιουργούνται νέα εμβληματικά κτήρια και υποδομές ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής σημασίας, που αναδεικνύουν το χαρακτήρα και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής, τα οποία μπορεί να είναι από κτήρια, μέχρι γέφυρες και νέα μνημεία, που θα αποτελέσουν και σημεία αναφοράς. Διοργανώνονται μεγάλα γεγονότα που προβάλλουν γενικά την περιοχή. Απαιτούνται όμως και αποφάσεις και για τη διασφάλιση της εδαφικής και κοινωνικής συνοχής της περιοχής.

Την ίδια στιγμή ένας σχεδιασμός που στηρίζεται πάνω στο συγκεκριμένο πρότυπο θα πρέπει να προσέξει ιδιαίτερα να μην υπάρξουν αποκλεισμοί, χωρικές ανισότητες και προσήλωση μόνο στα οικονομικά οφέλη που μπορεί να αποφέρει η πολιτιστική ανάπτυξη. Χρειάζεται να αναπτυχθούν πολιτιστικές δραστηριότητες και να υπάρξουν τα αντίστοιχα οφέλη σε όλα τα σημεία της περιοχής. Το πρότυπο της «δημιουργικής πόλης» θα επιτρέψει αποτελεσματικά στον πολιτισμό και τη δημιουργικότητα να συμβάλλουν στην τοπική και κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη. Ο πολιτισμός, οι τέχνες, οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες (CCI), οι διαφορετικές εκφράσεις και η φαντασία αναπτύσσονται και συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Αυτά τα στοιχεία χρησιμεύουν ως πηγή καινοτομίας και μοναδικότητας και μια σειρά παραγόντων, δημόσιων και ιδιωτικών, στις δημιουργικές πόλεις αναλαμβάνουν δράσεις και συνεισφέρουν για να αποκομίσει η περιοχή και η τοπική κοινωνία τα οφέλη της χωρικής, οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης².

Απαραίτητο κριτήριο αποτελεί η ανάγκη για τη διασφάλιση της Βιώσιμης και Αειφόρου Ανάπτυξης. Αυτό γίνεται σε συνάρτηση με την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της περιοχής. Τα στοιχεία που συναποτελούν το πολιτιστικό και φυσικό κεφάλαιο θα αποτελέσουν την ίδια στιγμή σημαντικούς οικονομικούς πόρους και η προστασία, όπως και η αξιοποίησή τους θα εξασφαλίσουν μία καλύτερη ποιότητα ζωής των κατοίκων, την ποιότητα της περιοχής, ως προορισμού ξένων επισκεπτών, την ανάπτυξη των υφιστάμενων δραστηριοτήτων και τη δημιουργία νέων, σε όλους τους τομείς.

Την ίδια στιγμή η υλοποίηση ενός Σχεδίου βιώσιμης ανάπτυξης θα αναδείξει και θα δώσει το κίνητρο να προστατευθούν τα σημαντικά μνημεία του πολιτισμού, καθώς και το εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να ληφθούν αποφάσεις για ανάπτυξη περιβαλλοντικών δικτύων, την ανάδειξη της σημασίας και της προστασίας των περιοχών

² UNESCO, THE WORLD BANK, (2021), *Cities, Culture, Creativity, Leveraging culture and creativity for sustainable urban development and inclusive growth*, Paris.

αυτών, τη δημιουργία εργαλείων για την επίτευξη αυτού του σκοπού και την αντίστοιχη ανάπτυξη υποδομών στην περιοχή. Έτσι δημιουργείται μία σχέση αλληλεξάρτησης ανάμεσα στον άνθρωπο, τη φύση και το Πολιτιστικό Τοπίο, η οποία μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μία Βιώσιμη και Αειφόρο Ανάπτυξη στην περιοχή και θα την καταστήσει ιδιαίτερα ανταγωνιστική. Συνεπώς προέχει καταρχάς η διαχείριση, η διατήρηση και η ανάπτυξη των Πολιτιστικών Τοπίων και η ένταξη σε ένα ολοκληρωμένο δίκτυο προστασίας, ανάδειξης, αξιοποίησης και προώθησης. Αποδίδεται έτσι νέο νόημα στα ιστορικά, αρχαιολογικά και φυσικά τοπία, αναδεικνύονται τα πολιτιστικά στοιχεία και μνημεία, κατασκευάζονται κτήρια και δομές υψηλής αρχιτεκτονικής αξίας και δίνεται νέα αναπτυξιακή ώθηση στην ύπαιθρο και τους οικισμούς. Για το λόγο αυτό απαιτείται ένας καινοτόμος και ολιστικός σχεδιασμός.

Οι πολιτιστικοί πόροι συνεπώς αποτελούν μοχλό τοπικής ανάπτυξης. Βασικό εργαλείο στην κατεύθυνση αυτή είναι η Πολιτιστική Διαδρομή. Γίνεται ο εντοπισμός, η συλλογή και η καταγραφή όλων των πολιτιστικών, φυσικών και παραγωγικών στοιχείων της περιοχής. Τα στοιχεία αυτά θα αποτελέσουν και το περιεχόμενο για τη δημιουργία ενός νέου αφηγήματος στο οποίο θα διαμορφωθεί ο χαρακτήρας και η εικόνα της περιοχής. Αυτό που καταρχάς πρέπει να προχωρήσει είναι ένα σχέδιο διαδρομής. Που θα περιλαμβάνει την ιδέα και το αφήγημα της διαδρομής, το Πολιτιστικό Τοπίο, τα μνημεία με τους ιστορικούς τόπους, καθώς και τη συμμετοχή των φορέων. Θα ακολουθήσει η δημιουργία του brand της διαδρομής και οι υποδομές που χρειάζονται.

3. Ορολογία

Η πρόταση περιλαμβάνει έννοιες που εξηγούν τη λογική στην οποία στηρίζεται ο σχεδιασμός για μία βιώσιμη ανάπτυξη, με την ανάδειξη του Πολιτιστικού Τοπίου της περιοχής, που χρειάζονται αποσαφήνιση. Η Πολιτιστική Κληρονομιά, η Πολιτιστική Διαχείριση, το Πολιτιστικό Τοπίο, τα Πολιτιστικά Αγαθά, η Πολιτιστική Διαδρομή, ο Πολιτιστικός Τουρισμός, συνδέουν τα στοιχεία για την εκπόνηση του Σχεδίου, οι δράσεις του οποίου θα πρέπει στη συνέχεια να υλοποιηθούν.

Αειφορία και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Πρόκειται για τους αγγλικούς όρους “sustainability” ή “sustainabledevelopment”. Σκοπός είναι η προσαρμογή του ανθρώπου και των δραστηριοτήτων του με το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει, ούτως ώστε να εξασφαλίζεται η ποιότητα ζωής για τον ίδιο τον άνθρωπο και η διατηρησιμότητα της φύσης στο παρόν και στο μέλλον. Η Βιώσιμη Ανάπτυξη ορίστηκε στην έκθεση Brundtland της Διεθνούς Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του 1987, *Το κοινό μέλλον μας*, ως «μία ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες». Επιδιώκει να συνδυάσει την προώθηση της οικονομικής ευημερίας με την κοινωνική ένταξη και την περιβαλλοντική διαχείριση και χρησιμεύει ως βάση για όλες τις πρωτοβουλίες και πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)³.

Πολιτιστική Κληρονομιά: Η Πολιτιστική Κληρονομιά της χώρας αποτελείται από τα Πολιτιστικά Αγαθά που βρίσκονται εντός των ορίων της Ελληνικής Επικράτειας, συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων, καθώς και εντός άλλων θαλάσσιων ζωνών στις οποίες η Ελλάδα ασκεί σχετική δικαιοδοσία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Η Πολιτιστική Κληρονομιά περιλαμβάνει και τα άυλα Πολιτιστικά Αγαθά. Στο πλαίσιο των κανόνων του διεθνούς δικαίου, το Ελληνικό Κράτος μεριμνά και για την προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών που προέρχονται από την Ελληνική Επικράτεια οποτεδήποτε και αν απομακρύνθηκαν από αυτήν. Το Ελληνικό Κράτος μεριμνά επίσης στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου για την προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών που συνδέονται ιστορικά με την Ελλάδα οπουδήποτε και αν βρίσκονται⁴.

Ως Πολιτιστική Κληρονομιά θεωρούνται:

α) τα μνημεία: αρχιτεκτονικά έργα, έργα μνημειακής γλυπτικής και ζωγραφικής, στοιχεία ή κατασκευές αρχαιολογικής φύσης, επιγραφές, υπόσκαφα και

³ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:sustainable_development.

⁴ N. 4858/2021, Άρθρα 2, 3, ΦΕΚ Α 220/19.11.2021, *Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς*.

συνδυασμοί χαρακτηριστικών, τα οποία έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης,
 β) κτήρια: χωριστά ή συνδεδεμένα τα οποία, λόγω της αρχιτεκτονικής τους, της ομοιογένειάς τους ή της θέσης τους στο τοπίο, έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης,
 γ) τοποθεσίες: έργα του ανθρώπου ή τα συνδυασμένα έργα της φύσης και του ανθρώπου και περιοχές συμπεριλαμβανομένων αρχαιολογικών χώρων που έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από ιστορική, αισθητική, εθνολογική ή ανθρωπολογική άποψη⁵.

Η ανάδειξη της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η ανάπτυξη των μουσείων στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 συνδέονται με την ανάπτυξη του τουρισμού μίας περιοχής. Τα Πολιτιστικά Αγαθά και η Πολιτιστική Διαχείριση συμπεριλαμβάνονται στον αναπτυξιακό σχεδιασμό και εκδηλώνεται την ίδια στιγμή η ανάγκη της ενεργούς συμμετοχής της κοινωνίας. Η τάση αυτή στις μέρες μας είναι ιδιαίτερα ισχυρή και η Πολιτιστική Κληρονομιά αποτελεί βασικό παράγοντα στα σχέδια τουριστικής ανάπτυξης. Ο τουρισμός βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την τάση ανάδειξης, διάσωσης και διαχείρισης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε πολλά κράτη. Οι τοποθεσίες αναδεικνύονται καθώς υπάρχει κοινό, πρόθυμο να τις επισκεφθεί. Έτσι τα μνημεία συντηρούνται, προστατεύονται και υλοποιούνται έργα για να γίνουν επισκέψιμα και να γίνει γνωστός ο πολιτισμός μιας περιοχής. Το παρελθόν αποτελεί εικόνα του χαρακτήρα ενός τόπου, ο οποίος αποκτά αυθεντικότητα. Οι άνθρωποι ενός τόπου νοηματοδοτούν και οικειοποιούνται τα μνημεία τους και έτσι το παρελθόν συναντά το παρόν. Ο προορισμός έτσι γίνεται μοναδικός για τον επισκέπτη, ο οποίος πλέον έρχεται για να αποκτήσει την εμπειρία του τόπου.

Η Πολιτιστική Κληρονομιά διαμορφώνει τη σκέψη μίας κοινότητας, όπως και τον τόπο στο οποίο διαβιώνει. Εκφράζει τον τρόπο ζωής της κοινότητας συμπεριλαμβάνοντας ήθη, έθιμα, πρακτικές, αντικείμενα, κτήρια και καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Οι εκφράσεις αυτές διατηρούνται στο χρόνο για να τις παραλάβουν οι επόμενες γενεές. Την ίδια στιγμή η υλική και η άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά συνδέονται με το χώρο μέσα στον οποίο ζει και δραστηριοποιείται μία κοινότητα. Ο πολιτισμός συσχετίζεται με το φυσικό περιβάλλον, διαμορφώνοντας ένα Πολιτιστικό Τοπίο. Τα στοιχεία αυτά καθορίζουν και το χαρακτήρα της κοινότητας και τον ανθρώπων της.

Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Αποτελεί έναν αυτόνομο επιστημονικό κλάδο που καταπιάνεται με τη μελέτη, τεκμηρίωση προστασία, συντήρηση, ερμηνεία, ανάδειξη και προβολή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ασχολείται με την κοινωνική και πολιτική διάσταση της διαχείρισης του πολιτιστικού αποθέματος, εστιάζοντας στην αναγνώριση των πολλαπλών αξιών του, στην ενεργή εμπλοκή των τοπικών κοινωνιών και την ευαισθητοποίηση του κοινού.

⁵ UNESCO World Heritage Centre, (2012), *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, Paris, σελ. 13.

Η ολοκληρωμένη διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς προϋποθέτει διεργασίες που σχεδιάζονται και υλοποιούνται με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον⁶.

Συνεπώς η διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς συνδέεται με τις διαδικασίες συντήρησης, αποκατάστασης, αναστήλωσης, διατήρησης, τεκμηρίωσης, ερμηνείας, προστασίας, ανάδειξης των μνημείων, όπως και με θέματα τουριστικής και οικονομικής ανάπτυξης ενός τόπου. Η Πολιτιστική Κληρονομιά δέχεται πολλές απειλές για την ασφάλειά της, όπως περιβαλλοντικές, λόγω για παράδειγμα της κλιματικής αλλαγής, καθώς και ανθρωπογενείς απειλές. Αυτό σημαίνει ότι εμπλέκονται στην αντιμετώπιση των ζητημάτων που προκύπτουν ειδικότητες επιστημόνων, η κοινωνία των πολιτών με την ευρύτερη έννοια, πολιτιστικοί φορείς, καθώς επίσης διάφορα επίπεδα εξουσίας, από το κεντρικό κράτος και τις τοπικές υπηρεσίες, μέχρι την τοπική αυτοδιοίκηση. Η ουσία της Πολιτιστικής Διαχείρισης τονίζει σαφέστατα τη σημασία της επιστημονικής έρευνας στην προστασία και συντήρηση των μνημείων, όμως δεν περιορίζεται εκεί. Οι αρχαιολογικοί και ιστορικοί τύποι συνεχίζουν και βρίσκονται στο σημερινό γεωγραφικό, αλλά και κοινωνικό πλαίσιο και δεν πρέπει να απομακρυνθούν, διότι υπάρχει ο σοβαρός κίνδυνος της εγκατάλειψης και της περιφρόνησης των μνημείων, άρα της οριστικής φθοράς. Αυτό θα πρέπει να αποφευχθεί καθώς η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά είναι ένα από τα ανεκτίμητα και αναντικατάστατα αγαθά, όχι μόνο κάθε έθνους, αλλά ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Πολιτιστικά Αγαθά: Νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου⁷.

Πολιτιστικό Τοπίο: Τα Πολιτιστικά Τοπία είναι Πολιτιστικά Αγαθά και αντιπροσωπεύουν τα «συνδυασμένα έργα της φύσης και του ανθρώπου». Είναι επεξηγηματικά της εξέλιξης της ανθρώπινης κοινωνίας και εγκατάστασης με την πάροδο του χρόνου, υπό την επίδραση των φυσικών περιορισμών ή/και ευκαιριών που παρουσιάζονται από το φυσικό τους περιβάλλον και των διαδοχικών κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών δυνάμεων, εξωτερικών και εσωτερικών⁸.

Γενικά το Πολιτιστικό Τοπίο περιλαμβάνει τα ίχνη της ανθρώπινης δραστηριότητας ανά τους αιώνες, τα οποία εντοπίζονται στα μνημεία, τα μουσεία, τα αρχεία, τους τοπικούς συλλόγους, τις καταγραφές της τοπικής παράδοσης. Σε σχέση με την Πολιτιστική Διαδρομή, τα σημεία της, που εντάσσονται στο Πολιτιστικό Τοπίο, σχετίζονται με το ίδιο το φυσικό περιβάλλον και πως αυτό επηρεάζει τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα του τοπίου, τα αρχαιολογικά μνημεία, τις εκκλησίες και τις μονές, την ιστορία της περιοχής, την τοπική παραγωγή, καθώς και την άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, με τις πολιτιστικές δραστηριότητες και τις παραδόσεις της περιοχής. Ακόμα αφορά τη λαογραφία, την κοινωνία, την αγροτική παραγωγή και την κτηνοτροφία, τους θρύλους και τις προφορικές αφηγήσεις που σχετίζονται

⁶Πάντζου, Ν., (2020), «Το πεδίο της διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές επίπεδο», στο επ. Λεκάκης, Σ., Πάντζου, Ν., *Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς*, Ασίνη, Αθήνα, σελ.22.

⁷Ν. 4858/2021, Άρθρο 2, ΦΕΚΑ 220/19.11.2021.

⁸UNESCO World Heritage Centre, (2012), ό.π., σελ. 14.

με συγκεκριμένες περιοχές, όπως ποτάμια, δέντρα, φαράγγια, σπηλιές, καθώς και ιστορίες που σχετίζονται με τις ιστορίες και τις παραδόσεις που περιγράφουν τη δράση ηρώων της περιοχής.

Η διαμόρφωση του Πολιτιστικού Τοπίου απαιτεί τη γνώση της περιοχής και των Πολιτιστικών Αγαθών. Στηρίζεται στο ίδιο το φυσικό περιβάλλον, το οποίο αλληλοεπιδρά με την κοινωνία. Το φυσικό τοπίο διαμορφώνει το χαρακτήρα της κοινωνίας, τον πολιτισμό της και τις παραγωγικές δραστηριότητες. Το Πολιτιστικό Τοπίο είναι ένα ολοκληρωμένο και σύνθετο χωρικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το φυσικό τοπίο, το αρχαιολογικό τοπίο, το ιστορικό τοπίο, η άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, το μνημειακό τοπίο. Πρόκειται για ένα συμβολικό χώρο, τόπο μνήμης, εμπειρίας και έμπνευσης.

Μνημεία: Νοούνται τα Πολιτιστικά Αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην Πολιτιστική Κληρονομιά της χώρας και των οποίων επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία⁹.

Αρχαιολογικοί Χώροι: Νοούνται εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς, οι οποίες περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή αποτέλεσαν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν από τους αρχαιότετους χρόνους έως και το 1830 μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα. Οι Αρχαιολογικοί Χώροι περιλαμβάνουν και το απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα (Ν. 4858/2021, Άρθρο 2, ΦΕΚ Α 220/19.11.2021).

Ιστορικοί Τόποι: Νοούνται είτε εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς που αποτέλεσαν ή που υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν τον χώρο εξαίρετων ιστορικών ή μυθικών γεγονότων ή εκτάσεις που περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830 είτε σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης μεταγενέστερα του 1830, τα οποία συνιστούν χαρακτηριστικούς και ομοιογενείς χώρους, που είναι δυνατόν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και των οποίων επιβάλλεται η προστασία λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής,

⁹ Η νομοθεσία τα διακρίνει: βα) Ως αρχαία μνημεία ή αρχαία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830, με την επιφύλαξη του άρθρου 20. Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη. ββ) Ως νεότερα μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που είναι μεταγενέστερα του 1830 και των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους, κατά τις διακρίσεις των άρθρων 6 και 20. βγ) Ως ακίνητα μνημεία νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στον βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών, καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στον βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών χωρίς να είναι σταθερά συνδεδεμένα με αυτούς αλλά δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους. βδ) Ως κινητά μνημεία νοούνται τα μνημεία που δεν θεωρούνται ακίνητα. Ν. 4858/2021, Άρθρο 2, ΦΕΚΑ 220/19.11.2021.

βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους (Ν. 4858/2021, Άρθρο 2, ΦΕΚ Α 220/19.11.2021).

Άυλα Πολιτιστικά Αγαθά: Νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού (Ν. 4858/2021, Άρθρο 2, ΦΕΚ Α 220/19.11.2021).

Πολιτιστικός Τουρισμός: Πρόκειται για εκείνη τη μορφή τουρισμού που έχει ως αντικείμενο, μεταξύ άλλων, την ανακάλυψη μνημείων και τοποθεσιών. Σε αυτά τα τελευταία προκαλεί μια πολύ θετική επίδραση στο βαθμό που συμβάλλει στη συντήρηση και προστασία τους¹⁰. Δηλαδή πρόκειται για ένα είδος τουριστικής δραστηριότητας στην οποία το βασικό κίνητρο του επισκέπτη είναι να μάθει, να ανακαλύψει, να βιώσει και να καταναλώσει τα απτά και άυλα πολιτιστικά αξιοθέατα/προϊόντα σε έναν τουριστικό προορισμό. Αυτά τα αξιοθέατα/προϊόντα σχετίζονται με ένα σύνολο διακριτικών υλικών, πνευματικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας, που περιλαμβάνει τέχνες και αρχιτεκτονική, ιστορία, Πολιτιστική Κληρονομιά, γαστρονομία, λογοτεχνία, μουσική, δημιουργικές βιομηχανίες, τον τρόπο ζωής, συστήματα, πεποιθήσεις και παραδόσεις¹¹.

Οι επισκέπτες-τουρίστες ανακαλύπτουν, γνωρίζουν και βιώνουν την ιστορία, την παράδοση, την Πολιτιστική Κληρονομιά, το σύγχρονο πολιτισμό, καθώς και την κουλτούρα και την ταυτότητα της χώρας και του λαού της, μέσα από πολιτιστικές δραστηριότητες αναψυχής. Οι δραστηριότητες αφορούν:

- α) πολιτιστικές επισκέψεις και περιηγήσεις για τη γνωριμία με την Πολιτιστική Κληρονομιά υλική και άυλη, σε αξιοθέατα παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία, κτίρια και μνημεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, εθνικά και ιστορικά μνημεία, ιστορικά κέντρα πόλεων, παραδοσιακούς οικισμούς, βιβλιοθήκες και κάθε χώρο πολιτισμού και δράσεις που συνδέονται με τη μυθολογία, τη φιλοσοφία, τη λογοτεχνία, τη μουσική, το τραγούδι, το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη φωτογραφία και κάθε τέχνη, καθώς και αναβιώσεις και ψηφιακές αναπαραστάσεις ιστορικών, μυθολογικών και άλλων πολιτιστικών σεναρίων,
- β) πολιτιστικές θεματικές διαδρομές που είναι το σύνολο φυσικών ή τεχνητών αξιοθέατων με βάση ένα συγκεκριμένο θεματικό πλαίσιο, ιστορικό, πολιτιστικό και βιωματικό, που παρέχουν εκπαίδευση και αναψυχή,
- γ) πολιτιστικές εκδηλώσεις και φεστιβάλ που είναι οποιαδήποτε οργανωμένη δραστηριότητα αναψυχής των επισκεπτών-τουριστών για την απόκτηση

¹⁰ ICOMOS Tourism Committee, (1976), *Charter of cultural tourism*, <https://www.icomosictc.org/p/1976-icomos-cultural-tourism-charter.html/>.

¹¹ <https://www.unwto.org/tourism-and-culture>.

εξατομικευμένης και αυθεντικής εμπειρίας, με κάθε είδους ενεργή συμμετοχή ή ενασχόληση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός τόπου¹².

Όμως όποια και αν είναι τα κίνητρα, καθώς και τα συνακόλουθα οφέλη από τον Πολιτιστικό Τουρισμό, κύριο μέλημα είναι η προστασία από τις αρνητικές συνέπειες που συνεπάγεται η μαζική και ανεξέλεγκτη χρήση των μνημείων και των τοποθεσιών. Ο σεβασμός τους, όπως και η επιθυμία να διατηρηθούν σε μια κατάσταση που να τους επιτρέπει να αποτελέσουν στοιχεία τουριστικής έλξης και πολιτιστικής εκπαίδευσης, συνεπάγεται τον καθορισμό και την εφαρμογή αποδεκτών προτύπων. Σε κάθε περίπτωση ο σεβασμός του τόπου και της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς πρέπει να υπερισχύει οποιουδήποτε άλλου προβληματισμού, από κοινωνική, πολιτική ή οικονομική άποψη. Χρειάζεται εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση για την κατανόηση και την προστασία των μνημείων.

Ο Πολιτιστικός Τουρισμός συνδέεται με διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, με σκοπό την προσέλκυση νέων επισκεπτών οι οποίοι αναζητούν την εμπειρία και την αυθεντικότητα σε έναν τόπο, με την Πολιτιστική Κληρονομιά να αποτελεί βασικό στοιχείο ανάπτυξης σχετικών προγραμμάτων, με τη συμπερίληψη μνημείων, ιστορικών και αρχαιολογικών τόπων και μουσείων, όπως επίσης την παράδοση και τη λαογραφία και την ίδια στιγμή τη χρήση της νέας τεχνολογίας. Οι μορφές αυτές είναι συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός, αγροτουρισμός, αρχαιολογικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός, θαλάσσιος τουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός, αθλητικός τουρισμός, υγείας, φυσιολατρικός τουρισμός, δημιουργία θεματικών πάρκων.

Πολιτιστική Διαδρομή: Αποτελεί εργαλείο για την ανάπτυξη του Πολιτιστικού Τουρισμού. Πρόκειται για ένα έργο το οποίο είναι καρπός συνεργασίας πολλών εμπλεκομένων, με ένα συγκεκριμένο θέμα και ένα συνεκτικό και ερμηνευτικό πλαίσιο που συνδέει τοποθεσίες και περιοχές ιδιαίτερης πολιτιστικής αξίας και φυσικού κάλλους, δίνοντας ένα νέο χαρακτήρα στην περιοχή. Η αξία της έγκειται στο ότι μέσα από ένα συνεκτικό πλαίσιο προωθείται η ανάδειξη και ενισχύεται η επισκεψιμότητα των μνημείων της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και της φύσης, δίνοντας μία συγκεκριμένη ερμηνεία, που συνδέει αυτά τα στοιχεία. Η ερμηνεία αυτή, που θα διαμορφώσει και το αφήγημα, είναι καθοριστική, θα πρέπει να διαθέτει ένα συγκεκριμένο θέμα, με ένα σημείο αναφοράς και θα δημιουργήσει ένα τουριστικό brand, με το οποίο θα γίνει η προώθηση της περιοχής, όπως έχει προσδιοριστεί χωρικά. Η ίδια η περιοχή θα ενισχύσει με τον τρόπο αυτό το χαρακτήρα του εναλλακτικού προορισμού. Θα αναδειχθούν τα πολιτιστικά και φυσικά στοιχεία, μεταξύ αυτών τα βουνά, τα εντυπωσιακά φαράγγια, οι παραλίες και τα ιστορικά μνημεία. Ήδη πολλοί επισκέπτες επιλέγουν την περιοχή δήμου Αγίου Βασιλείου για τους λόγους αυτούς. Η δημιουργία και η ανάδειξη μίας Πολιτιστικής Διαδρομής θα δώσει ένα νέο αφήγημα στην περιοχή.

¹²Άρθρο 13, Ν. 4582/2018, ΦΕΚ Α' 208/11.12.2018, *Θεματικός τουρισμός- Ειδικές μορφές τουρισμού-Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου στον τομέα του τουρισμού και της τουριστικής εκπαίδευσης-Στήριξη τουριστικής επιχειρηματικότητας και άλλες διατάξεις.*

Στους βασικούς σκοπούς της Πολιτιστικής Διαδρομής και της δημιουργίας ενός Πολιτιστικού Δικτύου είναι η Βιώσιμη και Αειφόρος Ανάπτυξη της περιοχής και η προστασία των μνημείων και του φυσικού περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα επιδιώκεται η προσέλκυση επισκεπτών, να συνεχίσουν να ενδιαφέρονται για τη συγκεκριμένη περιοχή όταν τη γνωρίσουν, να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο ανάπτυξης για τους επιχειρηματίες και τους παραγωγούς, να προσελκύσει νέες επενδύσεις και να εξασφαλίσει πόρους για την συντήρηση και την προστασία των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και του φυσικού τοπίου. Στο πλαίσιο αυτό εκπαιδεύεται το κοινό, με τη βοήθεια της νέας τεχνολογίας, από τους κατοίκους και τους επιχειρηματίες, μέχρι και τους επισκέπτες της περιοχής.

Πολιτιστικό Δίκτυο: Πρόκειται για τις συνεργασίες που αναπτύσσονται για την υλοποίηση της πρότασης. Οι συνεργασίες γίνονται μεταξύ αρχών, υπηρεσιών, κατοίκων, φορέων, επιχειρήσεων και μπορεί να λάβει επιμέρους μορφές. Η Πολιτιστική Διαδρομή θα έχει ως κύρια ιδέα την ανάδειξη των μνημείων, των θρησκευτικών στοιχείων, των αρχαιολογικών χώρων και των ιστορικών τόπων της περιοχής, σε συνδυασμό με το φυσικό περιβάλλον, την παράδοση και την τοπική παραγωγή. Για να υποστηριχθεί η Πολιτιστική Διαδρομή θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα δίκτυο φορέων της περιοχής για την ανάδειξη τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων, όπως είναι τα τοπικά προϊόντα, η παροχή υπηρεσιών, στοιχεία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, τα μνημεία, αλλά και τα ιστορικά τοπία και τα αξιοθέατα. Στο δίκτυο συμμετέχουν ο δήμος, οι εμπλεκόμενες υπηρεσίες, οι τοπικές επιχειρήσεις, οι ιδιώτες, φορείς, όπως τοπικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι, σωματεία, ενώσεις, επιμελητήρια, τεχνολογικά και πανεπιστημιακά ιδρύματα, ερευνητικά ινστιτούτα, η Εκκλησία, κυβερνητικοί οργανισμοί, χρηματοδοτικοί φορείς και άλλοι που θα μπορούν να παρέχουν υπηρεσίες στο δίκτυο.

4. Μεθοδολογικό πλαίσιο

Για την εκπόνηση του Σχεδίου ακολουθήθηκε συγκεκριμένη μεθοδολογία, προκειμένου να γίνει αντιληπτό το Πολιτιστικό Τοπίο και να διαμορφωθεί η πρόταση για τη δημιουργία ενός ιδιαίτερου κεφαλαίου για την περιοχή, σύμφωνα με τους άξονες και τις αρχές που θέτει η ευρωπαϊκή πρακτική, οι διακηρύξεις, οι συμβάσεις, οι Χάρτες διεθνών οργανισμών, οι θεωρητικές προσεγγίσεις για τη διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και έτσι να ικανοποιήσει τους σκοπούς για τους οποίους έγινε η ανάληψη της συγκεκριμένης υπηρεσίας. Την ίδια στιγμή συμπεριελήφθησαν τα υφιστάμενα δεδομένα και το πλαίσιο που ορίζει το νομοθετικό πλαίσιο.

Αρχικά έγινε βιβλιογραφική έρευνα για την ιστορία, τον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Έγινε μία αρχική καταγραφή των στοιχείων της περιοχής και τεκμηριώθηκαν από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί κατά το παρελθόν από επιστήμονες, ειδικούς και ντόπιους, οι οποίοι εκφράζουν το ενδιαφέρον τους και τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών βρίσκονται μέσα σε βιβλία, ομιλίες και άλλα κείμενα.

Στη συνέχεια συγκεντρώθηκαν νόμοι, αποφάσεις, χάρτες, που σχετίζονται με την περιοχή και δημιουργούν το πλαίσιο προστασίας σε φυσικές περιοχές και σε αρχαιολογικές ζώνες. Όπως και στοιχεία από την τελευταία απογραφή του πληθυσμού. Το σύνολο των στοιχείων συγκεντρώθηκε, αξιοποιήθηκε και αξιολογήθηκε και έγινε ένας αρχικός ορισμός της περιοχής και των σημείων που θα αποτελέσουν τα στοιχεία ανάδειξης του Πολιτιστικού Τοπίου και διαμόρφωσης της Πολιτιστικής Διαδρομής.

Ακολούθησαν επισκέψεις στα σημεία τα οποία επελέγησαν και στις ευρύτερες περιοχές στα οποία εντάσσονται. Σκοπός ήταν να γίνει με τρόπο που η επίσκεψη στα μνημεία και τα φυσικά τοπία να αποτελέσει μία βιωματική εμπειρία. Να ανακαλυφθούν τα μέρη και να βιωθεί η ευχαρίστηση και τα συναισθήματα που προκαλούνται από μία μοναδική εμπειρία. Έγιναν συζητήσεις με κατοίκους για τη συλλογή πληροφοριών, αλλά και να διαπιστωθεί πως οι ίδιοι έδιναν νόημα στον τόπο τους.

Ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιήθηκαν οι επισκέψεις ήταν να καταγραφούν τα σημεία, να βιωθεί η εμπειρία της ανακάλυψης του τοπίου, όπως και τα συναισθήματα που η διαδικασία αυτή προκαλεί, αλλά και για να γίνει αντιληπτό το *geniusloci*, δηλαδή το πνεύμα του τόπου. Ως *geniusloci* ορίζεται «η ιδιοφυΐα του τόπου», που αναφέρεται στη θεότητα ή το πνεύμα του τόπου. Κάθε μέρος έχει τις δικές του μοναδικές ιδιότητες, όχι μόνο ως προς τη φυσική του σύνθεση, αλλά και για το πώς γίνεται αντιληπτό, επομένως θα πρέπει ο αρχιτέκτονας, ο σχεδιαστής ή ο διαχειριστής του τοπίου να είναι ευαίσθητοι σε αυτές τις μοναδικές ιδιότητες, για να τις ενισχύσουν αντί να τις αλλοιώσουν¹³. Αυτό σημαίνει ότι οι

¹³ <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095847893>.

άνθρωποι και το τοπίο αλληλοεπηρεάζονται. Το τοπίο εξάλλου είναι αδιάσπαστο τμήμα της ύπαρξης. Πρόκειται για ένα χώρο με ξεχωριστό χαρακτήρα¹⁴.

Η διατήρηση του πνεύματος του τόπου επιτυγχάνεται μέσω της προστασίας της υλικής και άυλης κληρονομιάς, που θεωρείται ως ένας καινοτόμος και αποτελεσματικός τρόπος διασφάλισης βιώσιμης ανάπτυξης σε όλο τον κόσμο. Το πνεύμα του τόπου, σύμφωνα με το ICOMOS, διαμορφώνεται από διάφορους κοινωνικούς παράγοντες, που συμβάλλουν στο να του δοθεί νόημα. Αποκτά έτσι ένα πλουραλιστικό και δυναμικό χαρακτήρα, ικανό να αλλάζει με το χρόνο και να αντιπροσωπεύει διαφορετικές κοινωνικές κατηγορίες. Το πνεύμα του τόπου δίνει μία πιο ολοκληρωμένη κατανόηση του ζωντανού και μόνιμου χαρακτήρα των μνημείων, των τοποθεσιών και των πολιτιστικών τοπίων. Παρέχει ένα περιεκτικό όραμα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Το πνεύμα του τόπου υπάρχει, με τη μια ή την άλλη μορφή, σχεδόν σε όλους τους πολιτισμούς του κόσμου και κατασκευάζεται από τους ανθρώπους ως απάντηση στις κοινωνικές τους ανάγκες. Οι κοινότητες που κατοικούν στον τόπο, ειδικά όταν είναι παραδοσιακές κοινωνίες, θα πρέπει να συνδέονται στενά στη διαφύλαξη της μνήμης, της ζωτικότητας, της συνέχειας και της πνευματικότητας της περιοχής. Το πνεύμα του τόπου αποτελείται από υλικά (τοποθεσίες, κτίρια, τοπία, διαδρομές, αντικείμενα) καθώς και άυλα στοιχεία (μνήμες, αφηγήσεις, γραπτά έγγραφα, φεστιβάλ, εκδηλώσεις μνήμης, τελετουργίες, παραδοσιακές γνώσεις, αξίες, υφές, χρώματα, οσμές), που όλα συμβάλλουν σημαντικά στο να αποκτήσει θέση και να του δώσει πνεύμα. Μπορεί να ποικίλλει στο χρόνο και από τον έναν πολιτισμό στον άλλο, σύμφωνα με τις πρακτικές μνήμης τους¹⁵.

Ακολούθησαν συζητήσεις, ανταλλαγές απόψεων και προβληματισμοί με άτομα τα οποία έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το Σχέδιο. Είδαν τοπία, εξέφρασαν τις απόψεις τους, κατέθεσαν προτάσεις και μοιράστηκαν τα συναισθήματα τα οποία προκάλεσε η βιωματική εμπειρία, ενώ έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο να ανακαλύψουν τον τόπο.

Το υλικό που συγκεντρώθηκε, αξιολογήθηκε και έγινε μία αρχική επεξεργασία για τη διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής και της οριοθέτησης του Πολιτιστικού Τοπίου. Έγινε ανάλυση των δεδομένων σε σχέση με τις θεωρητικές αρχές και τα εργαλεία που διαθέτει η επιστημονική κοινότητα, αλλά και οι διεθνείς οργανισμοί, προκειμένου να διαμορφωθεί το πλαίσιο στο οποίο θα εκπονηθεί το Σχέδιο για την περιοχή. Έγινε αντιπαραβολή με τη διεθνή εμπειρία και τις πρακτικές τις οποίες έχουν ακολουθήσει άλλες περιοχές, καθώς και το σχεδιασμό τον οποίο υλοποιούν, σύμφωνα πάντα με τις ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες. Το κάθε Σχέδιο εξάλλου είναι διαφορετικό για κάθε περιοχή, καθώς πρέπει να ακολουθήσει τις ιδιαιτερότητες, όπως και το πνεύμα του τόπου. Στη συνέχεια ολοκληρώθηκε το Σχέδιο, το οποίο και κατατέθηκε στο Φορέα Ανάθεσης.

¹⁴ Norberg-Schulz, C., (1979), *Towards a Phenomenology of architecture*, Rizzoli, New York, σελ. 5.

¹⁵ Québec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place, Adopted at Québec, Canada, October 4th 2008. Στην πόλη του Κεμπέκ (Καναδάς), το 2008, μετά από πρόσκληση του ICOMOS Καναδά, διεξήχθη η 16^η Γενική Συνέλευση του ICOMOS. Οι συμμετέχοντες ενέκριναν δήλωση αρχών για το πνεύμα του τόπου και έγιναν συστάσεις.

5. Σύνδεση Πολιτιστικής Διαδρομής και Πολιτιστικού Τουρισμού

Η ανάδειξη του Πολιτιστικού Τοπίου, με τη δημιουργία ενός Πολιτιστικού Δικτύου και με το σχεδιασμό Πολιτιστικών Διαδρομών σχετίζεται με τον Πολιτιστικό Τουρισμό. Η σχέση αυτή έγκειται στη δικτύωση των πολιτιστικών και φυσικών τοπίων και διαδρομών και τη διασύνδεσή τους με την τουριστική αγορά. Την ίδια στιγμή απαιτείται μέριμνα για την προστασία και ανάδειξη των μνημείων και των φυσικών τοπίων μίας περιοχής. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές σχετίζονται απευθείας με τον πολιτιστικό και φυσιολατρικό τουρισμό, σύμφωνα με τον οποίο τα μνημεία Πολιτιστικής Κληρονομιάς και τα φυσικά τοπία αποτελούν τουριστικούς προορισμούς και αξιοθέατα.

Ο τουρισμός σχετίζεται στενά με την τάση διάσωσης της Πολιτισμικής Κληρονομιάς, ως μέρος της εθνικής ανάπτυξης σε πολλές περιοχές παγκοσμίως¹⁶. Η προστασία και η ανάδειξη των μνημείων, εκτός από την ανάγκη μίας κοινωνίας να διασώσει το παρελθόν της, συνδέεται και με την επιθυμία ενός ευρύτερου κοινού να τα επισκεφθεί και να καταναλώσει τις εικόνες οι οποίες αναπαριστούν το παρελθόν.

Το ICOMOS, το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών, υπεύθυνο για τη Διεθνή Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού (1999), συνδέει την έννοια της Πολιτιστικής Κληρονομιάς με τον τουρισμό και εμπλέκει τις τοπικές κοινωνίες και τους φορείς με την ανάδειξη και την προστασία των πολιτιστικών στοιχείων. Επισημαίνει ότι, «η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά είναι μια ευρεία έννοια. Περιλαμβάνει τοπία, ιστορικούς τόπους, τοποθεσίες και δομημένα περιβάλλοντα, καθώς και βιοποικιλότητα, συλλογές, παλαιότερες και συνεχιζόμενες πολιτιστικές πρακτικές, γνώση και εμπειρίες ζωής. Καταγράφει και εκφράζει τις μακροχρόνιες διεργασίες της ιστορικής ανάπτυξης που αποτελούν την ουσία διαφορετικών εθνικών, περιφερειακών, γηγενών και τοπικών ταυτοτήτων και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης ζωής. Είναι ένα δυναμικό σημείο αναφοράς και θετικό εργαλείο για ανάπτυξη και αλλαγή. Η ιδιαίτερη κληρονομιά και η συλλογική μνήμη κάθε τοποθεσίας ή κοινότητας είναι αναντικατάστατη και σημαντικό θεμέλιο για την ανάπτυξη, τώρα και στο μέλλον».

Παρακάτω θα τονίσει ότι «σε μια εποχή αυξανόμενης παγκοσμιοποίησης η προστασία, η διατήρηση, η ερμηνεία και η παρουσίαση της κληρονομιάς και της πολιτιστικής ποικιλομορφίας οποιουδήποτε συγκεκριμένου τόπου ή περιοχής είναι μια σημαντική πρόκληση για τους ανθρώπους παντού. Ωστόσο, η διαχείριση αυτής της κληρονομιάς, μέσα σε ένα πλαίσιο διεθνώς αναγνωρισμένων και κατάλληλα εφαρμοσμένων προτύπων, είναι συνήθως ευθύνη της κοινότητας». Θα δώσει τη βασική κατεύθυνση σε μία τέτοια στρατηγική τονίζοντας ότι «πρωταρχικός σκοπός για τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι να

¹⁶Butler, B., Rowlands, M., (2012), “Πολιτισμική κληρονομιά”, στο Γιαλούρη, Ε., (επιμ.), *Υλικός πολιτισμός. Η υλικότητα στη χώρα των πραγμάτων*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ. 141.

κοινοποιηθεί η σημασία και η ανάγκη διατήρησής της στην κοινότητα υποδοχής και στους επισκέπτες. Η εύλογη και καλά διαχειριζόμενη φυσική, πνευματική ή/και συναισθηματική πρόσβαση στην κληρονομιά και την πολιτιστική ανάπτυξη είναι την ίδια στιγμή δικαίωμα και προνόμιο. Φέρνει μαζί του ένα καθήκον σεβασμού για τις αξίες της κληρονομιάς, τα συμφέροντα και την ισότητα της σημερινής κοινότητας υποδοχής, των ντόπιων ή ιδιοκτητών ιστορικής περιουσίας και σεβασμού για τα τοπία και τους πολιτισμούς από τους οποίους εξελίχθηκε αυτή η κληρονομιά»¹⁷. Έτσι «ο εγχώριος και διεθνής τουρισμός συνεχίζει να είναι από τα κύρια οχήματα πολιτιστικών ανταλλαγών, παρέχοντας μια προσωπική εμπειρία, όχι μόνο αυτού που έχει επιζήσει από το παρελθόν, αλλά και της σύγχρονης ζωής και της κοινωνίας των άλλων. Εκτιμάται όλο και περισσότερο ως θετική δύναμη για τη διατήρηση του φυσικού και του πολιτιστικού τοπίου. Ο τουρισμός μπορεί να συλλάβει τα οικονομικά χαρακτηριστικά της κληρονομιάς και να τα αξιοποιήσει για διατήρηση με τη δημιουργία χρηματοδότησης, την εκπαίδευση της κοινότητας και τον επηρεασμό της πολιτικής. Αποτελεί ουσιαστικό μέρος πολλών εθνικών και περιφερειακών οικονομιών και μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης, όταν γίνεται η διαχείριση με επιτυχία». Συνεχίζει λέγοντας ότι «ο τουρισμός πρέπει να αποφέρει οφέλη στις κοινότητες υποδοχής και να παρέχει ένα σημαντικό μέσο και κίνητρο για να φροντίσουν και να διατηρήσουν την κληρονομιά και τις πολιτιστικές πρακτικές τους. Η συμμετοχή και η συνεργασία εκπροσώπων της τοπικής κοινωνίας, οικολόγοι, τουριστικοί φορείς, ιδιοκτήτες ακινήτων, υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, εκείνοι που εκπονούν εθνικά αναπτυξιακά σχέδια και διαχειριστές τοπίων είναι απαραίτητη για την επίτευξη μιας βιώσιμης τουριστικής βιομηχανίας και την ενίσχυση της προστασίας των πολιτιστικών πόρων για τις μελλοντικές γενιές»¹⁸.

Ο ορισμός αυτός συνδέει την πολιτιστική κληρονομιά με την τουριστική δραστηριότητα, δηλαδή τον πολιτισμό με την επιχειρηματικότητα και θεωρεί ότι ο τουρισμός αποφέρει οφέλη στις κοινότητες υποδοχής και παρέχει ένα σημαντικό κίνητρο για να φροντίσουν και να διατηρήσουν την κληρονομιά αυτή και τις πολιτιστικές πρακτικές τους. Περιγράφει έτσι μία τάση, η οποία κερδίζει σήμερα έδαφος. Η διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς δεν είναι θέμα μίας υπηρεσίας, αλλά μία συμμετοχική διαδικασία, που απαιτεί οργάνωση και κυρίως συντονισμό. Τα μνημεία δεν είναι απομονωμένοι χώροι που τους διαχειρίζονται ειδικοί, αλλά χώροι προσβάσιμοι για όλο τον κόσμο, που θέλει να μάθει για την ιστορία και την παράδοση ενός τόπου, να γνωρίσει την τοπική κοινωνία, αλλά και να αναστοχαστεί πάνω στα θέματα του πολιτισμού και της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Μπορούν ακόμα να αποτελέσουν χώροι εκδηλώσεων και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, αλλά και αναψυχής. Για τη διαμόρφωση προγραμμάτων πολιτιστικών εκδηλώσεων θα πρέπει να τονιστεί η τάση που παρατηρείται την τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα για τη δημιουργία ανοικτών αρχαιολογικών χώρων.

Η αυτοδιοίκηση κατέχει το σημαντικό ρόλο για μία τέτοια στρατηγική. Είναι ο φορέας που μπορεί να προχωρήσει σε έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό, σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες, την ιστορία, το περιβάλλον και την κοινωνία της περιοχής. Αποτελεί το επίπεδο εξουσίας που

¹⁷ICOMOS, (1999), *International Cultural Tourism Charter. Principles and Guidelines for Managing Tourism at places of Cultural and Heritage Significance*, ICOMOS International Cultural Tourism Committee, σελ. 4.

¹⁸Ο.π., σελ. 5.

βρίσκεται εγγύτερα στους πολίτες και έτσι δύναται να κινητοποιήσει την τοπική κοινωνία και να συνεργαστεί με φορείς, συλλόγους και υπηρεσίες. Το έργο της Πολιτιστικής Διαχείρισης είναι περίπλοκο, λόγω της εμπλοκής πολλών δρώντων, της κοινωνικής και οικονομικής διάστασης που έχει, της επιστημονικής έρευνας που απαιτείται και των πολλών επιπέδων στα οποία διαρθρώνεται το εγχείρημα αυτό, από τη νοηματοδότηση, την τεκμηρίωση, την έρευνα και την προστασία των μνημείων, μέχρι την ανάδειξη και προβολή τους. Αυτό σημαίνει ότι συμμετέχουν στην υλοποίηση ενός τέτοιου σχεδιασμού πολλές ειδικότητες επαγγελματιών, φορέων και επιστημόνων. Την ίδια στιγμή τα μνημεία και οι αρχαιολογικοί χώροι θα πρέπει να τοποθετηθούν μέσα στο φυσικό τους τοπίο και να συνδεθούν με την άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά και την παράδοση, καθώς και τα σημεία της τοπικής παραγωγής, διαμορφώνοντας έτσι ένα ευρύτερο Πολιτιστικό Τοπίο. Τα μνημεία θα πρέπει να αποτελέσουν μέρη ενός ευρύτερου συνόλου, υπό την ομπρέλα ενός διαχειριστικού και αναπτυξιακού σχεδίου, το οποίο θα μπορούσε για παράδειγμα να έχει τη μορφή μίας Πολιτιστικής Διαδρομής.

Ο Πολιτιστικός Τουρισμός αποτελεί μία ήπια μορφή τουρισμού. Όπως αναφέρει το ICOMOS, πρόκειται ουσιαστικά για εκείνη τη μορφή τουρισμού που εστιάζει στον πολιτισμό και τα πολιτιστικά περιβάλλοντα, συμπεριλαμβανομένων των τοπίων του προορισμού, των αξιών και του τρόπου ζωής, της κληρονομιάς, των εικαστικών και παραστατικών τεχνών, των βιομηχανιών, των παραδόσεων και των ψυχαγωγικών αναζητήσεων του τοπικού πληθυσμού και της κοινότητας υποδοχής. Μπορεί να περιλαμβάνει συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, επισκέψεις σε μουσεία και χώρους Πολιτιστικής Κληρονομιάς και ανάμειξη με ντόπιους. Ο επισκέπτης αναζητά την πρόσβαση στην αυθεντικότητα του τοπίου. Η πρόσβαση σε σημαντικά χαρακτηριστικά και αξίες περιλαμβάνει κάθε μορφή, συμπεριλαμβανομένης της φυσικής πρόσβασης, που ο επισκέπτης βιώνει το μέρος αυτοπροσώπως, της πνευματικής πρόσβασης, που ο επισκέπτης ή άλλοι μαθαίνουν για το μέρος, χωρίς πιθανώς να το επισκεφτούν ποτέ και συναισθηματική πρόσβαση, που δημιουργείται η αίσθηση του να είσαι εκεί, ακόμα και αν δεν γίνει ποτέ επίσκεψη.

Η αυθεντικότητα περιγράφει τη σχετική ακεραιότητα ενός τόπου, ενός αντικειμένου ή μιας δραστηριότητας σε σχέση με την αρχική του δημιουργία. Στο πλαίσιο των ζωντανών πολιτισμικών πρακτικών, η έννοια της αυθεντικότητας ανταποκρίνεται στην εξέλιξη της παραδοσιακής πρακτικής. Στο πλαίσιο ενός ιστορικού τόπου ή αντικειμένου, η αυθεντικότητα μπορεί να περιλαμβάνει την ακρίβεια ή την έκταση της ανακατασκευής του σε μια γνωστή προγενέστερη κατάσταση. Στις μορφές πρόσβασης προστίθεται και η βιοποικιλότητα, που περιγράφει την ποικιλία των μορφών ζωής, τα διάφορα φυτά, ζώα και μικροοργανισμούς και τα οικοσυστήματα που σχηματίζουν. Μαζί περιλαμβάνεται και η γεωποικιλότητα, δηλαδή το εύρος των χαρακτηριστικών της γης, συμπεριλαμβανομένων των γεωλογικών της σχηματισμών.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ ο πολιτισμός και ο τουρισμός έχουν μια αμοιβαία επωφελή σχέση, που μπορεί να ενισχύσει την ελκυστικότητα και την ανταγωνιστικότητα τόπων, περιοχών και χωρών. Ο Πολιτιστικός Τουρισμός είναι μία από τις μεγαλύτερες και ταχύτερες

αναπτυσσόμενες παγκόσμιες τουριστικές αγορές και οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο για την προώθηση προορισμών.

Η εταιρική σχέση είναι απαραίτητη και πρέπει να δημιουργηθεί το πλαίσιο για την υποστήριξη της συνεργασίας μεταξύ τους, ενώ πρέπει να βρεθούν μηχανισμοί για να διασφαλιστεί ότι αυτοί οι δύο τομείς μπορούν να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά. Ο πολιτισμός σε όλες του τις μορφές είναι πιθανόν να συμμετέχει εντατικά στο τουριστικό προϊόν και στην προώθηση των περισσότερων περιοχών, ακόμη και εκείνων που παραδοσιακά βασίζονται στα φυσικά τους πλεονεκτήματα, όπως ο ήλιος, η θάλασσα, τα βουνά, για γίνουν περισσότερο ελκυστικές. Οι προορισμοί προσπαθούν επίσης να αυξήσουν το συγκριτικό τους πλεονέκτημα προσθέτοντας στο απόθεμά τους πολιτιστικά αξιοθέατα. Προσπαθούν επίσης να αναπτύξουν την άυλη κουλτούρα και τη δημιουργικότητά τους. Ο πολιτισμός δημιουργεί αυθεντικότητα και ιδιαιτερότητα στην παγκόσμια τουριστική αγορά. Από αυτή την άποψη, οι «τουριστικές εμπειρίες» που μπορούν να συνδέσουν τους ανθρώπους και τους επισκέπτες με τους τοπικούς πολιτισμούς είναι πολύ σημαντικές. Σε πολλές περιπτώσεις, η θεματολογία των προορισμών συνδέεται επίσης με συγκεκριμένες πολιτιστικές εκδηλώσεις (διάσημα μέρη, πρόσωπα ή ιστορικά γεγονότα) που μπορούν επίσης να έχουν καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή. Η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών είναι σημαντικός παράγοντας για την ικανοποίηση των επισκεπτών και προϋπόθεση για την ανάπτυξη προϊόντων.

Οι κοινότητες δεν είναι απλώς οι οικοδεσπότες του τουρισμού, αλλά συμμετέχουν επίσης άμεσα στην τουριστική εμπειρία, βοηθώντας στον καθορισμό του πνεύματος του τόπου. Η υποστήριξη της τοπικής κοινότητας έχει αποδειχθεί απαραίτητη για την ανάπτυξη πολιτιστικών εμπειριών για τους τουρίστες. Επιτυχημένες πολιτικές είναι επίσης εκείνες που προσεγγίζουν ευρύτερα τον πολιτισμό και τον τουρισμό, θεωρώντας τους παράγοντες που μπορούν να ενισχύσουν την ελκυστικότητα των περιοχών, όχι μόνο ως προορισμών για επίσκεψη, αλλά και ως προορισμών για διαμονή, εργασία και επένδυση¹⁹.

Ο Πολιτιστικός Τουρισμός δείχνει αυξητικές τάσεις στις προτιμήσεις των επισκεπτών. Το πολιτιστικό στοιχείο μιας επίσκεψης γίνεται όλο και πιο σημαντικό στη συλλογική φαντασία των τουριστών, οι οποίοι θεωρούν ότι η εμπειρία των τοπικών αξιών είναι βασικό χαρακτηριστικό του ταξιδιού. Οι αναζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν από τουρίστες στο TripAdvisor το 2022 μπορεί να θεωρηθεί ως έγκυρος δείκτης αυτής της πραγματικότητας: το 25% των εμπειριών που αναζητήθηκαν στο TripAdvisor σχετίζονται άμεσα με αμιγώς πολιτιστικές δραστηριότητες (μουσεία, μνημεία και πολιτιστικές εκδηλώσεις, μεταξύ άλλων) και ένα άλλο 25% είχε μερική ή έμμεση σχέση με τον πολιτιστικό τουρισμό. Η ίδια αναφορά του TripAdvisor δείχνει ότι το 80% των ταξιδιωτών θα επισκέπτονταν τοπικά ορόσημα ή πολιτιστικά αξιοθέατα (όπως π.χ. μουσείο ή θα πραγματοποιούσε περιηγήσεις) στα επόμενα ταξίδια τους. Αυτά τα ευρήματα, μαζί με τη χρήση διαδικτυακών αξιολογήσεων και κριτικών από καταναλωτές, τονίζουν την κρίσιμη σημασία του διαδικτύου, όχι μόνο στην αξιολόγηση της ποιότητας της τουριστικής εμπειρίας, αλλά και την προώθηση του Πολιτιστικού Τουρισμού. Η διασύνδεση και η αλληλεξάρτηση μεταξύ τουρισμού και πολιτισμού φαίνεται να

¹⁹ OECD (2009), *The Impact of Culture on Tourism*, OECD, Paris.

αυξάνεται σταθερά λόγω της συνεχούς αύξησης της τουριστικής ζήτησης και του ποιοτικού της μετασχηματισμού, στον οποίο η απόλαυση του πολιτισμού θεωρείται θεμελιώδες μέρος της τουριστικής εμπειρίας²⁰. Για την επίτευξη ενός σχεδιασμού τονίζεται η συνεργασία των δημόσιων και των ιδιωτικών φορέων²¹.

Οι Πολιτιστικές Διαδρομές αποτελούν ένα από τα βασικά εργαλεία ανάπτυξης του Πολιτιστικού Τουρισμού. Ο επισκέπτης γίνεται ουσιαστικά περιηγητής και ο λόγος επίσκεψης σε έναν τόπο είναι η εμπειρία, να γνωρίσει τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους και μαζί την ιστορία, την παράδοση, τα τοπικά προϊόντα, την παραγωγική διαδικασία, το φυσικό τοπίο. Αυτή η τάση διαμορφώνει έναν πολιτιστικό και φυσιολατρικό προορισμό, η οποία και ολοένα αυξάνεται στις προτιμήσεις. Ο επισκέπτης επιθυμεί να ζήσει την εμπειρία του τοπίου και του δίνεται το κίνητρο να κάνει τη δική του έρευνα για το χώρο, τους ανθρώπους και τις παραδόσεις. Πλέον πραγματοποιεί τις αναζητήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους, θρησκευτικούς χώρους, μνημεία, οικισμούς, στο περιβάλλον, στους χώρους παραγωγής.

Η περιοχή του δήμου Αγίου Βασιλείου αποτελεί έναν τέτοιο προορισμό ήδη, με επισκέπτες που αναζητούν την ιδιαίτερη εμπειρία του τοπίου, της φύσης και της ιστορίας, αλλά επιδιώκουν και την εσωτερική αναζήτηση. Η μοναδική ομορφιά της περιοχής έχει οδηγήσει πολλούς να τη χαρακτηρίζουν ως ένα «ενεργειακό τοπίο». Έτσι ο προορισμός γίνεται εμπειρία και ο επισκέπτης επιθυμεί να τη βιώσει. Ο επισκέπτης θα είναι και εκείνος που στη συνέχεια θα διαμορφώσει την πληροφορία και θα τη διαδώσει μέσα από το διαδίκτυο και τις νέες τεχνολογίες. Ο επισκέπτης δε γίνεται ένας παθητικός πελάτης, αλλά ουσιαστικά συνδιαμορφώνει το χαρακτήρα του τοπίου, μοιράζεται την εμπειρία με άλλους δυνητικά επισκέπτες, μέσα από τις νέες τεχνολογίες και ενισχύει με τον τρόπο αυτό την αξία και την εικόνα του τόπου.

Συνεπώς μέσα από τη διαμόρφωση και την πλήρη λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής, αναδεικνύεται το Πολιτιστικό Τοπίο και διαμορφώνεται έτσι ένας θεματικός προορισμός. Κύρια προϋπόθεση είναι τα μνημεία και τα φυσικά τοπία να γίνουν προσβάσιμα με οργανωμένο τρόπο στους επισκέπτες, οι οποίοι θέλουν να βιώσουν μία μοναδική εμπειρία. Γίνεται έτσι η σύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό, αναδεικνύονται τα μνημεία και η φύση και την ίδια στιγμή τα έσοδα από τη λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής διατίθενται στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών και του φυσικού περιβάλλοντος, ενώ η δραστηριότητα αυτή επιφέρει σημαντικά έσοδα στην τοπική οικονομία, που περιλαμβάνει την τοπική παραγωγή, τις υπηρεσίες, τον πρωτογενή τομέα, τα τοπικά προϊόντα, τη μεταποίηση, τις τουριστικές επιχειρήσεις, τη ντόπια πολιτιστική παραγωγή.

Στον Πολιτιστικό Τουρισμό οι προορισμοί επενδύουν κυρίως στην ποιότητα, όχι μόνο στην ποσότητα. Οι επισκέπτες ξοδεύουν περισσότερο χρόνο και χρήματα σε έναν τόπο για να τον γνωρίσουν καλύτερα. Έρχονται σε επαφή με τους κατοίκους και επιδιώκουν μία πιο ουσιαστική επαφή με τον τόπο και την κοινωνία, για να μάθουν τις συνήθειες, την παράδοση, την ιστορία, τα ήθη και τα έθιμα.

²⁰ World Tourism Organization (UNWTO), Region of Madrid, (2022), *Outcomes from the UNWTO. Affiliate Members World Expert. Meeting on Cultural Tourism, Spain, Madrid*, σελ. 12.

²¹Ο.π., σελ. 34.

Βασικό εργαλείο αποτελεί η δημιουργία ενός Πολιτιστικού Δικτύου για την ανάδειξη των ιστορικών και φυσικών τοπίων και τη δικτύωσή τους σε μία Πολιτιστική Διαδρομή που θα διαμορφωθεί πάνω σε ένα σημείο αναφοράς, με ένα κεντρικό άξονα. Τα οφέλη αυτά μπορεί να είναι η αύξηση των θέσεων εργασίας, η οικονομική ανάπτυξη για την περιοχή, η δημιουργία νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και η ενίσχυση των υφιστάμενων, η προσέλκυση σημαντικών νέων επενδύσεων, η ανάδειξη και αναζωογόνηση της υπαίθρου. Διαμορφώνονται έτσι οι συνθήκες για την ανάπτυξη, την προστασία και τη διαφύλαξη του χαρακτήρα της περιοχής.

Η ανάδειξη του προορισμού θα πρέπει να στηριχτεί στα χαρακτηριστικά του ίδιου του τόπου, με βασικό εργαλείο την Πολιτιστική Διαδρομή και συνάμα τη λειτουργία του Πολιτιστικού Δικτύου. Θα πρέπει να δοθεί συνεπώς έμφαση στους αρχαιολογικούς χώρους, τα ιστορικά και πολιτιστικά τοπία, τα μουσεία, την παράδοση, τους ανθρώπους, την τοπική παραγωγή, τη χλωρίδα και την πανίδα, όπως και το φυσικό κάλλος. Το πρότυπο αυτό στηρίζεται στην ανάδειξη και αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του τόπου, διαμορφώνεται ένα τοπικό αφήγημα σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ο τόπος αποκτά ένα σήμα, ένα brand, ένα όνομα, μέσα από τη δικτύωση των τοπικών στοιχείων, με βασικό εργαλείο την Πολιτιστική Διαδρομή. Για να επιχειρηθεί αυτό θα πρέπει κάθε σημείο, το οποίο θα είναι τμήμα της Πολιτιστικής Διαδρομής, να έχει ερευνηθεί και να έχει μελετηθεί διεξοδικά, να αποκτήσει τη δική του ιστορία και το μοναδικό του αφήγημα και να αναδειχθεί η ποικιλία των τόπων και των πληροφοριών. Η οποιαδήποτε λεπτομέρεια θα πρέπει να έχει καταγραφεί, ερμηνευθεί και να αποτελέσει μέρος του γενικότερου αφηγήματος, το οποίο ο επισκέπτης θα πρέπει να αναζητήσει και να ανακαλύψει. Πάνω σε αυτό το πρότυπο οργανώνονται εξειδικευμένες και ποικίλες πολιτιστικές δράσεις, σύμφωνα με το αφήγημα που συνοδεύει τη διαδρομή.

Η Πολιτιστική Διαδρομή επιχειρεί να νοηματοδοτήσει και να ερμηνεύσει ουσιαστικά τα στοιχεία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Το αφήγημα που διαμορφώνεται έχει σκοπό την εκπαίδευση, την ευαισθητοποίηση και την αναψυχή. Στο αφήγημα της διαδρομής περιλαμβάνονται οι πολιτιστικοί τόποι, τα μνημεία, καθώς επίσης και τα φυσικά στοιχεία, τα οποία και θα πρέπει να ανακαλύψουν οι επισκέπτες, οι οποίοι θα πρέπει να λάβουν τις σχετικές πληροφορίες και να διαμορφώσουν μία δική τους προσωπική και βιωματική εικόνα για τη συγκεκριμένη περιοχή.

Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η έννοια του αφηγήματος για τη διαμόρφωση και τη λειτουργία της διαδρομής. Η ίδια η διαδρομή διηγείται μία ιστορία και λειτουργεί ως ένα αφηγηματικό κείμενο, μέσα από τα σημεία, τα μνημεία, το φυσικό τοπίο, τις εικόνες, τις λέξεις και όλα τα στοιχεία εκείνα που γίνονται αντιληπτά από τις αισθήσεις. Οι τόποι έτσι νοηματοδοτούνται και τα σημεία αποκτούν ένα περιεχόμενο. Αυτό το περιεχόμενο συνεχώς εξελίσσεται προστίθενται νέα στοιχεία και δίνονται συνεχώς ερμηνείες. Μέσα από τη σύνδεση των σημείων δημιουργείται ένα ενιαίο Πολιτιστικό Τοπίο και έτσι συνειδητοποιείται η αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ενώ δίνει χαρακτήρα στον τόπο και οι επισκέπτες αποκτούν γνώσεις, βιώνοντας μια εμπειρία έντονα συναισθηματική και πνευματική. Την ίδια στιγμή οι κάτοικοι ευαισθητοποιούνται για τον τόπο τους.

Η Πολιτιστική Διαδρομή αποτελεί εφαρμοσμένη πρακτική ερμηνείας της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Η ερμηνεία είναι, πάνω απ' όλα, επικοινωνία, με σκοπό την εκπαίδευση, την ευαισθητοποίηση και την αναψυχή. Κάθε πράξης επικοινωνίας απαιτεί ένα «κείμενο». Σημεία σε ένα νοητό «κείμενο» μιας Πολιτιστικής Διαδρομής είναι τα μνημεία-τόποι επίσκεψης, αλλά και τα μηνύματα-πληροφορίες που δίνονται με κάθε τρόπο στον επισκέπτη. Βασικά θέματα είναι η θεματική, η ποιητική και η ρητορική του «κειμένου» της διαδρομής. Η ερμηνεία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς μέσα από μια οργανωμένη Πολιτιστική Διαδρομή θα πρέπει να καθοδηγείται από τη γνώση της αγοράς, τον τουριστικό σχεδιασμό και τη συστηματική αξιολόγηση.

Η θεματική του κειμένου μίας Πολιτιστικής Διαδρομής αφορά το περιεχόμενο και σχετίζεται με τη μελέτη της ιστορίας και της αρχαιολογίας ενός τόπου, με την κατανόηση του πολιτισμού του ως διαδικασία στο ιστορικό γίνεσθαι με τον προσδιορισμό του περιεχομένου της Πολιτιστικής Διαδρομής και την επιλογή των σημείων. Η χωροθέτηση δε γίνεται μόνο με πολιτιστικά κριτήρια, αλλά και με κριτήρια τουριστικού σχεδιασμού. Η ποιητική της Πολιτιστικής Διαδρομής αναφέρεται στα αισθητικά και νοητικά στοιχεία και αφορά την περιγραφική ικανότητα του Πολιτιστικού Τοπίου, την ευχάριστη πορεία ανάμεσα στα σημεία, στην απόδοση νοήματος της διαδρομής, την οργάνωση της επίσκεψης. Χρειάζεται μία εκπαιδευτική διαδικασία μέσα από ένα σχέδιο ερμηνείας των σημείων, όπως είναι η σήμανση. Η ρητορική σχετίζεται με την πειθώ της Πολιτιστικής Διαδρομής, δηλαδή τον τίτλο, τις γνώσεις που παρέχονται, τις επιγραφές, τις παιδαγωγικές μεθόδους προς τον επισκέπτη, με τη συμμετοχή, την παρατήρηση, την εξερεύνηση και την ευελιξία που δίνεται στον επισκέπτη να βιώσει την εμπειρία με το υλικό που του έχει διατεθεί²². Το αφήγημα αποτελεί μεθοδολογικά το ιδεολογικό εκείνο κριτήριο για τη διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής.

Για τη διαμόρφωση της εικόνας και ενός τοπικού αφηγήματος θα πρέπει να αναλυθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής. Αυτό θα δημιουργήσει αύξηση του επιπέδου ελκυστικότητας και θα καταστήσει τον τόπο ιδιαίτερα ανταγωνιστικό μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Η εικόνα μίας περιοχής είναι αυτό που στην πραγματικότητα ο τόπος μοιάζει. Πρόκειται για μία σύνθεση ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών διεργασιών που γίνονται στο περιβάλλον μίας πόλης ή μίας περιοχής της υπαίθρου. Η εικόνα δημιουργείται πάνω στις πληροφορίες που υπάρχουν για έναν τόπο, καθώς και στα συστατικά του τοπίου που αναδεικνύουν έτσι και τη μοναδικότητα της περιοχής. Πρόκειται για μία σύνθεση όλων των ιδιαίτερων συστατικών, που το καθένα απαιτεί μία συγκεκριμένη προσέγγιση και στρατηγική.

Η στρατηγική αυτή αποτελεί μέρος του PlaceMarketing, μία διαδικασία με πολυδιάστατο χαρακτήρα επειδή αναφέρεται σε περιοχές με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, αξίες, παραδόσεις και ιστορικό παρελθόν, αλλά και με διαφορετική αντίληψη συμφερόντων για την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητά τους. Το τελικό παραγόμενο αγαθό είναι η εικόνα των περιοχών αυτών, η επιτυχής προώθηση της οποίας απαιτεί την ύπαρξη ενός κατάλληλα σχεδιασμένου μείγματος μάρκετινγκ. Στο PlaceMarketing προσδιορίζονται οι δυνητικές αγορές, γίνεται

²² Καραβασίλη, Μ., Μικελάκης, Ε., (1999), «Πολιτιστικές Διαδρομές. Προς μια ερμηνευτική του πολιτισμικού τοπίου με αναπτυξιακή προοπτική», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71, σελ. 82-86.

τμηματοποίηση των αγορών αυτών, αξιολογούνται τα κανάλια διανομής καθώς και τα μέσα προώθησης και υποστήριξης, οι στρατηγικές, οι τακτικές καθώς και τα εναλλακτικά σενάρια εφαρμογής.

Ο επισκέπτης πλέον αναζητεί την εμπειρία, γίνεται ουσιαστικά περιηγητής, επιδιώκει να ανακαλύψει και να γνωρίσει τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους και μαζί την ιστορία, την παράδοση, τα τοπικά προϊόντα, το φυσικό τοπίο, μέσα από το αφήγημα το οποίο έχει διαμορφωθεί και το χαρακτήρα του τόπου. Κάνει τη δική του έρευνα για την περιοχή και θέλει να συστηθεί στους ανθρώπους και στις παραδόσεις, να ενταχθεί στο συγκεκριμένο αφήγημα και να γίνει μέρος του. Η τάση αυτή κυριαρχεί σημαντικά, ενώ η συγκεκριμένη περιοχή είναι ήδη γνωστή ως ένας εναλλακτικός προορισμός.

Οι επισκέπτες, οι οποίοι αναζητούν τη γνώση και θέλουν να ανακαλύψουν έναν προορισμό, ψάχνουν περιοχές με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, μοναδική φυσιογνωμία, ως προς την ιστορία, τον πολιτισμό, τη φύση, τους ανθρώπους, την τοπική παραγωγή. Ψάχνουν συνεχώς ποικίλα στοιχεία, τα οποία και θα πρέπει να ενισχύονται και να ανανεώνεται το ενδιαφέρον για αυτά συνεχώς από τους διαχειριστές. Αναζητούν την εμπειρία, την πνευματικότητα και τη γνώση πίσω από κάθε στοιχείο του προορισμού. Ο διαχειριστής δίνει τα κίνητρα προκειμένου ο επισκέπτης να κάνει ο ίδιος την έρευνα για το τοπίο, να αναζητήσει υλικές, πνευματικές και ψυχικές εμπειρίες, να έρθει σε επαφή με τους ανθρώπους και τον πολιτισμό, να γνωρίσει τα ιστορικά και φυσικά στοιχεία μέσα από τις διαδρομές, να ενταχθεί στην τοπική κοινωνία και το γενικό αφήγημα για την περιοχή. Πρόκειται για ένα πολυσύνθετο εγχείρημα που απαιτεί τη συνεργασία των φορέων, των κατοίκων και των επιχειρήσεων της περιοχής. Οι ίδιοι οι επισκέπτες θα πρέπει στη συνέχεια να μοιραστούν με άλλους την εμπειρία αυτή και να κάνουν γνωστό αυτό το βίωμα. Για το λόγο αυτό η χρήση της τεχνολογίας είναι απαραίτητη.

Ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων δημιουργούν το χαρακτήρα και το όνομα του προορισμού, δηλαδή διαμορφώνουν το brand. Ο όρος brandσημαίνει οποιοδήποτε διακριτικό χαρακτηριστικό, όπως όνομα, όρος, σχέδιο ή σύμβολο που προσδιορίζει αγαθά, υπηρεσίες, οργανισμούς και το διαφοροποιεί από τα άλλα της αγοράς²³. Αυτό σημαίνει ότι με τη δημιουργία ενός brand ο προορισμός γίνεται ελκυστικός για την εμπειρία των επισκεπτών και αναδεικνύεται το αφήγημα μέσα από τις πολιτιστικές και φυσιολατρικές διαδρομές με την υποστήριξη της τεχνολογίας. Το brand σχετίζεται με την ιδεατή εικόνα που διαμορφώνει το αφήγημα για την περιοχή και μέσω αυτού αναγνωρίζεται²⁴. Μέσα από συγκεκριμένες δράσεις και ενέργειες προβολής και ανάδειξης του τόπου, όπως είναι οι Πολιτιστικές Διαδρομές, η ανάδειξη των ιστορικών μνημείων και των πολιτιστικών στοιχείων, διαμορφώνεται η ονομασία προέλευσης, δηλαδή το brand, ενοποιώντας τα χαρακτηριστικά στοιχεία και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα μίας περιοχής.

²³ <https://www.ama.org/topics/branding/>.

²⁴ Το «brand» κωδικοποιεί, μέσα από μηνύματα και συμβολισμούς, τα προτερήματα των τόπων και μέσω του μάρκετινγκ για το branding τόπου διαμορφώνεται η εικόνα που μία περιοχή προωθεί. Το branding επιδιώκει την καθιέρωση της ταυτότητας της διαδρομής και του τοπίου. Το brand αποδίδει όνομα, φήμη, χαρακτήρα και αναγνωρισιμότητα.

6. Παραδείγματα Πολιτιστικών Διαδρομών

Οι Πολιτιστικές Διαδρομές, ανάλογα με την έκταση που έχουν και τις περιοχές στις οποίες διέρχονται, μπορούν να είναι διακρατικές, διαπεριφερειακές ή και τοπικές. Το πρόγραμμα Πολιτιστικών Διαδρομών ξεκίνησε από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1987 με σκοπό να αναδείξει, μέσα από ένα ταξίδι στο χώρο και στο χρόνο, τους τρόπους με τους οποίους η Πολιτιστική Κληρονομιά των διαφόρων χωρών της Ευρώπης συμβάλλει στην κοινή Πολιτιστική Κληρονομιά.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης ιδρύθηκε τον Μάιο του 1949. Τα 47 κράτη μέλη καλύπτουν ολόκληρη την ήπειρο, συμπεριλαμβανομένων χωρών που εκτείνονται στην Ευρώπη και την Ασία, όπως το Αζερμπαϊτζάν, η Γεωργία, η Ρωσία και η Τουρκία. Ο σκοπός του Συμβουλίου της Ευρώπης, που εκφράζεται στο Καταστατικό του 1949, είναι «να επιτύχει μεγαλύτερη ενότητα μεταξύ των μελών του με σκοπό τη διαφύλαξη και την υλοποίηση των ιδανικών και των αρχών που αποτελούν την κοινή τους κληρονομιά, για την οικονομική και κοινωνική τους πρόοδο». Συνεχίζει λέγοντας ότι «θα επιδιωχθεί με συζήτηση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος, με συμφωνίες και με κοινή δράση σε οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, επιστημονικά, νομικά και διοικητικά θέματα, όπως και στη διατήρηση και περαιτέρω πραγμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών»²⁵.

Οι Πολιτιστικές Διαδρομές εφαρμόζουν στην πράξη τις θεμελιώδεις αξίες του Συμβουλίου της Ευρώπης, δηλαδή ανθρώπινα δικαιώματα, πολιτιστική δημοκρατία, πολιτιστική ποικιλομορφία και ταυτότητα, αμοιβαίες ανταλλαγές και πολιτιστικός πλούτος πέρα από σύνορα, διαμέσου των αιώνων. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές λειτουργούν ως διάυλος διαπολιτισμικού διαλόγου. Διατηρούν και αξιοποιούν τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης ως παράγοντα βελτίωσης του περιβάλλοντος διαβίωσης, καθώς και ως πηγή πολιτιστικής, κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης. Επιπλέον προωθούν τον πολιτιστικό τουρισμό που προάγει τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές του Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελούν τα κατάλληλα εργαλεία για την αύξηση της γνώσης και της ευαισθητοποίησης των Ευρωπαίων για διαφορετικά τοπία, όπως και η διασυνοριακή τους φύση παρέχει το πλαίσιο για συλλογική έρευνα και πρακτικά έργα²⁶.

²⁵ Denu, P., (2015), "The evolution of the Council of Europe Cultural Routes programme", in Council of Europe (ed.), *Cultural Routes Management: From Theory to Practice*, Council of Europe, European Institute of Cultural Routes, Strasbourg, p. 7.

²⁶ Bertl, E., (2015), "The cultural context: fundamental resolutions and conventions at the European and international level", in Council of Europe (ed.), *Cultural Routes Management: From Theory to Practice*, Council of Europe, European Institute of Cultural Routes, Strasbourg, p. 26.

Μέσω του προγράμματος Πολιτιστικών Διαδρομών, το Συμβούλιο της Ευρώπης δίνει ένα μοντέλο πολιτιστικής και τουριστικής διαχείρισης. Συναντήσεις, εκπαιδευτικές δράσεις, σεμινάρια και φόρουμ διοργανώνονται σε τακτική βάση, τα οποία προωθούν τις ανταλλαγές και την ανάπτυξη κοινών, καινοτόμων στρατηγικών για την στήριξη της πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης, του βιώσιμου τουρισμού και της ευρωπαϊκής ιθαγένειας. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές αποτελούν μέρος ενός διευρυμένου δικτύου, το οποίο επιτρέπει συνέργειες μεταξύ εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών, οργανώσεων και οικονομικών φορέων. Επιπλέον, το πρόγραμμα επωφελείται από την αποτελεσματική συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση και με κορυφαίους διεθνείς οργανισμούς.

Τον Δεκέμβριο 2010 με το Ψήφισμα CM/Res(2010)53 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης θεσπίστηκε, για μια αρχική περίοδο τριών ετών, η Διευρυμένη Μερική Συμφωνία Πολιτιστικών Διαδρομών (ΔΜΣ). Η σύσταση της ΔΜΣ επιβεβαιώθηκε το 2013 με το Ψήφισμα CM/Res(2013)66, με σκοπό να ενισχυθεί η συνεργασία μεταξύ των κρατών που ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη των Πολιτιστικών Διαδρομών. Η Διευρυμένη Μερική Συμφωνία επιδιώκει να ενισχύσει το δυναμικό των Διαδρομών για πολιτιστική συνεργασία, βιώσιμη εδαφική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή, με ιδιαίτερη έμφαση στις θεματικές που έχουν συμβολική σημασία για την ευρωπαϊκή ενότητα, ιστορία, πολιτισμό και αξίες, καθώς και την ανακάλυψη λιγότερο γνωστών προορισμών.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΔΜΣ απονέμει την πιστοποίηση «Πολιτιστική Διαδρομή του Συμβουλίου της Ευρώπης» και διενεργεί τακτικές αξιολογήσεις των πιστοποιημένων διαδρομών, σύμφωνα με το Ψήφισμα CM/Res(2013)67 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο οποίο ορίζονται οι προϋποθέσεις για την πιστοποίηση. Οι πιστοποιημένες Πολιτιστικές Διαδρομές αξιολογούνται κάθε τρία χρόνια. Οι νέες Πολιτιστικές Διαδρομές πιστοποιούνται από το Συμβούλιο της Ευρώπης, εφόσον πληρούν τα παρακάτω κριτήρια:

- Απεικονίζουν ένα θέμα αντιπροσωπευτικό των ευρωπαϊκών αξιών, το οποίο είναι κοινό σε τουλάχιστον τρεις ευρωπαϊκές χώρες.
- Αποτελούν αντικείμενο διακρατικής, διεπιστημονικής έρευνας.
- Ενισχύουν την ευρωπαϊκή μνήμη, ιστορία και Πολιτιστική Κληρονομιά και συμβάλλουν στην ερμηνεία της σημερινής ποικιλομορφίας της Ευρώπης.
- Υποστηρίζουν τις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές ανταλλαγές για τους νέους.
- Αναπτύσσουν υποδειγματικά και καινοτόμα σχέδια στον τομέα του πολιτιστικού τουρισμού και της βιώσιμης πολιτιστικής ανάπτυξης.
- Αναπτύσσουν τουριστικά προϊόντα.

Το 1998 ιδρύθηκε το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών – EICR. Πρόκειται για ένα φορέα με αρμοδιότητες τεχνικής υπηρεσίας και κέντρου τεκμηρίωσης. Το EICR συστάθηκε σε σύμπραξη με το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου για να καλύψει επιχειρησιακές

ανάγκες και από το 2011 αποτελεί την έδρα της ΔΜΣ. Ο ρόλος του είναι να επιβλέπει τον τριετή κύκλο αξιολόγησης των πιστοποιημένων Πολιτιστικών Διαδρομών, να εξετάζει τις αιτήσεις νέων προγραμμάτων, να παρακολουθεί τις δραστηριότητες στον τομέα των Διαδρομών, καθώς και να συντονίζει το έργο οργανώσεων - εταίρων.

Οι θεματικές Πολιτιστικές Διαδρομές (CulturalRoutes) θεσμοθετήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, με σκοπό τη δημιουργία γόνιμου εδάφους για την ανάπτυξη του Πολιτιστικού Τουρισμού. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές έχουν συνήθως κοινά χαρακτηριστικά:

- Διαθέτουν ένα κεντρικό θέμα / συνεκτικό στοιχείο.
- Καλύπτουν μία προσδιορισμένη χωρικά περιοχή.
- Διαθέτουν μία ιδιαίτερη επωνυμία (brand).

Οι Πολιτιστικές Διαδρομές έχουν συνήθως κοινούς σκοπούς:

- Την προσέλκυση επισκεπτών στη συγκεκριμένη περιοχή.
- Την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.
- Τη δημιουργία αναπτυξιακών προϋποθέσεων και ευκαιριών για τις επιχειρήσεις και τους παραγωγούς προϊόντων και υπηρεσιών που δραστηριοποιούνται στην συγκεκριμένη διαδρομή.
- Την προσέλκυση νέων επενδύσεων.
- Την τόνωση της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας.
- Την εξασφάλιση πόρων για τη συντήρηση των πολιτιστικών υποδομών που συνδέονται με αυτές (αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, ιστορικών τόπων, πολιτιστικών κτηρίων, περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους).
- Εκπαίδευση του κοινού, των κατοίκων και των επισκεπτών, στην ιστορία της περιοχής και το αφήγημα της διαδρομής.

Οι Πολιτιστικές Διαδρομές εφαρμόζουν στην πράξη τις θεμελιώδεις αξίες του Συμβουλίου της Ευρώπης, που είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα, η πολιτιστική δημοκρατία, η πολιτιστική ποικιλομορφία, ο διάλογος, οι αμοιβαίες ανταλλαγές και ο πολιτιστικός πλούτος πέρα από σύνορα, διαμέσου των αιώνων. Οι κατηγορίες των διαδρομών σχετίζονται με την ιστορία και τον πολιτισμό, τις τέχνες και την αρχιτεκτονική, τη θρησκευτική παράδοση και τα τοπία. Από το 2022 οι πιστοποιημένες Πολιτιστικές Διαδρομές του Συμβουλίου της Ευρώπης ανέρχονται σε 48 και είναι διακρατικές. Το όνομα του τοπίου ή της πολιτιστικής διαδρομής πιστοποιείται, γίνεται έτσι brand και κατοχυρώνεται. Πιστοποιημένες Πολιτιστικές Διαδρομές (ανά έτος Πιστοποίησης) είναι: Προσκυνηματικοί Δρόμοι του Αγίου Ιακώβου της Κομποστέλα (1987), Η Χάνσα (1991), Δρόμοι των Βίκινγκς (1993), Via Francigena (1994), Δρόμοι της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αλ-Ανταλούς (Ellegadoandalusí) (1997), Δρόμοι των Φοινίκων (2003), Διαδρομή του Σιδήρου των Πυρηναίων (2004), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Εβραϊκής Κληρονομιάς (2004), Ευρωπαϊκοί Δρόμοι του Μότσαρτ (2004), Δρόμοι της Ελιάς (2005), Δρόμοι του Κλυνύ (Cluny) στην Ευρώπη (2005), Δρόμος του Αγίου Μαρτίνου της Τουρ (2005), Βασιλική Οδός

(VIAREGIA) (2005), TRANSROMANICA (2007), IterVitis (2009), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Κοιμητηρίων (2010), Δρόμοι Προϊστορικής Λίθινης Τέχνης (2010), Δρόμοι του Αγίου Όλαφ (2010), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Ιστορικών Λουτροπόλεων (2010), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Κιστερκιανών Αβαιών (2010), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Κεραμικής (2012), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Μεγαλιθικού Πολιτισμού (2013), Στα βήματα των Ουγενότων και των Βαλδένσιων (2013), ATRIUM (2014), RéseauArtNouveau (2014), Δρόμος των Αψβούργων (ViaHasburg) (2014), Διαδρομή Ρωμαίων Αυτοκρατόρων και Κρασιών του Δουνάβεως (2015), Ευρωπαϊκοί Δρόμοι του Αυτοκράτορα Καρόλου Ε΄ (2015), Προορισμός Ναπολέων (2015), Στα βήματα του Ρόμπερτ Λούις Στίβενσον (2015), Οχυρωμένες Πόλεις της GrandeRégion (2016), Δρόμοι του Ιμπρεσιονισμού (2018), Οδός του Καρλομάγνου (ViaCharlemagne) (2018), Δρόμοι της Μεταρρύθμισης (2019), Δρόμος της Απελευθέρωσης της Ευρώπης (2019), Δρόμος του Σιδηρού Παραπετάσματος (2019), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Βιομηχανικής Κληρονομιάς (2019), Προορισμοί ΛεΚορμπυζιέ (2019), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Ιστορικών Κήπων (2020), ViaRomeaGermanica (2020), Διαδρομή του Αινεία (2021), Διαδρομή AlvarAalto – Αρχιτεκτονική και Σχέδιο στον 20^ο αιώνα (2021), Διαδρομή Κύριλλου και Μεθόδιου (2021), Ευρωπαϊκή Διαδρομή d’ Artagnan (2021), Διαδρομή του Δούναβη της Εποχής του Σιδήρου (2022), Διαδρομή Γυναικών Συγγραφέων (2022), Δρόμος Ιστορικών Καφέ (2022), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Παραμυθιού (2022).

Η Ελλάδα συμμετέχει σε Πολιτιστικές Διαδρομές του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές του Συμβουλίου της Ευρώπης που διέρχονται από την Ελλάδα είναι: Δρόμοι των Φοινίκων, Δρόμοι του Μότσαρτ, Δρόμοι της Ελιάς (η πρώτη διεθνώς αναγνωρισμένη ελληνικής πρωτοβουλίας διαδρομή με πολλά διεθνή βραβεία και διακρίσεις), IterVitis, Ευρωπαϊκή Διαδρομή των Κοιμητηρίων, Ευρωπαϊκή Διαδρομή των Ιστορικών Λουτροπόλεων, Προορισμός Ναπολέων, Δρόμοι του Ιμπρεσιονισμού, Ευρωπαϊκή Διαδρομή Βιομηχανικής Κληρονομιάς, Σιδηρούν Παραπέτασμα, Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου (Προς πιστοποίηση), Δρόμος Ιστορικών Καφέ, Διαδρομή Ναυτικής Παράδοσης (Προς πιστοποίηση), Ευρωπαϊκή Διαδρομή Ιστορικών Κήπων, Διαδρομή του Αινεία, Διαδρομή Κύριλλου και Μεθόδιου, Ευρωπαϊκή Διαδρομή Παραμυθιού.

Το Υπουργείο Πολιτισμού έχει σχεδιάσει και υλοποιεί πέντε Πολιτιστικές Διαδρομές που συνδέουν εμβληματικούς αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία, σε διάφορες περιφέρειες της χώρας. Ο συνολικός προϋπολογισμός, με χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης είναι 32 εκ. ευρώ. Πρόκειται για πέντε εμβληματικές Πολιτιστικές Διαδρομές με θεματικές αφηγήσεις οι οποίες καλύπτουν όλες τις περιόδους της ελληνικής ιστορίας και με γεωγραφική εξάπλωση που καλύπτει σχεδόν ολόκληρη την ελληνική επικράτεια:

1. «Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου».
2. «Πολιτιστική Εγνατία Οδός».
3. «Ο δρόμος προς τη Δύση. Από τον Όμηρο στον Θερβάντες».
4. «Μνημειακά έργα Κυκλάδων και ανθρώπων κατά τη Μυκηναϊκή εποχή (2η χιλιετία π.Χ.)».
5. «Δίκτυο κάστρων: Από το Βυζάντιο έως την Οθωμανοκρατία».

Οι πέντε Πολιτιστικές Διαδρομές αναπτύσσονται σε δύο γεωγραφικούς άξονες:

- Ο πρώτος διασχίζει τη Βόρεια Ελλάδα και συνδέει αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία στις Περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης, Δυτικής Μακεδονίας και Ηπείρου.
- Ο δεύτερος ξεκινά από την Ήπειρο και κινείται προς το νότο καλύπτοντας τις Περιφέρειες Ιονίων Νήσων, Στερεάς Ελλάδας και Δυτικής Ελλάδας. Ιδιαίτερο ρόλο διαδραματίζει η Περιφέρεια Πελοποννήσου, η οποία συμμετέχει στις τέσσερις από τις πέντε Διαδρομές.

Πρόκειται για δράσεις που περιλαμβάνουν έργα συντήρησης και ανάδειξης μνημείων. Ακόμα, την προώθηση των μνημείων και της Πολιτιστικής Διαδρομής με τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας. Διαμορφώνονται ακόμα Πολιτιστικές Διαδρομές και σε τοπικό επίπεδο και περιορίζονται εντός των διοικητικών ορίων μίας περιοχής.

Για το δήμο Αγίου Βασιλείου, μέσα από βήματα τα οποία προτείνονται θα δημιουργηθεί η Πολιτιστική Διαδρομή για την περιοχή και η ανάδειξη του Πολιτιστικού Τοπίου. Συγκεκριμένα:

- Ο στρατηγικός σχεδιασμός και το πλαίσιο διαμόρφωσης της Πολιτιστικής Διαδρομής.
- Η δημόσια διαβούλευση, η συζήτηση και οι σχετικές αποφάσεις από τα αρμόδια θεσμικά όργανα.
- Ο ορισμός των σημείων της Πολιτιστικής Διαδρομής και η εξασφάλιση των υποδομών, με το σχεδιασμό των έργων που απαιτούνται, σύμφωνα με το στρατηγικό σχέδιο.
- Η συγκρότηση και η λειτουργία του Φορέα Διαχείρισης του έργου.
- Η δημιουργία του Πολιτιστικού Δικτύου, με τη συμμετοχή φορέων, συλλόγων και ιδιωτών για την υποστήριξη και προώθηση της Πολιτιστικής Διαδρομής.
- Η εκπόνηση των απαραίτητων μελετών και η εξεύρεσης χρηματοδοτικών εργαλείων.
- Λειτουργία, υλοποίηση του marketing και των ψηφιακών έργων.

7. Η ιδέα της Πολιτιστικής Διαδρομής και του Πολιτιστικού Δικτύου

Προτείνεται η διαμόρφωση μίας Πολιτιστικής Διαδρομής, που θα συνδέει, θα προστατεύει και θα αναδεικνύει τα ιστορικά τοπία και μνημεία, όπως και τις φυσικές περιοχές, σε συνάρτηση με την παράδοση, την ιστορία, τον πολιτισμό, την τοπική παραγωγή, στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των οποίων θα συμμετέχει ενεργά η τοπική κοινωνία. Την ίδια στιγμή δημιουργείται ένα βιώσιμο, ανταγωνιστικό και ποιοτικό τουριστικό προϊόν. Στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Διαδρομής συνδέεται ο πολιτισμός με τον τουρισμό, την τοπική παραγωγή, τα τοπικά προϊόντα του πρωτογενούς τομέα και τη μεταποίηση, τις τουριστικές επιχειρήσεις, τη ντόπια πολιτιστική παραγωγή, τα αγαθά και τις υπηρεσίες. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού απαιτείται η ενεργοποίηση και η συνέργεια της τοπικής κοινωνίας, των τοπικών φορέων, των επαγγελματιών, των τουριστικών φορέων, των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, της Εκκλησίας, των Εφορειών Αρχαιοτήτων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, δημιουργώντας έτσι ένα τοπικό Πολιτιστικό Δίκτυο. Κυρίαρχο και συντονιστικό ρόλο θα έχει ο δήμος της περιοχής, που θα αναπτύξει, θα ενεργοποιήσει και θα διαχειριστεί το έργο. Ο Φορέας Διαχείρισης θα μεριμνήσει για τη δημιουργία του Πολιτιστικού Δικτύου το οποίο θα συντονίζει και θα είναι υπό την εποπτεία του.

Για τους σκοπούς του Πολιτιστικού Δικτύου θα πρέπει να διαμορφωθεί συγκεκριμένο σχέδιο για να υλοποιηθεί. Ο σκοπός του είναι η δημιουργία, ανάπτυξη και προώθηση της Πολιτιστικής Διαδρομής και του αναδεικνυόμενου Πολιτιστικού Τοπίου. Χρειάζεται να γίνουν οι διαδικασίες:

- Εντοπισμού των σημείων που θα διαμορφώσουν την Πολιτιστική Διαδρομή και θα αναδείξουν το πολιτιστικό τοπίο.
- Τεκμηρίωσης και μελέτης.
- Νοηματοδότησης και ερμηνείας.
- Προστασίας των σημείων, συντήρησης και ανάπλασης μνημείων.
- Ανάδειξης.
- Διαχείρισης και προώθησης.

Σε αυτά τα βήματα θα πρέπει να επισημανθεί η κοινωνική διάσταση της διαμόρφωσης του Πολιτιστικού Δικτύου, με την ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, δηλαδή κατοίκων,

συλλόγων, φορέων, παραγωγών και επιχειρηματιών και γενικότερα την κινητοποίηση και ευαισθητοποίηση όλων των συμμετεχόντων.

Για τον δήμο Αγίου Βασιλείου Ρεθύμνου προτείνεται η δημιουργία μίας Πολιτιστικής Διαδρομής και ενός Πολιτιστικού Δικτύου που θα εστιάζουν στα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής. Αυτά είναι η ιστορία, η παράδοση, το μοναδικό σε κάλλος φυσικό τοπίο και η τοπική παραγωγή. Συγκεκριμένα ενδιαφέρον παρουσιάζουν η ιστορία, τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί και οι ιστορικοί χώροι, κυρίως εκείνοι που έχουν θρησκευτικό ενδιαφέρον, η τοπική παράδοση με έμφαση την κρητική μουσική παράδοση της περιοχής, το φυσικό περιβάλλον με τις μοναδικές παραλίες, τα βουνά, τα φαράγγια, τη χλωρίδα και την πανίδα, καθώς και η τοπική παραγωγή, με τους ελαιώνες, τους αμπελώνες με μοναδικές ποικιλίες και την κτηνοτροφία. Η περιοχή είναι γνωστό ότι θεωρείται ως ένας εναλλακτικός και ιδιαίτερος προορισμός για επισκέπτες που αναζητούν την εμπειρία και επιθυμούν να ανακαλύψουν τον τόπο και τους ανθρώπους. Θεωρείται επίσης από πολλούς και ένας έντονα «ενεργειακός τόπος», λόγω του μοναδικού περιβάλλοντος που διαθέτει.

Η ανάδειξη του Πολιτιστικού Τοπίου της περιοχής και η δημιουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής θα διαμορφώσει το πλαίσιο για την ανάπτυξη θεματικών μορφών τουρισμού, δηλαδή ειδικών μορφών τουρισμού, ούτως ώστε να επιτυγχάνεται η ικανοποίηση των επισκεπτών-τουριστών μέσω των αυθεντικών βιωματικών εμπειριών θεματικού τουρισμού, η αύξηση της ελκυστικότητας και ανταγωνιστικότητας του εγχώριου τουριστικού προϊόντος, η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, η δημιουργία θέσεων απασχόλησης, η στήριξη των περιφερειακών και τοπικών οικονομιών και κοινωνιών²⁷. Τέτοιες μορφές μπορεί να είναι:

- ο Τουρισμός Υπαίθρου, δηλαδή αγροτουρισμός, οινοτουρισμός, οικοτουρισμός – πράσινος τουρισμός, περιηγητικές διαδρομές – πεζοπορία, γεωτουρισμός και αλιευτικός τουρισμός,
- ο Αθλητικός Τουρισμός,
- ο Αεροπορικός Τουρισμός, δηλαδή περιήγηση των επισκεπτών - τουριστών με ιδιόκτητο ή μισθωμένο πτητικό μέσο όλων των τύπων, κατηγοριών και είδους, όπως αεροπλάνο, υπερελαφρά πτητική μηχανή (ΥΠΜ) ελεγχόμενη με αεροδυναμικά μέσα ή μετατόπισης κέντρου βάρους με ρόδες, πλωτήρες ή αμφίβιο, ελικόπτερο, αλεξίπτερο ή αλεξίπτωτο πλαγιάς με κινητήρα ή χωρίς, ανεμόπτερο, δελταπλάνο (ατομική ανεμοπορία), γυροπλάνο, αιωρόπτερο και αερόστατο, με χρήση ειδικού εξοπλισμού και συνοδεία έμπειρων και εκπαιδευμένων πιλότων,

²⁷ Άρθρο 1, Ν. 4582/2018, ΦΕΚ Α' 208/11.12.2018. Σύμφωνα με το Άρθρο 3 του Ν. 4582/2018, «ως θεματικός τουρισμός νοούνται οι ειδικές μορφές τουρισμού αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, που προσελκύουν επισκέπτες-τουρίστες, με ειδικά ενδιαφέροντα οι οποίοι θέλουν να βιώσουν αυθεντικές εμπειρίες και, με σεβασμό στο περιβάλλον, ενθαρρύνουν την αλληλεπίδραση των επισκεπτών-τουριστών με το φυσικό περιβάλλον, τον ανθρώπινο παράγοντα, τις περιφέρειες και τους δήμους, προωθούν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη στις τοπικές κοινωνίες και αναδεικνύουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία του κάθε τόπου».

- ο Θαλάσσιος Τουρισμός, που διακρίνεται ιδίως σε τουρισμό κρουαζιέρας, τουρισμό γιώτινγκ, θαλάσσιες και παράκτιες δραστηριότητες αναψυχής, καταδυτικό τουρισμό αναψυχής,
- μορφές Πολιτιστικού Τουρισμού, όπως πολιτιστικός αστικός τουρισμός – τουρισμός πόλεων, τουρισμός νεολαίας, τουρισμός τρίτης ηλικίας, γαμήλιος τουρισμός και τουρισμός κινηματογραφικών και τηλεοπτικών παραγωγών,
- ο Τουρισμός Γαστρονομίας,
- μορφές Θρησκευτικού – Προσκυνηματικού Τουρισμού,
- ο Τουρισμός Υγείας,
- ο Συνεδριακός Τουρισμός.

Απαιτείται να υπάρξει συγκεκριμένη πρόταση και κατανόηση των όρων για να υλοποιηθεί. Για τη δημιουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής και του Πολιτιστικού Δικτύου χρειάζεται η ανάδειξη της ιστορίας και των μνημείων, η αναζήτηση της θρησκευτικότητας του τοπίου μέσα από τις μοναδικές φυσικές ομορφιές, η έμφαση στον πολιτισμό, τις αρχαιότητες, την παράδοση και την τοπική παραγωγή. Γενικά πρόκειται για την υλική και την άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της περιοχής. Ο πολιτισμός και το φυσικό τοπίο θα αποτελέσουν τους βασικούς παράγοντες για την προστασία και τη Βιώσιμη και Αειφόρο Ανάπτυξη της περιοχής, που θα δώσουν ένα νέο νόημα στον τόπο. Για το λόγο αυτό απαιτείται η συνέργεια όλων των εμπλεκόμενων φορέων, με τον ηγετικό ρόλο να έχει η αυτοδιοίκηση για να συμβεί. Χρειάζεται να ενημερωθούν, να ευαισθητοποιηθούν και να εκπαιδευτούν για να έχουν γνώση των σκοπών της Πολιτιστικής Διαδρομής, με σεμινάρια και εκδηλώσεις οι κάτοικοι, η σχολική κοινότητα, οι επιχειρηματίες και οι σύλλογοι της περιοχής, όπως και οι εθελοντές, οι οποίοι και θα είναι βασικά μέλη του Πολιτιστικού Δικτύου.

Όπως γίνεται αντιληπτό η διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής σχετίζεται με την ίδια τη λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τα εργαλεία που διαθέτει για να χαράξει και να υλοποιήσει μία πολιτική που σχετίζεται με την ανάπτυξη και την προστασία του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής. Το εγχείρημα αυτό σχετίζεται άμεσα με τους πόρους και τις εξουσίες που διαθέτει, καθώς και τη θέση της μέσα στο πολιτικό σύστημα. Το διαφοροποιημένο και εξειδικευμένο ενδιαφέρον για έναν προορισμό έχει οδηγήσει τις δημοτικές αρχές σε όλη την Ευρώπη να αυξήσουν τις δαπάνες για τον πολιτισμό, να δημιουργούν αντίστοιχες διοικητικές δομές για να διαμορφώσουν ένα ανταγωνιστικό πακέτο υπηρεσιών. Αυτό όμως σχετίζεται και με τις αρμοδιότητες που παραχωρεί η κεντρική διοίκηση στην αυτοδιοίκηση, όπως και τους αντίστοιχους πόρους. Η πολιτική που χαράσσουν οι δήμοι κινητοποιεί τις τοπικές δυνάμεις, αναδεικνύει τις σχέσεις ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, μαζί με την κοινωνία των πολιτών, για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Για τους λόγους αυτούς δήμοι στην Ευρώπη επενδύουν στο συγκεκριμένο τομέα, ενώ ο πολιτισμός είναι βασικό στοιχείο του marketing για να γίνουν ανταγωνιστικοί και για να προσελκύσουν επισκέπτες και επενδύσεις, που σχετίζονται με την υψηλή τεχνολογία και τις προηγμένες υπηρεσίες. Μέσα από τον πολιτισμό γίνεται η προσπάθεια προώθησης της πόλης στη διεθνή

αγορά και η πολιτική στον τομέα του πολιτισμού αποτελεί τρόπο θεμιτό για την αναζωογόνηση των πόλεων και της υπαίθρου.

Για τη δημιουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής απαιτείται η συνέργεια πολλών ατόμων και φορέων. Η σύγχρονη κατανόηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς προσδίδει μεγαλύτερη σημασία στις τοπικές κοινωνίες. Αυτή η σύγχρονη αντίληψη χρειάζεται επίσης διαφορετικούς φορείς, διαφορετικές νοοτροπίες, διαφορετικές δεξιότητες και το σημαντικότερο μια διαφορετική στάση για την ενεργοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς προς όφελος όλων²⁸. Θα πρέπει να αποφασιστεί για το ποιοι φορείς θα συμμετέχουν στο Πολιτιστικό Δίκτυο. Στο εγχείρημα αυτό απαιτείται η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, όπως των κατοίκων και των επιχειρηματιών. Έτσι θα διαμορφωθεί το Πολιτιστικό Δίκτυο με τη συμμετοχή των τοπικών παραγόντων που θα συμβάλουν στη διαμόρφωση, ανάπτυξη, υποστήριξη και λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής.

Στο Πολιτιστικό Δίκτυο μπορούν να συμμετέχουν:

- Οι τοπικοί παράγοντες. Δηλαδή ο δήμος της περιοχής, που θα έχει και κυρίαρχο ρόλο στην επίτευξη του εγχειρήματος, η Εκκλησία, οι τοπικοί σύλλογοι και οι φορείς που δραστηριοποιούνται στην περιοχή.
- Οικάτοικοι της περιοχής.
- Οι τοπικοί επιχειρηματίες. Συμπεριλαμβάνονται τα τουριστικά γραφεία και οι συνεργαζόμενες επιχειρήσεις σε όλους τους τομείς.
- Οι φορείς και οργανισμοί. Μπορούν να συμμετέχουν οι φορείς της κεντρικής διοίκησης, αποκεντρωμένες υπηρεσίες, με αρμοδιότητα για την υλοποίηση των επιμέρους έργων για τη δημιουργία, ανάπτυξη και προώθηση της πολιτιστικής διαδρομής, τα Πανεπιστήμια, ερευνητικά ινστιτούτα, πολιτιστικοί οργανισμοί, αλλά και φορείς, όπως τα Επιμελητήρια.

Στο πλαίσιο λειτουργίας του Πολιτιστικού Δικτύου παρέχεται συνεργασία μεταξύ διαφορετικών υπηρεσιών, επιστημονικών και επαγγελματικών φορέων και ειδικοτήτων, οι οποίοι ανταλλάσσουν ιδέες, πληροφορίες και γνώσεις για την ανάδειξη του Πολιτιστικού Τοπίου και τη δημιουργία, χρηματοδότηση και λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής και την προβολή της, την κατάρτιση και την εκπαίδευση του κοινού και των επισκεπτών. Επιπλέον συνδέει την Πολιτιστική Διαδρομή με την επιχειρηματικότητα, διαμορφώνει συμπληρωματικές υπηρεσίες και προϊόντα σε σχέση με τα πολιτιστικά αγαθά και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για νέα, επιμέρους δίκτυα.

Για τις ανάγκες της Πολιτιστικής Διαδρομής απαιτείται η επιλογή και ο ρόλος που θα αναλάβει ο κάθε φορέας, προκειμένου να συντονιστούν όλες οι απαιτούμενες δράσεις και να υλοποιηθούν τα επιμέρους έργα. Για το λόγο αυτό χρειάζεται άμεσα η συγκρότηση από το δήμο ενός Φορέα Διαχείρισης, που θα συντονίζει το έργο, για τη διαμόρφωση, υλοποίηση, λειτουργία, συντήρηση και ανάπτυξη της Πολιτιστικής Διαδρομής, η οποία, στην αρχική φάση,

²⁸ Ripp, M., (2018), *Heritage as a system and process that belongs to local communities*, Council of Europe.

θα ορίσει και θα εξειδικεύσει το πλαίσιο δημιουργίας της Πολιτιστικής Διαδρομής, όπως ακόμα τις προτεραιότητες και τους άξονες δράσης για την έναρξη των διαδικασιών υλοποίησης. Για τη δημιουργία του Πολιτιστικού Δικτύου απαιτούνται ενέργειες από το Φορέα Διαχείρισης, που θα αποτελέσουν τις προϋποθέσεις για να υλοποιηθεί. Στο πλαίσιο των συνεργασιών που θα αναπτυχθούν για τη δημιουργία του δικτύου ο Φορέας Διαχείρισης θα πρέπει:

- Να εντοπίσει και να συνεργαστεί με άτομα, γνώστες και εθελοντές, που θα συνδράμουν στη διαμόρφωση, τον ορισμό και τη λειτουργία της διαδρομής.
- Τα άτομα αυτά θα συμμετέχουν ενεργά για να καταγράψουν τα αξιοθέατα που θα συμπεριληφθούν στην πολιτιστική διαδρομή, όπως είναι αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, εκκλησίες, φυσικά τοπία, μουσεία, συλλογές, κοινωνικές ή πολιτιστικές δράσεις, ιστορικοί και μυθολογικοί τόποι, αλλά και καταγραφή των ιστορικών γεγονότων, προσωπικοτήτων, καθώς και ιστορίες που προέρχονται από τη μυθολογία, τους θρύλους και την προφορική παράδοση της περιοχής.
- Θα ενεργοποιήσει τους κατοίκους και τους τοπικούς συλλόγους και θα καταγράψει μαρτυρίες, εμπειρίες, ενώ θα αναζητεί αρχεία και άλλο υλικό.
- Δημιουργείται το αφήγημα της Πολιτιστικής Διαδρομής και αναζητείται το συνεκτικό της στοιχείο, που θα αποτελέσει το χαρακτηριστικό και το σημείο αναφοράς για την περιοχή και αυτό μπορεί να είναι ένα μνημείο, ένας τόπος, το περιβάλλον ή ακόμα μία αφήγηση ή παράδοση της περιοχής.
- Εντοπίζονται σημεία για τη σύνδεση της Πολιτιστικής Διαδρομής με την τοπική επιχειρηματικότητα και την ντόπια παραγωγή του πρωτογενούς τομέα, της μεταποίησης και των υπηρεσιών.
- Καταγράφει τις διάφορες δράσεις (όπως σεμινάρια και συναντήσεις για την κατάρτιση των εμπλεκόμενων), τις μελέτες και τα έργα που θα πρέπει να συμπεριληφθούν για το σχεδιασμό και την υλοποίηση της Πολιτιστικής Διαδρομής.
- Καταγράφει τους φορείς που πρέπει να συμμετέχουν. Ακόμα να προτείνει τις επιτροπές που πρέπει να συγκροτηθούν.
- Να διευθετήσει οργανωτικά θέματα για τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων.

Η Πολιτιστική Διαδρομή θα δημιουργηθεί σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο που διέπει την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, των μνημείων, του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και με τα διεθνή επιστημονικά πρότυπα. Για το δήμο Αγίου Βασιλείου η Πολιτιστική Διαδρομή θα αναδείξει τη φύση, τον πολιτισμό και την τοπική παράδοση, με έμφαση το θρησκευτικό στοιχείο και σημεία αναφοράς θα αποτελέσουν η περιοχή Πρέβελη με το φοινικόδασος και το φαράγγι του Κουρταλιώτη, οι ορεινοί όγκοι, τα φαράγγια και οι παραλίες, οι διάσπαρτες μέσα στη φύση ιστορικές εκκλησίες, οι οποίες μπορούν να διαμορφώσουν ένα βυζαντινό πάρκο, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα ερείπια παλιών οικισμών και εκκλησιών, τα φυσικά τοπία, η άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, τα αγαθά της φύσης και η ντόπια παραγωγή. Η διαδρομή και το δίκτυο θα αποτελέσουν μία σύγχρονη πρόταση διαχείρισης πολιτιστικών πόρων.

Το Πολιτιστικό Δίκτυο θα δημιουργηθεί με μέριμνα του Φορέα Διαχείρισης και θα λειτουργεί υπό την εποπτεία του. Για την ενεργοποίηση και την ενίσχυση του Πολιτιστικού Δικτύου απαιτείται η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και η εθελοντική κινητοποίηση των πολιτών. Το Πολιτιστικό Δίκτυο θα παρέχει πληροφόρηση και κατάρτιση για τον τρόπο υλοποίησης και τους σκοπούς του προγράμματος, ενεργή συμμετοχή στην υλοποίηση της Πολιτιστικής Διαδρομής, την προστασία του τόπου και την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, με πρωτοβουλίες και δράσεις. Ανάλογα με τις δράσεις θα δημιουργηθούν και οι αντίστοιχες επιτροπές για την παρακολούθηση της υλοποίησης των επιμέρους έργων.

Για τη λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής απαιτείται η κατάρτιση και η ενημέρωση των μελών του Πολιτιστικού Δικτύου, καθώς και όλων που συμμετέχουν στην υλοποίηση του Σχεδίου μεμονωμένα ή είναι μέλη επιτροπών. Πρόκειται για αντικείμενα όπως η ιστορία της περιοχής, τα φυσικά τοπία, η παράδοση, η τοπική παραγωγή, η δημιουργία και η λειτουργία της διαδρομής, τα σημεία και οι κόμβοι της διαδρομής, η παράδοση και οι θρύλοι των περιοχών αυτών, το αφήγημα που έχει διαμορφωθεί, το branding, το σχέδιο marketing και τα οφέλη για την περιοχή και την τοπική κοινωνία. Για αυτό χρειάζεται να συμμετέχουν στην κατάρτιση και τα στελέχη που διαμορφώνουν το περιεχόμενο της διαδρομής.

Το Πολιτιστικό Δίκτυο θα υποστηρίζει την Πολιτιστική Διαδρομή και γενικότερα την υλοποίηση του έργου, όμως μέσα από αυτό δύναται να αναπτυχθούν δράσεις για τις ίδιες στις επιχειρήσεις, οι οποίες θα διευρύνουν τις δικές τους της δραστηριότητες. Αυτό μπορεί να γίνει με τη διοργάνωση σεμιναρίων, επιμορφώσεων, συναντήσεων, επιτροπών εργασίας για τη διάχυση σύγχρονων πρακτικών, καθώς και την είσοδο της νέας τεχνολογίας στις επιχειρήσεις του δικτύου, την παρακολούθηση και την ενημέρωση των επιχειρήσεων για όλες τις εξελίξεις, καθώς ακόμα την προώθηση και προβολή των επιχειρήσεων του δικτύου. Το Πολιτιστικό Δίκτυο θα επιτρέψει στις επιχειρήσεις να αναβαθμίσουν τις υπηρεσίες που παρέχουν και να δημιουργήσουν νέες και καινοτόμες, ενώ την ίδια στιγμή θα υποστηρίζουν τη λειτουργία της διαδρομής.

Οι δυνατότητες που παρέχει το Πολιτιστικό Δίκτυο στις επιχειρήσεις είναι η ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των εταίρων και με την αγορά, επιχειρηματικές συνεργασίες, δημιουργία τεχνικών προδιαγραφών και σύγχρονων πρακτικών, πιστοποίηση αγαθών και υπηρεσιών, δημιουργία κοινού brand, ανάπτυξη ερευνητικών συνεργασιών, από κοινού συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα, ανάλυση για την ανάπτυξη στρατηγικής του δικτύου, παροχή υπηρεσιών, συνεργασία μεταξύ των μελών του δικτύου και φορέων της διοίκησης, εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και παροχή σεμιναρίων για τη βελτίωση των δεξιοτήτων του προσωπικού. Ακόμα αναζήτηση νέων χρηματοδοτικών μοντέλων και υλοποίηση ιδιωτικών επενδυτικών έργων.

Στο πλαίσιο των συνεργειών ο Φορέας Διαχείρισης απευθύνεται στους κατοίκους και σε όλους που συμμετέχουν στις δράσεις του Σχεδίου και παρέχουν υπηρεσίες, δηλαδή τους επιχειρηματίες, όπως και σε εκείνους που διαχειρίζονται τις ψηφιακές υπηρεσίες, στα άτομα τα οποία αναλαμβάνουν τις ξεναγήσεις του τόπου, τους τοπικούς συλλόγους και τα στελέχη του δήμου και των υπηρεσιών που επίσης συμμετέχουν. Σε αυτό θα μπορούσαν να αναπτυχθούν προγράμματα κατάρτισης με ειδικούς και επιστήμονες για κάθε τομέα, όπως και

στελέχη διά βίου μάθησης. Η κατάρτιση εντάσσει και κάνει κοινωνούς τα μέλη του δικτύου στο σχέδιο υλοποίησης της Πολιτιστικής Διαδρομής, ενημερώνονται για τις λεπτομέρειες και τη σημασία της διαδρομής και του δικτύου, μπορούν να συζητηθούν παρατηρήσεις και ιδέες για την ανανέωση του σχεδίου, όπως και για την αντιμετώπιση προβλημάτων και γενικότερα οι κάτοικοι ευαισθητοποιούνται για τις αξίες, την αναζωογόνηση και την προστασία του τοπίου.

Όμως αντίστοιχης σημασίας είναι και η κατάρτιση του κοινού και των επισκεπτών. Αυτό θα ενισχύσει τη διάδοση και προβολή της Πολιτιστικής Διαδρομής και του Πολιτιστικού Τοπίου και εντάσσει ενεργά τους επισκέπτες στο Σχέδιο. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από την ιστοσελίδα που θα δημιουργηθεί προκειμένου να γίνονται συζητήσεις, ανανέωση του υλικού, να καταγράφονται οι επισκέπτες και να διατηρείται η επικοινωνία μαζί τους, η ψηφιακή δικτύωση, προτρέποντας να συμμετέχουν με κείμενα, φωτογραφίες και βίντεο που σχετίζονται με την περιοχή, να συμμετέχουν στη διάδοση του τόπου, να διοργανώνονται δράσεις διαρκώς, όπως σεμινάρια, ημερίδες και εκδηλώσεις, η συμμετοχή σε εκθέσεις και η διάδοση του branding, να γίνεται αντίστοιχη κατάρτιση για την ιστορία, τα τοπία και την παράδοση του τόπου.

8. Ο Φορέας Διαχείρισης

Δημιουργείται **Φορέας Διαχείρισης**, ο οποίος θα συντονίζει και θα διευθύνει το έργο, ενώ θα είναι υπεύθυνος για τη διαμόρφωση, λειτουργία, συντήρηση και επέκταση της Πολιτιστικής Διαδρομής, καθώς και των ενεργειών προβολής και της γενικότερης διαχείρισης και οργάνωσης. Θα έχει καταστατικό και κανονισμό λειτουργίας, με σκοπούς, προβλέψεις, χρονοδιαγράμματα, διαθέσιμους πόρους και στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης. Θα είναι ο φορέας διαχείρισης της Πολιτιστικής Διαδρομής και θα μεριμνήσει για τη δημιουργία του Πολιτιστικού Δικτύου το οποίο θα συντονίζει και θα είναι υπό την εποπτεία του, θα είναι ο υπεύθυνος για τη διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής, θα είναι ο αρμόδιος για την εξεύρεση πόρων, την εκπόνηση των απαραίτητων μελετών και την υλοποίηση των έργων, θα παρακολουθεί τη λειτουργία και τη συντήρηση των υποδομών, θα συντονίζει τη συνεργασία με την επιχειρηματική κοινότητα και την τοπική κοινωνία, όπως και με τους μεγάλους οργανισμούς, πανεπιστημιακά ιδρύματα, ερευνητικά ινστιτούτα και φορείς του πολιτισμού, θα διοργανώνει εκδηλώσεις, θα φροντίζει για το μάρκετινγκ της διαδρομής και θα αξιολογεί το έργο. Ο Φορέας Διαχείρισης θα έρθει σε επαφή με τους τοπικούς φορείς και συλλόγους, τους κατοίκους και τους επιχειρηματίες, προκειμένου να ενημερώσει για τα οφέλη δημιουργίας και λειτουργίας της Πολιτιστικής Διαδρομής και να τους ευαισθητοποιήσει για τη χρησιμότητα που θα έχει στην ανάπτυξη της περιοχής. Θα βρίσκεται σε διαρκή επαφή με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και θα συνεργάζεται με τις αρμόδιες υπηρεσίες, όπως το Υπουργείο Πολιτισμού και τις Εφορείες Αρχαιοτήτων για την υλοποίηση των σκοπών του Σχεδίου και τη διατήρηση της συνεργασίας μεταξύ τους. Θα αντιμετωπίζει τα προβλήματα τα οποία θα ανακύπτουν κατά τη διάρκεια υλοποίησης του σχεδίου. Την ίδια στιγμή θα προχωρήσει τις διαδικασίες για την ανάθεση σε εταιρίες marketing για τη διαμόρφωση ενός brand για την Πολιτιστική Διαδρομή και την ενίσχυση με πρακτικές για την ελκυστικότητα του τοπίου και την προώθηση.

Ο Φορέας Διαχείρισης θα είναι σε άμεση επαφή με τη δημοτική αρχή της περιοχής και θα υπάρχει άρρηκτη συνεργασία. Θα αποτελέσει επίσης ένα φορέα παρακολούθησης των τεχνικών, οργανωτικών και διοικητικών θεμάτων και των διαδικασιών για τη διαμόρφωση και

ανάπτυξη της διαδρομής και την υλοποίηση του εγχειρήματος. Ο Φορέας Διαχείρισης θα εποπτεύει καθημερινά για την καλή λειτουργία και συντήρηση των υποδομών, τη συνεργασία με την επιχειρηματική κοινότητα, την τοπική κοινωνία, τις υπηρεσίες, τις αρχές και τους φορείς και θα μεριμνά για το συνεχές μάρκετινγκ της διαδρομής.

Ο Φορέας Διαχείρισης θα απευθυνθεί σε ιστορικούς και τοπικούς συλλόγους για την καταγραφή των ιστορικών στοιχείων, των μνημείων, των φυσικών τοπίων, να τα περιγράψει και να εντοπίσει την ιστορία τους με όλες τις λεπτομέρειες. Πάνω στα στοιχεία αυτά θα εντοπίζονται τα μνημεία, οι φυσικοί τόποι, η άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, θα καταγράφονται σε μία βάση δεδομένων και θα ορίζεται η Πολιτιστική Διαδρομή, την οποία και θα συνοδεύει τα αντίστοιχο αφήγημα. Το αφήγημα αυτό μπορεί να διαμορφώνεται διαρκώς με νέα στοιχεία τα οποία θα εμπεριέχονται στη βάση δεδομένων. Θα δημιουργηθεί το brand της περιοχής το οποίο και θα σχετίζεται με τη θεϊκή ομορφιά της φύσης, την οποία οι επισκέπτες θα μπορούν να την ανακαλύψουν, ως μία μοναδική εμπειρία, η οποία και θα τους ακολουθεί διαχρονικά. Αυτό θα αποφασιστεί σε συνεργασία με εταιρία marketing που θα αναλάβει ένα σημαντικό τμήμα.

Ύστερα από τις διαδικασίες αυτές επιλέγεται το κεντρικό σενάριο, δημιουργείται το αφήγημα και ορίζεται η Πολιτιστική Διαδρομή με τα σημεία και τους κόμβους της. Στη φάση αυτή και μετά τη συγκρότηση του Φορέα Διαχείρισης οι προτεινόμενες δράσεις πρέπει να είναι συγκεκριμένες. Αυτές περιλαμβάνουν:

- Δημιουργία καταστατικού.
- Κανονισμό λειτουργίας, που θα περιλαμβάνει τους σκοπούς του Φορέα Διαχείρισης και του εγχειρήματος γενικά.
- Στρατηγικό Σχέδιο ανάπτυξης, που θα περιλαμβάνει ανάλυση SWOT, καταγραφή πόρων, μελέτη βιωσιμότητας, μελέτη σκοπιμότητας και χαράσσεται η πολιτική του δικτύου.
- Γίνεται δημόσιος διάλογος για την κοινοποίηση των λεπτομερειών του Σχεδίου, το οποίο συζητείται και εγκρίνεται στο Δημοτικό Συμβούλιο.
- Αποφασίζεται η διαμόρφωση της βάσης της Πολιτιστικής Διαδρομής, με τα σημεία και τους κόμβους, τις δράσεις, τις εκδηλώσεις και το πρόγραμμα που θα την ενισχύει και επιλέγεται το αφήγημα της περιοχής.
- Συμμετοχή των επιχειρηματιών, μέσα από τη σύνδεση της Πολιτιστικής Διαδρομής με την τοπική οικονομία, με τη δημιουργία ενός δικτύου επιχειρήσεων στη βάση ενός κοινά αποδεκτού Τοπικού Συμφώνου Ποιότητας για την υποστήριξη και προώθηση της διαδρομής.
- Εκπονούνται όλες οι απαιτούμενες μελέτες και λαμβάνονται όλες οι απαιτούμενες εγκρίσεις.
- Χρηματοδοτείται το Σχέδιο και επιλέγονται οι μορφές συνεργασίας.
- Δημιουργούνται επιτροπές έργων, με κεντρικό συντονισμό.
- Υλοποιείται το Σχέδιο.
- Προώθηση και προβολή του έργου, καθώς και υλοποίηση των ψηφιακών δράσεων.

- Διαρκής αξιολόγηση του έργου, με την προοπτική επέκτασης.

Η μορφή που θα λάβει ο Φορέας Διαχείρισης μπορεί να τεθεί υπό συζήτηση. Όμως σημαντικό είναι το γεγονός ότι η αυτοδιοίκηση διαθέτει θεσμικά, τα εχέγγυα για μία Βιώσιμη και Αειφόρο Ανάπτυξη προς όφελος της κοινωνίας. Βρίσκεται στο ενδιάμεσο του τοπικού πληθυσμού, του κεντρικού κράτους και των αποκεντρωμένων υπηρεσιών του. Αποτελεί αξιόπιστο συνομιλητή για να προσελκύσει επενδύσεις μεγάλων σχημάτων για τον πολιτισμό, διαφυλάσσοντας το χαρακτήρα τους και την τοπική παράδοση, χωρίς να υπολογίζει μόνο το κέρδος. Θεσμικά η αυτοδιοίκηση αποτελεί το θεσμό, ο οποίος ανταποκρίνεται σε αυτές τις προϋποθέσεις για την υλοποίηση ενός ολιστικού σχεδιασμού. Έτσι η αυτοδιοίκηση προκρίνεται στην απάντηση που θέτει το πολύ κρίσιμο ερώτημα για τη συγκρότηση και την επιλογή φορέα που θα σχεδιάσει, θα οργανώσει και θα εποπτεύσει ένα σχέδιο τοπικής διαχείρισης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Απαιτούνται πόροι και άνθρωποι, οι οποίοι χρειάζεται να συντονιστούν μεταξύ τους για ένα τέτοιο εγχείρημα.

Σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία οι δήμοι έχουν τη δυνατότητα να διαχειριστούν ένα τέτοιο μεγάλο έργο μέσα από τους Αναπτυξιακούς Οργανισμούς που προβλέπει ο Ν. 4674/2020, καθώς και τις συνέργειες μέσω ενός DMMO, που αναφέρει ο Ν. 4875/2021. Σύμφωνα με την παράγραφο 1, του άρθρου 2 του Ν. 4674/2020 «οι Αναπτυξιακοί Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (εφεξής «Αναπτυξιακοί Οργανισμοί») είναι ανώνυμες εταιρείες ειδικού σκοπού, οι οποίες λειτουργούν υπέρ του δημοσίου συμφέροντος, συμπράττουν από κοινού με τους ΟΤΑ στην υλοποίηση της αναπτυξιακής πολιτικής σε δημοτικό, διαδημοτικό, περιφερειακό ή ευρύτερο χώρο, ανάλογα με τις καταστατικές τους προβλέψεις και έχουν ως σκοπό ιδίως την επιστημονική, συμβουλευτική και τεχνική υποστήριξη των ΟΤΑ και των ενώσεών τους, την υποστήριξη και εφαρμογή της αναπτυξιακής πολιτικής των δήμων και των περιφερειών, την ωρίμανση έργων υποδομής και την υλοποίηση πολιτικών κοινωνικής συνοχής, ψηφιακής σύγκλισης και αειφόρου ανάπτυξης. Για την επίτευξη των σκοπών τους, οι Αναπτυξιακοί Οργανισμοί αναλαμβάνουν την εκτέλεση δράσεων κρατικών ενισχύσεων, αξιοποιούν χρηματοδοτικά εργαλεία και διαχειρίζονται αναπτυξιακά, επενδυτικά και ειδικά προγράμματα, χρηματοδοτούμενα από εθνικούς ή ενωσιακούς πόρους»²⁹.

Επιπρόσθετα ο Ν. 4875/2021, ο οποίος αφού ορίζει τους Πρότυπους Τουριστικούς Προορισμούς Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, στη συνέχεια προβλέπει τη συγκρότηση Οργανισμών Διαχείρισης και Προώθησης Προορισμού. Στην παράγραφο 1 του άρθρου 4 του Ν. 4875/2021 αναφέρει ότι «οι Αναπτυξιακοί Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης του άρθρου 2 του Ν. 4674/2020 (Α' 53) ή οι Αναπτυξιακές Ανώνυμες Εταιρείες οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) δύνανται να λειτουργήσουν και ως Οργανισμοί Διαχείρισης και Προώθησης Προορισμού μετά από απόφαση του Δημοτικού ή Περιφερειακού Συμβουλίου του οικείου ή των οικείων Ο.Τ.Α. ή του Διοικητικού Συμβουλίου της Περιφερειακής Ένωσης Δήμων

²⁹Ν. 4674/2020, ΦΕΚ Α' 53/11-03-2020, Στρατηγική αναπτυξιακή προοπτική των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ρύθμιση ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών και άλλες διατάξεις.

(ΠΕΔ) κατά περίπτωση και τροποποίηση του καταστατικού τους σκοπού με απόφαση της γενικής συνέλευσης των μετόχων τους»³⁰.

Η συγκριμένη νομοθεσία διαμορφώνει το πλαίσιο για την πραγματοποίηση ενεργειών που θα αναδείξουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα ενός προορισμού, μεταξύ των οποίων και των πολιτιστικών του στοιχείων, καθώς επίσης προβλέπει ενέργειες μάρκετινγκ για την επόμενη ημέρα της υλοποίησης των έργων ανάδειξης των στοιχείων αυτών. Συνδέεται έτσι η Πολιτιστική Διαχείριση με τον Πολιτιστικό Τουρισμό και μπορεί να αποτελέσει το κατάλληλο εργαλείο που η αυτοδιοίκηση θα έχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει. Σημαντικό στοιχείο επίσης αποτελεί και η πρόβλεψη για συμπράξεις μεταξύ του Οργανισμού και των ιδιωτικών φορέων. Τα συνεργατικά σχήματα για την προβολή του προορισμού αναφέρονται στην παράγραφο 2 του άρθρου 5 του Ν. 4875/2021.

Στη δημιουργία, λειτουργία και προβολή της Πολιτιστικής Διαδρομής θα συμμετέχει ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων και φορέων. Θα αναπτυχθούν συνέργειες ενδοδημοτικές, ενδοπεριφερειακές, συχνά και με τις κεντρικές υπηρεσίες. Για το λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητη η ορθή λειτουργία του Φορέα Διαχείρισης, ο οποίος θα έχει τον κυρίαρχο συντονιστικό ρόλο για την επίτευξη του Σχεδίου. Απαιτείται λοιπόν η σαφής κατανομή αρμοδιοτήτων και των τμημάτων σχεδιασμού και υλοποίησης του έργου για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που θα ανακύψουν στη δικτύωση της διαδρομής. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να δημιουργηθούν επιτροπές έργου, με αντικείμενα, όπως είναι ο σχεδιασμός και η διοργάνωση εκδηλώσεων, η καταγραφή και η ψηφιοποίηση όλου του υλικού που θα συγκεντρωθεί, η συντήρηση και η λειτουργία της διαδρομής, η προώθηση της διαδρομής, καθώς επίσης και τοπικές επιτροπές για τη λειτουργία των σημείων και των κόμβων της διαδρομής.

Ο Φορέας Διαχείρισης θα έχει τη γενική εποπτεία, τη διαμόρφωση και τήρηση των σχεδίων και των χρονοδιαγραμμάτων, καθώς και τη μέριμνα για τη διαρκή λειτουργία, ανάπτυξη και συντήρηση της Πολιτιστικής Διαδρομής με τις υποδομές, καθώς και την ανανέωση του αφηγήματος και την κατάρτιση των συμμετεχόντων στο εγχείρημα, τη συνεργασία με το Πολιτιστικό Δίκτυο, την επιχειρηματική κοινότητα, την τοπική κοινωνία, τις υπηρεσίες, τους φορείς, τα πανεπιστημιακά και ερευνητικά ιδρύματα, όπως και την ευθύνη για το συνεχές μάρκετινγκ της διαδρομής.

Η κατάρτιση των συμμετεχόντων κρίνεται απαραίτητη για τη λειτουργία της διαδρομής και για τη διατήρηση του ενδιαφέροντος, της ευαισθητοποίησης και της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας και όλων των εμπλεκόμενων, προκειμένου να είναι γνώστες του αφηγήματος και να γίνουν φορείς υλοποίησης του σχεδίου. Θα πρέπει οι άνθρωποι της περιοχής μέσα από προγράμματα και εκδηλώσεις να πληροφορηθούν και να γνωρίσουν τον τόπο. Πρέπει να ενημερώνονται από τους ειδικούς, τους επαγγελματίες, με την εποπτεία του Φορέα Διαχείρισης, για το σχέδιο marketing και τα οφέλη που αυτό έχει για τους κατοίκους και τους

³⁰ Ν. 4875/2021, ΦΕΚ Α' 250/23-12-2021, *Πρότυποι Τουριστικοί Προορισμοί Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, Οργανισμοί Διαχείρισης και Προώθησης Προορισμού, Ιαματικές Πηγές Ελλάδας και άλλες ρυθμίσεις για την ενίσχυση της τουριστικής ανάπτυξης.*

επιχειρηματίες, καθώς και τον τρόπο που αυτοί θα συμμετέχουν στην υλοποίηση, αλλά και τα μοντέλα επιχειρηματικότητας που θα αναπτυχθούν.

9. Η διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής

Η Πολιτιστική Διαδρομή είναι ένα εξειδικευμένο, επώνυμο προϊόν και εργαλείο πολιτιστικού τουρισμού, το οποίο διαμορφώνεται με βάση ένα συγκεκριμένο συνεκτικό στοιχείο, συνήθως τις αρχαιότητες, όπως π.χ. παρεμφερή στοιχεία της ίδιας περιόδου ή διαφόρων περιόδων ή ακόμη και ιστορικές διαδρομές, μύθους, αλλά και τα στοιχεία της φύσης. Η Πολιτιστική Διαδρομή έχει σκοπό να αποτελέσει κινητήριο μοχλό για τη βιώσιμη, οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη μιας περιοχής, αλλά και για τη σύνδεση των σπουδαίων μνημείων του πολιτισμού και της φύσης με την τοπική επιχειρηματικότητα και την παραγωγή του πρωτογενούς τομέα. Η τοπική Πολιτιστική Διαδρομή επιλέγει ως σημείο αναφοράς έναν πόλο με τον οποίο συνδέονται μνημεία, επιχειρήσεις, τοπικοί θεσμοί και άνθρωποι και δημιουργούν έναν ενιαίο χώρο.

Η Πολιτιστική Διαδρομή έχει σκοπό να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες και να ζήσουν την εμπειρία της περιοχής και του τοπίου. Η συνθήκη αυτή δημιουργεί τις ευκαιρίες ανάπτυξης για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, ενώ διαμορφώνει το κατάλληλο πλαίσιο για να υπάρξουν νέες επενδύσεις. Από τα έσοδα που θα προκύψουν δύναται να γίνονται η συντήρηση των μνημείων, έργα προστασίας του περιβάλλοντος και ανάδειξης του πολιτιστικού τοπίου.

Συνεπώς για να διαμορφωθεί και να υλοποιηθεί ένα σχέδιο Πολιτιστικής Διαδρομής χρειάζεται να τηρηθούν συγκεκριμένοι όροι. Δεν πρόκειται απλά για μία σύνδεση στοιχείων και μνημείων, αλλά για τη δημιουργία μίας ολοκληρωμένης πρότασης, που θα διαμορφώσει ένα νέο χαρακτήρα στην περιοχή. Οίόροι αυτοί είναι:

- Η Πολιτιστική Διαδρομή διαθέτει ένα κεντρικό θέμα και ένα σημείο αναφοράς.

- Καλύπτει μία συγκεκριμένη περιοχή, μέσα στην οποία συμπεριλαμβάνονται μνημεία, φυσικοί τόποι, επιχειρήσεις, δραστηριότητες, που θα αποτελέσουν τα συνεκτικά στοιχεία, τα σημεία της διαδρομής.
- Διαμορφώνεται ένα αφήγημα και δημιουργείται ένα brand της διαδρομής και ευρύτερα της περιοχής.

Η Πολιτιστική Διαδρομή ουσιαστικά αποτελεί μία δημιουργική διαδικασία και διαμορφώνεται σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί, αναδεικνύοντας τα πλεονεκτήματα της περιοχής. Για το λόγο αυτό απαιτείται η διενέργεια έρευνας για τα τουριστικά δεδομένα της περιοχής, τις γενικότερες τάσεις που επικρατούν και το κοινό στο οποίο η διαδρομή θα απευθυνθεί. Το ίδιο κοινό θα είναι εκείνο που με τη σειρά του και μέσω της νέας τεχνολογίας θα διαδώσει το μήνυμα της διαδρομής. Η έρευνα αυτή θα γίνει σε συνεργασία με ειδικούς και επαγγελματίες σε διάφορους τομείς. Έτσι θα διαμορφωθούν ειδικά και επιμέρους τουριστικά προγράμματα, με προτεραιότητα την ανάπτυξη της περιοχής, με ειδικές δράσεις, σε συνεργασία με τους κατοίκους και τους επιχειρηματίες και πάντα με γνώμονα την προστασία και διατήρηση της φύσης και των πολιτιστικών στοιχείων.

Στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσονται ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που βρίσκονται σε συνάρτηση με τον πολιτισμό και τη φύση. Οι σημερινές συνθήκες απαιτούν την προστασία και τη χρήση των μνημείων. Στη διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής μπορούν να αναπτυχθούν τέτοιου είδους προγράμματα. Η προστασία των φυσικών χαρακτηριστικών ενός τόπου, της χλωρίδας, της πανίδας και των μνημείων γενικώς, της φύσης και του ανθρώπου μπορεί να συμβαδίζει με την αναψυχή, την αισθητική αγωγή και την ευαισθητοποίηση των πολιτών.

Το Υπουργείο Πολιτισμού έχει στραφεί στις σύγχρονες τάσεις με εκθέσεις και ποικίλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις σε κρατικά μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, μεσαιωνικά κάστρα και παραδοσιακούς οικισμούς. Όπως επίσης για παράδειγμα αναπτύσσεται η ιδέα της συμμετοχικής διαδικασίας στην ανασκαφή σε αρχαιολογικούς χώρους. Η συμμετοχή στην ανασκαφική διαδικασία είναι δικαίωμα κάθε έλληνα πολίτη ή μη, που επιθυμεί να συμβάλει εθελοντικά (καλύπτοντας δηλαδή ο ίδιος τις σχετικές δαπάνες μετακίνησης και διαβίωσης), ως εργαζόμενος είτε ως απλός, ανειδίκευτος εργάτης είτε ως μάγειρας, μεταφορέας προσωπικού, σχεδιαστής, τοπογράφος, μηχανικός, αρχιτέκτων, γεωλόγος, ανθρωπολόγος, επιγραφικός, νομισματολόγος, φωτογράφος και οποιαδήποτε άλλη ειδικότητα. Η επιλογή των εθελοντών και του αριθμού τους, καθώς και του χρονικού διαστήματος απασχόλησης γίνεται από τον διευθυντή της ανασκαφής ανάλογα με το μέγεθος του ανασκαφικού προγράμματος, τον αριθμό των ανασκαφικών τομέων και τις δυνατότητες των εγγύς οικισμών για σίτιση και διαμονή. Καμιά σημασία φυσικά δεν έχει το γεγονός ότι ορισμένοι από τους εν λόγω πολίτες-εθελοντές συμβαίνει να βρίσκονται σε ιδιόκτητα ή νοικιασμένα κτίσματα ή ότι παραθερίζουν στην περιοχή³¹.

³¹ Θέμελης, Π., (2017), «Η αρχαιολογία ως συμμετοχική διαδικασία», στο επ. Παπαδημητρίου, Ν., Αναγνωστόπουλος, Α., *Το παρελθόν στο παρόν, Μνήμη, Ιστορία και Αρχαιότητα στη σύγχρονη Ελλάδα*, Καστανιώτης, Αθήνα, σελ. 232.

Κυρίαρχα όμως χρειάζεται να γίνει ο ορισμός των σημείων που θα οριοθετήσουν την Πολιτιστική Διαδρομή, δηλαδή τα αξιοθέατα της περιοχής, καθώς και οι υφιστάμενες υποδομές, οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν, να συντηρηθούν και να αναπτυχθούν, προσαρμοσμένες στις επιδιώξεις της πρότασης. Πρόκειται για μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, μονές και εκκλησίες, τοπικά μουσεία, συλλογές, φυσικά τοπία. Για τα αξιοθέατα αυτά θα προβλεφθούν υποδομές υποστήριξης, συντήρησης, περιήγησης και επισκεψιμότητας. Τα σημεία θα είναι συνδυαστικοί κρίκοι και θα οριοθετούν το χώρο επίσκεψης. Μελλοντικά προστίθενται και άλλα σημεία, ενώ μπορούν να διαμορφωθούν και θεματικές διαδρομές. Απαιτούνται υποδομές σύνδεσης των τοπίων αυτών που θα αποτελέσουν τα σημεία της διαδρομής. Πρόκειται για το οδικό δίκτυο, μονοπάτια, πεζόδρομους, ποδηλατόδρομους, υποδομές μέσα στους οικισμούς. Την ίδια στιγμή θα χρειαστεί να καταγραφούν οι επιχειρήσεις οι οποίες θα συμμετέχουν στην υποστήριξη τους εγχειρήματος. Σε αυτές περιλαμβάνονται και σημεία τοπικής παραγωγής.

Για το λόγο αυτό θα απαιτηθεί να γίνει μία σειρά μελετών, για τη δημιουργία υποδομών. Επιπλέον θα χρειαστούν υποδομές και υπηρεσίες επίσκεψης και ξενάγησης στα αξιοθέατα. Συνεπώς εντοπίζονται, κατόπιν έρευνας, τα σημεία που θα αποτελούν την Πολιτιστική Διαδρομή, με μία περιοχή που θα αποτελεί το σημείο αναφοράς, επιλέγεται το αφήγημα, γίνεται η νοηματοδότηση, σχεδιάζονται παρεμβάσεις συντήρησης και ανάδειξης των χώρων αυτών, προγραμματίζονται ακόμα νέες υποδομές και προβλέπονται ενέργειες για τη λειτουργία, συντήρηση, ανάπτυξη και προβολή της διαδρομής.

Οι βασικές υποδομές για τη διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής σχετίζονται με τα αξιοθέατα στα σημεία και τη διασύνδεση μεταξύ τους. Δηλαδή:

- Θα πρέπει να οριστούν τα σημεία με τα αξιοθέατα, δηλαδή τα μνημεία, τα μουσεία, οι χώροι περιήγησης και αναψυχής, το φυσικό περιβάλλον. Οι υποδομές που θα δημιουργηθούν ή θα βελτιωθούν σχετίζονται με τη συντήρηση, τις αναστηλωτικές εργασίες εκεί που απαιτούνται, τον καθαρισμό και τη διαμόρφωση του χώρου, τις υποστηρικτικές υποδομές (όπως WC, χώροι αναψυχής, παρατήρησης και στάθμευσης, σήμανση προσανατολισμού, ενημερωτικές πινακίδες, στέγαστρα), όπως και την εξασφάλιση της προσβασιμότητας.
- Δημιουργία ή βελτίωση υποδομών για τη διασύνδεση των σημείων, όπως οδικό δίκτυο, μονοπάτια για πεζοπορία, ποδηλατόδρομοι, συγκοινωνίες, πεζόδρομοι, τελεφερίκ, δίκτυο ποδηλασίας σε ράγες τραίνου, διαδρομές μέσα στους οικισμούς.

Τα έργα θα αποτελέσουν τη βάση για τη διαμόρφωση της διαδρομής. Πάνω σε αυτή θα διαμορφωθεί το αφήγημα και ο χαρακτήρας του Πολιτιστικού Τοπίου. Θα ακολουθήσουν μετά την ολοκλήρωση αυτής της φάσης οι μελέτες για τη λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής, όπως η διασύνδεση με την τοπική επιχειρηματικότητα, οι ψηφιακές εφαρμογές, το σχέδιο μάρκετινγκ που θα γίνει πάνω στο αφήγημα το οποίο θα διαμορφωθεί.

Όμως βασικός παράγοντας ο οποίος θα πρέπει να τονιστεί στη διαδικασία υλοποίησης του Σχεδίου είναι το ίδιο το περιεχόμενο της Πολιτιστικής Διαδρομής. Σχετίζεται άμεσα με τη

νοηματοδότηση και την ίδια τη σημασία που αποκτά η περιοχή, αναδεικνύοντας το Πολιτιστικό Τοπίο. Το αφήγημα που θα συνοδεύει και θα χαρακτηρίζει την Πολιτιστική Διαδρομή θα αποτελείται από κείμενα, εικόνες, βίντεο, με τη συμμετοχή των ίδιων των κατοίκων και των ειδικών, αλλά και από τους ίδιους τους επισκέπτες στα αξιοθέατα και τα σημεία της διαδρομής. Με τον τρόπο αυτό η Πολιτιστική Διαδρομή αποκτά το δικό της νόημα και θα είναι μία συνεχής δημιουργική διαδικασία, που θα προσθέτει συνεχώς νέα στοιχεία, μέσα από την περιήγηση και την ξενάγηση.

Έτσι οι βασικοί άξονες για τη δημιουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής θα μπορούσαν να είναι το ίδιο το περιεχόμενο με το αφήγημα που θα το συνοδεύει και θα σχετίζεται με την ιστορία, την παράδοση, την τοπική παραγωγή και την ίδια τη φύση της περιοχής, ο εντοπισμός των σημείων της διαδρομής, τα συνδεδεμένα στοιχεία, ο τρόπος με τον οποίο θα γίνει η περιγραφή του αφηγήματος, καθώς ακόμα και η κατηγοριοποίηση και η οργάνωση των επιμέρους διαδρομών, τα μονοπάτια, η εκπαιδευτική διαδικασία, η βιωματική εμπειρία και ο τρόπος που αυτή θα καταγραφεί και θα προβληθεί από τους επισκέπτες, με τη χρήση της νέας τεχνολογίας.

10. Η υλοποίηση των δράσεων του Σχεδίου

Ανακεφαλαιώνοντας, απαιτούνται σχεδιασμός και ενέργειες για τη διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής. Οι φάσεις εκτέλεσης του έργου είναι:

- η διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής,
- η υλοποίηση,
- η λειτουργία.

Οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν με ευθύνη του Φορέα Διαχείρισης είναι:

- Εξειδίκευση, κοινοποίηση, δημόσια συζήτηση και έγκριση του στρατηγικού σχεδίου για προτάσεις και παρατηρήσεις.
- Δημιουργία του Φορέα Διαχείρισης.
- Ορισμός των σημείων της Πολιτιστικής Διαδρομής. Πρόκειται δηλαδή για αρχαιολογικά μνημεία, ιστορικά σημεία, αρχιτεκτονικά στοιχεία, μονές, εκκλησίες, βιοτεχνικές περιοχές, σημεία τοπικής παραγωγής, περιοχές οι οποίες περιλαμβάνονται σε προφορικές παραδόσεις και θρύλους, άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, παραδοσιακούς οικισμούς, περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.
- Καταγραφή και τεκμηρίωση όλων των στοιχείων σε έναν κατάλογο ή μητρώο με συνεχείς προσθήκες. Γίνεται η νοηματοδότηση της διαδρομής και αποφασίζεται το

τελικό αφήγημα που θα χαρακτηρίζει συνολικά την περιοχή. Το αφήγημα αυτό θα αποτελεί και το συνεκτικό στοιχείο που θα ορίζει και θα χαρακτηρίζει το brand της διαδρομής.

- Μελέτη και έργα για τη δημιουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής. Θα περιλαμβάνει έργα για την προστασία, τις επεμβάσεις, την ανάδειξη, την αποκατάσταση και τη συντήρηση των μνημείων και των φυσικών χώρων που θα αποτελέσουν τα αξιοθέατα της Πολιτιστικής Διαδρομής, τη δημιουργία ή βελτίωση υποδομών, την υποστήριξη στους συγκεκριμένους και περιβάλλοντες χώρους για την υποδοχή των επισκεπτών. Τα έργα αυτά θα αποτελέσουν τη βάση για τη δημιουργία, τη λειτουργία και την ανάπτυξη της Πολιτιστικής Διαδρομής. Μελέτη και έργα για τη δημιουργία και βελτίωση υποδομών σύνδεσης των σημείων.
- Διασαφήνιση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των σημείων της διαδρομής, δηλαδή μνημείων και φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και των οδών διέλευσης και προσέγγισης.
- Μελέτη οικονομοτεχνικού χαρακτήρα για τα οικονομικά οφέλη στην περιοχή και τις επιχειρήσεις από τη λειτουργία της διαδρομής. Πρόκειται για μελέτη η οποία θα συνδέει τη μελέτη με την τοπική επιχειρηματικότητα, ενώ θα τονίζει και τις προοπτικές για επενδύσεις που μπορούν να γίνουν στην περιοχή. Σε αυτή θα συμπεριλαμβάνεται και ο καθορισμός των προδιαγραφών ποιότητας, προϊόντων και παροχής υπηρεσιών σε κάθε τομέα που θα σχετιστεί με την Πολιτιστική Διαδρομή καθώς και αναγνώρισης και ανάδειξης του brand της διαδρομής. Για τις προδιαγραφές που θα τεθούν θα δημιουργηθεί ένα Σύμφωνο Ποιότητας για τις επιχειρήσεις της διαδρομής, με το απαραίτητο σήμα ποιότητας. Θα συμπεριληφθούν ακόμα προωθητικές ενέργειες, αλλά και προτάσεις για τη βελτίωση των χώρων και της λειτουργίας των επιχειρήσεων.
- Μελέτες για τη δημιουργία εμβληματικών σημείων και τοπόσημων που θα αναδεικνύουν τη διαδρομή σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως ένα αρχιτεκτονικό μνημείο ή κτήριο ιδιαίτερου αισθητικού ενδιαφέροντος. Ο σχεδιασμός αυτός θα πρέπει να συμβαδίζει με το πνεύμα του αφηγήματος της διαδρομής που θα υλοποιηθεί.
- Σχεδιασμός για την προστασία των περιοχών.
- Σχεδιασμός για το πρόγραμμα δράσεων και εκδηλώσεων που θα υλοποιούνται κατά τη λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής. Διοργάνωση μεγάλων εκδηλώσεων για την έναρξη της Πολιτιστικής Διαδρομής.
- Συνεργασία με τουριστικά γραφεία και ξεναγούς για την υλοποίηση δράσεων στη διαδρομή.
- Σχέδιο συντήρησης και διαρκής ενημέρωση του περιεχομένου της Πολιτιστικής Διαδρομής. Θεωρείται ιδιαίτερα κρίσιμο στοιχείο η διαρκής παρακολούθηση και συντήρηση των υποδομών που θα δημιουργηθούν στα σημεία της διαδρομής, της ευθύνη των οποίων θα έχει ο Φορέας Διαχείρισης.
- Σχέδιο για τη διαρκή βελτίωση του αφηγήματος, των υποδομών και των δράσεων, καθώς και την ανάπτυξη της διαδρομής.

- Μελέτες για τη διαχείριση, τη λειτουργία και την προβολή της Πολιτιστικής Διαδρομής. Πρόκειται για ένα σημαντικό μέρος του ευρύτερου σχεδιασμού, καθώς περιλαμβάνει πρόγραμμα marketing, πρόγραμμα δημοσίων σχέσεων, προβολής και προώθησης, τη δημιουργία του brand με τα απαιτούμενα εργαλεία, όπως λογότυπο και τίτλο, ιστοσελίδα με φωτογραφίες, βίντεο και πληροφορίες σχετικά με τα σημεία της διαδρομής και τα αξιοθέατα της ευρύτερης περιοχής, δημιουργία εφαρμογών για φορητές συσκευές, ψηφιακοί χάρτες που θα παρουσιάζουν τη διαδρομή, ειδικές διαδικτυακές εφαρμογές που θα οργανώνουν εξατομικευμένα τις επισκέψεις με όλα τα στοιχεία για την περιοχή, όπως καταλύματα, εστίαση, σημεία, αξιοθέατα, η ένταξη της διαδρομής σε ταξιδιωτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες πολιτιστικού περιεχομένου, το δημιουργικό της διαδρομής, το σήμα της διαδρομής που θα φέρουν οι φορείς και οι επιχειρήσεις, ανάλυση και περιγραφή των περιοχών. Σε αυτό συμπεριλαμβάνεται και ένα σύστημα για τη διαχείριση των επισκεπτών.
- Σχέδιο για τη χρήση νέας τεχνολογίας. Δημιουργείται έτσι μέσα από τη σύγχρονη τεχνολογία το κατάλληλο εκείνο ψηφιακό περιβάλλον στο οποίο θα εισέρχεται ο επισκέπτης από την αναζήτηση, τις διαδικασίες επίσκεψης, την καταγραφή της εμπειρίας και τη διάδοση της πληροφορίας, προβάλλοντας με τον τρόπο αυτό τη διαδρομή και δημιουργώντας μία ψηφιακή κοινότητα, η οποία θα πληθαίνει. Σε συνδυασμό με το πρόγραμμα marketing αναζητούνται οι αγορές και οι τρόποι προσέγγισης πελατών και οργανωμένων γραφείων, ενώ θα καθιερωθεί το brand της διαδρομής.
- Μελέτη για εφαρμογές τεχνολογίας εικονικής πραγματικότητας.
- Χρηματοδοτικά εργαλεία.
- Δημιουργία λογαριασμών και συνεχής διαχείριση και ανανέωση περιεχομένου στα κοινωνικά δίκτυα.

Την κύρια ευθύνη για την υλοποίηση των δράσεων θα έχει ο Φορέας Διαχείρισης. Ο σχεδιασμός αυτός θα πρέπει να συμβαδίζει με το πνεύμα του αφηγήματος της διαδρομής που θα υλοποιηθεί. Αυτό θα είναι και ο βασικός άξονας που θα προχωρήσουν όλες οι σχετικές διαδικασίες.

Για να εντοπιστούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής και ειδικότερα της Πολιτιστικής Διαδρομής πρέπει να διενεργηθεί μία ανάλυση SWOT, το οποίο είναι βασικό στοιχείο του Πλάνου Μάρκετινγκ και αποτελεί ένα από τα ουσιαστικά στοιχεία που συνθέτουν το Επιχειρηματικό Σχέδιο. Πρόκειται για ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάλυση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος. Κατά την ανάλυση SWOT μελετώνται τα δυνατά (Strengths) και αδύνατα (Weaknesses) σημεία της διαδρομής και της περιοχής, οι ευκαιρίες (Opportunities) και οι απειλές (Threats) που υπάρχουν. Τα δυνατά και αδύνατα σημεία αφορούν το εσωτερικό περιβάλλον της περιοχής καθώς προκύπτουν από τους εσωτερικούς πόρους που αυτή κατέχει (π.χ. ικανότητες προσωπικού και στελεχών, ιδιότητες και χαρακτηριστικά της επιχείρησης, τεχνογνωσία,

χρηματοοικονομική υγεία και ικανότητα να ανταποκριθεί σε νέες επενδύσεις). Οι ευκαιρίες και οι απειλές αντανακλούν τις μεταβλητές του εξωτερικού περιβάλλοντος της περιοχής τις οποίες θα πρέπει να εντοπίσει, να προσαρμοστεί σε αυτές ή ακόμα και να τις προσαρμόσει, όπου κάτι τέτοιο είναι εφικτό.

Τα δυνατά σημεία αφορούν τα πλεονεκτήματα, τα κυρίαρχα ανταγωνιστικά προϊόντα και τις υπηρεσίες, τους διαθέσιμους πόρους που είναι μοναδικοί ή έχουν το μικρότερο συγκριτικά κόστος, αυτό που θεωρείται από οικονομική άποψη ως ενδογενής δύναμη της περιοχής. Στις αδυναμίες θα αναζητηθεί το τι θα μπορούσε να βελτιωθεί, τι θα έπρεπε να αποφευχθεί, τι θεωρείται από οικονομική άποψη ενδογενής αδυναμία. Ως προς τις ευκαιρίες θα πρέπει να αναζητηθούν το ποιες είναι οι ευκαιρίες που εμφανίζονται, ποιες είναι οι ενδιαφέρουσες τάσεις που αφορούν την περιοχή, όπως η αξιοποίηση της τεχνολογίας και των αγορών, οι αλλαγές στην κρατική πολιτική και την Ευρώπη, οι αλλαγές στα κοινωνικά πρότυπα, το πληθυσμιακό προφίλ, τις αλλαγές του τρόπου ζωής. Οι απειλές αφορούν κυρίως τα εμπόδια που εμφανίζονται συνήθως οι ανταγωνίστριες περιοχές, οι αλλαγές στις προδιαγραφές και το καθεστώς για τα ήδη παρεχόμενα προϊόντα ή τις υπηρεσίες, οι τεχνολογικές αλλαγές που απειλούν την υφιστάμενη οικονομία της περιοχής, τα χρηματοοικονομικά προβλήματα, όπως και τα προβλήματα διαχείρισης.

Μέσα από την ανάλυση εντοπίζονται τα τοπικά πολιτιστικά και φυσικά στοιχεία, έχουν εντοπιστεί τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία για την προσέλκυση και την εξυπηρέτηση των επισκεπτών και έχουν επισημανθεί οι προοπτικές για τη διαμόρφωση και ανάπτυξη της Πολιτιστικής Διαδρομής. Διαμορφώνεται έτσι ένας ενιαίος πολιτιστικός, φυσιολατρικός, τουριστικός προορισμός υπό ένα brandname, το οποίο καθιερώνεται, προβάλλεται και μέσα από αυτό χαρακτηρίζεται η περιοχή. Απαιτείται ακόμα η συνεχής παρακολούθηση εφαρμογής του σχεδίου κατά τη διάρκεια της υλοποίησης. Συγκεκριμένα πρόκειται για έργα και δράσεις, από τη δημιουργία και τις αναπλάσεις χώρων, μέχρι την ανάδειξη της περιοχής.

Μεταξύ των άλλων χρειάζεται να γίνει καταγραφή της επιχειρηματικής δραστηριότητας της περιοχής. Δηλαδή του αριθμού και του μεγέθους των επιχειρήσεων, των μορφών απασχόλησης, των ηλικιακών κατηγοριών, της χωροταξικής οργάνωσης, του είδους των επενδύσεων στην περιοχή, των δημοσίων επενδύσεων στην περιοχή και των ιδιωτικών δαπανών, καθώς και των καταναλωτικών συμπεριφορών και συνηθειών.

Θα πρέπει ακόμα να οργανωθεί ένα σύστημα αξιολόγησης των δράσεων και του έργου της Πολιτιστικής Διαδρομής, με ευθύνη του Φορέα Διαχείρισης. Θα εκτιμηθούν όλες οι δράσεις και αν τηρούνται οι δείκτες που έχουν τεθεί και ανάλογα θα γίνεται η αναπροσαρμογή του σχεδίου για τη βελτίωση των υπηρεσιών. Η έρευνα που θα γίνεται θα πρέπει να είναι ποσοτική και ποιοτική. Θα αξιολογούνται ακόμα και οι απόψεις του κοινού, οι οποίες θα συλλέγονται, όπως και τα σχόλια από τη λειτουργία των κοινωνικών μέσων δικτύωσης. Τα στοιχεία αυτά θα συλλέγονται και θα αξιολογούνται για να ανανεώνεται ο σχεδιασμός και να βελτιώνονται συνεχώς οι δράσεις.

Πρέπει να τονιστεί ότι η διαμόρφωση και η λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής αποτελεί μία συμμετοχική διαδικασία. Για το λόγο αυτό πολύτιμη είναι η συμβολή του δήμου, που αποτελεί και την αρχή η οποία βρίσκεται εγγυτέρα στους πολίτες και αποτελεί το σύνδεσμο με

τους κεντρικούς φορείς εξουσίας. Έτσι και ο ίδιος ο δήμος θα πρέπει να προσαρμοστεί στις συνθήκες και να αποτελέσει ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό μηχανισμό υλοποίησης μίας πολιτικής Βιώσιμης και Αειφόρου Ανάπτυξης για την περιοχή και την τοπική κοινωνία, στο πλαίσιο υλοποίησης του σχεδίου της Πολιτιστικής Διαδρομής.

Από τα βασικά τμήματα της διαδικασίας δημιουργίας της διαδρομής είναι ο εντοπισμός, η τεκμηρίωση και η νοηματοδότηση των στοιχείων που συναπαρτίζουν το πολιτιστικό απόθεμα και το φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Αναδεικνύεται έτσι το Πολιτιστικό Τοπίο που οριοθετείται από την Πολιτιστική Διαδρομή. Από την αρχική φάση διαμόρφωσης μιας Πολιτιστικής Διαδρομής είναι σημαντικό να θεωρείται το τοπίο όχι απλώς ως αντικείμενο, αλλά ως συλλογική κληρονομιά, στην οποία είναι δυνατό να αναγνωριστούν σχέσεις και στοιχεία πολύτιμα για την υλοποίηση του έργου της Πολιτιστικής Διαδρομής³². Στα Πολιτιστικά Τοπία γίνεται η διασύνδεση μεταξύ φύσης και πολιτισμού, υλικής και άυλης κληρονομιάς. Αντιπροσωπεύουν ένα πλαίσιο αλληλεπιδράσεων μεταξύ ανθρώπων, γεγονότων και τόπων μέσα στο χρόνο και αποτελούν σύμβολο της αυξανόμενης αναγνώρισης των θεμελιωδών σχέσεων μεταξύ των τοπικών κοινοτήτων και της κληρονομιάς τους, των ανθρώπων και του φυσικού τους περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιούνται. Το Πολιτιστικό Τοπίο περιλαμβάνει τα ίχνη της ανθρώπινης δραστηριότητας ανά τους αιώνες, τα οποία εντοπίζονται στα μνημεία, τα μουσεία, τα αρχεία, τους τοπικούς συλλόγους, τις καταγραφές της τοπικής παράδοσης. Τα σημεία της διαδρομής, που συγκροτούν το Πολιτιστικό Τοπίο, σχετίζονται με το ίδιο το φυσικό περιβάλλον και πως αυτό επηρεάζει τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα του τοπίου, τα αρχαιολογικά μνημεία, τις εκκλησίες και τις μονές, την ιστορία της περιοχής, την τοπική παραγωγή, καθώς και την άυλη κληρονομιά, με τις πολιτιστικές δραστηριότητες και τις παραδόσεις της περιοχής. Ακόμα αφορά τη λαογραφία, την κοινωνία, την αγροτική παραγωγή και την κτηνοτροφία, τους θρύλους και τις προφορικές αφηγήσεις που σχετίζονται με συγκεκριμένες περιοχές, όπως ποτάμια, δέντρα, φαράγγια, σπηλιές, καθώς και ιστορίες που σχετίζονται με τις παραδόσεις που περιγράφουν τη δράση ηρώων της περιοχής.

Προκειμένου να συμβεί αυτό απαιτείται η ευαισθητοποίηση, η κινητοποίηση και η εκπαίδευση της τοπικής κοινωνίας. Για να γίνει ο εντοπισμός των σημείων της διαδρομής και να διαμορφωθεί το αφήγημα, απαιτείται η συμμετοχή, οι γνώσεις, οι εμπειρίες, οι σκέψεις των ανθρώπων που ζουν στην περιοχή και τη βιώνουν. Ο πολιτισμός είναι τρόπος ζωής που πηγαινει από γενιά σε γενιά και αφορά αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, αντικείμενα, καλλιτεχνική έκφραση, παραδόσεις, φύση, ήθη και αξίες. Αυτές οι αξίες αποτελούν και το βασικό κριτήριο για να νοηματοδοτηθεί η διαδρομή και έτσι οι ιστορικοί τόποι και η φύση γίνονται βίωμα από τους ανθρώπους που συνυπάρχουν με τα πολιτιστικά στοιχεία. Η σχέση αυτή είναι απολύτως απαραίτητη για να συνεχίσουν να είναι βιώσιμα. Η νοηματοδότηση και η ερμηνεία των πολιτιστικών στοιχείων αφορά την εξήγηση που δίνει το παρόν για το παρελθόν. Η κοινωνία έτσι θα έχει ενεργό ρόλο στις σχετικές διαδικασίες.

³² Berti, E., Mariotti, A., (2015), "The heritage of Cultural Routes: between landscapes, traditions and identity", in Council of Europe (ed.), *Cultural Routes Management: From Theory to Practice*, Council of Europe, European Institute of Cultural Routes, Strasbourg, p. 42.

Στο πλαίσιο αυτό ο Φορέας Διαχείρισης απευθύνεται στους πολίτες και τους τοπικούς φορείς για τη διαμόρφωση της διαδρομής, ενώ την ίδια στιγμή επιδιώκεται η συμμετοχή των επιχειρηματιών για τη σύνδεση της διαδρομής με την τοπική οικονομία, όπως και την υποστήριξη και προώθηση της διαδρομής. Στους βασικούς σκοπούς περιλαμβάνεται η σύνδεση του τουρισμού με την τοπική παραγωγή, τον πρωτογενή τομέα, τη μεταποίηση, τις τουριστικές επιχειρήσεις και την πολιτιστική παραγωγή.

Για το σχεδιασμό της διαδρομής, τον εντοπισμό των τοπίων και των κόμβων και τη νοηματοδότηση απαιτείται η συνέργεια πολλών παραγόντων, υπό την επίβλεψη του Φορέα Διαχείρισης. Στην έρευνα που σχετίζεται με τη διαδρομή θα συμμετέχουν, οι κάτοικοι, οι σύλλογοι, τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά ιδρύματα, πολιτιστικοί οργανισμοί, τα τοπικά μουσεία, οι τοπικές κοινότητες με τα αρχεία τους, επιστημονικοί σύλλογοι, η αρχαιολογική υπηρεσία, τα αρμόδια Υπουργεία με τις υπηρεσίες τους.

Για τη σύνδεση της διαδρομής με την τοπική οικονομία προτείνεται εναλλακτικά η σύσταση ενός Συντονιστικού Οργάνου για τη επιχειρηματικότητα, το οποίο θα λειτουργεί στο πλαίσιο του Πολιτιστικού Δικτύου προκειμένου να υποστηριχθεί και να αναπτυχθεί η διαδρομή και να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα. Θα αξιοποιήσει ουσιαστικά τα πορίσματα της μελέτης οικονομοτεχνικού χαρακτήρα για τα οικονομικά οφέλη στην περιοχή και τις επιχειρήσεις. Η συμμετοχή των επιχειρήσεων, των επαγγελματιών και των οργανισμών που θα εκδηλώσουν ενδιαφέρον θα είναι εθελοντική. Τα μέλη του θα συμφωνήσουν στις προδιαγραφές που θα μπου στο πλαίσιο υλοποίησης της εφαρμογής, τηρώντας τους κανόνες ποιότητας που θα οριστούν από σχετική μελέτη.

Στο Συντονιστικό Όργανο μπορούν ενδεικτικά να συμμετέχουν τα καταλύματα, επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής, επιχειρήσεις και παραγωγοί τοπικών προϊόντων του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα, οινοποιητικές επιχειρήσεις, συνεταιρισμοί παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων, οι αργυροχόοι, οι κατασκευαστές ειδών λαϊκής τέχνης, σουβενίρ, προϊόντων τοπικού πολιτισμού, όπως χειροτεχνήματα, κοσμήματα, υφαντά, ξυλόγλυπτα, τουριστικά γραφεία, διάφορες επαγγελματικές δραστηριότητες και εμπορικές επιχειρήσεις που σχετίζονται με τον τουρισμό, όπως ξεναγοί, εταιρείες ψηφιακών εφαρμογών, εταιρείες πλωτών μεταφορών και άλλες. Το Συντονιστικό Όργανο:

- Θα βοηθήσει στην ανάπτυξη της Πολιτιστικής Διαδρομής.
- Θα εξασφαλίσει ότι τα μέλη του θα τηρήσουν τις προδιαγραφές ποιότητας, αναγνώρισης και ανάδειξης του brand της διαδρομής, που θα τεθούν για τα παρεχόμενα προϊόντα και τις υπηρεσίες, θα τοποθετηθεί στις επιχειρήσεις και θα συμπεριληφθεί στις υπηρεσίες τους το σήμα της διαδρομής.
- Τα μέλη του αποδέχονται τη λογική και την ιδέα της Πολιτιστικής Διαδρομής και θα τηρήσουν τις προδιαγραφές που θα υποδείξουν οι σχετικές μελέτες και οι αποφάσεις.
- Τα μέλη του θα ακολουθήσουν το αφήγημα της διαδρομής και θα το συμπεριλάβουν στα προϊόντα και τις υπηρεσίες που θα παρέχουν στους επισκέπτες της περιοχής, όπως και το σχετικό σήμα της διαδρομής.

- Τα μέλη του θα συνεργάζονται με το δήμο και το Φορέα Διαχείρισης για την υλοποίηση του σχεδιασμού και θα καταθέτουν παρατηρήσεις για τη βελτίωση των υπηρεσιών.

Για τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και των επιχειρήσεων απαιτείται η διαρκής κατάρτιση των συμμετεχόντων στην ιδέα της λειτουργίας της Πολιτιστικής Διαδρομής. Ο Φορέας Διαχείρισης μεταξύ των άλλων, για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας, θα πρέπει να οργανώσει δράσεις, όπως διαλέξεις, ενημερώσεις, σεμινάρια, ημερίδες, εκδηλώσεις για την κατάρτιση των κατοίκων, των φορέων και των επιχειρηματιών. Τα προγράμματα αυτά θα ευαισθητοποιήσουν και θα ενεργοποιήσουν την τοπική κοινωνία συνολικά, με σκοπό να συμμετέχει στη διαμόρφωση και λειτουργία της διαδρομής, αλλά και θα μεταφέρουν γνώσεις που θα βελτιώσουν τις ικανότητες για την ανάπτυξη και προστασία της περιοχής, καθώς και τις επιχειρηματικές και επαγγελματικές δεξιότητες. Οι συνέργειες αυτές θα προωθήσουν ακόμα πιο έντονα το εγχείρημα για τη δημιουργία και λειτουργία της διαδρομής.

11. Ψηφιοποίηση και εφαρμογές εικονικής πραγματικότητας

Ιδιαίτερη σημασία έχει η Ψηφιοποίηση του υλικού και η ελεύθερη διάδοση. Πρόκειται μεταξύ άλλων για τη διατήρηση όλου του υλικού για τη διαδρομή, την ιστορία και παράδοση της περιοχής, καθώς και για να ενισχυθεί η σύνδεση με το κοινό. Για το λόγο αυτό απαιτείται ειδική μελέτη για την ψηφιοποίηση των αρχείων της περιοχής και του πολιτιστικού αποθέματος, που αναδεικνύουν και τεκμηριώνουν την ιστορία, τα μνημεία και γενικότερα το Πολιτιστικό Τοπίο. Στη συνέχεια το ψηφιακό υλικό διατίθεται ελεύθερα στο κοινό και σε όλους τους ενδιαφερόμενους, ακόμα και σε ερευνητές.

Σε ερευνητικό επίπεδο, αλλά και στο επίπεδο πρακτικής αναπτύσσεται η συζήτηση για θέματα που αφορούν τις ψηφιακές εφαρμογές και το διαδίκτυο στην ανάδειξη και παρουσίαση μουσειακών συλλογών, μνημείων και χώρων και τη σχέση ανάμεσα στο πραγματικό και το εικονικό αντικείμενο. Στο ψηφιακό πλαίσιο ο τόπος και η ιστορία αποκτούν τη διάσταση του φορέα πληροφόρησης και προβολής. Οι εφαρμογές σχετίζονται με την οπτικοποίηση της αρχαιολογίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς σε 3D, τις Εικονικές Κοινότητες και τα Εικονικά μουσεία, τις Εφαρμογές Virtual, Augmented&MixedReality εφαρμογές, παιχνίδια, Αφήγηση και Εικονική Αφήγηση, Τεχνολογίες φορητών συσκευών, Web 2.0 και Κοινωνική Δικτύωση στην Πολιτιστική Κληρονομιά, διαδραστικές εγκαταστάσεις σε μουσεία και μνημεία Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ψηφιακά αρχεία, στοιχεία, ψηφιοποίηση και τεκμηρίωση, Ψηφιακές τεχνολογίες για την αρχαιολογική έρευνα, Ψηφιακός Πολιτιστικός

Τουρισμός, διαχείριση Ψηφιακών Πόρων Μουσείου, Ψηφιακή διατήρηση ιστορικών και παραδοσιακών πρακτικών.

Στο ψηφιακό περιεχόμενο μπορεί να συμπεριληφθεί όλο το υλικό που υπάρχει για την περιοχή και γίνεται με τη συνεργασία όλων των αρχών, των φορέων, των υπηρεσιών, της Εκκλησίας, των συλλόγων και των κατοίκων. Ψηφιοποιούνται όλες οι πληροφορίες που υπάρχουν για τον τόπο και τη διαδρομή και συλλέγονται από διάφορες πηγές, τους επιστήμονες, τους ερευνητές, τους περιηγητές, από αρχεία της περιοχής, από περιγραφές για την παράδοση και τους τοπικούς θρύλους και περιλαμβάνουν τα μνημεία, τα ευρήματα, το φυσικό τοπίο, την πανίδα, τη χλωρίδα και την τοπική παραγωγή. Ακόμα ψηφιοποιούνται όλες οι παρεχόμενες υπηρεσίες για το κοινό και θα μπορούν να πληροφορηθούν για τις επιχειρήσεις, τις αγορές, τις υπηρεσίες και τη διαχείριση ηλεκτρονικών συναλλαγών.

Η ψηφιοποίηση του υλικού δημιουργεί προστιθέμενη αξία στην Πολιτιστική Διαδρομή. Ακόμα ενισχύονται οι υπηρεσίες, οι οποίες συμπεριλαμβάνονται σε αυτήν. Οι εφαρμογές οι οποίες μπορούν να αναπτυχθούν είναι πολλές και διάφορες. Για παράδειγμα:

- Το ψηφιοποιημένο υλικό θα μπορούσε να συμπεριληφθεί σε ένα σύστημα επιχειρησιακού σχεδιασμού (ERP) και να υπάρχει εξοπλισμός με ηλεκτρονικά σημεία στη διαδρομή, GIS και ηλεκτρονικές εφαρμογές για τη διαχείριση του συστήματος.
- Μπορούν να γίνουν ταινίες για την περιοχή.
- Ακόμα να υπάρχει εξοπλισμός με ψηφιακή περιήγηση, εικονική πραγματικότητα και αφήγηση στα σημεία της διαδρομής και του τοπίου.
- Να γίνονται, με ειδικό εξοπλισμό νέας τεχνολογίας, ψηφιακές αναπαραστάσεις των μνημείων και ιστορικών γεγονότων της περιοχής.
- Το υλικό αυτό θα περιληφθεί σε ψηφιακούς χάρτες της διαδρομής και τοπίου.

Η Πολιτιστική Διαδρομή γίνεται με τον τρόπο αυτό ακόμα πιο ενδιαφέρουσα και ελκυστική για το κοινό. Μεταξύ των άλλων θα μπορεί να οργανωθεί ακόμα πιο αποτελεσματικά η επίσκεψη στην περιοχή από το Φορέα Διαχείρισης. Από τη δεκαετία του 1980 και του 1990, μουσεία, βιβλιοθήκες, γκαλερί και αρχεία ψηφιοποιούν τις συλλογές τους. Την τελευταία δεκαετία η τρισδιάστατη ψηφιοποίηση έχει καταστεί ολοένα και μεγαλύτερο μέρος αυτής της δραστηριότητας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενθαρρύνει τα κράτη μέλη της να «ψηφιοποιήσουν σε τρισδιάστατη μορφή όλα τα μνημεία και τους χώρους που θεωρείται ότι διατρέχουν κίνδυνο, το 50% των μνημείων, κτιρίων και χώρων Πολιτιστικής Κληρονομιάς με τη μεγαλύτερη φυσική επισκεψιμότητα, και να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή σε συγκεκριμένες κατηγορίες περιουσιακών στοιχείων Πολιτιστικής Κληρονομιάς με χαμηλό επίπεδο ψηφιοποίησης» έως το 2030³³. Η ψηφιοποίηση περιλαμβάνει μοντέλα αντικειμένων που θα μπορούσε ο επισκέπτης να κρατά στο χέρι του, σε τοποθεσίες που θα μπορούσε να περάσει ώρες περπατώντας, όπως ακόμα ένα μνημείο, έναν αρχαιολογικό χώρο, μία ιστορική περιοχή.

³³ <https://www.europeana.eu/el/exhibitions/twin-it-3d-for-europes-culture>.

Τα τρισδιάστατα μοντέλα επιτρέπουν στους ενδιαφερόμενους επισκέπτες και στους αφοσιωμένους επαγγελματίες της έρευνας την ευκαιρία να εξερευνήσουν αντικείμενα και τοποθεσίες με διαδραστικό και λεπτομερή τρόπο, χωρίς να χρειάζεται να εγκαταλείψουν τον χώρο εργασίας τους και χωρίς να κάνουν ζημιά που μπορεί να κάνει ακόμη και η προσεκτική φυσική εξερεύνηση. Για τους επαγγελματίες της Πολιτιστικής Διαχείρισης, οι τρισδιάστατες εκδόσεις εύθραυστων τοποθεσιών και αντικειμένων τους επιτρέπουν να παρακολουθούν την κατάστασή τους και να δίνουν προτεραιότητα σε μελλοντικές επισκευές. Εάν συμβεί το χειρότερο και το κομμάτι της κληρονομιάς χαθεί ή καταστραφεί, οι επαγγελματίες της έρευνας και οι επαγγελματίες του κλάδου, όπως οι μηχανικοί, μπορούν να χρησιμοποιήσουν 3D περιεχόμενο για την ανακατασκευή τους³⁴. Η τρισδιάστατη αναπαράσταση του παρελθόντος είναι ένας πολύ καλός τρόπος για να ξαναζήσει ο επισκέπτης την ιστορία και να κατανοήσει καλύτερα το πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται, ειδικά όταν μια φωνή δίνει μια ξενάγηση. Αυτό το είδος «τουρισμού 3D» είναι επίσης ένας ωραίος τρόπος για να απολαύσει ο επισκέπτης τα ιστορικά αντικείμενα χωρίς να στέκεται στη σειρά για να μπει σε ένα μουσείο ή σε ένα χώρο δίπλα σε άλλους για να έχετε καλύτερη θέα του μνημείου και των αντικειμένων³⁵.

Το ψηφιακό περιεχόμενο επηρεάζει την αφήγηση της διαδρομής. Μπορεί ακόμα να αναπτυχθούν διαδικτυακά αγορές, να οργανωθεί η διαδρομή, να στηρίξει τις συνέργειες μεταξύ των μελών του δικτύου και να ενισχύσει τη σχέση με το κοινό, καθώς και να εντοπίζονται τα προβλήματα και οι ιδιαιτερότητες για τη βελτίωση της διαδρομής. Την ίδια στιγμή αναδεικνύονται ψηφιακά τα στοιχεία του πολιτιστικού αποθέματος και γενικά το Πολιτιστικό Τοπίο.

Για την ολοκλήρωση της διαδρομής χρειάζεται η διαμόρφωση των κατάλληλων υποδομών, η εφαρμογή συστημάτων σύγχρονης τεχνολογίας, όπως συστήματα εικονικής πραγματικότητας σε αρχαιολογικούς χώρους, καθώς επίσης η δημιουργία εφαρμογών για έξυπνες συσκευές. Θα πρέπει να υπάρξει συνεχής παρακολούθηση και ανάπτυξη από εξειδικευμένο προσωπικό για συνεχείς βελτιώσεις και καταγραφή της εμπειρίας των επισκεπτών. Την ίδια στιγμή θα πρέπει να διοργανώνονται εκδηλώσεις, με θέμα το χαρακτήρα της Πολιτιστικής Διαδρομής, αλλά και να προωθείται η τοπική παραγωγή και οι επισκέπτες να βρίσκονται σε σημεία στα οποία γίνεται αυτή η δραστηριότητα.

Η ψηφιακή περιήγηση γίνεται με τη χρήση της νέας τεχνολογίας και αφού έχει ψηφιοποιηθεί και τεκμηριωθεί το αρχείο με όλα τα στοιχεία για την περιοχή. Έτσι θα μπορούσαν να αναπαραστήσουν και να αναδειχθούν τοπία ψηφιακά όπως ήταν στο παρελθόν, καθώς επίσης και ιστορικά γεγονότα που χαρακτηρίζουν τα τοπία, να γίνει μία ψηφιακή περιήγηση όλης της διαδρομής και να αναδεικνύονται στα σημεία και τους κόμβους, αλλά και να γίνουν εικονικές 3D αναπαραστάσεις σε κλειστούς χώρους, όπως μουσεία και μνημεία. Ακόμα μπορεί να γίνει χρήση για τη διεξαγωγή εκδηλώσεων και δράσεων. Υπάρχει εξοπλισμός για εικονικές ξεναγήσεις ο οποίος θα μπορούσε το κοινό να προμηθευτεί από το Φορέα Διαχείρισης, αλλά και εφαρμογές σε κινητές συσκευές. Το κοινό βιώνει την εμπειρία και μπορεί να αλληλεπιδρά με τη διαδρομή. Τέτοια εργαλεία μπορεί να είναι το webcasting, το podcasting,

³⁴ <https://www.europeana.eu/el/exhibitions/twin-it-3d-for-europes-culture/digitally-unexplored-heritage>.

³⁵ <https://www.europeana.eu/el/exhibitions/twin-it-3d-for-europes-culture/heritage-stories>.

virtualcommunities, messagingservices, weblogs, realsimplesyndication για τη συμμετοχή του κοινού. Θα αναδεικνύεται έτσι ακόμα περισσότερο η περιοχή και εντάσσεται η διαδρομή σε πλατφόρμες προορισμών.

12. Το πρόγραμμα marketing

Ο Φορέας Διαχείρισης που θα δημιουργηθεί θα φροντίσει μεταξύ των άλλων την ορθή λειτουργία, συντήρηση, ανανέωση της Πολιτιστικής Διαδρομής, καθώς και το σχεδιασμό και υλοποίηση ενός προγράμματος marketing της διαδρομής. Αυτό σημαίνει ότι ιδιαίτερη μέριμνα απαιτείται στον τομέα αυτό για να υπάρχει συνέχεια και διαρκής παρακολούθηση της λειτουργίας, προώθησης και προβολής της Πολιτιστικής Διαδρομής. Χρειάζεται η συνεργασία και η συμμετοχή ειδικών στο marketing και κυρίως στο marketing των Πολιτιστικών Διαδρομών και τοπίων. Ορισμένα εργαλεία που διατίθενται είναι η χρήση των κοινωνικών μέσων δικτύωσης, ηλεκτρονικά βιβλία και ημερολόγια στα οποία θα καταγράφουν οι επισκέπτες τις εμπειρίες τους, προβολή μικρών βίντεο από τα διαδικτυακά κανάλια, ηλεκτρονικοί χάρτες, προώθηση της διαδρομής στις μηχανές αναζήτησης, δημιουργία τρέιλερ για προωθητικούς σκοπούς, δημιουργία ντοκιμαντέρ και μικρών ταινιών, αφιερώματα ταξιδιωτικών τηλεοπτικών και διαδικτυακών οδηγών. Τα προγράμματα θα πρέπει διαρκώς να ανανεώνονται και να προστίθεται συνεχώς νέο υλικό.

Για τη συμμετοχή των επισκεπτών στη διαμόρφωση του προγράμματος marketing θα πρέπει να δοθούν κίνητρα συμμετοχής τους. Οι ίδιοι οι επισκέπτες μέσα από την καταγραφή της εμπειρίας τους και τη συμμετοχή τους θα γίνουν συνδιαμορφωτές του αφηγήματος της Πολιτιστικής Διαδρομής. Το κάθε σημείο της διαδρομής θα έχει το δικό του αφήγημα με τα αξιοθέατα τα οποία περιλαμβάνει και ο επισκέπτης θα κληθεί να συμμετέχει ενεργά στην ανακάλυψη ουσιαστικά της κάθε περιοχής. Τα σημεία θα συνδέονται μεταξύ τους, συγκροτώντας την Πολιτιστική Διαδρομή, με δράσεις και υποδομές που θα σχεδιαστούν και θα υλοποιηθούν. Απαραίτητο είναι το πληροφοριακό υλικό που θα έχουν διαθέσιμο οι επισκέπτες σχετικά με την ιστορία της περιοχής, τη λειτουργία και το αφήγημα της Πολιτιστικής Διαδρομής και των σημείων της, αλλά και τις εκδηλώσεις και τις δράσεις που σχεδιάζονται και υλοποιούνται.

Για την προώθηση της διαδρομής χρειάζεται να εφαρμοστούν προγράμματα marketing και ειδικότερα marketing τύπου και branding τύπου. Χρειάζεται λοιπόν ένα σχέδιο marketing, καθώς και ένα branding με επωνυμία και λογότυπο. Ακόμα χρειάζεται ένας οδηγός για την προώθηση της διαδρομής και της τοπικής παραγωγής. Σκοπός είναι η πληροφόρηση και η προσέλκυση του κοινού και η πρόκληση επιθυμίας να συμμετέχει στη συνέχεια στην προβολή του τόπου, μέσα από τα εργαλεία που θα αναπτυχθούν. Αυτά είναι:

- Η διαθέσιμη πληροφορία για τη διαδρομή, τα σημεία, το Πολιτιστικό Τοπίο, τις δράσεις και τις εκδηλώσεις θα είναι κυρίως ψηφιακό.
- Θα υπάρχει διαδικτυακό κεντρικό portal στο διαδίκτυο.
- Δημιουργία εφαρμογών σε κινητές συσκευές, με εικονική πραγματικότητα και αναπαράσταση μνημείων.
- Ψηφιακές εγκαταστάσεις στα σημεία της διαδρομής.
- Ο επισκέπτης θα μπορεί να κατεβάσει αρχεία με οδηγούς και χάρτες στη συσκευή του για ευκολότερη περιήγηση και πληροφόρηση για την περιοχή και τις δράσεις.

Τα προγράμματα marketing τα διαχειρίζεται και τα αναπτύσσει ο Φορέας Διαχείρισης σε συνεργασία με το Πολιτιστικό Δίκτυο το οποίο έχει δημιουργηθεί για τη λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής. Ο σκοπός του προγράμματος marketing είναι η πληροφόρηση και η προσέλκυση του κοινού, με τη συμμετοχή του στο αφήγημα της διαδρομής, καθώς και η δημιουργία του αισθήματος ενίσχυσης του εγχειρήματος από την πλευρά των κατοίκων και των επιχειρηματιών για την υποστήριξη του τόπου, την προστασία του και τη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής. Μεταξύ των άλλων θα πρέπει να συμπεριληφθεί και η δημιουργία ενός ευνοϊκού πλαισίου προσέλκυσης νέων επενδυτών στην περιοχή, που θα αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματα που θα δημιουργήσει η Πολιτιστική Διαδρομή.

Συνεπώς αυτό που απαιτείται είναι μία μελέτη, η οποία θα περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο marketing τύπου και διαδρομής. Μεταξύ άλλων θα πρέπει να περιλαμβάνει στοιχεία όπως:

- Το λογότυπο, τον τίτλο, το δημιουργικό και το σήμα της διαδρομής.

- Δημιουργία ενός γενικού αφηγήματος και επιμέρους γεγονότων που θα χαρακτηρίζουν τα στοιχεία της διαδρομής και θα έχουν ευρεία προβολή.
- Δημιουργία brand του τόπου και της διαδρομής, σύμφωνα και με το αφήγημα.
- Ολοκληρωμένο σχέδιο marketing και ανανέωση ανά χρονικά διαστήματα, ύστερα από αξιολόγηση.
- Σχέδιο για εντοπισμό και προσέλκυση των αγορών.
- Εφαρμογές ψηφιακού marketing και μελέτη για χρήση, λειτουργία και συντήρηση των ψηφιακών μέσων, όπως είναι τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης. Θα υπάρξει ειδική μέριμνα για το περιεχόμενο, τη λειτουργία, τη συμμετοχή του κοινού στη διαδρομή. Δημιουργία ειδικών εφαρμογών για κινητές συσκευές. Δημιουργία ιστοσελίδας με όλο το υλικό της διαδρομής, όπως κείμενα, φωτογραφίες, βίντεο για όλη την περιοχή, ψηφιακούς χάρτες, οδηγοί με τα αξιοθέατα, στοιχεία για επιχειρήσεις της περιοχής.
- Η διαδρομή θα συμπεριληφθεί σε δημοφιλείς ψηφιακές πλατφόρμες και διαδικτυακούς καταλόγους. Το λογότυπο και όλο το άλλο υλικό θα τοποθετηθούν σε επιλεγμένους χώρους για την προβολή της διαδρομής. Θα βρίσκεται εύκολα σε μηχανές αναζήτησης. Συστήματα για συνεχή και άμεση επικοινωνία με το κοινό και τους ενδιαφερόμενους για τη λειτουργία της διαδρομής.
- Στην ιστοσελίδα και στις άλλες εφαρμογές οι επισκέπτες θα μπορούν να ανεβάζουν επίσης κείμενα, φωτογραφίες και βίντεο με τις δικές τους εμπειρίες. Όμως χρειάζεται συνεχής διαχείριση όλων αυτών των πληροφοριών από το φορέα για τη βελτίωση της διαδρομής. Τα στοιχεία αυτά αναδεικνύουν τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών. Με τη συλλογή τους και με τις παρατηρήσεις τους θα γίνονται συνεχείς βελτιώσεις και θα αποτελέσουν στοιχεία για ένα νέο σχέδιο προβολής της διαδρομής.
- Δημιουργία ψηφιακών σημείων με σύγχρονες συσκευές σε όλη τη διαδρομή, για διαμόρφωση ενός ψηφιακού και εικονικού περιβάλλοντος, το οποίο θα ανανεώνεται με νέο περιεχόμενο και θα κάνει ακόμα πιο έντονη την εμπειρία της επίσκεψης. Σε όλα τα σημεία θα υπάρχουν ειδικές υποδομές και εργαλεία για την πληροφόρηση του κοινού σχετικά με το αφήγημα της διαδρομής και τα αξιοθέατα. Αυτές μπορεί να είναι ακουστικές ξεναγήσεις, ψηφιακές εφαρμογές, διαδραστικές εγκαταστάσεις. Στις ξεναγήσεις, εκτός από επαγγελματίες, μπορούν να συμμετέχουν και εθελοντές. Για το λόγο αυτό θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα σώμα εθελοντών από κατοίκους της περιοχής και όχι μόνο, που θα συμμετείχαν ενεργά στη λειτουργία της διαδρομής.
- Ειδικές σημάνσεις και ενημερωτικά στοιχεία.
- Διασύνδεση της τοπικής κοινωνίας με τη διαδρομή, η οποία θα γίνει με μελέτη.
- Συνεργασία με τουριστικά γραφεία.
- Διαχείριση επισκεπτών σε διάφορα σημεία, όπως αρχαιολογικοί χώροι και μουσεία σε όλη την περιοχή.

Βασική μέριμνα είναι να γίνει η διαδρομή και το τοπίο, με το brandname, ευρέως αναγνωρίσιμο και να υπάρξει μία διαρκής σύνδεση με τους επισκέπτες. Παράγοντας για να λειτουργήσει το σχέδιο είναι οι συνέργειες που θα αναπτυχθούν μεταξύ των εμπλεκομένων. Μέσα από τις συνέργειες αυτές θα γίνεται η κατάρτιση της τοπικής κοινωνίας, των επαγγελματιών και των εθελοντών, θα αναζητούνται νέες συνέργειες με αντίστοιχους φορείς του εξωτερικού, θα αναδεικνύονται νέα σημεία και νέα δεδομένα της διαδρομής, θα διοργανώνονται δράσεις και εκδηλώσεις για το κοινό. Βασικό στοιχείο αποτελεί η παρακολούθηση και η αξιολόγηση του σχεδίου για συνεχείς βελτιώσεις και ανανέωση του υλικού. Αυτό πρέπει να γίνεται μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες. Θα πρέπει να διατηρείται συνεχώς το ενδιαφέρον και να υπάρχει ακόμα μεγαλύτερη ελκυστικότητα για την περιοχή.

Η δημιουργία ενός σώματος εθελοντών θα ενίσχυε τη λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής και την ανάδειξη του τοπίου. Αυτό θα προκαλούσε την ευαισθητοποίηση και την ενεργοποίηση των κατοίκων, θα αναδείκνυε την αξία του χώρου και θα προστατεύει τα στοιχεία της περιοχής με την καλύτερη και τεκμηριωμένη γνώση του χώρου τους. Θα συμμετείχαν σε δράσεις που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα και την ανάδειξη παραδοσιακών στοιχείων, θα αναπτύσσονταν οι κοινότητες με τις δραστηριότητες και το ενδιαφέρον του κόσμου για την περιοχή, μέσα από τον πολιτισμό και τη δημιουργικότητα. Ακόμα αναδεικνύονται κτήρια τα οποία χαρακτηρίζουν τις κοινότητες και συγκεκριμένες περιοχές, στις οποίες θα μπορούσαν να αναπτυχθούν πολλές και διάφορες δράσεις.

Πρέπει επίσης να τονιστεί η τάση που παρατηρείται την τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα για τη δημιουργία ανοικτών αρχαιολογικών χώρων. Στο πλαίσιο αυτό έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες από δημόσιους φορείς, καθώς και συλλόγους που σχετίζονται με την ελεύθερη πρόσβαση στα μνημεία με χρήση των αρχαιολογικών χώρων, οι οποίοι διαμορφώνονται με σκοπό τη διοργάνωση πολιτιστικών και ψυχαγωγικών δράσεων, ανάπλαση και χρήση μνημείων, όπως των ιερών μονών και διαμορφώνονται με σκοπό τη διοργάνωση πολιτιστικών και ψυχαγωγικών δράσεων, ανάπλαση και χρήση παλιών βιομηχανικών και βιοτεχνικών μονάδων, κοινοτικών γραφείων και μνημείων, την εθελοντική συμμετοχή σε ανασκαφικά προγράμματα, ανάπτυξη πολυάριθμων ψηφιακών εφαρμογών, δημιουργία αρχαιολογικών πάρκων και προγράμματα ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων.

Για τη λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής απαιτείται η διαρκής ενασχόληση με θέματα που σχετίζονται με τη συντήρηση των υποδομών, προσθήκη νέων, την ανανέωση του υλικού και του αφηγήματος, του μείγματος marketing και τη διατήρηση της επαφής με το κοινό, για να είναι η περιοχή ακόμα περισσότερο ελκυστική. Για αυτό χρειάζεται να υπάρχουν προγράμματα εκδηλώσεων και δράσεων τους περισσότερους μήνες. Με τον τρόπο αυτό η διαδρομή διατηρεί τη ζωντάνια της. Για αυτό ο Φορέας Διαχείρισης πρέπει να έχει ως αντικείμενο και τη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου καλλιτεχνικού, ερευνητικού και εκπαιδευτικού προγράμματος που θα υλοποιείται σε όλη την έκταση της διαδρομής. Περιλαμβάνονται ακόμα βιωματικά προγράμματα για το κοινό, στα οποία και θα συμμετέχει ενεργά και σχετίζονται με παραδοσιακές και άλλες δραστηριότητες. Αυτές μπορεί να έχουν σχέση με την τοπική παραγωγή, αλλά και με καλλιτεχνικές δραστηριότητες, όπως είναι η

εικονογραφία. Ενισχύεται έτσι η δημόσια εικόνα της περιοχής, η οποία καταλαμβάνει σημαντική θέση στο πολιτιστικό γίνεσθαι σε περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Διαμορφώνεται το πλαίσιο για ευρύτερες συνεργασίες στον εθνικό και διεθνή σύγχρονο πολιτιστικό χώρο, οι οποίες μετατρέπουν την περιοχή σε έναν περιζήτητο και αξιόλογο προορισμό. Για αυτό οι δράσεις πρέπει συνεχώς να υλοποιούνται.

13. Ίδρυμα Πολιτισμού, Εικονογραφίας και Φιλοσοφίας

Προτείνεται λόγω της ιστορικότητας της περιοχής και του μοναδικού περιβάλλοντος να δημιουργηθεί ένα Ίδρυμα Πολιτισμού, Εικονογραφίας και Φιλοσοφίας. Η δημιουργία ενός Ιδρύματος Πολιτισμού έρευνας, μελέτης, εκπαίδευσης και καλλιτεχνικής δημιουργίας, εικονογραφίας και φιλοσοφίας προτείνεται καθώς οι δύο αυτοί τομείς διασυνδέονται στην ερμηνεία της εικαστικής τέχνης τη βυζαντινή περίοδο μέσα από τη φιλοσοφία. Οι διάσπαρτες βυζαντινές εκκλησίες, με τις μοναδικές τοιχογραφίες, μέσα στο μοναδικό φυσικό τοπίο του δήμου Αγίου Βασιλείου αποτελούν το πλαίσιο και την αφορμή για τη δημιουργία ενός Ιδρύματος με το συγκεκριμένο αντικείμενο. Οι καλλιτέχνες φιλοσοφούσαν με τα έργα τους. Το Ίδρυμα με το έργο του, τις δράσεις, και τις εκδηλώσεις που θα πραγματοποιεί, θα επιδιώξει να αναγνωριστεί παγκοσμίως.

Ο σκοπός του Ιδρύματος θα είναι η υλοποίηση δράσεων και προγραμμάτων για την έρευνα, την εκπαίδευση και διάδοση της φιλοσοφίας και των τεχνών στο Βυζάντιο και τη Δυτική

Ευρώπη του Μεσαίωνα, την αισθητική, μαζί με τις επιρροές στην καλλιτεχνική δημιουργία και τη σκέψη στα νεότερα χρόνια, για να αποτελέσουν τελικά και αντικείμενο έμπνευσης σύγχρονων δημιουργών, αλλά και προβληματισμού για ζητήματα που απασχολούν σήμερα την κοινωνία. Το σκεπτικό αυτό σχετίζεται και με τη διαχρονική σχέση της Ορθοδόξου Εκκλησίας με το φυσικό περιβάλλον. Η σχέση αυτή αναδεικνύεται σε επίπεδο λατρείας, στη διαμόρφωση του εσωτερικού των ναών, στο επίπεδο της τέχνης, στη χωροθέτηση των μοναστηριών και στον ασκητικό βίο. Οι δράσεις και τα προγράμματα του Ιδρύματος ενδεικτικά μπορούν να περιλαμβάνουν:

- Το ερευνητικό και εκπαιδευτικό έργο πολιτισμού που θα αφορά τη βυζαντινή εικονογραφία και τα έργα της Κρητικής Σχολής. Θα μπορεί να έχει ως αντικείμενο του τη μελέτη, ανάλυση και καταγραφή των έργων και των δημιουργών τους, όπως και την ανάπτυξη μίας πλατφόρμας για την ευρεία ανάδειξη και αξιοποίηση του συνόλου των έργων και θα συμμετέχουν ειδικοί επιστήμονες, ερευνητές, ευρύ κοινό, εκπαιδευτικοί. Η έρευνα θα περιλαμβάνει και την εικονογραφία και φιλοσοφία στη Δυτική Ευρώπη και τις αλληλεπιδράσεις με την Ανατολή. Για την επίτευξη αυτών των σκοπών θα αναπτυχθούν δράσεις και εκδηλώσεις.
- Θα οργανωθεί και θα υλοποιείται ερευνητικό και εκπαιδευτικό πρόγραμμα με αντικείμενο τη μελέτη της φιλοσοφίας, της αισθητικής και των τεχνών, ειδικά της εικονογραφίας, στο Βυζάντιο και τη Δυτική Ευρώπη του Μεσαίωνα, τις επιρροές στον πολιτισμό και τη σκέψη στα νεότερα χρόνια και τον τρόπο που σχετίζονται με τη σύγχρονη δημιουργία και τους προβληματισμούς για ζητήματα που απασχολούν σήμερα την κοινωνία. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει εντατικά διεπιστημονικά σεμινάρια ενός μήνα τα οποία απευθύνονται σε νέους επιστήμονες και θα πραγματοποιούνται από καταξιωμένους επιστήμονες και ειδικούς. Τα πρόγραμμα θα επιβλέπεται από επιστημονική επιτροπή.
- Θα πραγματοποιείται ένα διεθνές φεστιβάλ εικονογραφίας και φιλοσοφίας στην ευρύτερη περιοχή Πρέβελη, αλλά και σε όλη την έκταση της Πολιτιστικής Διαδρομής. Το διεθνές συνέδριο θα πραγματοποιείται κάθε χρόνο και θα έχει επιστημονικό, αλλά και ψυχαγωγικό χαρακτήρα. Σε αυτό ειδικοί, φιλόσοφοι, επιστήμονες, διανοούμενοι θα προσκαλούνται να μιλήσουν για την τέχνη, τη φιλοσοφία, την αισθητική, για σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα, αλλά και καλλιτέχνες θα δημιουργούν μπροστά σε ένα μεγάλο κοινό με πρωτοτυπία σε μέρη που προκαλούν έμπνευση.
- Διοργάνωση διεθνούς συνεδρίου για το Βυζάντιο και το Δυτικό Μεσαίωνα.
- Θα πραγματοποιούνται υπαίθρια συνέδρια, συζητήσεις στα μοναστήρια, σε μνημειακούς χώρους, σε φυσικά τοπία, σε τόπους παραγωγής, καλλιτεχνικές και φιλοσοφικές περιπλανήσεις.
- Καλλιτεχνικές παραγωγές, με εκπαιδευτικές δράσεις με εργαστήρια και μεθόδους δημιουργίας από σημαντικούς δημιουργούς για νέους καλλιτέχνες και σπουδαστές.
- Παιδικά και εκπαιδευτικά προγράμματα.

- Πρόγραμμα φιλοξενίας που απευθύνεται σε καλλιτέχνες, συγγραφείς, δημιουργούς και στοχαστές από όλο τον κόσμο, οι οποίοι θα φιλοξενοούνται και θα δημιουργούν στο Ίδρυμα Πολιτισμού.
- Διοργάνωση συναυλιών.
- Διοργάνωση εκθέσεων ζωγραφικής και γλυπτικής με έργα σημαντικών καλλιτεχνών.

Οι συζητήσεις και οι δραστηριότητες σκοπό θα έχουν να προκαλέσουν την ψυχαγωγία, την περιέργεια και την αισθητική απόλαυση των κατοίκων της περιοχής και των επισκεπτών. Η διαδρομή και οι εκδηλώσεις θα περιλαμβάνουν τα μνημεία, τα φυσικά τοπία, αλλά και τους αμπελώνες και τους ελαιώνες της περιοχής. Οι συζητήσεις και η καλλιτεχνική δημιουργία θα μπορεί να γίνεται ακόμα και σε αυτούς τους χώρους, ενώ οι συμμετέχοντες θα έρχονται σε επαφή με την τοπική παραγωγή, όπως το υπέροχο κρασί και το ελαιόλαδο, γνωρίζοντας και εξερευνώντας την ύπαιθρο, την ιστορία και τα μυστικά της περιοχής. Στο φεστιβάλ εικονογραφίας και φιλοσοφίας γνώστες, ειδικοί, ενθουσιώδεις ερασιτέχνες ή απλά περίεργοι άνθρωποι θα συγκεντρώνονται από όλο τον κόσμο και θα ανακαλύπτουν την περιοχή, θα εκφράζουν τους εσωτερικούς προβληματισμούς τους, θα δημιουργούν και θα συμμετέχουν. Η ευρύτερη περιοχή περιλαμβάνει μοναδικά φυσικά αξιοθέατα και μνημεία, που συνδέονται με το ευρύτερο αφήγημα.

Το Ίδρυμα θα δημιουργηθεί με μέριμνα του Φορέα Διαχείρισης και θα λειτουργεί υπό την εποπτεία του. Θα συμμετέχουν εκπρόσωποι του δήμου, του Φορέα Διαχείρισης, της Ιεράς Μητρόπολης Λάμπης, Συβρίτου και Σφακίων, εκπρόσωποι πανεπιστημιακών και ερευνητικών ιδρυμάτων, επιστήμονες και καλλιτέχνες. Η διεύθυνση και η διοικητική και επιστημονική υποστήριξη θα είναι ευθύνη του Φορέα Διαχείρισης.

Η έδρα του Ιδρύματος προτείνεται να είναι η Κάτω Μονή Πρέβελη είτε η Ιερά Μονή Αγίου Πνεύματος Κισσού. Θα δημιουργηθούν χώροι όπως συνεδριακές αίθουσες, βιβλιοθήκη, Μελετητήριο, εκθεσιακοί χώροι, εκθεσιακό κέντρο με εφαρμογές και υποδομές ψηφιακής τεχνολογίας, αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, υπαίθριο θέατρο, χώρος εκδηλώσεων, ξενώνας και διαμερίσματα φιλοξενίας, χώροι υποδοχής, εστιατόριο. Ακόμα θα περιλαμβάνει διοικητήριο, Αρχείο, μουσείο, χώρους εκπαίδευσης, κέντρο καλλιτεχνικής δημιουργίας, καθώς και τις απαραίτητες βοηθητικές αίθουσες. Με τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας θα δημιουργηθεί ψηφιακό μουσείο, όπως και μία δομή συγκέντρωσης, τεκμηρίωσης και έρευνας των τοιχογραφιών και των αγιογραφιών της βυζαντινής και ενετικής περιόδου στην Κρήτη, όπως και της περιόδου δημιουργίας των έργων από τους καλλιτέχνες της Κρητικής Σχολής, οι οποίες θα αποτελέσουν σημείο αναφοράς. Ακόμα θα δημιουργηθεί και εκθεσιακός χώρος με αυθεντικά έργα.

Προτείνεται ακόμα η κατασκευή ενός κτηρίου ή αρχιτεκτονικού έργου στην περιοχή, που θα αποτελέσει τοπόσημο. Θα είναι κατασκευή εμβληματική λόγω μεγέθους και αισθητικής και θα συνδέεται με το περιβάλλον και τα μνημεία της περιοχής. Θα είναι ένα στοιχείο ζωντανό του αρχαιολογικού πάρκου και της πολιτιστικής διαδρομής. Θα χαρακτηρίζει την περιοχή και θα αποτελεί ουσιαστικά από μόνο του ένα έργο τέχνης, το οποίο θα έχει διεθνή αναγνώριση. Ιδανικό σημείο δημιουργίας του κτηρίου θα ήταν η ευρύτερη περιοχή του Πρέβελη, με θέα τη

θάλασσα. Το κτήριο αυτό θα μπορούσε να λειτουργήσει ως Συνεδριακό Κέντρο, χώρος εκδηλώσεων, εκθέσεων, σημείο θέασης αλλά και καλλιτεχνικής δημιουργίας. Σε αυτό το χώρο θα μπορούσε να συμπεριλάβει δράσεις με ψηφιακές εφαρμογές και να αποτελέσει χώρο εκδηλώσεων, αναψυχής και ψυχαγωγίας. Για τις ανάγκες του έργου και την ανάπτυξη της περιοχής απαιτείται ο προγραμματισμός για το σχεδιασμό και την κατασκευή ενός Συνεδριακού Κέντρου, το οποίο θα λειτουργεί ως πολυχώρος εκδηλώσεων.

Συνεπώς, εφόσον δημιουργηθεί αυτό το εμβληματικό έργο απαιτείται μία ειδική μελέτη αρχιτεκτονικού τοπίου για την ευρύτερη περιοχή από το φαράγγι του Κουρταλιώτη μέχρι το Πρέβελη προκειμένου να συνδέσει όλα τα στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν, δηλαδή τα χωρικά, τα περιβαλλοντικά, τα μνημειακά. Θα δημιουργηθεί με ένα εκτεταμένο πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών και φυσιολατρικών τόπων σε ένα αρχαιολογικό και φυσιολατρικό πάρκο. Πρόκειται για τη δημιουργία μίας ζώνης για την αποκατάσταση, ανάδειξη, προστασία και ενοποίηση των διαφόρων αρχαιολογικών, θρησκευτικών και ιστορικών μνημείων, καθώς και των φυσιολατρικών τόπων που θα τονίζει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της περιοχής. Τα σημεία αυτά θα συνδεθούν για τη διαμόρφωση του μεταξύ τους χώρου, την ανάδειξη ενός ευρύτερου Πολιτιστικού Τοπίου, την αισθητική αναβάθμιση και την προβολή.

Υλοποιείται με αυτόν τον τρόπο ένα ολιστικό πρόγραμμα Πολιτιστικού Τουρισμού, το οποίο θα λειτουργεί ως σημείο αναφοράς της Πολιτιστικής Διαδρομής με τη σύνδεση των αρχαιολογικών, ιστορικών και θρησκευτικών χώρων για την ανάδειξη ενός Πολιτιστικού Τοπίου με την ευρύτερη έννοια. Τα μνημεία και οι ιστορικοί και θρησκευτικοί χώροι εντάσσονται στο φυσικό τοπίο. Την ίδια στιγμή τα μνημεία και τα φυσικά αξιοθέατα συνδέονται άμεσα με την τοπική κοινωνία και την οικονομία της περιοχής.

Με το πρόγραμμα ενοποίησης θα γίνει καλύτερη οργάνωση και βελτίωση της λειτουργίας των χώρων, με σύγχρονους τρόπους εξυπηρέτησης του κοινού. Ο τρόπος αυτός θα εφαρμοστεί γενικά σε όλη την έκταση της διαδρομής. Το πρόγραμμα θα σχετίζεται άμεσα με το αφήγημα της Πολιτιστικής Διαδρομής και με τον τρόπο αυτό θα δημιουργηθούν υποδομές πρόσβασης και σύνδεσης των χώρων με ένα δίκτυο πεζοδρόμων που θα διασχίζουν τα φυσιολατρικά αξιοθέατα, τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία. Το πρόγραμμα θα ευαισθητοποιήσει τους κατοίκους, θα προσελκύσει το ενδιαφέρον του κοινού και επιδίωξη είναι η προστασία και η ανάδειξη των μοναδικών μνημείων της περιοχής.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Η

14. Περιγραφή του αντικειμένου

Το φυσικό αντικείμενο της δράσης αφορά τη μελέτη και έρευνα για την οργάνωση και την οριοθέτηση του Πολιτιστικού Τοπίου, όπως και τη διαμόρφωση και στη συνέχεια ανάδειξη και λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής του δήμου Αγίου Βασιλείου, με τον εντοπισμό και την ενοποίηση μνημείων και φυσικών τοπίων που αποτελούν τα σημεία και τους κόμβους, που περιλαμβάνονται σε αυτήν και με σκοπό στη συνέχεια την τεκμηρίωση, τη διαχείριση, την

προστασία, την αποκατάσταση, τη συντήρηση, την αξιοποίηση, τη νοσηματοδότηση και την προβολή τους. Πρόκειται για ένα σχέδιο που περικλείει όλη την περιοχή, αναδεικνύει τα ιστορικά μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους, την άυλη πολιτιστική κληρονομία και την παράδοση, όπως επίσης τα φυσικά τοπία και τα αξιοθέατα, αλλά και τους τόπους της τοπικής παραγωγής.

Η Πολιτιστική Διαδρομή θα διαμορφώσει το αφήγημα, με τα μνημεία και τη φύση να αποτελούν τους φυσικούς αφηγητές για τους περιηγητές που αναζητούν την ψυχαγωγία, τη γνώση, την εμπειρία, την απόλαυση, το μυστήριο και θα τους τα παρέχει το μοναδικό Πολιτιστικό Τοπίο. Θα περιλαμβάνει και θα διασχίζει ολόκληρη την περιοχή, με βασικές και ειδικές διαδρομές και κόμβους συνάντησης. Διαμορφώνεται έτσι ένα ευρύτερο Πολιτιστικό Τοπίο και προτείνεται η δημιουργία ενός τοπικού πολιτιστικού και φυσιολατρικού δικτύου και η διαμόρφωση μίας Πολιτιστικής Διαδρομής, που θα συνδέει, θα προστατεύει και θα αναδεικνύει τα ιστορικά τοπία και μνημεία, όπως και τις φυσικές περιοχές, σε συνάρτηση με την παράδοση, την ιστορία, τον πολιτισμό, την τοπική παραγωγή, στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των οποίων θα συμμετέχει ενεργά η τοπική κοινωνία.

Οι κατηγορίες των σημείων της Πολιτιστικής Διαδρομής που θα διαμορφώσουν ένα ενιαίο Πολιτιστικό Τοπίο είναι, αλλά και δυνητικά θα μπορούσαν να είναι:

- Τα Μνημεία. Πρόκειται για αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους, εκκλησίες, μοναστήρια.
- Περιοχές φυσικού περιβάλλοντος και ειδικότερα τα Φυσικά Τοπία, τα οποία είναι ευρύτερες περιοχές φυσικού περιβάλλοντος, μεγάλης έκτασης και ιδιαίτερου κάλλους, όπως φαράγγια και παράκτιες περιοχές που περιλαμβάνουν ποτάμια, πανίδα και χλωρίδα, όμως με αισθητή την ανθρώπινη παρουσία, αφού εντοπίζονται μνημεία, παραγωγικές μονάδες, όπως και άλλα αξιοθέατα, φυσικούς και κυρίως βραχώδεις σχηματισμούς, με ιδιαίτερη μορφή, τα οποία χαρακτηρίζουν μία περιοχή αισθητικά και συμβολικά.
- Συμπληρωματικά μνημειακά, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά στοιχεία, που εντοπίζονται στην ευρύτερη περιοχή των σημείων και των κόμβων (όπως μεμονωμένα ή απομακρυσμένα μνημεία και αξιοθέατα, τοπικές συλλογές, μουσεία), καθώς και διαμόρφωση χώρων εκδηλώσεων σε ειδυλλιακά αρχαιολογικά και φυσιολατρικά σημεία.
- Επιλεγμένα σημεία με υποδομές ή κατάλληλα για τη δημιουργία υποδομών, που ενισχύουν τη σκοπιμότητα της διαδρομής, όπως η διαμόρφωση θέσεων θέας και αναψυχής.
- Παραγωγικές περιοχές.

Ο δήμος Αγίου Βασιλείου διαθέτει ένα μεγάλο αριθμό μνημείων, (όπως είναι οι βυζαντινές εκκλησίες), πολιτιστικών και φυσικών στοιχείων. Επελέγησαν μνημεία και φυσικά στοιχεία, που μπορούν να εκφράσουν το πνεύμα του τόπου και την ιδιοσυγκρασία της περιοχής, πάνω στα οποία θα διαμορφωθεί η Πολιτιστική Διαδρομή και θα μπορεί με ρεαλιστικό τρόπο να υλοποιηθεί και να λειτουργήσει. Πρόκειται στη φάση αυτή ουσιαστικά για το σκελετό όλου του εγχειρήματος, πάνω στον οποίο στη συνέχεια θα μπορέσει συνεχώς να αναπτύσσεται. Λόγω της αξίας και της σημασίας των σημείων, καθώς και της δυναμικής που διαθέτει η Πολιτιστική Διαδρομή, ο εντοπισμός και η καταγραφή του συνόλου των στοιχείων της περιοχής θα συνεχιστεί σε επόμενη φάση, ώστε και τα άλλα μνημεία να προστεθούν και να ενταχθούν στην Πολιτιστική Διαδρομή και έτσι να αναδειχθεί πλήρως το Πολιτιστικό Τοπίο. Για το λόγο αυτό και μεταξύ των άλλων θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα Μητρώο που θα περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που συνθέτουν το Πολιτιστικό Τοπίο της περιοχής.

Η πρόταση θα πρέπει να συμπεριλάβει έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό, σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες, την ιστορία, το περιβάλλον και την κοινωνία της περιοχής. Τα προτεινόμενα έργα και οι δράσεις για κάθε σημείο πρέπει να έχουν μία συνάφεια μεταξύ τους και να συμβαδίζουν με το πνεύμα και το αφήγημα της Πολιτιστικής Διαδρομής. Η πρόταση για την προστασία, ανάδειξη, διαχείριση, προβολή και λειτουργία των σημείων θα πρέπει να περιλαμβάνει έναν καινοτόμο σχεδιασμό, σύμφωνα με τις διεθνείς πρακτικές, τους χάρτες, τις διακηρύξεις και τις συμβάσεις για την προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και να ακολουθεί το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο.

15. Στοιχεία του δήμου Αγίου Βασιλείου

Ο δήμος Αγίου Βασιλείου συστάθηκε με το Πρόγραμμα Καλλικράτης και προέκυψε από την συνένωση των καποδιστριακών δήμων Λάμπης και Φοίνικα. Αποτελείται από 26 Τοπικές Κοινότητες και συνορεύει με τους Δήμους Αμαρίου, Ρεθύμνου, Φαιστού και Σφακίων, ενώ βρέχεται σε όλη την νότια του πλευρά από το Λιβυκό Πέλαγος. Η έκταση του Δήμου Αγίου Βασιλείου είναι 220.154 στρέμματα, ενώ σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2021, ο

μόνιμος πληθυσμός του Δήμου ανέρχεται σε 7.018 άτομα, αντί 7.427 ατόμων της απογραφής του 2011 και 8.648 στην απογραφή του 2001 στην ίδια περιοχή.

Η κατανομή του πληθυσμού ανά Δημοτική Κοινότητα έχει ως εξής:

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (Έδρα: Σπήλιον, το)	7.018
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΜΠΗΣ	3.929
Δημοτική Κοινότητα Σπηλίου	634
Δημοτική Κοινότητα Αγίας Γαλήνης	646
Δημοτική Κοινότητα Ακουμίων	472
Δημοτική Κοινότητα Αρδάκτου	117
Δημοτική Κοινότητα Δριμίσκου	34
Δημοτική Κοινότητα Καρινών	206
Δημοτική Κοινότητα Κεντροχωρίου	72
Δημοτική Κοινότητα Κεραμέ	187
Δημοτική Κοινότητα Κισσού	144
Δημοτική Κοινότητα Κρύας Βρύσης	108
Δημοτική Κοινότητα Λαμπηνής	116
Δημοτική Κοινότητα Μελάμπων	467
Δημοτική Κοινότητα Μουρνές	159
Δημοτική Κοινότητα Μιξόρρουμα	321
Δημοτική Κοινότητα Ορνές	36
Δημοτική Κοινότητα Σακτουρίων	210
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΟΙΝΙΚΑ	3.089
Δημοτική Κοινότητα Σελλίων	509
Δημοτική Κοινότητα Αγίου Βασιλείου	200
Δημοτική Κοινότητα Αγίου Ιωάννου Αγίου Βασιλείου	191
Δημοτική Κοινότητα Αγκουσελιανών	288
Δημοτική Κοινότητα Ασωμάτου	131
Δημοτική Κοινότητα Κοξαρές	343
Δημοτική Κοινότητα Λευκογείων	252
Δημοτική Κοινότητα Μαριού	375
Δημοτική Κοινότητα Μύρθιου	488
Δημοτική Κοινότητα Ροδακίνου	312

Πηγή: Έγγραφο της ΕΛΣΤΑΤ, με Αριθ. Πρωτ.: 2846 / Β4 – 461, Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών έτους 2021 που αφορούν το Μόνιμο Πληθυσμό της Χώρας.

Η έδρα του Δήμου Αγίου Βασιλείου είναι το Σπήλι. Απέχει 25 χλμ. από την πόλη του Ρεθύμνου. Τη Δημοτική Ενότητα Λάμπης διασχίζει ο κάθετος επαρχιακός οδικός άξονας που συνδέει το βόρειο τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας Ρεθύμνου με τις νότιες παραλιακές περιοχές.

Το ανάγλυφο του δήμου Αγίου Βασιλείου διαμορφώνεται από τις εναλλαγές στο τοπίο μεταξύ των ορεινών όγκων, με τις βουνοκορφές και τα φαράγγια, τις πεδιάδες και τις, μοναδικής ομορφιάς, ακτογραμμές. Στη Δ.Ε. Λάμπης μεγάλη έκταση καταλαμβάνουν κύρια οι ορεινοί όγκοι του Κέδρου και Ασιδέρωτα, ενώ στη Δ.Ε. Φοίνικα βρίσκονται οι ορεινοί όγκοι Κουρούπας και Κρουονερίτης. Οι δύο ορεινοί όγκοι της Δ.Ε. Λάμπης έχουν κατεύθυνση από νοτιοανατολικά προς βορειοδυτικά. Η κορυφογραμμή του ορεινού όγκου του Κέδρου αποτελεί στα βορειοανατολικά τα διοικητικά όρια των Δ.Δ. Ορνέ, Κεντροχωρίου και Κρύας Βρύσης, με μέγιστο υψόμετρο 1.635 μ., στα βορειοανατολικά όρια του Δ.Δ. Κεντροχωρίου. Ο ορεινός όγκος του Ασιδέρωτα, εκτείνεται νοτιοδυτικά των οικισμών Ακούμια, Βρύσες, Άδρακτος και Ακτούντα, με μέγιστο υψόμετρο τα 1.077 μ., στη θέση «Ανάληψη».

Η υψομετρική ζώνη μέχρι τα 200 μ. (πεδινή ζώνη) καταλαμβάνει το 19,9% του συνόλου της έκτασης της Δ.Ε. Λάμπης, η υψομετρική ζώνη από τα 200 μ. έως τα 600 μ. (ημιορεινή ζώνη) αποτελεί το μεγαλύτερο τμήμα με 54,3%, ενώ σημαντικό τμήμα καταλαμβάνει το 25,9% της έκτασης του, έχει υψόμετρο από 600μ και άνω (ορεινή ζώνη). Στα δυτικά της Δ.Ε. Φοίνικα συναντάμε τους πρόποδες των Λευκών Ορέων με τους ορεινούς όγκους της περιοχής Ασφέντου, Καλλικράτης που εντός των ορίων του Δήμου αντιστοιχούν στην κορυφή «Κρουονερίτης». Η οροσειρά συνεχίζει ανατολικά προς το όρος Κέδρος και τους πρόποδες του «Ψηλορείτη». Μεταξύ του Κρουονερίτη και του όρους Κέδρος έχουμε από δυτικά προς ανατολικά τον Κοτσυφό ποταμό με το ομώνυμο φαράγγι, στην συνέχεια το όρος Κουρούπα και τον Κουρταλιώτη ποταμό και το ομώνυμο φαράγγι, που αποτελούν και τα ανατολικά όρια της Δ.Ε. Αυτή η ορεινή διάταξη αφήνει προς τα νότια και δυτικά τις εκτάσεις του Άνω και Κάτω Ροδακίνου και προς τα ανατολικά τον κάμπο του Πλακιά που εκτείνεται σχεδόν μέχρι την Μονή Πρέβελη.

Το χαρακτήρα των πεδινών εκτάσεων του Δήμου Αγίου Βασιλείου τον δίνουν οι καλλιεργούμενες περιοχές, δηλαδή οι αμιγώς αγροτικές, οι δενδροκομικές και οι μικτές καλλιέργειες, που αποτελούν το 45,3% του συνόλου της επιφάνειας του Δήμου και βρίσκονται συγκεντρωμένες στις Τοπικές Κοινότητες Ακουμίων, Μελάμπων και Σακτουρίων. Επίσης, υπάρχει ο κάμπος που ξεκινάει από την Καλή Συκιά στα δυτικά και εκτείνεται μέχρι τα ανατολικά όρια της Δ.Ε. στους οικισμούς Παλέ και Κοξαρέ. Ο κάμπος αυτός βρίσκεται σε υψόμετρο 300 μ. με 400 μέτρων και είναι προστατευμένος από τα βόρεια και από τα νότια. Πάνω στους ορεινούς όγκους συναντάμε θέσεις με μικρές επίπεδες εκτάσεις που καλλιεργούνται.

Έντονη είναι η τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή. Υπάρχουν ξενοδοχειακές μονάδες, βίλες και ενοικιαζόμενα δωμάτια που εξυπηρετούν τις ανάγκες για μαζικό, αλλά και

εναλλακτικό τουρισμό. Πολλοί είναι οι επαναλαμβανόμενοι επισκέπτες, οι οποίοι δένονται με την περιοχή. Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ακόμα ότι η περιοχή του δήμου Αγίου Βασιλείου παρουσιάζει υψηλό αγοραστικό ενδιαφέρον για αγορά εξοχικών κατοικιών από ξένους. Οι περιοχές στην νότια πλευρά της Κρήτης με θέα προς το Λιβυκό Πέλαγος προσελκύουν ιδιαίτερα τους ξένους, οι οποίοι επιθυμούν να επενδύσουν. Η αύξηση του ενδιαφέροντος από το εξωτερικό για την απόκτηση εξοχικής κατοικίας στην Ελλάδα και σε σημεία όπως η νότια Κρήτη, ενίσχυσε και το ρυθμό της ιδιωτικής οικοδομικής δραστηριότητας.

Το συνολικό μήκος της ακτής της Δ.Ε. Λάμπης είναι 30 χλμ., ενώ η ακτογραμμή της Δ.Ε. Φοίνικα εκτείνεται σε μήκος 25 χλμ. περίπου με νότιο προσανατολισμό. Στο ανατολικότερο άκρο της Δ.Ε. Λάμπης είναι και ο μοναδικός οικισμός, σε αμφιθεατρική διάταξη, τουριστικού και παραθεριστικού χαρακτήρα της Δ.Ε. η Αγία Γαλήνη, ο πολυπληθέστερος σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ. Η οδική σύνδεση τους με την ενδοχώρα του Δήμου γίνεται από ασφαλτοστρωμένους δρόμους κάθετους προς την ακτή και μέχρι τον επαρχιακό οδικό άξονα³⁶.

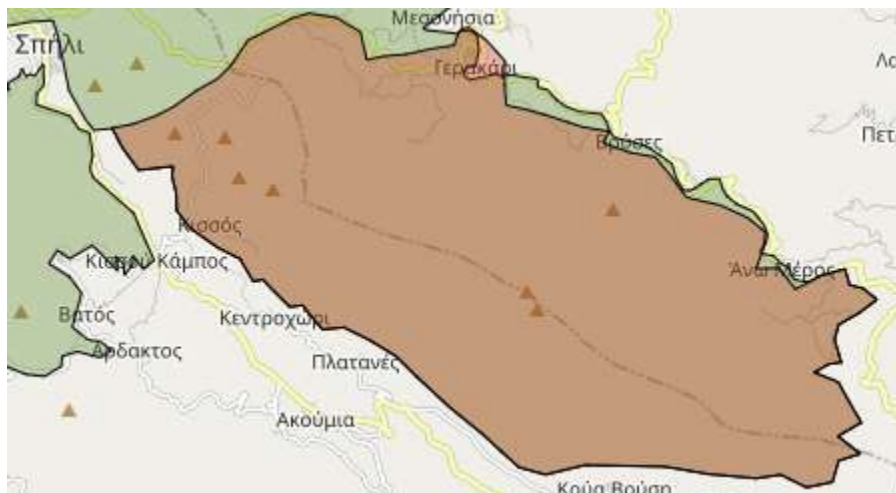
Στο δήμο Αγίου Βασιλείου περιλαμβάνονται περιοχές NATURA, για τις οποίες ισχύει ειδικό καθεστώς προστασίας³⁷. Οι περιοχές αυτές είναι:

GR4330002 - Όρος Κέδρος

Συνθήκη προστασίας: Τόπος Κοινοτικής Σημασίας, Συνθήκη προστασίας: SCI

³⁶ Στοιχεία από το <https://www.agios-vasilios.gr/municipality.html>.

³⁷ Το Natura 2000 (Φύση 2000) είναι ένα πανευρωπαϊκό δίκτυο προστασίας των ειδών και των ενδιαιτημάτων τους. Υπάρχουν πάνω από 27.000 φυσικοί χώροι που προστατεύονται από τη νομοθεσία της ΕΕ. Αυτά αποτελούν το δίκτυο Natura 2000. Οι τοποθεσίες Natura 2000 αντικατοπτρίζουν την πλούσια ποικιλία άγριας ζωής και οικοτόπων της Ευρώπης. Οι τοποθεσίες κυμαίνονται σε μέγεθος από λιγότερο από ένα εκτάριο έως εκατοντάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα. Περιλαμβάνουν αρκετά αυστηρά προστατευόμενα φυσικά καταφύγια και τύπους οικοτόπων, όπως δάση, λιβάδια, υγροτόπους και παράκτιους και θαλάσσιους οικοτόπους. Η οδηγία του 1992 για τους οικοτόπους επιβάλλει σε κάθε χώρα της Ε.Ε. να ξεχωρίσει τις γεωγραφικές εκείνες περιοχές, που η σπουδαιότητα της οικολογικής τους ταυτότητας τις καθιστά τόπους ευρωπαϊκής σημασίας. Επιπλέον, ζητά από τα κράτη-μέλη να καταρτίσουν διαχειριστικά σχέδια για τις συγκεκριμένες περιοχές. Τα σχέδια αυτά πρέπει να συνδυάζουν αρμονικά τη διατήρηση της άγριας πανίδας και χλωρίδας με τις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες και να είναι ενταγμένα σε στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης. Οι τοποθεσίες αυτές σχηματίζουν το δίκτυο Natura 2000.

Πηγή: <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4330002>.

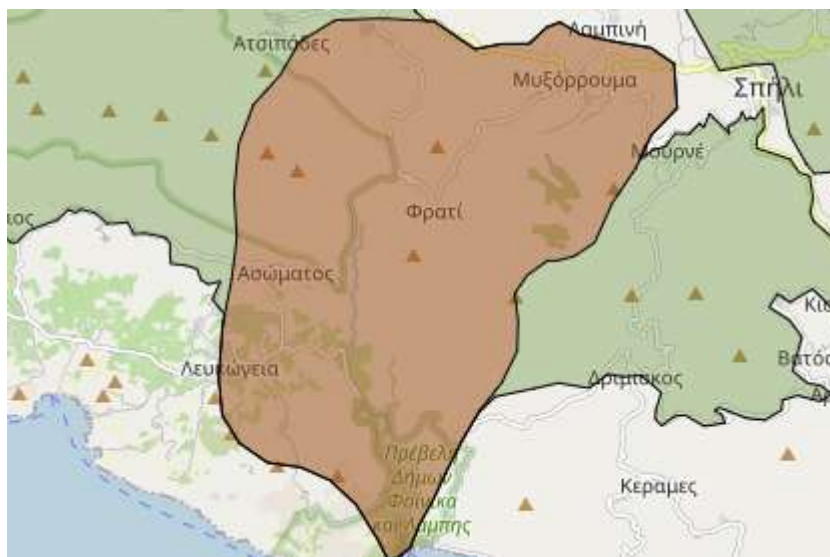
Η περιοχή βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά του όρους Ψηλορείτη και αποτελείται κυρίως από τον Κέδρο (1.776 μ.). Τα ασβεστολιθικά πετρώματα κυριαρχούν στον ορεινό αυτό όγκο που έχει σχήμα κωνικό. Στη δυτική πλευρά του βρίσκεται το Οροπέδιο Γιους Κάμπος, ενώ στο ορεινό συγκρότημα περιλαμβάνονται τα βουνά Σωρός (1.186 μ.), Αγκάθι (1.002 μ.), Σιδερώτας (1.136 μ.) και Σάμιτος (1.014 μ.). Φαράγγια και γυμνές βραχώδεις πλαγιές χαρακτηρίζουν το συνολικό τοπίο. Το όρος Κέδρος περιτριγυρίζεται από αρκετά μικρά χωριά που φτάνουν σε υψόμετρο από 400 έως 600 μ., χωρίς σημαντικούς οικισμούς πάνω από αυτή τη ζώνη. Κύριες ανθρώπινες δραστηριότητες είναι η κτηνοτροφία και το κυνήγι. Ανθρώπινες δραστηριότητες όπως η έντονη βόσκηση, οι πυρκαγιές και το παράνομο κυνήγι αποτελούν συνεχείς απειλές για τον ορεινό αυτόν όγκο.

Η οικολογική σημασία του όρους Κέδρος απορρέει κυρίως από τα ενδημικά ή σπάνια χλωριδικά στοιχεία του και τις ιδανικές συνθήκες που παρέχει το απότομο γεωλογικό προφίλ του βουνού στο φώλιασμα πολλών αρπακτικών πουλιών, όπως είναι το όρνιο (*Gyps fulvus*), ο γυπαετός (*Gypaetus barbatus*) και ο σπιζαετός (*Aquila fasciata*) που φωλιάζουν εδώ. Στην περιοχή φωλιάζει ακόμα και το βλαχοτσιχλονο (*Emberiza hortulana*). Οκτώ είδη ερπετών (*Zamenis situla*, *Mauremys rivulata*, *Hierophis gemonensis*, *Telescopus fallax*, *Natrix tessellata*, *Lacerta trilineata*, *Chalcides ocellatus* και *Hemidactylus turcicus*) και τρία είδη αμφιβίων (*Bufo viridis*, *Hyla arborea* και *Pelophylax cretensis*) αποτελούν μόνιμους κατοίκους του Κέδρου. Ανάμεσα στα σημαντικά και προστατευόμενα είδη χλωρίδας της περιοχής έχουν καταγραφεί το *Dianthus pulviniformis* και το *Cerastium brachypetalum subsp. doerfleri*, δύο σπάνια είδη φυτών που είναι ενδημικά της περιοχής³⁸.

GR4330003 - Κουρταλιώτικο φαράγγι - Μονή Πρέβελη - Ευρύτερη περιοχή

³⁸ Στοιχεία από το <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4330002>.

Συνθήκη προστασίας: Τόπος Κοινοτικής Σημασίας, Συνθήκη προστασίας: SCI

Πηγή: <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4330003>.

Η περιοχή περιλαμβάνει το φαράγγι και την ευρύτερη περιοχή του Κουρταλιώτη, ενός στενού ποταμού μόνιμης ροής με χαλικώδη και πετρώδη κοίτη. Ο Κουρταλιώτης πηγάζει από τα κεντρικά της Περιφερειακής Ενότητας Ρεθύμνου και εκβάλλει στα νότια παράλια, περνώντας από την περιοχή της Μονής Πρέβελι (Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου και Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου), σχηματίζοντας το ομώνυμο φαράγγι (Κουρταλιώτικο). Οι μεγαλοπρεπείς βραχώδεις πλαγιές του φαραγγιού φθάνουν τα 600 μ. και είναι γεμάτες ανοίγματα και σπηλιές όπου ζουν σημαντικά είδη πανίδας. Το Κουρταλιώτικο φαράγγι ξεκινάει από το χωριό Κοζαρέ και ρέει ανάμεσα στα βουνά Κουρούπα (984 μ.) και Ξηρό Όρος (904 μ.). Οι κύριες ανθρώπινες δραστηριότητες στην περιοχή είναι αγροτικές. Το καλοκαίρι υπάρχει τουριστική δραστηριότητα στην παράκτια ζώνη.

Το φοινικόδασος που υπάρχει στην περιοχή είναι το δεύτερο σε μέγεθος δάσος φοίνικα στην Κρήτη. Έπειτα από προσπάθειες που επικεντρώθηκαν στην προστασία της φυσικής αναβλάστησης με την απομάκρυνση της πίεσης που ασκούν η βόσκηση και το ποδοπάτημα μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του 2012, οι υπηρεσίες του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, σε συνεργασία με την Αποκεντρωμένη Διοίκηση Κρήτης, προχώρησαν στη φυσική αναγέννηση της περιοχής. Άλλες σοβαρές απειλές για την περιοχή αποτελούν τα στερεά και υγρά απόβλητα, η βόσκηση, το κυνήγι, η υπερεκμετάλλευση νερού για άρδευση και η επέκταση των καλλιεργειών.

Το Κουρταλιώτικο φαράγγι μαζί με την ευρύτερη περιοχή διαθέτουν σπάνια φυσική ομορφιά και μια μεγάλη βιολογική ποικιλομορφία. Ο Κουρταλιώτης ποταμός είναι ένα από τα λίγα υδάτινα συστήματα στην Κρήτη με μόνιμη παροχή νερού. Είναι ένα μέρος που περιλαμβάνει μια σπάνια φυσική ομορφιά και μια μεγάλη βιολογική ποικιλομορφία που προσδίδει μεγάλη

οικολογική και αισθητική σημασία για την Κρήτη αλλά και τη Μεσόγειο. Συγκεκριμένα, τα κύρια χαρακτηριστικά που συνδυάζει είναι:

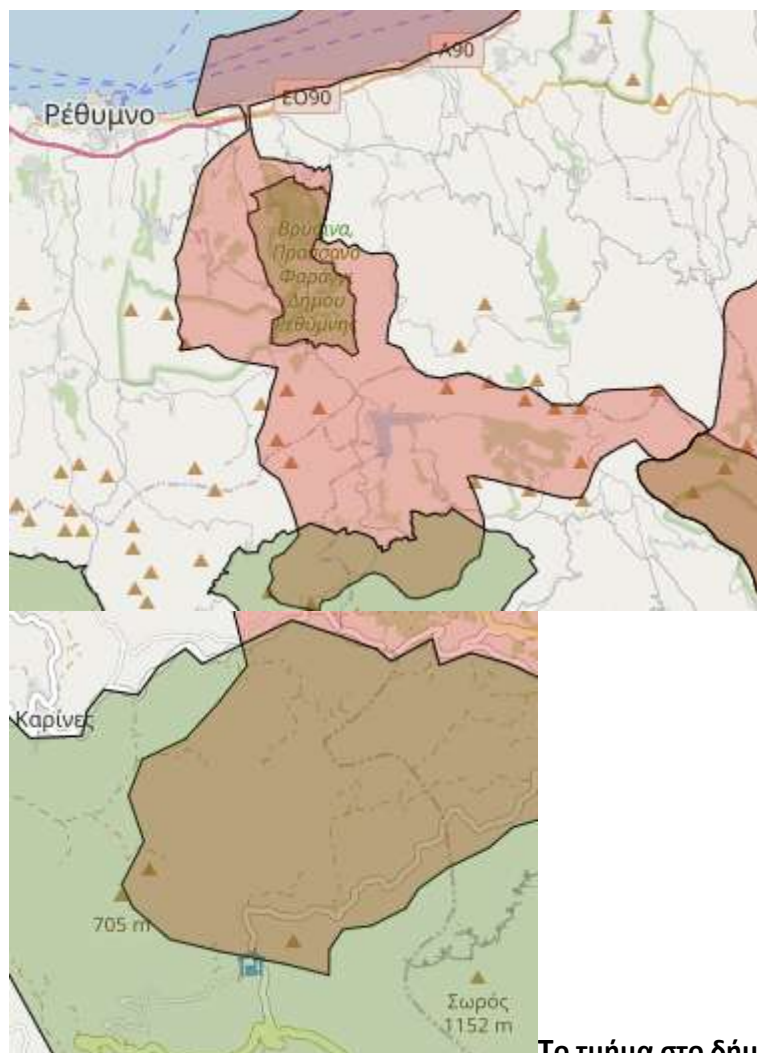
- Το δάσος *Phoenix theophrastii*, που είναι το δεύτερο μεγαλύτερο φυσικό φοινικόδασος στην Κρήτη. Επίσης, το *P. theophrastii* είναι ένα από τα δύο ιθαγενή είδη φοίνικα στην Ευρώπη.
- Η ποικιλία των βιοτόπων, με την πολύ καλά δομημένη βλάστηση και σε ένα πολύ καλό επίπεδο διατήρησης.
- Το ποτάμι Κουρταλιώτης είναι ένα από τα λίγα συστήματα γλυκού νερού με διαρκή ροή στην Κρήτη.
- Η παρουσία σημαντικών ειδών πουλιών όπως είναι τα: *Gyps fulvus*, *Falco tinnunculus*, *Falco respektivus*, *Ptyonoprogne rupestris* αλλά για είδη που διαβιούν σε ορεινές περιοχές και θαμνότοπους, όπως ο γυπαετός (*Gypaetus barbatus*). Άλλωστε η περιοχή είναι μια από τις σημαντικότερες περιοχές με πτηνά της Ευρώπης.
- Ολόκληρη η περιοχή, με το παλιό μοναστήρι της Πρεβέλης είναι ένας πολύ σημαντικός ιστορικός και αρχαιολογικός χώρος.

Πέρα από την παρουσία του φοίνικα του Θεόφραστου (*Phoenix theophrasti*), στα κάθετα βράχια των φαραγγιών αναπτύσσεται ο δίκταμος (*Origanum dictamnus*). Κατά μήκος των ρεμάτων κυριαρχεί παρόχθια βλάστηση, ενώ η παραλία καλύπτεται από αλόφυτα³⁹.

GR4330004 - Πρασσανό φαράγγι - Πατσός - Σφακόρουακο ρέμα - Παραλία Ρεθύμνου και εκβολή Γεροπόταμου, Ακρ. Λιανός Κάβος – Περιβόλια

Συνθήκη προστασίας: Τόπος Κοινοτικής Σημασίας, Συνθήκη προστασίας: SCI

³⁹ Στοιχεία από το <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4330003>.

Το τμήμα στο δήμο Αγίου Βασιλείου.

Πηγή: <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4330004>.

Η περιοχή βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Κρήτης, στα νοτιοανατολικά της πόλης του Ρεθύμνου. Η ζώνη καλύπτει το δήμο Αγίου Βασιλείου στη βόρεια πλευρά του. Περιλαμβάνει το ρέμα Σφακόρυακο και τον Γεροπόταμο, τους παραπόταμους και τις κοιλάδες τους, το φαράγγι των Πρασσιών (Πρασσιανό) και του Αγίου Αντωνίου ή Πατσού. Περιβάλλεται από αρκετούς λόφους και χαμηλά βουνά. Το παράκτιο μέρος της αρχίζει στα 3 χιλιόμετρα ανατολικά από το Ρέθυμνο και εκτείνεται ως το ακρωτήριο Κάβο Λιανός, περιλαμβάνοντας θαλάσσια ζώνη που ορίζεται υποθαλάσσια στα 50 μ. βάθος (ζώνη Ποσειδωνίας). Τελικώς, περιλαμβάνει το μικρό υδροτοπικό σύστημα του Γεροποτάμου, μια στενή ζώνη από το ακρωτήριο Λιανός προς το εσωτερικό. Χαρακτηρίζεται από διάφορους τύπους βλάστησης που αλλάζουν από το ένα μέρος στο άλλο. Η τρωτότητα των οικοτόπων ποικίλει, καθώς οι περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες είναι περιορισμένες στη θαλάσσια ζώνη. Οι συστάδες πρίνων και τα φρύγανα καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της χερσαίας ζώνης της. Άλλη χαρακτηριστική βλάστηση είναι οι συστάδες ελιάς-χαρουπιάς στο βορειοδυτικό μέρος,

ένα δάσος βελανιδιάς *Quercus ilex* στην είσοδο του φαραγγιού του Πατσού και μια στοά από ιτιές στην κοίτη του ρέματος Σφακоруακο. Παρόχθια βλάστηση με κοινά πολυετή ή μονοετή (βλάστηση μεσογειακών ποταμών περιοδικής ροής με στρώμα χαλικιών, συνήθως κροκάλες, είδος οικοτόπου που δεν περιλαμβάνεται στο Παράρτημα Ι) καλύπτει τις κοίτες των ρεμάτων και του ποταμού.

Οι κύριες ανθρώπινες δραστηριότητες στην ενδοχώρα είναι αγροτικές. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις βρίσκονται κυρίως γύρω από τους οικισμούς και την κοιλάδα. Στην παράκτια ζώνη είναι έντονη η τουριστική δραστηριότητα. Η περιοχή συνδυάζει την οικολογική σπουδαιότητα με την αρχαιολογική, ιστορική και αισθητική αξία.

Η τουριστική ανάπτυξη έχει ήδη επηρεάσει σοβαρά τις παραλίες όπου ωτοκεί η Θαλάσσια χελώνα (*Caretta caretta*). Η κατασκευή νέων ξενοδοχειακών μονάδων, κέντρων διασκέδασης και άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες στην παραλία θα πρέπει να τεθούν υπό έλεγχο. Η υπερβόσκηση, που σε μερικές περιπτώσεις συνοδεύεται από φωτιά, μπορεί να αποτελέσει αιτία διάβρωσης, υποβάθμισης της μακκίας βλάστησης και των οικοτόπων γενικότερα. Η επεκτεινόμενη χρήση του νερού για άρδευση και ύδρευση στην τουριστική περιοχή μπορεί να περιορίσει την παροχή νερού στο Σφακоруακο και τον Γεροπόταμο, επηρεάζοντας τα συστήματα των υδροτόπων. Το ψάρεμα με δυναμίτη προκαλεί σοβαρή ζημιά στο βιοτικό τμήμα της θαλάσσιας περιοχής.

Η σημασία της περιοχής έγκειται κυρίως στην ποικιλία των χερσαίων και θαλάσσιων βιοτόπων, που στηρίζουν τη σημαντικότερη βιοποικιλότητά της. Μακκί από πρίνους και φρύγανα καλύπτουν το μεγαλύτερο χερσαίο τμήμα της περιοχής. Χαρακτηριστικοί τύποι βλάστησης είναι τα μακκί με αγριελιές και χαρουπιές (*Oleo-Ceratonia*) στο βορειοδυτικό τμήμα, ένα δάσος με αριές (*Quercus ilex*) στην είσοδο του φαραγγιού του Πατσού, και οι συστάδες με ιτιές στις όχθες του Σφακоруακου. Οι συστάδες πρίνων στο νότιο μέρος της περιοχής βρίσκονται σε πολύ καλή κατάσταση διατήρησης σε σχέση με άλλες στην Κρήτη. Παρόχθια βλάστηση έχουμε κατά μήκος των ρεμάτων και των ποταμών, ενώ οι κάθετες ορθοπλαγιές των φαραγγιών φιλοξενούν μεγάλο αριθμό χασμόφυτων.

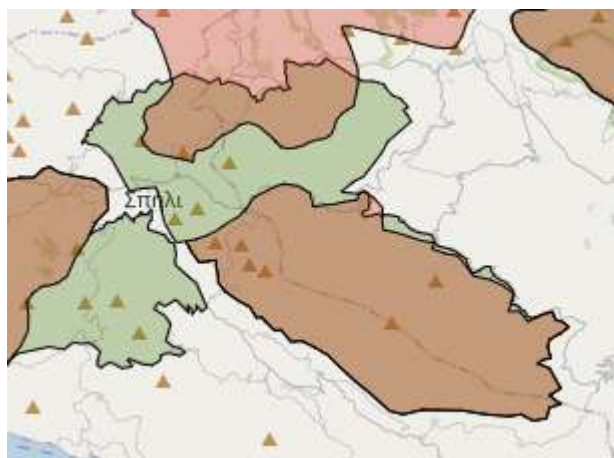
Η μεσογειακή φώκια (*Monachus monachus*) έχει αναφερθεί στην παράκτια ζώνη μεταξύ της παραλίας της Σκαλέτας και της εκβολής του Γεροπόταμου. Η θαλάσσια χελώνα (*Caretta caretta*) αναπαράγεται στην παραλία του Ρεθύμνου (μεταξύ Περιβολίων και Σκαλέτας), που θεωρείται ως μία από τις τρεις σπουδαιότερες θέσεις αναπαραγωγής της στην Ελλάδα και στη Μεσόγειο. Το Πρασινό φαράγγι και η γύρω περιοχή έχουν αναγνωριστεί ως ένας πολύ καλός βιότοπος για τα ερπετά. Η ποταμοχελώνα (*Mauremys rivulata*) εντοπίζεται σε ικανοποιητικούς αριθμούς στον υγρότοπο του Γεροπόταμου. Το σπιτόφιδο (*Zamenis situla*) που εμφανίζεται στην περιοχή είναι σπάνιο και προστατευόμενο. Ο φρύνος (*Bufo viridis*) είναι αρκετά κοινός, ενώ ο δενδροβάτραχος (*Hyla arborea kretensis*) είναι ένα αρκετά σπάνιο ενδημικό είδος της Κρήτης. Όλα τα θηλαστικά που ενδιατούν στην περιοχή είναι προστατευόμενα. Στην περιοχή έχουν αναφερθεί δύο κινδυνεύοντα είδη νυχτερίδων κοντά στους Μύλους, και η ενδημική ακρίδα, ο τρωγλόφιλος (*Troglodytes spinulosus*). Τα μαλάκια

της περιοχής είναι πολύ ενδιαφέροντα. Σε αυτά περιλαμβάνονται κρητικά ενδημικά είδη σαλιγκαριών, όπως *Lindholmiolabarbata* και *Metafruticicolanoverca*.

Το Πρασινό φαράγγι αποτελεί σημαντική τοποθεσία για την αναπαραγωγή αρπακτικών πτηνών όπως οι γύπες (*Gyps fulvus*), οι οποίοι διατηρούν μίαν ευάριθμη αποικία στο φαράγγι, και ο σπιζαετός (*Aquila fasciata*). Ο υγρότοπος του Γεροπόταμου είναι πολύ σημαντική περιοχή για τα χαραδριόμορφα, τους ερωδιούς, τους μελισσοφάγους (συγκροτούν μια μεγάλη αποικία κοντά στον υγρότοπο) και πολλά στρουθιόμορφα. Στις βοσκημένες πλαγιές της περιοχής απαντάται σημαντικός πληθυσμός βλαχοτσίχλωνων⁴⁰.

GR4330006 - Σορός - Αγκάθι – Κέδρος

Συνθήκη προστασίας: Ζώνη Ειδικής Προστασίας της ορνιθοπανίδας, Συνθήκη προστασίας: SPA

Πηγή: <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4330006>.

Το σύνολο των τριών αυτών βουνών αποτελεί σημαντική περιοχή για τα αρπακτικά και τα είδη που διαβιούν σε ορεινές περιοχές και θαμνότοπους. Στα είδη ενδιαφέροντος περιλαμβάνεται και ο γυπαετός. Η οικολογική σημασία του όρους Κέδρος, στενά συνυφασμένη με τη γεωμορφολογική του δομή, εδράζεται κυρίως στα ενδημικά ή σπάνια χλωριδικά στοιχεία (κυρίως χασμόφυτα) και στις ιδανικές συνθήκες του γεωλογικού ανάγλυφου που παρέχουν χώρους αναπαραγωγής για μεγάλα αρπακτικά. Τέτοια είδη, όπως ο γύπας και ο σπιζαετός, φωλιάζουν στον Κέδρο, ενώ υπάρχουν αποδείξεις παρουσίας του σπάνιου γυπαετού *Gypaetus barbatus*. Επιπλέον, η περιοχή θεωρείται σημαντική για τα πουλιά. Αξιοσημείωτα ανάμεσα στα είδη χλωρίδας, είναι τα *Dianthus pulviniformis*, ένα νομικά προστατευόμενο είδος (Προεδρικό Διάταγμα 67/81), σπάνια είδη (IUCN) που βρίσκονται αποκλειστικά στο βουνό αυτό και το *Cerastium brachypetalum* ssp. *doerfleri*, ένα πράγματι πολύ σπάνιο φυτό, τοπικό ενδημικό του Κέδρου. Στην πραγματικότητα, όλα τα είδη φυτών

⁴⁰ Στοιχεία από το <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4330004>.

που βρίσκονται στον κατάλογο του κεφαλαίου 3.3 είναι ελληνικά ενδημικά με κάποιο βαθμό σπανιότητας. Τα ενδημικά είδη *Anthemisabrotanifolia*, *Crepisauriculifolia*, *Scabiosaalbocincta*, *Hypericumkelleri*, *Prunellacretensis* και *Tulipadoefferi* περιλαμβάνονται στο Κόκκινο Βιβλίο του IUCN για την Ελλάδα (1993), την Ευρώπη (1988) και τον κόσμο (1993) με τον χαρακτηρισμό «σπάνια» και προστατεύονται από την Ελληνική νομοθεσία (Π.Δ. 67/81). Η περιοχή είναι πλούσια σε ενδημικά είδη σαλιγκαριών, τα περισσότερα εκ των οποίων είναι στενοενδημικά. Όλα τα μαλάκια που υπάρχουν στο κεφάλαιο 3.3, με εξαίρεση τα *Vitrea*, *Monacha*, *Pyramidoula* και *Orculella* που είναι ενδημικά του Αιγαίου, είναι ενδημικά της Κρήτης ή της Δυτικής Κρήτης μόνο. Το αγιόφιδο *Telescopusfallaxpallidus*, το λιακόνι *Chalcidesocellatus*, το νερόφιδο *Natrixtessellata*, η τρανόσαυρα *Lacertatrilineatapolylepidota*, η δενδρογαλιά *Columbergemonensis* και τα αμφίβια *Bufoviridis* και *Hylaarboreacretensis*, περιστασιακά ενδιαιτούν στον ορεινό όγκο του Κέδρου και προστατεύονται από το Π.Δ. 67/81 και τη Σύμβαση της Βέρνης (Παράρτημα II). Στη Σύμβαση της Βέρνης (Παράρτημα II) περιλαμβάνεται επίσης και το *Ranaridibunda*.

Τα ακόλουθα είδη προστατεύονται από το Π.Δ. 67/81 και περιλαμβάνονται στο Κόκκινο Βιβλίο του IUCN (1993) στην κατηγορία των απειλούμενων φυτών: *Cotoneasternummularia* (τρωτό), *Anthemisabrotanifolia* (σπάνιο), *Tulipadoefferi* (σπάνιο). Το *Arumcreticum* είναι ένα είδος με εξάπλωση στην Κρήτη και το Ανατολικό Αιγαίο και μόνο στη Νοτιοδυτική Τουρκία εντοπίζεται εκτός Ελλάδος. Η *Violarauliniana* εξαπλώνεται στη Δυτική και Κεντρική Κρήτη και στην Κύπρο.

Η περιοχή νοτιοδυτικά του Ψηλορείτη (όρος Ίδη) εκτείνεται φαινομενικά στον ορεινό όγκο του Κέδρου. Περιλαμβάνει έναν κώνο που αναπτύσσεται έως την οριογραμμή των 600 μ. με την υψηλότερη κορυφή (1.776μ.) σχεδόν στη μέση. Περιστοιχίζεται από μια ζώνη 15 μικρών χωριών σε υψόμετρο μεταξύ των 400 και 600μ., χωρίς μεγάλες εγκαταστάσεις και υποδομές ανάμεσα στα χωριά. Το γεωλογικό υπόβαθρο της περιοχής είναι ασβεστολιθικό. Η βλάστηση χαρακτηρίζεται από μικρούς, ξηρούς θαμνώνες και φρύγανα, με έλλειψη δενδρωδών διαπλάσεων. Τα φαράγγια και οι γκρεμοί είναι χαρακτηριστικά του τοπίου με το ευρωπαϊκό ορεινό μονοπάτι E4 να σκαρφαλώνει ως το ψηλότερο σημείο της περιοχής⁴¹.

GR4330007 - Κουρταλιώτικο φαράγγι, φαράγγι Πρέβελης

Συνθήκη προστασίας: Ζώνη Ειδικής Προστασίας της ορνιθοπανίδας, Συνθήκη προστασίας: SPA

⁴¹ Στοιχεία από το <http://www.ecoalue-crete.eu/el/sites/gr4330006>.

Πηγή: <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4330007>.

Πρόκειται για σημαντική περιοχή για τα αρπακτικά πτηνά και τα είδη ορνιθοπανίδας που διαβιούν σε ορεινές περιοχές και θαμνότοπους. Στα είδη ενδιαφέροντος περιλαμβάνεται και ο γυπαετός. Περιλαμβάνει τα φαράγγια του Πρέβελη και του Κουρταλιώτη, ένα στενό ποτάμι με μόνιμη παροχή νερού το οποίο καταλήγει σε ένα μικρό όρμο με αμμώδη παραλία μήκους 250 μ. και πλάτους 60-70 μ. Στην εκβολή του Πρεβελιανού ποταμού σχηματίζεται μικρή λίμνη με υφάλμυρο νερό. Το νερό από τις πηγές του Αγίου Νικολάου, στη μέση του φαραγγιού του Κουρταλιώτη, συγκεντρώνεται σε μια δεξαμενή που παρέχει νερό στα γύρω χωριά. Ο κύριος τύπος βιοτόπου που χαρακτηρίζει την περιοχή είναι οι επιφάνειες βράχων με χαρακτηριστική χασμοφυτική βλάστηση και φρύγανα στα κάθετα τοιχώματα του φαραγγιού. Μεγάλης σπουδαιότητας είναι η παρόχθια δενδρώδης βλάστηση με φοίνικες του Θεόφραστου (*Phoenix theophrastii*) στα κατάντι του φαραγγιού Πρέβελη ενώ κατά τόπους εμφανίζονται συστάδες από πικροδάφνες (*Nerium oleander*) και χαρουπιές (*Ceratonia siliqua*). Το δάσος φοινίκων –το δεύτερο πιο σημαντικό φοινικόδασος της Κρήτης, ηλικίας μερικών δεκαετιών, εκτείνεται μέσα στο φαράγγι σε μια απόσταση τουλάχιστον 600μ. από τη θάλασσα. Συναντώνται ακόμα μικρά παράκτια ενδιαιτήματα στην εκβολή του ποταμού με λυγαριές και αλοφυτική βλάστηση και θαλάσσιοι οικότοποι Ποσειδωνίας. Σημείωση: Ο οικότοπος «Μεσογειακά ποτάμια με μόνιμη ροή νερού και πετρώδη κοίτη (κυρίως κροκάλες)» και κοινά πολυετή φυτά (δεν περιλαμβάνονται στο Παράρτημα I), καλύπτει ένα μικρό ποσοστό της περιοχής και έχει μια εξαιρετική εκπροσώπηση, καλή διατήρηση και παγκόσμια αξία⁴².

R4340012 - Ασφένδου - Καλλικράτης και παράκτια ζώνη

Συνθήκη προστασίας: Τόπος Κοινοτικής Σημασίας, Συνθήκη προστασίας: SCI

⁴² Στοιχεία από το <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4330007>.

Το τμήμα του δήμου Αγίου Βασιλείου.

Πηγή:<http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4340012>.

Η περιοχή έχει περίπλοκη γεωμορφολογική σύνθεση. Φαράγγια, χαράδρες, δολίνες, βάραθρα, πόλγες και οροπέδια, κυρίως στα μεγαλύτερα υψόμετρα, σε συνδυασμό με την παράκτια ζώνη και την ελάχιστη ανθρωπογενή δραστηριότητα, συνέβαλαν στη δημιουργία και διατήρηση πολύ σημαντικών φυσικών οικοτόπων. Η φυσική πηγή της Αργυρούπολης βρίσκεται στα βόρεια όρια της προστατευόμενης περιοχής. Οι κύριες χρήσεις γης είναι αγροτικές. Τα πεδινά τμήματα της περιοχής αποτελούνται από ένα οροπέδιο με καλλιέργειες, φρύγανα και μία παράκτια ζώνη όπου λαμβάνουν χώρα αυξανόμενες τουριστικές δραστηριότητες. Οι πηγές της Αργυρούπολης υδροδοτούν την πόλη του Ρεθύμνου. Η ζώνη καλύπτει το δήμο Αγίου Βασιλείου στη δυτική του πλευρά.

Η περιοχή υφίσταται υπερβόσκηση, και στα παράλια έντονη τουριστική πίεση. Το παράνομο κυνήγι, το ψάρεμα με δυναμίτη και η παράνομη διάνοιξη δρόμων είναι άλλες δραστηριότητες

με σημαντικές επιπτώσεις. Η τελευταία γίνεται ολοένα και πιο έντονη, πολλαπλασιάζοντας τους κινδύνους για την υποβάθμιση περιοχών που διατηρούνται σχετικώς ανέπαφες. Πολλοί οικότοποι υψηλής σημασίας, όπως είναι τα δάση βελανιδιάς, οι χαράδρες και τα σπήλαια (ένα από αυτά με πρώιμα νεολιθικά ακιδογραφήματα), χρειάζονται περισσότερη διερεύνηση. Στην παράκτια ζώνη, της οποίας η φυσική ομορφιά έχει επιφέρει την εξάπλωση των τουριστικών δραστηριοτήτων, απαιτείται σχεδιασμένη ανάπτυξη. Οι πηγές της Αργυρούπολης αποτελούν μία περίπτωση που χρήζει ειδικής εξέτασης.

Αξιοσημείωτη είναι η παρουσία εκτεταμένου δάσους βελανιδιάς στα οροπέδια και καλαμιώνων με *Phragmites australis*. Οι καλαμιώνες, αν και καλύπτουν μικρό ποσοστό της περιοχής, είναι σημαντικοί για την πανίδα. Η περιοχή είναι σημαντικός τόπος για τα αρπακτικά πουλιά και τα είδη της ορνιθοπανίδας που εμφανίζονται στους θαμνώνες, όπως ο αιγαιοτσιροβάκος⁴³.

GR4340019 - Φαράγγι Καλλικράτης - Αργουλιανό φαράγγι - οροπέδιο Μανικά

Συνθήκη προστασίας: Ζώνη Ειδικής Προστασίας της ορνιθοπανίδας, Συνθήκη προστασίας: SPA

Πηγή: <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4340019>.

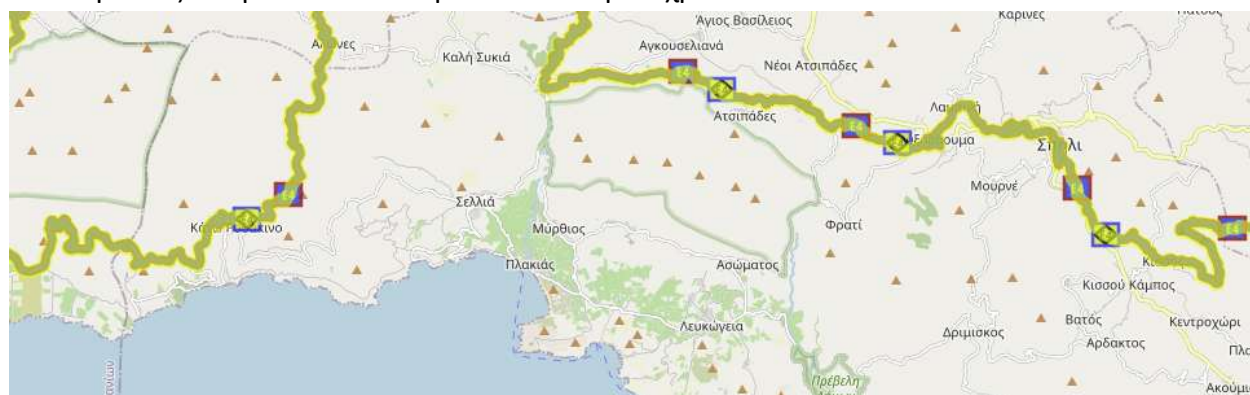
Η περιοχή βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της Κρήτης στα νοτιοανατολικά σύνορα της Περιφερειακής Ενότητας Χανίων με το Ρέθυμνο. Περικλείει τα φαράγγια Καλλικράτης και Αργουλιανό και το Οροπέδιο Μανικά. Φαράγγια, χαράδρες και οροπέδια, κυρίως στα μεγαλύτερα υψόμετρα, συνδυασμένα με ελάχιστη ανθρώπινη δραστηριότητα έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία και συντήρηση πολύ σημαντικών φυσικών οικοτόπων. Η περιοχή είναι σημαντικός τόπος για τα αρπακτικά πουλιά με χαρακτηριστικότερο τον γυπαετό

⁴³ Στοιχεία από το <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites/gr4340012>.

Gyraetusbarbatus και τα όρνια Gypsfulvus. Ακόμα συμπεριλαμβάνονται και τα είδη της ορνιθοπανίδας που εμφανίζονται στους θαμνώνες.

Το δήμο Αγίου Βασιλείου διασχίζει το μονοπάτι E4. Το ευρωπαϊκό μονοπάτι μεγάλων αποστάσεων E4 είναι μονοπάτι που διαμορφώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση Ορεινής Πεζοπορίας (E.W.V.) και βρίσκεται υπό την εποπτεία της και στην Ελλάδα έχει σχεδιαστεί και σηματοδοτηθεί από την Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβάσις - Αναρρίχησης. Στην Περιφερειακή Ενότητα Ρεθύμνου το μονοπάτι E4 καλύπτει δύο μεγάλες περιοχές, τη βόρεια και τη νότια. Το βόρειο τμήμα του E4 ξεκινά από την περιοχή του χωριού Αργυρούπολη και το νότιο από την περιοχή του Ροδάκινου. Τα δύο τμήματα συγκλίνουν στο οροπέδιο της Νίδας πάνω στον ορεινό όγκο του Ψηλορείτη και από εκεί το μονοπάτι συνεχίζει στα διοικητικά όρια της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου.

Τα δύο τμήματα του E4 στο Ρέθυμνο διασχίζουν περιοχές μεγάλης φυσικής ομορφιάς και τόπους με σημαντική γεωλογική, αρχαιολογική, ιστορική και γενικότερα πολιτιστική αξία. Δίνουν επίσης τη δυνατότητα για ορεινή πεζοπορία στα όρη Κρουονερίτης, Κέντρος και Ψηλορείτης. Το νότιο τμήμα συνιστάται σε εκείνους που βρίσκονται σε καλή φυσική κατάσταση και σε εκείνους που τα ενδιαφέροντα τους εστιάζονται στη βυζαντινή περίοδο. Το βόρειο τμήμα συνιστάται σε εκείνους που ενδιαφέρονται περισσότερο για την περίοδο της ενετοκρατίας και για τον πολιτισμό των νεότερων χρόνων.

Πηγή:

<https://hiking.waymarkedtrails.org/#routelist?relations=1920350,371740&map=12.0/35.2429/24.4862>.

Οι διαδρομές που ακολουθεί το μονοπάτι E4 στο δήμο Αγίου Βασιλείου είναι πέντε συνολικά⁴⁴. Δηλαδή:

Αργυρούπολη – Αγκουσελιανά

Συνολικό μήκος: 23 χλμ

Ώρες: 7-8 ώρες

⁴⁴ Τα στοιχεία είναι από το <https://www.e4nar.gr/page.php?l=2&pid=388>.

Προτεινόμενη περίοδος: Ιανουάριο - Δεκέμβριο

Δυσκολία διαδρομής: Σχετικά εύκολη

Περιγραφή:

Το μονοπάτι Ε4 συναντά το μικρό εκκλησάκι του Τίμιου Σταυρού και συνεχίζει, μέχρι που φτάνει σε διασταύρωση με εκκλησιά στα δεξιά. Συνεχίζοντας πάντα στον κύριο χωματόδρομο φθάνουμε στα πρώτα σπίτια του χωριού Αγκουσελιανά.

Χωριά Διαδρομής:

Αργυρούπολη - Κάτω Πόρος - Μούντρος - Άγιος Γεώργιος - Τίμιος Σταυρός (εκκλησία) - Αγκουσελιανά.

Αγκουσελιανά – Σπήλι

Συνολικό μήκος: 13.3 χλμ

Ώρες: 4 ώρες

Προτεινόμενη περίοδος: Ιανουάριο - Δεκέμβριο

Δυσκολία διαδρομής: Καμία

Περιγραφή:

Το μονοπάτι διασχίζει τον οικισμό Κατσογρίδα, παρακάμπει τις Ατσιπάδες, περνά από την Κοξαρέ και αντικρίζει την είσοδο του Κουρταλιώτικου φαραγγιού, διασχίζει το Κάτω και Πάνω Μιξόρρουμα και τα Δαριβιανά και τερματίζει στο Σπήλι.

Χωριά Διαδρομής:

Αγκουσελιανά - Κατσογρίδα - Κοξαρέ - Αγία Πελαγία - Μιξόρρουμα - Κάτω Μιξόρρουμα - Δαριβιανά – Σπήλι.

Σπήλι – Γερακάρι

Συνολικό μήκος: 18.5 χλμ

Ώρες: 8 ώρες

Προτεινόμενη περίοδος: Μάρτιος - Οκτώβριος

Δυσκολία διαδρομής: Σχετικά δύσκολη στην κορυφή του Κέδρου

Συνολικό μήκος: 18.5 χλμ

Ώρες: 8 ώρες

Προτεινόμενη περίοδος: Μάρτιος - Οκτώβριος

Δυσκολία διαδρομής: Σχετικά δύσκολη στην κορυφή του Κέδρου

Περιγραφή:

Η διαδρομή ξεκινά από το Σπήλι, φτάνει στην πηγή της Αγίας Φωτιάς και από εκεί στον Κισσό. Συνεχίζει μέσω της Μονής Αγίου Πνεύματος, με δυνατότητα επίσκεψης στο Κεντροχώρι. Από το Άγιο Πνεύμα προσεγγίζει μέσω ορειβατικής διαδρομής την κορυφή του όρους Κέδρος και τις εκκλησίες της Ανάληψης και του Προφήτη Ηλία. Για τους λιγότερο εξασκημένους παρακάμπει από το νότο την κορυφή Μαύρο Μουρί, διασχίζει τις νότιες παρυφές του οροπεδίου Γιους Κάμπος και τερματίζει στο Γερακάρι.

Χωριά Διαδρομής

Σπήλι - Κεντροχώρι - Κισσός - Όρος Κέδρος – Γερακάρι.

Φραγκοκάστελλο - Κάτω Ροδάκινο

Συνολικό μήκος: 14 χλμ

Ώρες: 3.25 ώρες

Προτεινόμενη περίοδος: Ιανουάριο - Δεκέμβριο

Δυσκολία διαδρομής: Καμία (ασφαλτοστρωμένος δρόμος)

Περιγραφή:

Από το Φραγκοκάστελλο η διαδρομή ακολουθεί τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο προς τη Σκαλωτή, συνεχίζει προς τον Αργουλέ και περνά στα διοικητικά όρια του νομού Ρεθύμνου προς τα χωριά Πάνω και Κάτω Ροδάκινο.

Χωριά Διαδρομής:

Φραγκοκάστελλο– Σκαλωτή – Αργουλές - Άνω Ροδάκινο – Κάτω Ροδάκινο.

Ροδάκινο - Άγιος Κωνσταντίνος

Συνολικό μήκος: 20.5 χλμ

Ώρες: 7-8 ώρες

Προτεινόμενη περίοδος: Μάρτιος - Οκτώβριος

Δυσκολία διαδρομής: Σχετικά εύκολη

Περιγραφή:

ΡΟΔΑΚΙΝΟ - ΚΡΥΟΝΕΡΙΤΗΣ

Στην ανατολική έξοδο του Κάτω Ροδάκινου υπάρχει στενό ανηφορικό δρομάκι από το οποίο ξεκινάει το μονοπάτι που ελίσσεται στην πλαγιά ανάμεσα στις ελιές για περίπου 2km μέχρι που συναντάει χωματόδρομο τον οποίο ακολουθούμε για λίγα μέτρα. Στο σημείο που υπάρχει αριστερή διακλάδωση ο χωματόδρομος διασχίζει μικρό ρέμα με πικροδάφνες το οποίο ακολουθούμε στην ανατολική του όχθη για λίγα μέτρα μέχρι που συναντάμε ποτίστρες και βρύση με τρεχούμενο νερό, αμέσως μετά ανεβαίνουμε στο χωματόδρομο πάνω από την πηγή και προχωράμε αριστερά. Μετά από 50 μέτρα στο χωματόδρομο το μονοπάτι ανεβαίνει δεξιά στη θαμνώδη πλαγιά και παραπάνω ξανασυναντάει το χωματόδρομο. Αυτό θα επαναληφθεί πολλές φορές ώσπου να φθάσουμε σε αριστερή στροφή μετά από την οποία ο χωματόδρομος προχωρεί σχεδόν ευθεία δυτικά.

Ακριβώς στη στροφή αυτή υπάρχει τοπίο γεμάτο από πεσμένα βράχια ανάμεσα στο δρόμο και το κόψιμο της νότιας πλαγιάς της κορυφής του Κρυονερίτη.

Δεξιά από το δρόμο διακρίνουμε πάνω σε βράχο γραμμένο τον αριθμό 98. Από αυτό το σημείο ακριβώς αρχίζουμε να ανηφορίζουμε συνεχώς στην απότομη πλαγιά ακολουθώντας τα μαύρα και κίτρινα σήματα στους βράχους και τις πινακίδες του Ε4. Μετά από 40 υπάρχει ένδειξη αριστερά προς την κορυφή του Κρυονερίτη στην οποία φθάνουμε μετά από 30 λεπτά ανάβασης. Στη μέση περίπου της διαδρομής περνάμε από το μικρό εκκλησάκι του Αγίου

Πνεύματος κάτω από το οποίο υπάρχει πηγή με κρύο νερό στην οποία οφείλει και το βουνό το όνομα του. Από την κορυφή των 1.310 μέτρων υψόμετρα η θέα είναι πανοραμική. Στο βάθος βόρεια το Κρητικό και νότια το Λιβυκό πέλαγος. Δυτικά οι ανατολικές κορυφές των Λευκών Όρεων και στο βάθος ανατολικά ο Ψηλορείτης.

Χωριά Διαδρομής:

Ροδάκινο - Όρος Κρυονερίτης - Αλώνες - Βιλανδρέδο - Κάτω Πόρος - Άγιος Κωνσταντίνος.

Το μονοπάτι Ε4 διασχίζει μία ευρύτερη περιοχή στην Περιφερειακή Ενότητα Ρεθύμνου. Οι διαδρομές που ακολουθεί το μονοπάτι στο Ρέθυμνο είναι 14 συνολικά. Σε αυτά περιλαμβάνονται πολλοί οικισμοί.

Στο δήμο Αγίου Βασιλείου έχουν καθοριστεί Ζώνες Προστασίας, λόγω ύπαρξης μνημείων⁴⁵. Οι ζώνες βρίσκονται στις περιοχές της Αγίας Γαλήνης, Πύργου Κεραμέ, Πρέβελη, Φοινικιάς, Σούδας και Βουκελάρησελλίων και στο Ακρωτήριο ΚάστελλοςΡοδακίνου.

Αρχαία Σουλία και Ελληνικά Αγίας Γαλήνης

Πηγή:<https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>.

Στην περιοχή Αγίας Γαλήνης-Αρχαίας Σουλίας, Ρέθυμνο βρίσκεται Χερσαίος Αρχαιολογικός Χώρος, στον οποίο περιλαμβάνονται ορατά οικοδομικά και λοιπά λείψανα, κυρίως αρχαϊκών

⁴⁵ Τα στοιχεία είναι από το <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>.

χρόνων. Ο τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού είναι Κήρυξη⁴⁶. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁴⁷. Στην Αγία Γαλήνη - Αρχαία Σουλία, έχει οριστεί Ζώνη Προστασίας Β⁴⁸. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁴⁹.

Τα Ελληνικά Αγίας Γαλήνης είναι Χερσαίος Αρχαιολογικός Χώρος. Πρόκειται για λόφο με ορατά λείψανα υστερονεολιθικής εγκατάστασης. Ο τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού είναι Κήρυξη. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵⁰.

⁴⁶ Η διοικητική πράξη η οποία εκδίδεται από το ΥΠΠΟΑ με απόφαση Υπουργού και δημοσιεύεται σε ΦΕΚ και παράγει το πλαίσιο προστασίας ενός αρχαιολογικού χώρου, μνημείου ή συνόλου μνημείων ή συνδυασμού των ανωτέρω. Η κήρυξη μεμονωμένου ακινήτου μνημείου ή συνόλου ακινήτων μνημείων μπορεί να περιλαμβάνει και την κήρυξη περιοχής προστασίας γύρω από αυτό (ή αυτά). Μία κήρυξη μπορεί να αναφέρεται σε έναν ή περισσότερους αρχαιολογικούς χώρους. Σημειώνεται ότι για κάθε χώρο ή μνημείο μπορεί να έχουν εκδοθεί περισσότερες της μίας διοικητικές πράξεις (κηρύξεις). (από το <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el/content/orismoι-kai-ennoies>).

⁴⁷ Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65156/2864

ΦΕΚ: 398/Β/1994-05-31

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65156/2864

ΦΕΚ: 83/Β/1994-02-10

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24.

⁴⁸ Ζώνη Προστασίας Α': Η γεωγραφική έκταση στο άμεσο περιβάλλον ενός μεμονωμένου ακινήτου μνημείου ή συνόλου ακινήτων μνημείων που περιέχεται σε μία Κήρυξη αρχαιολογικού χώρου, που έχει χαρακτήρα απόλυτης προστασίας, εντός της οποίας περιορίζεται και (συνήθως) απαγορεύεται πλήρως η δόμηση καθώς και οι διάφορες άλλες ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Ο καθορισμός Ζώνης Προστασίας Α' δεν είναι δυνατός εάν δεν προηγηθεί η Κήρυξη του αρχαιολογικού χώρου. Τα όρια της Ζώνης Προστασίας Α' μπορεί να ταυτίζονται με τα όρια της Κήρυξης του αρχαιολογικού χώρου ή να ορίζουν έκταση που αποτελεί υποσύνολό της έκτασης της Κήρυξης.

Ζώνη Προστασίας Β': Η γεωγραφική έκταση γύρω ή πλησίον της Ζώνης Α' που έχει χαρακτήρα περιφερειακής προστασίας όπου επιβάλλονται ειδικοί περιορισμοί στη δόμηση, στα μορφολογικά στοιχεία των κτιρίων και γενικά των κατασκευών κ.λπ. Ο καθορισμός Ζώνης Προστασίας Β' δεν είναι δυνατός εάν δεν προηγηθεί η Κήρυξη του αρχαιολογικού χώρου και ο καθορισμός Ζώνης Προστασίας Α'. Η Ζώνη Προστασίας Β' αποτελεί υποσύνολό της έκτασης της Κήρυξης ενός αρχαιολογικού χώρου.

(από το <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el/content/orismoι-kai-ennoies>).

⁴⁹ Το Καθεστώς Προστασίας έχει οριστεί από τις:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65156/2864

ΦΕΚ: 398/Β/1994-05-31

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65156/2864

ΦΕΚ: 83/Β/1994-02-10

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16.

⁵⁰ Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65155/2865

ΦΕΚ: 418/Β/1994-06-03

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65155/2865

ΦΕΚ: 637/Β/1994-08-25

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65155/2865

Στην περιοχή Ελληνικά Αγίας Γαλήνης έχει οριστεί Ζώνη Προστασίας Β και Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵¹. Η νότια πλευρά της περιοχής Ελληνικά Αγίας Γαλήνης έχει οριστεί Ζώνη Προστασίας Α. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵².

Πύργος Κεραμέ

Πηγή:<https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>.

Ο Πύργος Κεραμέ αποτελεί Χερσαίο Αρχαιολογικό Χώρο. Στην περιοχή περιλαμβάνονται τα ερείπια τεχισμένης ακρόπολης και κατά τόπους οικοδομικά λείψανα μινωϊκής, ελληνοιστικής

ΦΕΚ: 83/Β/1994-02-10.

⁵¹Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65155/2865

ΦΕΚ: 83/Β/1994-02-10

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65155/2865

ΦΕΚ: 637/Β/1994-08-25

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65155/2865

ΦΕΚ: 418/Β/1994-06-03.

⁵²Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65155/2865

ΦΕΚ: 418/Β/1994-06-03

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65155/2865

ΦΕΚ: 637/Β/1994-08-25

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65155/2865

ΦΕΚ: 83/Β/1994-02-10.

και ρωμαϊκής περιόδου. Ο τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού είναι Κήρυξη. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵³.

Η δυτική πλευρά του Πύργου Κεραμέ Ρεθύμνου έχει οριστεί ως Ζώνη Προστασίας Β. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵⁴. Η ανατολική πλευρά Πύργος Κεραμέ αποτελεί τη Ζώνη Προστασίας Β. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵⁵.

Πρέβελη

Πηγή: <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>.

Η περιοχή Πρέβελη είναι Ιστορικός Τόπος και Χερσαίος Αρχαιολογικός Χώρος. Στον αρχαιολογικό χώρο περιλαμβάνονται σημαντικά ορατά χριστιανικά μνημεία διαφόρων

⁵³Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65152/2868

ΦΕΚ: 629/Β/1994-08-22

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65152/2868

ΦΕΚ: 78/Β/1994-02-07.

⁵⁴Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65152/2868

ΦΕΚ: 629/Β/1994-08-22

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65152/2868

ΦΕΚ: 78/Β/1994-02-07.

⁵⁵Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65152/2868

ΦΕΚ: 78/Β/1994-02-07

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65152/2868

ΦΕΚ: 629/Β/1994-08-22.

περιοδών, μεταξύ των οποίων η Παλαιά και η Νέα Ι.Μ. Πρέβελης, καθώς και άλλες αρχαιότητες. Ο τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού είναι Κήρυξη. Αρμόδιες Υπηρεσίες είναι οι ΥΝΜΤΕ Κρήτης και ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵⁶. Το μεγαλύτερο κεντρικό τμήμα της περιοχής Πρέβελη είναι Ζώνη Προστασίας Β. Αρμόδιες υπηρεσίες για την περιοχή είναι οι ΥΝΜΤΕ Κρήτης και ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵⁷. Η βόρεια πλευρά Πρέβελη είναι Ρέθυμνο Ζώνη Προστασίας Α. Αρμόδιες Υπηρεσίες είναι οι ΥΝΜΤΕ Κρήτης και ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵⁸. Τμήμα της νοτιοδυτικής πλευράς Πρέβελη είναι Ζώνη Προστασίας Α. Αρμόδιες Υπηρεσίες είναι οι ΥΝΜΤΕ Κρήτης και ΕΦΑ Ρεθύμνου⁵⁹.

⁵⁶Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Β1/Φ38/49011/1841

ΦΕΚ: 209/Β/1980-02-29

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/23605/1420

ΦΕΚ: 563/Β/1998-06-05

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/36934/1860

ΦΕΚ: 641/Β/1994-08-26

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 77/Β/1994-02-07.

⁵⁷Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Β1/Φ38/49011/1841

ΦΕΚ: 209/Β/1980-02-29

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 77/Β/1994-02-07

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/23605/1420

ΦΕΚ: 563/Β/1998-06-05

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/36934/1860

ΦΕΚ: 641/Β/1994-08-26.

⁵⁸Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Β1/Φ38/49011/1841

ΦΕΚ: 209/Β/1980-02-29

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 77/Β/1994-02-07

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/23605/1420

ΦΕΚ: 563/Β/1998-06-05

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/36934/1860

ΦΕΚ: 641/Β/1994-08-26.

⁵⁹Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

Φοινικιά -Σούδα- ΒουκελάρηςΣελλίων

Πηγή: <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>.

Η περιοχή Φοινικιά -Σούδα- ΒουκελάρηςΣελλίων είναι Χερσαίος Αρχαιολογικός Χώρος, που περιλαμβάνει κατάλοιπα κατοίκησης που πιθανόν να ταυτίζονται στην μεν περιοχή της Σούδας με την ελληνορωμαϊκή πόλη 'Απολλωνία', στη δε περιοχή της Φοινικιάς με την ελληνορωμαϊκή πόλη 'Φοίνιξ', ενώ περιλαμβάνει επίσης την Ι.Μ. Μιχαήλ Αρχαγγέλου και κατάλοιπα οικισμού που σχετίζεται με αυτό. Ο τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού είναι Κήρυξη. Η Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁶⁰. Το μεγαλύτερο τμήμα

ΥΑ 21220.

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Β1/Φ38/49011/1841

ΦΕΚ: 209/Β/1980-02-29

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 77/Β/1994-02-07

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/23605/1420

ΦΕΚ: 563/Β/1998-06-05

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/36934/1860

ΦΕΚ: 641/Β/1994-08-26.

⁶⁰Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65157/2863

αποτελεί Ζώνη Προστασίας Β. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁶¹. Το βορειοδυτικό τμήμα Φοινικιά -Σούδα- ΒουκελάρηςΣελλίων είναι Ζώνη Προστασίας Α. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁶².

Ακρωτήριο Κάστελλος Ροδάκινου

ΦΕΚ: 78/Β/1994-02-07

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65157/2863

ΦΕΚ: 629/Β/1994-08-22

ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/41104/2024

ΦΕΚ: 172/ΑΑΠ/2012-05-15

ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/16720/887

ΦΕΚ: 78/ΑΑΠ/2012-03-13.

⁶¹Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65157/2863

ΦΕΚ: 78/Β/1994-02-07

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65157/2863

ΦΕΚ: 629/Β/1994-08-22

ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/41104/2024

ΦΕΚ: 172/ΑΑΠ/2012-05-15

ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/16720/887

ΦΕΚ: 78/ΑΑΠ/2012-03-13.

⁶²Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65157/2863

ΦΕΚ: 78/Β/1994-02-07

ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/41104/2024

ΦΕΚ: 172/ΑΑΠ/2012-05-15

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65157/2863

ΦΕΚ: 629/Β/1994-08-22

ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/16720/887

ΦΕΚ: 78/ΑΑΠ/2012-03-13.

Πηγή: <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>.

Το Ακρωτήριο Κάστελλος Ροδάκινου είναι Χερσαίος Αρχαιολογικός Χώρος, ο οποίος περιλαμβάνει οικιστικά κατάλοιπα. Ο τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού είναι Κήρυξη. Η Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁶³. Το ανατολικό τμήμα του Ακρωτηρίου Κάστελλος Ροδάκινου είναι Ζώνη Προστασίας Α. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁶⁴. Το δυτικό τμήμα του Ακρωτηρίου Κάστελλος Ροδάκινου είναι Ζώνη Προστασίας Β. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η ΕΦΑ Ρεθύμνου⁶⁵.

Οι κάτοικοι του δήμου Αγίου Βασιλείου ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και τον τουρισμό. Οι καλλιέργειες αφορούν κυρίως ελαιόδεντρα, αμπελώνες, οπωροφόρα δέντρα και κηπευτικά, όπως ακόμα σιτηρά και ψυχανθή για κτηνοτροφική χρήση. Το έντονο ανάγλυφο, το ιδιαίτερο φυσικό τοπίο δημιουργούν το πλαίσιο διαφόρων μορφών

⁶³Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65153/2867

ΦΕΚ: 424/Β/1994-06-06

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/42882/1916

ΦΕΚ: 682/Β/1993-09-03

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65153/2867

ΦΕΚ: 86/Β/1994-02-10.

⁶⁴Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65153/2867

ΦΕΚ: 424/Β/1994-06-06

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65153/2867

ΦΕΚ: 86/Β/1994-02-10

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/42882/1916

ΦΕΚ: 682/Β/1993-09-03.

⁶⁵Το Καθεστώς Προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65153/2867

ΦΕΚ: 424/Β/1994-06-06

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65153/2867

ΦΕΚ: 86/Β/1994-02-10

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/42882/1916

ΦΕΚ: 682/Β/1993-09-03.

τουριστικής ανάπτυξης και στις παράλιες και στις ορεινές περιοχές, όπως και για καινοτόμες και σύγχρονες επιχειρηματικές δραστηριότητες και επενδύσεις.

Ο δήμος Αγίου Βασιλείου προσελκύει επισκέπτες του μαζικού ή του εναλλακτικού τουρισμού. Λόγω των φυσικών χαρακτηριστικών του, της παράδοσης, των θερμοκρασιών και των καιρικών συνθηκών που επικρατούν και των παροχών αξιόλογων υπηρεσιών, έχει καταφέρει και αποτελεί προορισμό πολλών επισκεπτών, οι οποίοι μάλιστα είναι επαναλαμβανόμενοι τουρίστες και έχουν γνωριστεί με τον τόπο και τους κατοίκους. Σε αυτό πρέπει να προστεθεί η πληθώρα ξενοδοχειακών και τουριστικών μονάδων και καταλυμάτων, τα καταστήματα εστίασης, σύγχρονα και παραδοσιακά, τα τοπικά προϊόντα που παράγει ο τόπος, όπως και η φιλοξενία των κατοίκων και τα οποία αποτελούν στοιχεία που κάνουν την περιοχή ιδιαίτερα ελκυστική.

Οι ορεινοί όγκοι, οι μοναδικές παραλίες μαγεύουν τον επισκέπτη ο οποίος και θέλει να συνεχίσει να έρχεται στην περιοχή. Αυτό διαμορφώνει το πλαίσιο για ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ώστε να κρατήσει ζωντανό το ενδιαφέρον των ξένων επισκεπτών, οι οποίοι αναζητούν την εμπειρία του τόπου. Ήδη η περιοχή έχει αυτά τα χαρακτηριστικά και είναι ευκρινής η τάση αυτή. Όμως υπάρχουν προοπτικές για την ανάπτυξη νέων και καινοτόμων μορφών εναλλακτικού τουρισμού και τη δημιουργία αντίστοιχων τουριστικών υπηρεσιών. Τέτοιες μορφές που μπορούν να αναπτυχθούν στην περιοχή είναι για παράδειγμα ο πολιτιστικός τουρισμός, ο συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο αρχαιολογικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός, ο γαμήλιος τουρισμός, ο οινοτουρισμός, ο γαστρονομικός τουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ανάπτυξη δραστηριοτήτων όπως αλεξίπτερο ή αλεξίπτωτο πλαγιάς, ο τουρισμός υγείας, ο φυσιολατρικός τουρισμός.

16. Η πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής

Στη φάση αυτή ουσιαστικά στήνεται ο σκελετός της Πολιτιστικής Διαδρομής, ο οποίος όταν ολοκληρωθεί θα τεθεί σε κίνηση ο μηχανισμός για τη λειτουργία της. Πρόκειται για σημεία και περιοχές που οριοθετούν το Πολιτιστικό Τοπίο και τα στοιχεία που αυτό περιλαμβάνει. Ορίζονται τα σημεία, οριοθετούνται οι περιοχές και προτείνονται έργα συντήρησης των μνημείων και διασύνδεσης μεταξύ τους. Περιλαμβάνονται δράσεις για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Πάνω σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνονται τα προγράμματα marketing, διαχείρισης, προώθησης και σχεδιασμού των ψηφιακών έργων. Το συνολικό έργο έχει από τη φύση του δυναμικό χαρακτήρα. Αυτό σημαίνει ότι θα εξελίσσεται θα διαμορφώνεται ο χαρακτήρας του και θα εντάσσονται στην πορεία νέα σημεία και επιμέρους διαδρομές.

Το συγκριτικό πλεονέκτημα το δήμου Αγίου Βασιλείου είναι το φυσικό τοπίο, μοναδικής και σπάνιας ομορφιάς. Η Πολιτιστική Διαδρομή θα διασχίσει και θα οριοθετήσει μία περιοχή, προικισμένη από μοναδικές φυσικές ομορφιές που επηρεάζουν την ανθρώπινη δημιουργικότητα και διαμορφώνουν ένα σπάνιο Πολιτιστικό Τοπίο. Θα αναδείξει ένα μοναδικό συνδυασμό φύσης, πολιτισμού, μνημείων, τοπικής παράδοσης, μαζί με τη ντόπια παραγωγή. Για αυτό μεταξύ των άλλων θα πρέπει να καταγραφούν και να συμπεριληφθούν επιχειρήσεις και χώροι ντόπιας παραγωγής, που σχετίζονται, για παράδειγμα, με το ελαιόλαδο και την αμπελουργία, αλλά και την κτηνοτροφία. Το κοινό θα ανακαλύψει αυτήν την εμπειρία μέσα από μία διαδρομή στη φύση, τα μνημεία, τους παραδοσιακούς και ιστορικούς τόπους.

Το φυσικό τοπίο εμφανίζει μία ποικιλομορφία με συνεχείς εναλλαγές, κρατώντας αμείωτο το ενδιαφέρον του επισκέπτη. Άγρια και επιβλητικά βουνά, όπως ο Κέδρος ή βουνά με θέα στη θάλασσα που δίνουν τη θέση τους σε δαντελωτές ακτογραμμές και μαγευτικές παραλίες, με τα καταγάλανα νερά και τους εντυπωσιακούς αμμόλοφους, φυσικοί σχηματισμοί που δημιουργούν μυθικά πλάσματα, όπως κοιμώμενους δράκους αλλά και καρδιές, φαράγγια,

περισσότερο ή λιγότερο γνωστά, με καταρράκτες, ποτάμια και παραδεισένιες λίμνες, δάση και πεδιάδες με ελαιώνες και αμπελώνες.

Σημαντικό στοιχείο που δίνει χαρακτήρα στο τοπίο είναι τα μνημεία, όλων των ιστορικών περιόδων. Ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας έρχονται από το μακρινό παρελθόν και συγκεκριμένα πάνω από 100.000 χρόνια πριν, αφού λίθινα εργαλεία εντοπίστηκαν στην ευρύτερη περιοχή μεταξύ Πλακιά και Πρέβελη. Αρχαιολογικοί χώροι από τη μινωική εποχή, πόλεις της αρχαϊκής, κλασικής, ελληνοιστικής και ρωμαϊκής περιόδου, βυζαντινές εκκλησίες, οθωμανικά και νεότερα μνημεία, συνθέτουν το Πολιτιστικό Τοπίο.

Όμως αυτό το οποίο παρατηρείται έντονα και δίνουν έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα στο τοπίο είναι οι διάσπαρτοι βυζαντινοί ναοί σε όλο το δήμο. Πρόκειται κυρίως για ναούς κτισμένους από τον 11^ο αιώνα, με εξαιρετικές τοιχογραφίες. Ο αριθμός τους είναι μεγάλος και τους εντοπίζει κανείς μέσα στο φυσικό περιβάλλον. Από τις εκκλησίες αυτές κάποιες έχουν αποκατασταθεί, άλλες χρειάζονται άμεσα συντήρηση, ενώ ορισμένες είναι και σε ημιερείπιώδη ή ερείπιώδη κατάσταση. Όμως οι ναοί αυτοί δημιουργούν ένα ιδιαίτερο Πολιτιστικό Τοπίο, καθώς η φύση τους έχει αφομοιώσει μέσα στο πράσινο και τα δέντρα. Η περιοχή σε πολλά σημεία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα βυζαντινό πάρκο, αφού το παρελθόν συναντά το σήμερα. Ο επισκέπτης έρχεται να ανακαλύψει το μυστήριο που περιβάλλει τη μοναδική φύση και τα μνημεία, να αισθανθεί δέος και να ζήσει μία μοναδική εμπειρία. Ο χαρακτήρας του τοπίου διαμορφώνει αυτόματα το αφήγημα πάνω στο οποίο δημιουργείται η Πολιτιστική Διαδρομή.

Στην περιοχή είναι διάσπαρτοι βυζαντινοί ναοί που ξεπροβάλλουν από τη γη, ως αναπόσπαστο τμήμα του τοπίου, μέσα στη βλάστηση, ενώ τριγύρω απλώνονται βουνά, χαράδρες, δάση, ελαιώνες και αμπελώνες. Τα μνημεία ενσαρκώνουν μία επικοινωνία, αιχμαλωτίζουν, γοητεύουν και τελικά εντυπωσιάζουν⁶⁶. Τα στοιχεία της φύσης, τα μνημεία και οι βυζαντινοί ναοί, το φυσικό φως που αντανακλά πάνω τους διαμορφώνουν το Πολιτιστικό Τοπίο, το οποίο, αν και έχει το δικό του πνεύμα, ο καθένας επιδιώκει να το νοηματοδοτήσει. Τα μεμονωμένα στοιχεία του τοπίου μπορούν να λειτουργήσουν ως φύση, αλλά αν παρασταθούν ως τοπίο τότε αυτό απαιτεί ένα οπτικό ή ένα αισθητικό στοιχείο, έναν ψυχικό τόνο, μία απόσπαση από τη μη κατατμήσιμη ενότητα της φύσης⁶⁷. Αν ο ψυχικός τόνος είναι το αίσθημα που προξενεί το τοπίο στον θεατή, το αίσθημα αυτό θα ήταν αναντικατάστατα συνδεδεμένο με το συγκεκριμένο ακριβώς τοπίο⁶⁸.

Ο επισκέπτης θα γίνει περιηγητής για να ανακαλύψει και να γνωρίσει τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους μέσα στη φύση και μαζί την ιστορία, την παράδοση, τα τοπικά προϊόντα. Θα ακολουθεί, αλλά την ίδια στιγμή θα συνδιαμορφώνει το αφήγημα της Πολιτιστικής Διαδρομής. Ερευνά την περιοχή, γνωρίζει τους ανθρώπους τις συνήθειες και τις παραδόσεις, για να ενταχθεί ο ίδιος στο συγκεκριμένο αφήγημα. Αναζητά συνεχώς στοιχεία, τα οποία θα πρέπει να ενισχύονται και να ανανεώνονται από τους διαχειριστές, οι οποίοι

⁶⁶Schnapp, A., (2014), *Είναι δυνατή μία συγκριτική ιστορία των ερειπίων*;; Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ, Αθήνα, σελ. 42.

⁶⁷Simmel, G., (2003), «Φιλοσοφία του Τοπίου», στο *Το Τοπίο*, Ποταμός, Αθήνα, σελ. 13.

⁶⁸Ο.π., σελ. 30.

δίνουν τα κίνητρα στον επισκέπτη να γνωρίσει το τοπίο και μέσα από την πολιτιστική διαδρομή να αναζητήσει υλικές, πνευματικές και ψυχικές εμπειρίες, να έρθει σε επαφή με τη φύση, τους ανθρώπους και τον πολιτισμό.

Για τους λόγους αυτούς απαιτούνται έργα συντήρησης και αναστήλωσης των μνημείων, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και οι βυζαντινοί ναοί, τα οποία θα πρέπει κατά προτεραιότητα να προστατευτούν και στη συνέχεια να είναι επισκέψιμα και εύκολα προσβάσιμα. Τα μνημεία όμως και οι αρχαιολογικοί χώροι προστατεύονται αποτελεσματικότερα όταν αποτελούν μέρος της ζωής των πολιτών, όταν αναδεικνύονται σε πόλους έλξης και παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης, όταν δεν αποτελούν κενά κελύφη, περιχαρακωμένα, έχοντας έξω τους πολίτες. Το δίλημμα «προστασία ή χρήση» των μνημείων είναι ψευδές, γιατί δεν υφίσταται σύγκρουση αξιών. Η απάντηση πρέπει να είναι προστασία και χρήση⁶⁹. Στο πλαίσιο αυτό θα κινηθεί το αφήγημα της Πολιτιστικής Διαδρομής και της ανάδειξης του Πολιτιστικού Τοπίου της περιοχής.

Η Πολιτιστική Διαδρομή θα διαμορφωθεί πάνω στο αφήγημα για την περιοχή. Θα περιλαμβάνει και θα διασχίζει ολόκληρη την έκταση, με βασικές και ειδικές διαδρομές και κόμβους συνάντησης. Το αφήγημα θα αναδεικνύει τα ιστορικά, φυσιολατρικά και θρησκευτικά στοιχεία και το κοινό θα πρέπει να βιώσει μία εσωτερική εμπειρία και να ανακαλύψει τα μυστικά της περιοχής και του εαυτού του, μέσα από τον αναστοχασμό και τη γνωριμία με το ιδιαίτερο Πολιτιστικό Τοπίο και την τοπική κοινωνία. Η Πολιτιστική Διαδρομή θα αντικατοπτρίζει τις αντίστοιχες διαδρομές τις οποίες έχουν διασχίσει στην περιοχή ιστορικά ή θρυλικά πρόσωπα και αντιστοιχούν σε ιστορικά συμβάντα ή παραδόσεις.

Η βασική ιδέα της Πολιτιστικής Διαδρομής θα είναι η αναζήτηση της περιπέτειας, αλλά και της γαλήνης, της πνευματικότητας και του στοιχείου του θείου που χαρακτηρίζει και αποπνέει το τοπίο, μέσα από τις μοναδικές φυσικές ομορφιές, την έμφαση στον πολιτισμό, τις αρχαιότητες, την παράδοση και την τοπική παραγωγή, παρέχοντας μία ξεχωριστή εμπειρία στον επισκέπτη. Η περιοχή αποτελεί έναν τέτοιο προορισμό ήδη, με επισκέπτες που αναζητούν την έμπνευση, την ιδιαίτερη εμπειρία του τοπίου, της φύσης και της ιστορίας, αλλά επιδιώκουν και την εσωτερική αναζήτηση. Η μοναδική ομορφιά της περιοχής έχει οδηγήσει πολλούς να τη χαρακτηρίζουν ως ένα «ενεργειακό τοπίο». Για αυτό πολλοί επισκέπτες έρχονται στην περιοχή για εσωτερική αναζήτηση και να απολαύσουν το πραγματικά μαγευτικό και πολλές φορές απόκοσμο τοπίο.

Η φύση συναντά το θείο και γίνεται υπερκόσμιος καλλιτέχνης και δημιουργός. Παρέχει στο επισκέπτη μία αίσθηση του Υψηλού, που προσδίδει μια μοναδική ομορφιά στον τόπο. Το έργο αυτό φανερώνεται σε ολόκληρη την περιοχή, μέσα από το φυσικό τοπίο, τα φυσικά τοπόσημα, τα φαράγγια, τα βουνά, τα ποτάμια, τις ακτογραμμές, τους αμμόλοφους, τους βραχώδεις σχηματισμούς, ζωντανεύοντας θρύλους και παραδόσεις, που ο επισκέπτης αναζητά και ανακαλύπτει, βιώνοντας έτσι μία ξεχωριστή εμπειρία, η οποία του προκαλεί εσωτερική ανάταση και τον ψυχαγωγεί. Ο επισκέπτης μέσα στο τοπίο αυτό ξεφεύγει από την ανιαρή καθημερινότητα, αναζητά την αυθεντικότητα, αναγεννάται και επιστρέφει στη ρουτίνα

⁶⁹Θέμελης, Π., (2017), ό.π., σελ. 230.

ανανεωμένος και αναζωογονημένος, έχοντας μαζί του τις εμπειρίες και τις εικόνες ενός αξιοζήλευτου Πολιτιστικού Τοπίου.

Υπάρχει μεγάλος αριθμός βυζαντινών εκκλησιών με τοιχογραφίες εξαιρετικής τέχνης και ενδιαφέρουσας θεματολογίας. Αποτελούν σήμερα το βασικό μνημειακό στοιχείο της περιοχής. Οι εκκλησίες αυτές προσδίδουν στο τοπίο ένα μυστήριο, μία πνευματικότητα και μία τάση αναζήτησης για μία μοναδική εμπειρία. Η περιέργεια γίνεται ακόμα εντονότερη με τους θρύλους που τις συνοδεύουν. Το τοπίο αποκτά χαρακτηριστικά σκηνικού στο οποίο το παρελθόν συναντά τη μαγευτική φύση στο σήμερα. Αυτό παρατηρείται σε όλη την έκταση. Όμως υπάρχουν περιοχές έντονης σκηνικότητας, καθώς ο αριθμός των μικρών εκκλησιών είναι μεγαλύτερος, εντοπίζονται πυκνότερα, με φόντο πάντα την απaráμιλλης ομορφιάς φύση. Ο επισκέπτης θα χρειαστεί να ζήσει την περιπέτεια και να τις αναζητήσει ανάμεσα στα δέντρα, στα δάση, αλλά και στα φαράγγια που σχηματίζονται γνωρίζοντας την ενδημική χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής.

Οι επισκέπτες πραγματοποιούν περιπάτους σε χωριά πάνω στα βουνά, αλλά και δίπλα στη θάλασσα. Αναζητούν τα ερημοκλήσια που πολλά από αυτά είναι χτισμένα σε κατάφυτα τοπία, σε δασωμένα ποτάμια και ρυάκια, μέσα σε κυπαρίσσια και πλατάνια, στις κορυφές των βουνών, αλλά και δίπλα στα γαλάζια και τουρκουάζ νερά της θάλασσας. Τα ερημοκλήσια αυτά είναι τοιχογραφημένα σύμφωνα με τη βυζαντινή τεχνοτροπία. Όλη η περιοχή με τα έργα τέχνης που βρίσκονται διάσπαρτα σε όλη την ύπαιθρο καλούν τον επισκέπτη να τα ανακαλύψει, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα βυζαντινό πάρκο ιδιαίτερης ομορφιάς.

Στην περιοχή περπάτησαν σύμφωνα με την παράδοση ο Απόστολος Παύλος, ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος. Πρόσωπα της ιστορίας και των θρύλων με παγκόσμια αναγνώριση και επίδραση μέχρι και σήμερα. Τα ίχνη και τα σημάδια τους εντοπίζονται ακόμα και σήμερα μέσα στο τοπίο. Η δράση και ο χαρακτήρας τους αντικατοπτρίζουν τις εσωτερικές επιθυμίες του κάθε ανθρώπου για αναζήτηση, προσωπική ανάταση και πρόοδο. Ο Απόστολος Παύλος στάθηκε εδώ στο ταξίδι για την αναζήτηση της Σωτηρίας. Ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος από εδώ ξεκίνησαν και έφτασαν μέχρι τον ουρανό αποδεικνύοντας ότι με τις δυνατότητες που έχει ο άνθρωπος μπορεί να σπάσει κάθε όριο και εμπόδιο. Σε αυτό το ταξίδι και την αιώνια αναζήτηση που απηχεί στους αιώνες, οι ήρωες αυτοί έφτασαν εδώ για να συνεχίσουν αυτήν την πορεία, την οποία ο κάθε άνθρωπος ακολουθεί και η περιοχή με την ενέργεια, τη φύση το κάλλος και την παράδοση που διαθέτει, τον ενισχύει για να φθάσει ο καθένας στον προορισμό το δικό του. Το κάθε σημείο της διαδρομής, δηλαδή μνημείο ή περιοχή φυσικού περιβάλλοντος υποδεικνύει και περιγράφει αυτό ακριβώς το αφήγημα.

Σημαντικά αρχαιολογικά κατάλοιπα από το 14^ο αιώνα συναντάμε στην περιοχή, κυρίως βυζαντινούς ναούς. Ο 14^{ος} αιώνας είναι ο αιώνας της κορύφωσης της αντιρρητικής θεολογίας, με τη διαμάχη ανάμεσα σε κορυφαίους φιλοσόφους και θεολόγους. Από αυτούς ο Ιωσήφ Φιλάργης ή Φιλάργιος, ο οποίος ήταν λόγιος κληρικός, δραστηριοποιήθηκε έντονα κατά της προσέγγισης της Ορθόδοξης και της Καθολικής Εκκλησίας. Σπούδασε ρητορική, φιλοσοφία, λογική και ηθική. Το 1362 έγινε μοναχός στην Μονή των Τριών Ιεραρχών στο όρος Κόφινα στα

Αστερούσια Όρη και συμμετείχε στη διαμάχη ορθοδόξων και καθολικών το 14^ο αιώνα που είχε μεταφερθεί και στην Κρήτη. Έργα του, αντιρρητικά, διάφορες πραγματείες με θεολογικό περιεχόμενο, κείμενα φιλοσοφικά, επιστολές, ποιήματα, σχόλια, βρίσκουμε σε κώδικες που εντοπίζονται σε βιβλιοθήκες στην Ευρώπη, όπως στην Ιταλία, το Βρετανικό Μουσείο, το Βουκουρέστι, αλλά και στην Ελλάδα. Ο Φιλάγγρης δραστηριοποιείται στα τέλη του 14^{ου} αιώνα στην περιοχή της Αγίας Γαλήνης στην Ερημόπολη, πλησίον και του Γαληνίου Χριστού.

Σημείο αναφοράς αποτελεί η περιοχή από το φαράγγι του Κουρταλιώτη μέχρι το Πρέβελι. Η περιοχή Πρέβελι βρίσκεται κοντά στο Λιβυκό πέλαγος με την ομώνυμη Μονή και την παραλία με το παραποτάμιό της φοινικόδασος με μήκος 1-2 χλμ μέσα σε φαράγγι. Η περιοχή είναι προστατευόμενη από το δίκτυο Natura 2000 και περιλαμβάνει το Κουρταλιώτικο Φαράγγι, τη Μονή Πρέβελι και την ευρύτερη περιοχή του φοινικοδάσους και της παραλίας. Διαμορφώνεται ένα ευρύτερο Πολιτιστικό Τοπίο, με τη συνένωση όλων των πολιτιστικών στοιχείων και τη σύνδεση των φυσικών σημείων, ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, τις δύο Μονές, τις εκκλησίες, τα μνημεία και τα αξιοθέατα που αυτό συμπεριλαμβάνει. Ξεκινά από το φαράγγι του Κουρταλιώτη, το οποίο αποτελεί ήδη τόπος έλξης για χιλιάδες επισκέπτες και στην αρχή του βρίσκεται το ιερό κορυφής στην περιοχή Κορακιά.

Το φαράγγι σχηματίζεται ανάμεσα στα όρη Κουρούπα και Ξηρό Όρος και τα τοιχώματά του έχουν ύψος έως 600 μέτρα. Στο εσωτερικό του φαράγγιου σχηματίζονται πολλά σπήλαια. Το φαράγγι διασχίζει ο ποταμός Κουρταλιώτης, ο οποίος εκβάλλει στο Πρέβελι, όπου υπάρχει φοινικόδασος. Πάνω από το φοινικόδασος υπάρχει η ιστορική Μονή Πρέβελι. Η σημερινή Κάτω Μονή φαίνεται ότι στέγαζε μοναστήρι κατά τους ενετικούς χρόνους, γνωστό ως Μονή του Μεγάλου Ποταμού, η σχέση της όμως με τη Πίσω Μονή δεν είναι γνωστή. Στην περιοχή βρίσκονται επίσης τοιχογραφημένοι ναοί του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα. Η Πίσω Μονή πιθανόν δημιουργήθηκε τους πρώτους χρόνους με την κατάκτηση της Κρήτης από τους Οθωμανούς. Τα δύο μοναστήρια συνενώθηκαν. Η Μονή φαίνεται να απέκτησε το όνομα Πρέβελι το 17^ο αιώνα, πιθανόν από το επώνυμο κάποιου ανακαινιστή της μονής. Παράλληλα στο Κουρταλιώτικο Φαράγγι βρίσκεται το εξίσου εντυπωσιακό Φαράγγι του Φραττί. Πρόκειται για ένα καταπράσινο φαράγγι με μικρούς καταρράκτες, λίμνες, που ξεκινά από το χωριό Φραττί και φτάνει μέχρι τη γέφυρα του Μεγάλου Ποταμού, ενώ μετά την ένωση του ποταμού με τον Κουρταλιώτικο ποτάμι, η πορεία συνεχίζεται ως την παραλία Πρέβελι.

Από τα βασικά πρόσωπα του αφηγήματος θα είναι ο Απόστολος Παύλος, που είναι ένα από τα σημαντικότερα πρόσωπα της χριστιανοσύνης. Σύμφωνα με την *Καινή Διαθήκη* ο Απόστολος Παύλος φαίνεται ότι επισκέφθηκε δύο φορές την Κρήτη. Οι *Πράξεις των Αποστόλων* περιγράφουν ότι:

«για πολλές ημέρες πλέαμε και με μεγάλη βραδύτητα και με κόπο φτάσαμε στην Κνίδα. Επειδή δε μας επέτρεπε ο άνεμος, πλεύσαμε από κάτω από την Κρήτη, αφού περάσαμε το ακρωτήριο Σαλμώνη. Με πολλή δυσκολία, πλέοντας κοντά στις ακτές της, φθάσαμε σε έναν τόπο που λεγόταν Καλοί Λιμένες, κοντά στους οποίους ήταν η πόλη Λασαία. Στο μεταξύ είχε περάσει αρκετός χρόνος και το ταξίδι ήταν επικίνδυνο, αφού είχε κιόλας παρέλθει η φθινοπωρινή νηστεία. Για αυτό ο Παύλος τους συμβούλευε και τους έλεγε: «Άντρες,

προβλέπω ότι το ταξίδι θα γίνει με ταλαιπωρία και με μεγάλη ζημιά, όχι μόνο για το φορτίο και το πλοίο, αλλά και για τις ζωές μας». Ο εκατόνταρχος, όμως, άκουγε περισσότερο τον κυβερνήτη και τον ιδιοκτήτη του πλοίου παρά αυτά που έλεγε ο Παύλος. Επειδή το λιμάνι ήταν ακατάλληλο για να παραχειμάσουν, οι περισσότεροι ήταν της γνώμης να αποπλεύσουν από εκεί, μήπως μπορέσουν να φθάσουν και να παραχειμάσουν στο Φοίνικα, λιμάνι της Κρήτης που είναι ανοικτό νοτιοδυτικά και βορειοδυτικά. Όταν άρχισε να πνέει ελαφρά νότιος άνεμος, νόμισαν πως μπορούσαν να πραγματοποιήσουν την πρόθεσή τους. Αφού σήκωσαν τις άγκυρες, έπλεαν κοντά την Κρήτη. Ύστερα από λίγο ξέσπασε στο νησί ένας θυελλώδης άνεμος, αυτός που λέγεται Ευρακύλων. Άρπαξε το πλοίο και δεν μπορούσε να πάει αντίθετα και το πήγαιναν ο άνεμος και τα κύματα. Περνώντας κάτω από ένα νησάκι που το έλεγαν Κλαύδη, μόλις και μετά βίας καταφέραμε να ανεβάσουμε τη σωσίβια λέμβο. Όταν την ανεβάσαμε χρησιμοποίησαν σχοινιά και με αυτά έζωσαν το πλοίο. Επειδή φοβούνταν μην εξοκείλουν στη Σύρτη, κατέβασαν την άγκυρα να κρέμεται και έτσι το πλοίο το πήγαιναν τα κύματα»⁷⁰.

Η περιγραφή δείχνει ότι ο Απόστολος Παύλος διέσχισε όλη τη θαλάσσια περιοχή με σκοπό να φτάσει στον Φοίνικα. Για το λιμάνι του Φοίνικα έχουν γίνει διάφορες εικασίες ως προς τη σημερινή χωροθέτηση και μία από αυτές είναι η περιοχή δυτικά του Πλακιά, καθώς υπάρχει περιοχή με τη συγκεκριμένη ονομασία. Στη θέση του Πλακιά θεωρείται ότι βρισκόταν η αρχαία πόλη Λάμων ή η αρχαία πόλη Φοίνιξ Λαμπαίων. Το κοινό θα μπορεί μέσα από την Πολιτιστική Διαδρομή να γνωρίσει και με ψηφιακές υποδομές τη διαδρομή που έκανε ο Απόστολος Παύλος, να αναγνωρίσει την περιοχή, ως βιβλική, ενισχύοντας έτσι και το αφήγημα της διαδρομής για την ανάδειξη της θρησκευτικής και εσωτερικής εμπειρίας.

Ο Απόστολος Παύλος φαίνεται ότι επισκέφθηκε για δεύτερη φορά την Κρήτη, ερμηνεύοντας την Ποιμαντική Επιστολή *Προς Τίτον*. Η προφορική παράδοση, αλλά και έρευνες δείχνουν την περιοχή του Αγίου Παύλου ως τόπο επίσκεψης του Αποστόλου Παύλου. Το στοιχείο αυτό θα αναδειχθεί μέσα από το αφήγημα της διαδρομής.

Στη νότια πλευρά από τα ανατολικά, η πολιτιστική διαδρομή ξεκινά από την περιοχή της Αγίας Γαλήνης, ένα παραθαλάσσιο τουριστικό προορισμό στην ανατολική ακτή του δήμου. Εκεί υπήρχε η Μονή του Γαληνίου Χριστού, με καταγραφή του 14^{ου} αιώνα, δίπλα στην ευρύτερη περιοχή των Αστερουσίων Ορέων, που υπήρχαν πολλά ασκηταριά και είναι γνωστό ως το Άγιον Όρος της Κρήτης. Η Αγία Γαλήνη είναι κτισμένη πάνω στα ερείπια της αρχαίας πόλης Σουλίας, ή Σουλίνας που άκμασε μέχρι τον 6^ο αιώνα μ.Χ. και που αποτελούσε το επίγειο της αρχαίας Συβρίτου, ή Συβριτίας. Στην περιοχή υπάρχει το Σπήλαιο Δαϊδάλου πίσω από το λιμάνι του χωριού όπου, κατά την παράδοση, είχε φυλακιστεί ο Δαίδαλος. Η Κοίμηση της Θεοτόκου στο νεκροταφείο του χωριού θεωρείται ότι είναι η εκκλησία Αγία Γαλήνη της παράδοσης.

Ο βράχος δίπλα στο λιμάνι, από τον οποίο, σύμφωνα με την παράδοση, πέταξαν ο Δαίδαλος κι ο Ίκαρος για να δραπετεύσουν από την Κρήτη μπορεί να αναδειχτεί. Στο σημείο έχουν

⁷⁰ Πράξεις Αποστόλων 27, 9-17, *Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα.

κατασκευαστεί και δύο αγάλματα των μυθικών ηρώων. Στη θαλάσσια περιοχή απέναντι από την Αγία Γαλήνη υπάρχουν τα νησάκια Παξιμάδια ΒΔ. του χωριού, προσβάσιμα με πλοιάριο.

Η διαδρομή συνεχίζεται προς το χωριό Μέλαμπες. Βρίσκεται στο δρόμο προς Αγία Γαλήνη, στις νότιες πλαγιές του όρους Κέδρος σε υψόμετρο 600 μ., απ' όπου φαίνεται πανοραμικά προς βορρά ο Ψηλορείτης και ειδικότερα από το ύψωμα Βουβάλα προς τα νότια η πεδιάδα της Μεσαράς και το Λιβυκό πέλαγος. Έχει αναπτυγμένη κτηνοτροφία, αμπελοκαλλιέργεια και ελαιουργική δραστηριότητα. Θα μπορούσε να αναδειχτεί η τοπική παραγωγή. Από τις Μέλαμπες καταγόταν οι αγωνιστές της Επανάστασης του 1821 και νεομάρτυρες, οι Άγιοι Γεώργιος, Μανουήλ, Αγγελής και Νικόλαος Ρετζέπης που αποκεφαλίστηκαν από τον Οθωμανό διοικητή του Ρεθύμνου Μεχμέτ πασά.

Στη συνέχεια είναι ο Άγιος Παύλος, παραλιακός οικισμός της Κοινότητας Σακτουρίων. Μπροστά από τον οικισμό υπάρχει ένας όμορφος κόλπος με βαθιά γαλαζοπράσινα νερά, ενώ η παραλία είναι αμμώδης και οργανωμένη. Ανατολικά του οικισμού βρίσκονται αρκετοί μικροί κόλποι που η πρόσβαση τους γίνεται είτε με το αυτοκίνητο είτε πεζοί. Η δημοφιλέστερη παραλία της περιοχής βρίσκεται στα δυτικά του Αγίου Παύλου και ονομάζεται Αμμόλοφοι ή πληρέστερα Αμμόλοφοι του Αγίου Παύλου. Οι Αμμόλοφοι αποτελούν το νοτιότερο τμήμα της ΑκουμιανήςΓυαλιάς. Πάνω από την παραλία υπάρχει ένας μικρός ναός του Αγίου Παύλου. Αυτό το οποίο πρέπει να αναδειχθεί στη διαδρομή είναι ότι σύμφωνα με την παράδοση ο Άγιος Παύλος κατέφυγε στην περιοχή σε ένα από τα ταξίδια της περιοδείας που έκανε στη Μεσόγειο. Στο βόρειο άκρο της ΑκουμιανήςΓυαλιάς βρίσκονται οι Λίγκρες.

Η παραλία της Τριόπετρας, ακριβώς δίπλα στην περιοχή του Αγίου Παύλου, είναι και μία από τις εντυπωσιακότερες παραλίες της Κρήτης και οι τρεις βράχοι είναι τοποθετημένοι εκεί σαν μία ομολογία της φύσης στην Αγία Τριάδα, δίνοντας μία ιδιαίτερη εντύπωση στο τοπίο. Η παραλία των αμμόλοφων θεωρείται από πολλούς ως η καλύτερη του Ρεθύμνου. Η περιοχή θεωρείται ενεργειακό κέντρο και επιλέγεται από αρκετούς για να κάνουν γιόγκα.

Η διαδρομή κατευθύνεται στα βόρεια στο βουνό Κέδρος με τα χωριά του, που είναι και ένα από τα ψηλότερα βουνά της Κρήτης με ύψος 1.776 μέτρα. Βρίσκεται νοτιοδυτικά της οροσειράς του Ψηλορείτη και αποτελείται από ασβεστολιθικά πετρώματα και έχει κωνικό σχήμα. Το τοπίο χαρακτηρίζεται από φαράγγια, βράχους και σχεδόν γυμνές πλαγιές, με την κύρια μορφή βλάστησης να αποτελείται από θάμνους και φρύγανα. Στην περιοχή φύονται ενδημικές και σπάνιες ποικιλίες φυτών όπως τουλίπες, ανεμώνες, ορχιδέες, υάκινθοι, κ.ά. Στο Κέδρος ζουν αρπακτικά πτηνά όπως γεράκια, γυπαετοί και χρυσαετοί και περιλαμβάνεται στο πανευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Natura 2000. Το πεζοπορικό μονοπάτι (E4) οδηγεί στην κορυφή του βουνού. Στα βορειοδυτικά του Κέδρους βρίσκονται το οροπέδιο Γιούς Κάμπος και το Κισσανό φαράγγι. Υπάρχει επίσης και σημείο αναρρίχησης.

Στη συνέχεια είναι ο Κισσός, ένα ορεινό χωριό κτισμένο στους νοτιοδυτικούς πρόποδες του όρους Κέντρος, σε υψόμετρο 630 μέτρων. Μεταξύ των άλλων βρίσκεται η μονή Αγίου Πνεύματος ανατολικά του Κισσού και σύμφωνα με μια εκδοχή δημιουργήθηκε στο τέλος της δεύτερης βυζαντινής περιόδου (961-1204 μ.Χ.) ή κατά τα χρόνια της αρχικής φάσης της Ενετοκρατίας στην Κρήτη. Λειτουργούσε ως αυτόνομη ενοριακή μονή από την ίδρυσή της

μέχρι την 15η Ιουνίου του 1821, όταν καταστράφηκε από Τουρκοκρητικούς ένοπλους, οι οποίοι σε επέλαση τους σφαγίασαν τους μοναχούς και πυρπόλησαν το κτιριακό συγκρότημα.

Το Σπήλι είναι το επόμενο μέρος, ένα ορεινό παραδοσιακό χωριό και έδρα του Δήμου Αγίου Βασιλείου και της τέως ομώνυμης επαρχίας. Αποτελεί επίσης την έδρα της Ιεράς Μητροπόλεως Λάμπης, Συβρίτου και Σφακίων. Έχει μεγάλη κρητική μουσική παράδοση και πολλά αξιοθέατα.

Ιδιαίτερο Πολιτιστικό Τοπίο, με δασικές και αγροτικές περιοχές και διάσπαρτα μνημεία, με τοιχογραφημένες βυζαντινές εκκλησίες αποτελεί η Μουρνέ. Πρόκειται για μία περιοχή που τα ίχνη του παρελθόντος είναι ορατά παντού και ξεπροβάλλουν ως ερείπια μέσα στο καταπράσινο τοπίο. Οι βυζαντινές εκκλησίες πολλές σε αριθμό σε σχέση με το μέγεθος της περιοχής, οι οποίες ξεφυτρώνουν ανάμεσα από τα δέντρα και τα φυτά διαμορφώνουν ένα βυζαντινό πάρκο, προκαλώντας μία αίσθηση ρομαντισμού, μυστηρίου και πνευματικότητας, την οποία ο επισκέπτης θέλει να ερευνήσει και να ανακαλύψει. Ο Κόμβος της Μουρνέ γειτνιάζει με το Κουρταλιώτικο Φαράγγι και την περιοχή του Πρέβελη. Από εκεί, στα δυτικά, ξεκίνα το φαράγγι του Φραττί, το οποίο είναι εντυπωσιακό.

Στο κέντρο του δήμου βρίσκεται η οροσειρά της Κουρούπας. Στα ανατολικά και δυτικά της Κουρούπας βρίσκονται τα δύο εντυπωσιακά φαράγγια του Κουρταλιώτη και του Κοτσουφού. Σε μία από της κοφές της οροσειράς στην Κορακιά οι μινωίτες δημιούργησαν τόπο λατρείας, που χρησιμοποιήθηκε ως ιερό κορυφής.

Στα νότια βρίσκεται η ευρύτερη περιοχή ενδιαφέροντος που περιλαμβάνει το Κουρταλιώτικο φαράγγι, σημείο έλξης για πολλούς επισκέπτες με την περιοχή του Πρέβελη, με την ομώνυμη Μονή και το εξωτικό φοινικόδασος. Η ευρύτερη περιοχή θα μπορούσε να είναι στο επίκεντρο της Πολιτιστικής Διαδρομής. Στα δυτικά η διαδρομή πηγαιίνει στην ευρύτερη περιοχή του Πλακιά. Εκεί υπάρχουν και τα ερείπια της αρχαίας πόλης Φοίνικα Λαμπαίων, που η παράδοση θεωρεί ότι κατευθυνόταν προς την πόλη αυτή το πλοiάριο που μετέφερε τον Απόστολο Παύλο. Η περιοχή αυτή αποτελεί και ένα μοναδικό προσορισμό, κυρίως τους θερινούς μήνες. Στα ανατολικά η διαδρομή συνεχίζει, στα νότια μέχρι τα Σελλιά και το Ροδάκινο και στα βόρεια μέσα σε πευκόφυτα δάση. Στο ενδιάμεσο ενώνει τις δύο πλευρές το φαράγγι του Κοτσουφού, εντυπωσιακό και ιδιαίτερα γνωστό για τις ομορφιές του. Ιδιαίτερα εντυπωσιακές είναι οι δασώδεις περιοχές που εντοπίζονται στα βορειοδυτικά.

17. Τα σημεία της Πολιτιστικής Διαδρομής

Στο δήμο Αγίου Βασιλείου οι πολιτιστικοί και φυσικοί πόροι αποτελούν σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που την καθιστούν ιδανική περιοχή για έναν πρότυπο σχεδιασμό μιας καινοτόμου πολιτικής τουριστικής ανάπτυξης. Εντοπίζονται μοναδικές και εξωτικές παραλίες σε όλο το μήκος της ακτογραμμής, εντυπωσιακά βουνά, με επιβλητικά φαράγγια, ποτάμια και καταρράκτες, περιοχές ενταγμένες στο Δίκτυο NATURA 2000, μοναδικούς φυσικούς και γεωλογικούς σχηματισμούς, δασικές περιοχές, καλλιεργήσιμες εκτάσεις, μοναδικής αξίας ιστορικούς και αρχαιολογικούς τόπους, σημαντική άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, όπως ακόμα διαθέτει ένα μοναδικό πλούτο βυζαντινών τοιχογραφημένων ναών διάσπαρτων στο μοναδικό φυσικό τοπίο.

Η περιοχή έχει μοναδικά φυσικά τοπία, παραθαλάσσια, ορεινά, κοιλάδες, πεδιάδες. Τα σημεία αυτά γίνονται ακόμα πιο σαγηνευτικά από το φως το οποίο αποκαλύπτει μέχρι και τα πιο απόμερα μέρη, με όλες του τις αποχρώσεις. Αυτό συμβαίνει σε όλη τη διάρκεια της ημέρας δημιουργώντας ένα μοναδικό σκηνικό. Στην περιοχή ονειρεμένα είναι τα ηλιοβασιλέματα που δίνουν έναν άλλο τόνο, από όποια πλευρά και αν παρακολουθήσει ο επισκέπτης το φαινόμενο και κυρίως με φόντο τη θάλασσα.

Προτείνεται η δημιουργία μιας Πολιτιστικής Διαδρομής, με άξονα 9 κομβικές περιοχές, για τη δημιουργία ενός ενιαίου χώρου, με την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε περιοχής και την καλύτερη οργάνωση ανάδειξης και σύνδεσης των σημείων. Ο επισκέπτης θα ζήσει μια ανεπανάληπτη εμπειρία βιώνοντας την αγωνία της ανακάλυψης και της περιπέτειας, την πνευματική και εσωτερική αναζήτηση, τον αναστοχασμό, την αίσθηση και κατανόηση του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου της περιοχής, συνδέοντας έτσι τα μνημεία, τη φύση με το σήμερα, δίνοντας νέα πνοή. Ο επισκέπτης γνωρίζει την αυθεντικότητα του τόπου μέσα από την

παράδοση, τον αγροδιατροφικό τομέα, την επαφή με την κοινωνία. Ενθαρρύνεται η χρήση νέων τεχνολογιών και ενισχύεται η λειτουργία επιχειρήσεων για την παραγωγή και ανάδειξη των εξαιρετικών τοπικών προϊόντων αγροδιατροφής και την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών. Επιβάλλεται η αποκατάσταση, η συντήρηση και η προστασία των μνημείων, το άνοιγμα στην κοινωνία και τους επισκέπτες για να είναι προσβάσιμα σε όλους.

Πρόκειται για τις περιοχές:

- Φαράγγι Κουρταλιώτη-Πρέβελη
- Μουρνέ
- Καρίνες-Λαμπινή-Μιζόρρουμα
- Σπήλι-Γιους Κάμπος- Αγία Φωτιά
- Κισσός-Κέδρος-Κρύα Βρύση- Ορνέ
- Αγία Γαλήνη- Μέλαμπες
- Ακούμια- Ασιδέρωτας- Τριόπετρα- Σαχτούρια- Άγιος Παύλος
- Κεραμέ- Δρύμισκος- Άρδακτος
- Πλακιάς-Ροδάκινο, Άγιος Βασίλειος-Καλή Συκιά.

Οι συγκεκριμένες περιοχές και ο χάρτης που διαμορφώνεται δεν έχουν επίσημο, θεσμικό χαρακτήρα και δεν αποτελούν πρόταση για μελλοντικές αλλαγές σε διοικητικά όρια. Πρόκειται για κομβικές περιοχές που οργανώνουν το έργο για την προστασία, ανάδειξη και διασύνδεση των σημείων της Πολιτιστικής Διαδρομής. Τα όρια των κόμβων είναι ενδεικτικά. Η οριοθέτηση των περιοχών έγινε με βάση τα φυσικά στοιχεία, το ανάγλυφο, τα μνημεία, την ιστορία, το πνεύμα του τόπου και το αφήγημα της Πολιτιστικής Διαδρομής. Επειδή το έργο είναι δυναμικό ενδέχεται σε επόμενη φάση να υπάρξουν τροποποιήσεις. Ο χάρτης είναι εντελώς άτυπος και ουσιαστικά χρησιμεύει για την καλύτερη οργάνωση και διαμόρφωση της Πολιτιστικής Διαδρομής, καθώς επίσης της ανάδειξης και κατανόησης του Πολιτιστικού Τοπίου.

Για την οριοθέτηση της πολιτιστικής διαδρομής θα υπάρξει σύνδεση του πολιτισμού με τον τουρισμό, την τοπική παραγωγή, τα τοπικά προϊόντα και τη μεταποίηση, τα αγαθά και τις υπηρεσίες. Για τη δημιουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής απαιτείται η ανάδειξη της ιστορίας και των μνημείων, η αναζήτηση της πνευματικότητας του τοπίου μέσα από τις μοναδικές φυσικές ομορφιές, η έμφαση στον πολιτισμό, τις αρχαιότητες, την παράδοση και την τοπική παραγωγή. Γενικά πρόκειται για την υλική και την άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της περιοχής. Ο πολιτισμός και το φυσικό τοπίο θα αποτελέσουν έτσι τους βασικούς παράγοντες για την προστασία και τη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής και θα δώσουν ένα νέο νόημα στον τόπο.

Τα σημεία με τα Μνημεία και τα Φυσικά Τοπία επελέγησαν με συγκεκριμένα κριτήρια. Τα σημεία αποκτούν το δικό τους αφήγημα και συγκροτούν στη συνέχεια το γενικότερο αφήγημα για την περιοχή και το Πολιτιστικό Τοπίο. Τα κριτήρια αυτά είναι:

1. Μνημεία ιδιαίτερου αρχαιολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος.
2. Αρχαιολογικοί χώροι και Ιστορικοί χώροι.
3. Φυσικοί τόποι ιδιαίτερης οικολογικής και αισθητικής σημασίας.
4. Μνημεία τα οποία αποτελούν μέρος ενός συνόλου μνημείων σε μία περιοχή.
5. Μνημεία τα οποία βρίσκονται μέσα σε τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και αισθητικής.
6. Στοιχεία τα οποία αποτελούν μνημεία, φυσικά τοπία, τοπόσημα, με τη δυνατότητα ανάπτυξης δραστηριοτήτων και συγκροτούν ένα ενιαίο χώρο.

Τα σημεία είναι:

- 1.1 Ναός Ζωοδόχου Πηγής Μπαλέ
- 1.2 Η Παλιά Καμάρα στην Κοξαρέ
- 1.3 Το Κουρταλιώτικο Φαράγγι
- 1.4 Φαράγγι Φραττί
- 1.5 Η γέφυρα του Πρέβελη
- 1.6 Γέφυρα Μπουρτζούκου ή Μικρή Καμάρα Πρέβελη
- 1.7 Κάτω Μοναστήρι Πρέβελη
- 1.8 Πίσω Μοναστήρι Πρέβελη
- 1.9 Ναός Μεταμόρφωσης, Ταλιεράδω
- 1.10 Ναός Αγίου Γεωργίου στο Ξυλομαχαίρι
- 1.11 Ναός Παναγίας Ξερορείτισσας
- 1.12 Ναός Αγίας Φωτεινής
- 1.13 Ναός Αγίας Παρασκευής
- 1.14 Ναός Εισοδίων της Θεοτόκου, Παραδείσι
- 1.15 Ναός Αγίου Νικολάου
- 1.16 Λιμνοθάλασσα του Πρέβελη
- 2.1 Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου στα Δενδρικά
- 2.2 Ναός Αγίου Γεωργίου
- 2.3 Ναός Αγίου Σπυρίδωνος
- 2.4 Ναός Αγίου Γεωργίου
- 2.6 Ναός Αγίου Γεωργίου στο Ντιμπλοχώρι
- 2.7 Ναός Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής στο Ντιμπλοχώρι
- 2.8 Ναός Αγίου Ελευθερίου
- 2.9 Ναός Αγίου Γεωργίου Μαλαθρές
- 2.10 Ιερός Ναός Αγίου Χαραλάμπους
- 2.11 Ιερός Ναός Μιχαήλ Αρχαγγέλου
- 2.12 Ναός του Αγίου Βλάση
- 2.13 Ναός Αγίας Παρασκευής

- 2.14 Ναός Αγίας Μαρίνας
- 2.15 Ναός Αγίου Ιωάννη
- 2.16 Ναός Αγίας Ειρήνης
- 2.17 Αλσύλλιο στη Μουρνέ και διαμόρφωση μονοπατιών
- 3.1 Αγιοβασιλιάτικη στράτα και οι τρεις γέφυρες
- 3.2 Ναός Αγίου Αντωνίου
- 3.3 Η απολιθωμένη χελώνα των Καρινών
- 3.4 Ναός Αγίου Γεωργίου Πέτρας
- 3.6 Φαράγγι Καρινών
- 3.7 Δάσος Καρινών
- 3.8 Ναός της Παναγίας στον «Καλογεράδο»
- 3.9 Ναός Αγίου Γεωργίου
- 3.10 Ναός Παναγίας στη Λαμπινή
- 3.11 Ναός Αγίου Γεωργίου Λαμπινής
- 3.12 Παραδοσιακός οικισμός Κάτω Μιζόρρουμα
- 4.1 Σπήλι
- 4.2 Εκκλησία του Αγίου Πνεύματος
- 4.3 Οροπέδιο Γιους Κάμπος
- 4.4 Φαράγγι Αγίας Φωτιάς
- 4.5 Ο Ναός της Αγίας Φωτεινής
- 4.6 Το παλιό υδραγωγείο της Αγίας Φωτιάς
- 5.1 Δάσος στους Βατολάκους
- 5.2 Ναός του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου
- 5.3 Ναός της Παναγίας Κισσού
- 5.4 Ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος
- 5.5 Ιερά Μονή Αγίου Πνεύματος Κισσού
- 5.6 Καταρράκτης Ρεχτάρα Διγενή
- 5.7 Φαράγγι Γρε Δάφνης και αναρριχητικό πεδίο
- 5.8 Μιτάτο στις Βανιάκες
- 5.9 Του ληστή ο τρόχαλος
- 5.10 Καταρράκτης Γρε Δάφνης
- 5.11 Το καταφύγιο της Κρύας Βρύσης
- 5.12 Καταρράκτες της Σεληνάρας
- 5.13 Αρχαιολογικός χώρος στη θέση Κάστελλος
- 5.14 Ναός Αρχαγγέλου Μιχαήλ, Ορνέ
- 6.1 Βράχος Δαιδάλου και Ικάρου
- 6.2 Η σπηλιά του Δαιδάλου
- 6.3 Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου
- 6.4 Ναός των Τεσσάρων Μαρτύρων Μελάμπων

- 6.5 Το Παρεκκλήσι των Τεσσάρων Μαρτύρων
- 6.6 Ναός Αγίας Παρασκευής
- 6.7 Ναός Αγίου Γεωργίου Φινοκάλης
- 7.1 Εκκλησία Αγίου Παύλου
- 7.2 Οι πτυχώσεις της Αποπλύστρας
- 7.3 Ο ναός του Σωτήρα Χριστού Ακουμίων
- 7.4 Ναός Σωτήρα Χριστού Σακτουρίων
- 7.4 Μονή Αγίου Ονουφρίου
- 7.5 Τριόπετρα
- 8.1 Ναός Κοίμησης της Παναγίας Δρυμίσκου
- 8.2 Ναός Παναγίας της Γέννησης
- 8.3 Ναός Αγίου Γεωργίου
- 8.4 Ναός Αγίου Ιωάννη
- 8.5 Ναός Αγίου Κωνσταντίνου
- 8.6 Ναός Αγίας Μαρίας Αρδάκτου
- 9.1 Οι Παλαιολιθικές θέσεις του Πλακιά
- 9.2 Ναός Τιμίου Σταυρού Λευκόγεια
- 9.3 Παλίγκρεμνος
- 9.4 Τα τούνελ του Πλακιά
- 9.5 Φοίνικας Λαμπαίων
- 9.6 Ο απολιθωμένος δράκος του Πλακιά
- 9.7 Η Γέφυρα και το Φαράγγι Ροδακίνου
- 9.8 Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στη Μύρθιο
- 9.9 Το φαράγγι του Κοτσουφού
- 9.10 Ναός Αγίων Φωτίου και Ανίκητου
- 9.11 Μοναστήρι Μιχαήλ Αρχαγγέλου στη θέση Φοινικιάς
- 9.12 Ναός Αγίου Βασιλείου και Αγίας Παρασκευής
- 9.13 Ο Κυπαρισσώνας, το δάσος του Τιμίου Σταυρού
- 9.14 Ναός του Σωτήρα Χριστού Αγίου Ιωάννη του Καμένου
- 9.15 Το Κυπαρισσόδασος.

Αναλυτικά περιγράφονται τα σημεία, που οριοθετούν την Πολιτιστική Διαδρομή και το αφήγημα σε καθένα από αυτά. Με τον τρόπο αυτό εξηγείται και αναδεικνύεται η σημασία του κάθε σημείου και πως συμπεριλαμβάνεται στο γενικό αφήγημα. Πρόκειται για Μνημεία και Φυσικά Τοπία. Στις περιγραφές των σημείων και των κόμβων περιλαμβάνονται στοιχεία, τα οποία θα χρειαστεί να αναδειχθούν στο πλαίσιο των παρεμβάσεων και του σχεδιασμού των έργων που θα υλοποιηθούν.

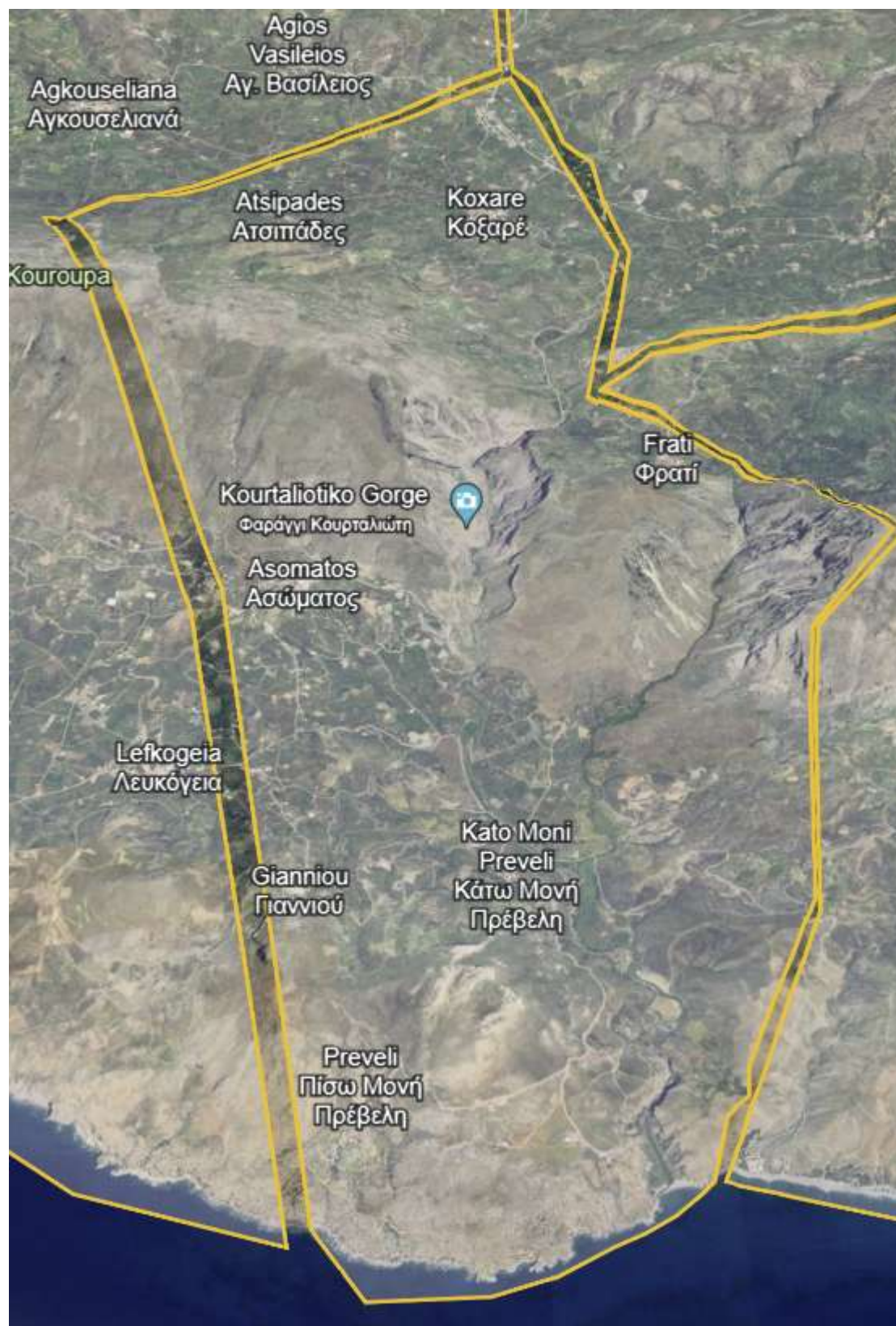
Πηγή: earth.google.com.

1. ΚΟΜΒΟΣ Φαράγγι Κουρταλιώτη-Πρέβελη

Σημείο αναφοράς θα αποτελέσει το Φαράγγι Κουρταλιώτη έως την περιοχή Πρέβελη. Η περιοχή Πρέβελη βρίσκεται κοντά στο Λιβυκό Πέλαγος με την ομώνυμη Μονή και την παραλία με το παραποτάμιό της φοινικόδασος με μήκος 1-2 χλμ μέσα σε φαράγγι. Η περιοχή είναι προστατευόμενη από το δίκτυο Natura 2000 και περιλαμβάνει το Κουρταλιώτικο Φαράγγι, τη Μονή Πρέβελη και την ευρύτερη περιοχή του φοινικοδάσους και της παραλίας. Προτείνεται η ανάδειξη ενός Πολιτιστικού Τοπίου, με τη συνένωση όλων των πολιτιστικών στοιχείων και τη σύνδεση των φυσικών σημείων, ιδιαίτερου κάλλους, μέσα από έναν ευρύτερο σχεδιασμό, που θα οδηγήσει στη δημιουργία και τη διαμόρφωση ενός τοπικού μνημειακού, θρησκευτικού, αρχαιολογικού και περιβαλλοντικού πάρκου, που θα καλύπτει την περιοχή από το φαράγγι του Κουρταλιώτη μέχρι τη θαλάσσια περιοχή και θα είναι μεγάλης σημασίας και αξίας.

Θα δημιουργηθεί με ένα εκτεταμένο πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών και φυσιολατρικών τόπων σε ένα αρχαιολογικό και φυσιολατρικό πάρκο. Πρόκειται για τη δημιουργία μίας ζώνης για την αποκατάσταση, ανάδειξη, προστασία και ενοποίηση των διαφόρων αρχαιολογικών, θρησκευτικών και ιστορικών μνημείων, καθώς και των φυσιολατρικών τόπων. Τα σημεία αυτά θα συνδεθούν για τη διαμόρφωση του μεταξύ τους χώρου, την ανάδειξη ενός ευρύτερου Πολιτιστικού Τοπίου, την αισθητική αναβάθμιση και την προβολή.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης περιοχής είναι οι πολλές εκκλησίες που συναντά ο επισκέπτης. Οι ναοί, οι οποίοι είναι, άλλοι αναστηλωμένοι και συντηρημένοι και άλλοι σε ερειπιώδη κατάσταση, εντοπίζονται κατά μήκος των διαδρομών, αλλά και σε απομακρυσμένα σημεία.

Πηγή: earth.google.com.

Στο ξεκίνημα της διαδρομής συναντά ο επισκέπτης την Παλιά Καμάρα στην Κοζαρέ και αμέσως μετά βρίσκεται στο Κουρταλιώτικο Φαράγγι. Στα δυτικά βρίσκεται το επίσης επιβλητικό φαράγγι του Φραττί. Υπάρχουν δύο σημεία, η Κεφάλα, στα βόρεια του χωριού Φραττί και το Κεφάλι στα νότια, που ελέγχουν την είσοδο στο φαράγγι του Κουρταλιώτη, ενώ υπάρχουν ίχνη αρχαίου οικισμού (1200-800 π.Χ.).

Στα δυτικά της εισόδου του Κουρταλιώτικου Φαραγγιού βρίσκεται το ιερό κορυφής στον ΚορακιάΑτσιπάδων. Πρόκειται για ένα από τα σημεία λατρείας που παρατηρούνται σε ψηλά σημεία της Κρήτης. Το συγκεκριμένο άκμασε κατά την παλαιονακτορική περίοδο (Peatfield, A., A., D., (1983), «The topography of Minoan peak sanctuaries», in *Annual of the British School at Athens* 78, p. 273-280). Αποδεικνύεται ότι η περιοχή είναι λατρευτική από πολύ παλιά.

Τα νερά των ποταμών συνεχίζουν νότια προς τη μεγάλη γέφυρα Πρέβελη. Από τη μία πλευρά ανηφορίζει ο επισκέπτης προς το Ναό Μεταμόρφωσης, στην περιοχή Ταλιεράδω. Στην έξοδο του φαραγγιού Φραττί βρίσκεται ο Ναός Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου. Λίγο παρακάτω από τη Μεγάλη Γέφυρα ακολουθεί η Γέφυρα Μπουρτζούκου ή Μικρή Καμάρα Πρέβελη και από έναν παράδρομο βρίσκεται ο επισκέπτης στο Ναό Αγίου Γεωργίου στο Ξυλομαχαίρι. Στους πρόποδες του Ξηρού Όρους βρίσκεται ο ημι-ερειπωμένος Ναός Παναγίας Ξερορείτισσας. Από τη Μεγάλη Γέφυρα, ξεκινά ένας παράδρομος δίπλα στον κεντρικό δρόμο κατά μήκος του ποταμού στα δυτικά που οδηγεί στο χώρο στάθμευσης της λιμνοθάλασσας Πρέβελη. Στο μέσο της διαδρομής συναντά ο περιπατητής αντικρύζει το Ναό της Αγίας Φωτεινής. Λίγο μετά τη Γέφυρα Μπουρτζούκου στον κεντρικό δρόμο υπάρχει ο Ναός της Αγίας Παρασκευής. Λίγα μέτρα πιο πάνω ξεκινά το μονοπάτι στα ανατολικά του ποταμού που καταλήγει στη λιμνοθάλασσα Πρέβελη. Στη διαδρομή υπάρχει ο ημι-ερειπωμένος Ναός Εισοδίων της Θεοτόκου, στην περιοχή Παραδείσι. Από τη Μεγάλη Γέφυρα ακολουθεί ο επισκέπτης τον κεντρικό δρόμο και αμέσως μετά συναντά το Κάτω Μοναστήρι Πρέβελη. Συνεχίζει με το Ναό του Αγίου Νικολάου και αμέσως μετά συναντά το μονοπάτι που οδηγεί στη λιμνοθάλασσα Πρέβελη. Στα δυτικά του δρόμου συνεχίζει μέχρι το Πίσω Μοναστήρι Πρέβελη. Γενικά στον αρχαιολογικό χώρο της περιοχής Πρέβελη περιλαμβάνονται σημαντικά ορατά χριστιανικά μνημεία διαφόρων περιόδων, μεταξύ των οποίων η Παλαιά και η Νέα Ι.Μ. Πρέβελη, καθώς και άλλες αρχαιότητες.

Τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού: Κήρυξη.

Αρμόδιες υπηρεσίες είναι οι ΥΝΜΤΕ Κρήτης και ΕΦΑ Ρεθύμνου.

Το καθεστώς προστασίας ορίζεται από τις:

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Β1/Φ38/49011/1841

ΦΕΚ: 209/Β/1980-02-29

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/23605/1420

ΦΕΚ: 563/Β/1998-06-05

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/36934/1860

ΦΕΚ: 641/Β/1994-08-26

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 77/Β/1994-02-07⁷¹.

⁷¹ https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el/monuments_info?id=165050&type=Space.

1.1	Ναός Ζωοδόχου Πηγής Μπαλέ
------------	----------------------------------

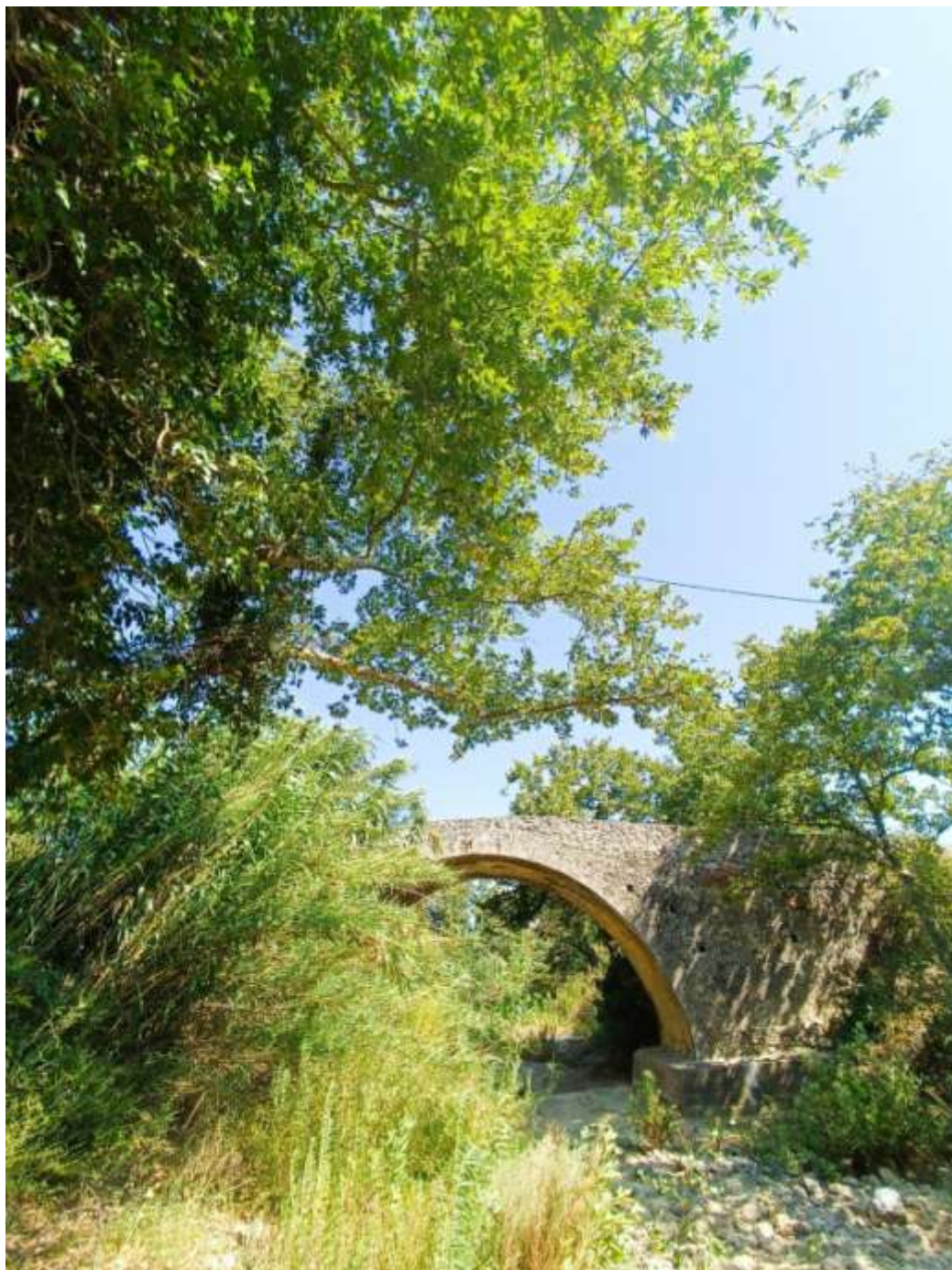
Στην είσοδο όλης της περιοχής βρίσκεται στην τοποθεσία Μπαλέ η βυζαντινή εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής για να υποδεχτεί τους επισκέπτες. Η εκκλησία βρίσκεται πάνω στη διασταύρωση, από όπου οι δρόμοι οδηγούν από εκεί σε όλα τα μέρη. Ο ναός βρίσκεται σε υπερυψωμένο σημείο, το οποίο πολύ εύκολα κάποιος μπορεί να το διακρίνει. Διαθέτει τοιχογραφικό διάκοσμο. Η εκκλησία είναι συντηρημένη και σε καλή κατάσταση.

1.2	Η Παλιά Καμάρα στην Κοξαρέ
------------	-----------------------------------

Πέτρινο παλιό μονότοξο γεφύρι το οποίο βρίσκεται τις αρχές του Μεγάλου ποταμού μεταξύ των οικισμών Κοξαρέ και Ατσιπάδες, κοντά στην Μπαλέ. Η Παλιά Καμάρα κατασκευάστηκε, ώστε να εξυπηρετούνται οι κάτοικοι της περιοχής που διέθεταν καλλιέργειες.

1.3 Το Κουρταλιώτικο Φαράγγι

Πρόκειται για ένα φαράγγι ασύγκριτης ομορφιάς, με επιβλητικές κάθετες βραχώδεις πλαγιές. Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει πόλος έλξης χιλιάδων επισκεπτών από όλον τον κόσμο και απαιτείται μία μελέτη προστασίας, ορθής διαχείρισης και ανάδειξης του τοπίου. Είναι

τμήμα του δικτύου NATURA. Το φαράγγι του Κουρταλιώτη, με τη γύρω περιοχή και τις εκβολές του, έως τη λιμνοθάλασσα της Πρέβελη, είναι ένας τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους με μεγάλη βιοποικιλότητα που το καθιστούν τόπο μεγάλης οικολογικής και αισθητικής σημασίας σε επίπεδο Κρήτης και Μεσογείου. Ως προς τη διαχείριση της περιοχής, το Κουρταλιώτικο Φαράγγι, ως Προστατευόμενη Περιοχή, εντάσσεται στον Οργανισμό Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής, για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την προώθηση και υλοποίηση δράσεων αειφόρου ανάπτυξης και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Λόγω της αυξημένης επισκεψιμότητας και της διαφύλαξης της οικολογικής ισορροπίας απαιτούνται μελέτες προστασίας και μέτρα ελέγχου της πρόσβασης στο φαράγγι.

Το φαράγγι σχηματίζεται ανάμεσα στα όρη Κουρούπα και Ξηρό Όρος. Τα τοιχώματα του φαραγγιού έχουν ύψος έως 600 μέτρα και σχηματίζονται πολλά σπήλαια. Το φαράγγι διασχίζει ο ποταμός Κουρταλιώτης, ο οποίος εκβάλλει στην Πρέβελη, όπου υπάρχει φοινικόδασος. Το τελευταίο του κομμάτι ονομάζεται και Μεγάλος Ποταμός. Άξιο αναφοράς είναι ότι το όνομα του φαραγγιού μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι ο αέρας όταν περνάει από το φαράγγι ακούγεται σαν κρόταλα. Ο μύθος το συνδέει με την εκκωφαντική μουσική των Κουρητών με τα κρόταλα που χτυπούσαν και κάλυπταν τους κλαυθμούς του Δία που γεννήθηκε στην Κρήτη για να μην τον ακούσει ο θεός Κρόνος που τον αναζητούσε.

Σημαντικά στοιχεία μέσα στο φαράγγι είναι η εκκλησία του Οσίου Νικολάου του Κουρταλιώτη και οι Πηγές του Κουρταλιώτη. Ο Όσιος Νικόλαος ο Κουρταλιώτης γεννήθηκε στον Ανώματο ή στο Φραττί στο τέλος της Ενετοκρατίας και στην αρχή της Τουρκοκρατίας και ήταν ασκητής στην περιοχή του Κουρταλιώτη. Έκανε πολλά θαύματα. Ο θρύλος αναφέρει ότι σε μικρό ύψος από την κοίτη του ποταμού, μέσα από ένα βράχο, τρέχουν πέντε πηγές που σχηματίζουν έναν καταρράκτη και αρδεύουν την άγονη περιοχή. Οι πηγές αυτές αποδίδονται σε θαύμα του Οσίου Νικολάου του Κουρταλιώτη, ο οποίος άπλωσε την παλάμη του στο βράχο και ανέβλυσαν οι πέντε πηγές, όπως ο αριθμός των δακτύλων του. Στη μέση του φαραγγιού, κοντά στον πυθμένα του βρίσκεται ο μικρός ναός του Οσίου, η πρόσβαση στον οποίο γίνεται από σκάλα με μεγάλο αριθμό πέτρων σκαλοπατιών. Εκεί κοντά, κατά την παράδοση, βρίσκεται και ο τάφος του, που δεν έχει ακόμη ανακαλυφθεί. Λέγεται ότι κτήτορας του ναού είναι κάποιος Οθωμανός, την εποχή της Τουρκοκρατίας, ο οποίος λαιδορούσε τη μνήμη του οσίου, τιμωρήθηκε από αυτόν και αποκαταστάθηκε με θαύμα.

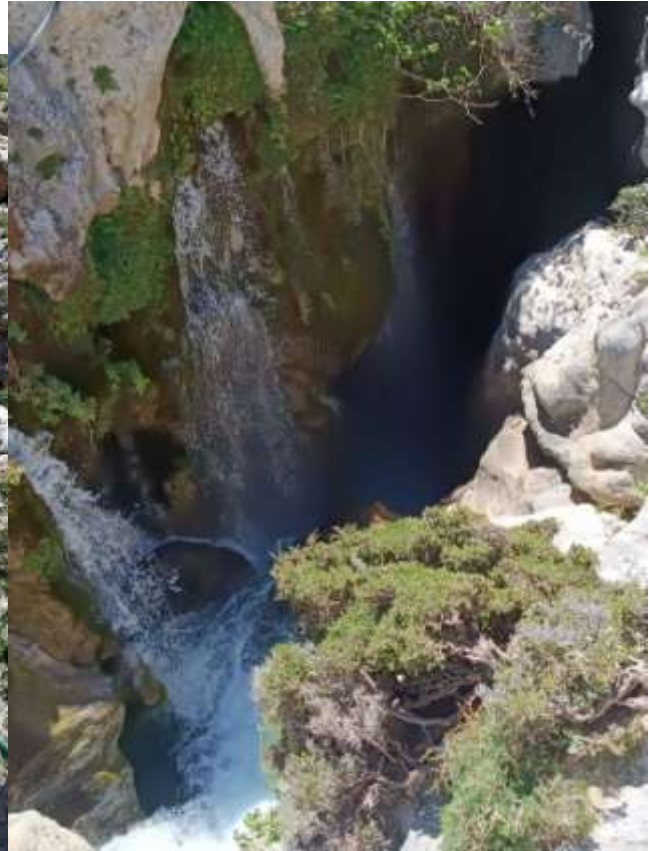
Από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής είναι το δάσος με το φοίνικα του Θεόφραστου, που είναι ένα από τα δύο μόνο αυτοφυή είδη φοίνικα στην Ευρώπη. Ακόμα ο ποταμός Κουρταλιώτης είναι ένα από τα λίγα συστήματα γλυκού νερού με μόνιμη ροή στην Κρήτη. Υπάρχει παρουσία σημαντικών ειδών πτηνών, που καθιστά το Κουρταλιώτικο Φαράγγι ως μία από τις σημαντικές περιοχές για τα πουλιά στην Ευρώπη. Ολόκληρη η περιοχή, με το μοναστήρι του Πρέβελη, είναι ιστορικός και αρχαιολογικός χώρος. Υπάρχουν ακόμα φυτά τα οποία περιλαμβάνονται στον Κόκκινο Κατάλογο της IUCN (1993) στην κατηγορία των απειλούμενων φυτών.

Κάτω από τις πηγές σχηματίζεται ένας καταρράκτης με μεγάλη ροή νερού σε ένα στενό σημείο του φαραγγιού. Για να φτάσει κάποιος εκεί πρέπει να διασχίζει τον ποταμό κολυμπώντας και από εκεί μπορεί να φτάσει στη γέφυρα του Μεγάλου Ποταμού. Από εκεί συνεχίζει μέχρι την παραλία Πρέβελη.

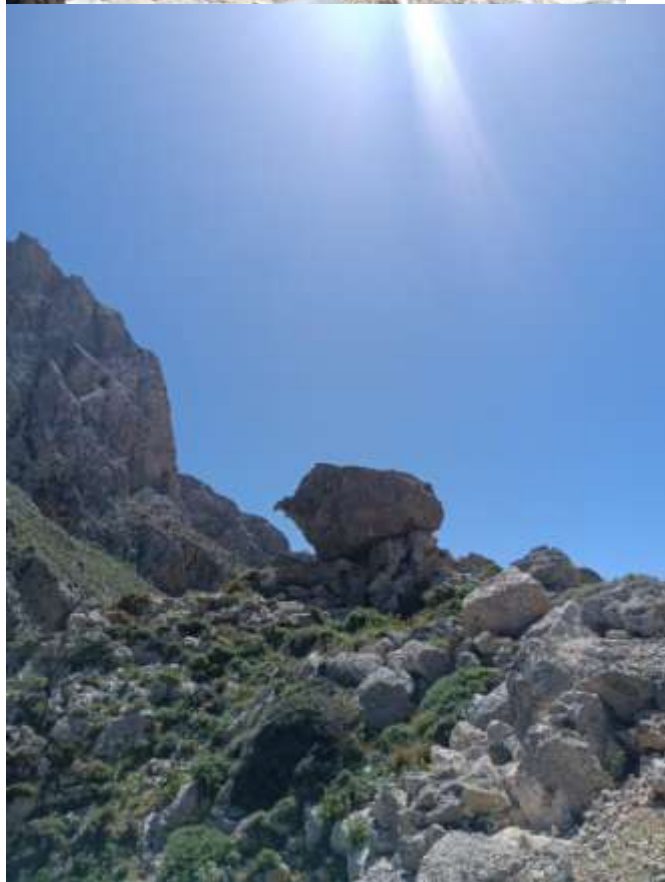
Στο φαράγγι εντυπωσιάζουν μεταξύ των άλλων οι φυσικοί βραχώδεις σχηματισμοί. Στη διαδρομή για τις πηγές χαρακτηριστικοί βράχοι υπενθυμίζουν τον προορισμό και οδηγούν στο θαύμα των πηγών. Ο πρώτος βρίσκεται στο σημείο που στα αριστερά συνεχίζει ο επισκέπτης για τις πηγές ενώ δεξιά κατεβαίνει στο τέρμα του φαραγγιού. Ο δεύτερος βράχος είναι στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Παρακάτω επίσης ένας εντυπωσιακός βράχος δείχνει το σημείο των πηγών. Οι τρεις βράχοι μπορούν να σημανθούν και να αναδειχθούν στη διαδρομή.

Βράχος 1.

Βράχος 2.

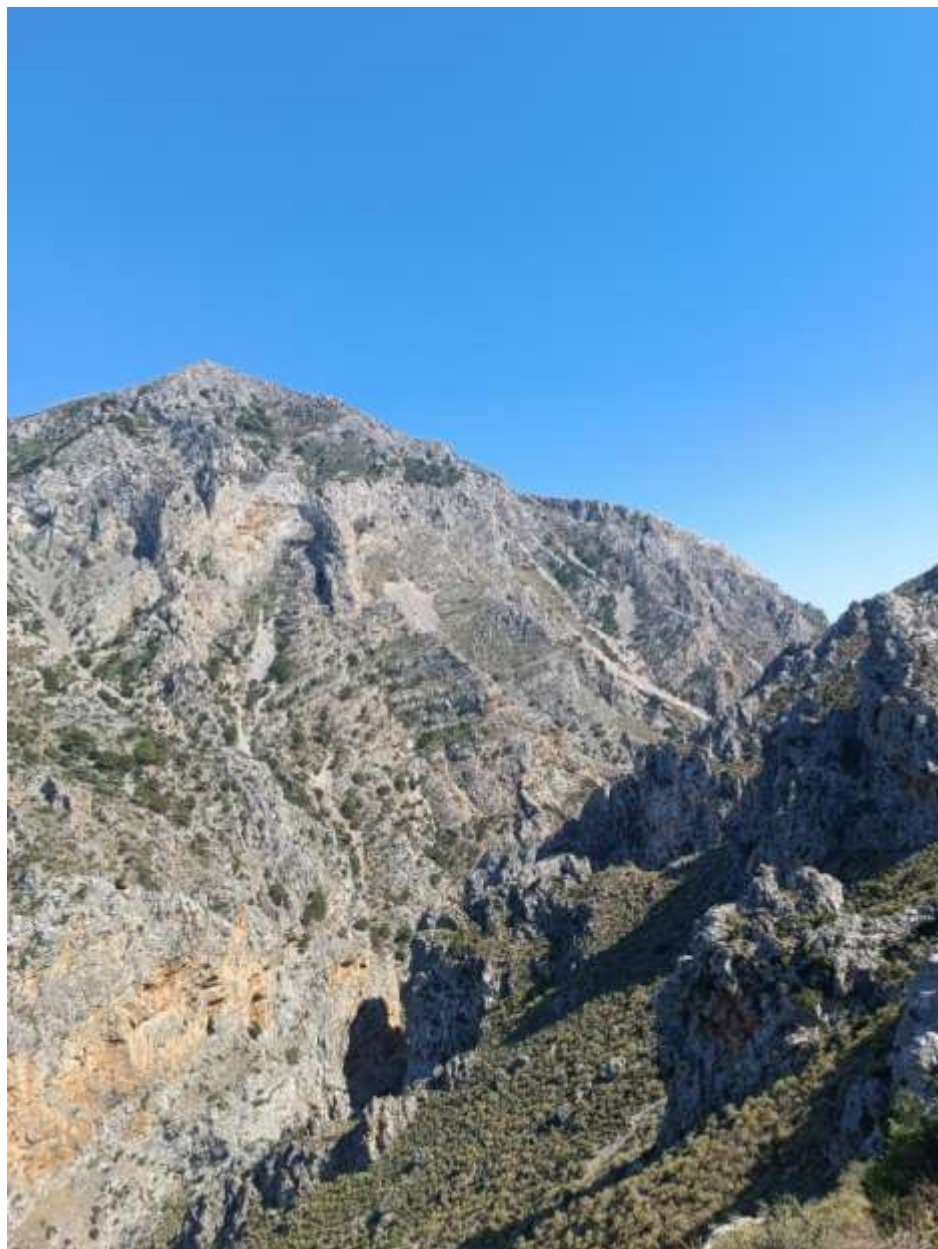

Βράχος 3.

1.4 ΦαράγγιΦραττί

Το Φαράγγι του Φραττί είναι ένα εντυπωσιακό φαράγγι, που η είσοδος του βρίσκεται κοντά στο χωριό Φραττί και καταλήγει στο ρέμα του Κουρταλιώτη, λίγο μετά τη γέφυρα του Μεγάλου Ποταμού. Το φαράγγι είναι μαγευτικό και συναντά κανείς δέντρα, όπως μεγάλα πλατάνια και αρκετούς μικρούς καταρράκτες ενώ απαιτείται κολύμπι σε πολλά στενά σημεία του. Ύστερα από αρκετές ώρες συναντά κάποιος έναν καταρράκτη 7 μέτρων. Σύντομα καταλήγει στο πέτρινο γεφύρι του Πρέβελη.

1.5 Η γέφυρα του Πρέβελη

Η καμαρωτή πέτρινη γέφυρα του Πρέβελη βρίσκεται στο δρόμο για τη μονή Πρέβελη και διασχίζει το Μεγάλο Ποταμό που καταλήγει στην παραλία της λιμνοθάλασσας. Το γεφύρι κτίστηκε το 18^ο αιώνα από τους μοναχούς της Μονής Πρέβελη για πέρασμα του Μεγάλου Ποταμού. Το τόξο της έχει μήκος 13,5μ., ύψος 7μ. και πλάτος 4,5μ. Εκατέρωθεν βρίσκονται δύο επιγραφές. Το στήθαιο της γέφυρας έχει μέσο ύψος 0,80 μ. Η γέφυρα είναι στρωμένη με πέτρες διαφόρων σχημάτων και μεγέθους.

Τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού: Κήρυξη.

Αρμόδια Υπηρεσία: ΥΝΜΤΕ Κρήτης.

Καθεστώς Προστασίας:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΝΣΑΚ/34/11946

ΦΕΚ: 340/Β/2004-02-11⁷².

⁷² https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el/monuments_info?id=162713&type=Monument.

1.6 Γέφυρα Μπουρτζούκου ή Μικρή Καμάρα Πρέβελη

Πρόκειται για ένα μονότοξο πέτρινο γεφύρι το οποίο γεφυρώνει τον ποταμό Μπουρτζούκο, που είναι παραπόταμος του Μεγάλου ποταμού. Βρίσκεται βορειοανατολικά της γέφυρας Πρέβελη. Διατηρεί ακόμη την κτητορική του επιγραφή. Κτίστηκε το 1852. Πρόκειται για πέτρινη μονότοξη γέφυρα με ύψος 5.00 μ., με άνοιγμα τόξου 9,60 μ. με στηθαίο ύψους 0,50μ. Το πάνω μέρος καταλαμβάνει ανάγλυφος σταυρός με πλατείες βραχίονες.

Τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού: Κήρυξη

Αρμόδια Υπηρεσία: ΥΝΜΤΕ Κρήτης

Καθεστώς Προστασίας:

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΝΣΑΚ/34/11946

ΦΕΚ: 340/Β/2004-02-11⁷³.

⁷³https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el/monuments_info?id=162714&type=Monument.

1.7	Κάτω Μοναστήρι Πρέβελι
------------	-------------------------------

Η Παλαιά Μονή Πρέβελις, Ι. Μονή Αγ. Ιωάννη Θεολόγου, το Κάτω Μοναστήρι Πρέβελι βρίσκεται κοντά στο Μεγάλο Ποταμό. Πρόκειται για ένα ακανόνιστο σύνολο κτιρίων, διατεταγμένων σε ανισόπεδο έδαφος. Το Καθολικό είναι μονόχωρο στο κέντρο της αυλής. Πολλά κτίρια το περιστοιχίζουν, τράπεζα, μαγειρείο, ηγουμενείο, κελιά, εργαστήρια, ελαιοτριβείο, αποθήκες κ.ά. Μάλλον στέγαζε μοναστήρι κατά τους ενετικούς χρόνους, γνωστό ως Μονή του Μεγάλου Ποταμού, η σχέση της όμως με τη Πίσω Μονή δεν είναι γνωστή.

Η Παλαιά Μονή Πρέβελι είναι το πιο αξιόλογο δείγμα λαϊκής αρχιτεκτονικής στην Κρήτη από τα τελευταία χρόνια της Ενετοκρατίας μέχρι και τον 19^ο αιώνα. Αποτελείται από ένα αρμονικό σύνολο κτισμάτων σε μορφή συνοικισμού, που περιβάλλουν τετράπλευρη αυλή με μεγάλο καμαροσκέπαστο καθολικό στο κέντρο της.

Τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού: Κήρυξη

Αρμόδια Υπηρεσία: ΥΝΜΤΕ Κρήτης, ΕΦΑ Ρεθύμνου.

Καθεστώς Προστασίας:

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 563/Β/1998-06-05

ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Β1/Φ38/49011/1841

ΦΕΚ: 209/Β/1980-02-29

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 77/Β/1994-02-07

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 641/Β/1994-08-26⁷⁴.

⁷⁴https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el/monuments_info?id=153829&type=Monument.

1.8	Πίσω Μοναστήρι Πρέβελη
------------	-------------------------------

Η Νέα Μονή Πρέβελη, Ι. Μονή Αγ. Ιωάννη Προδρόμου, Πίσω Μοναστήρι Πρέβελη, όπου και η έδρα της Ιεράς Μονής, είναι κτισμένη σε απόσταση τριών περίπου χιλιομέτρων από το Κάτω Μοναστήρι, στην πλαγιά ενός βουνού, ακριβώς πάνω από το Λιβυκό Πέλαγος, έχοντας μία μοναδική θέα, δίνοντας την αίσθηση ότι το θείο συναντά τη φύση. Πρέπει να υπήρχε ήδη από την ενετοκρατία, όμως η ακμή του παρατηρείται κατά την τουρκοκρατία. Η Νέα Μονή Πρέβελη είναι συγκρότημα σχεδόν ανεξάρτητων λαϊκών κτισμάτων σε μορφή συνοικισμού από τα χρόνια της ύστερης Ενετοκρατίας μέχρι σήμερα. Το Καθολικό -έργο καλού τεχνίτη του 19^{ου} αιώνα- είναι μεγάλο, δίκλιτοκαμαροσκέπαστο και είναι κτισμένο έξω από το χώρο των υπόλοιπων κτισμάτων. Το κτιριακό συγκρότημα είναι διατεταγμένο σε σχήμα ακανόνιστου Π. Στο κέντρο της αυλής είναι κτισμένο το νεότερο δίκλιτο καθολικό της Μονής στη θέση του παλαιού που κατεδαφίσθηκε το 1835. Έχει θαυμάσιο εσωτερικό διάκοσμο και περίτεχνο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Ηγουμενείο, τράπεζα, φουρνόσπιτο, σκευοφυλάκιο, βιβλιοθήκη, τυροκέλι, κηροκέλι, κελιά, κοιμητήριο και άλλοι χώροι, αποτελούν το σύνολο των κτιρίων. Εκεί βρίσκεται και ο θαυματουργός Τίμιος Σταυρός της Μονής, που φέρει μεγάλο τεμάχιο Τιμίου Ξύλου στη βάση του και προέρχεται κατά την παράδοση από την Κωνσταντινούπολη. Σημάδεψε και σημαδεύει τη ζωή της Μονής. Η ευρύτερη περιοχή αποτέλεσε ασκηταριό, δίνοντας και με τον τρόπο αυτό ιερότητα στο χώρο.

Ο ναός του Αγίου Ονουφρίου βρίσκεται στα δυτικά της Μονής σε μία απόκρημη περιοχή, με μοναδική θέα. Δίπλα στην εκκλησία σώζεται το λεγόμενο «Το Σπίτι του Πρέβελη», που πιθανότατα σχετίζεται με έναν από τους πρώτους ηγούμενους, τον Ακάκιο Πρέβελη, που δώρισε μέρος της περιουσίας της οικογένειάς του στο μοναστήρι.

Τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού: Κήρυξη.

Αρμόδια Υπηρεσία: ΥΝΜΤΕ Κρήτης, ΕΦΑ Ρεθύμνου.

Καθεστώς Προστασίας:

ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Β1/Φ38/49011/1841

ΦΕΚ: 209/Β/1980-02-29

ΥΑ 21220

ΦΕΚ: 527/Β/1967-08-24

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16

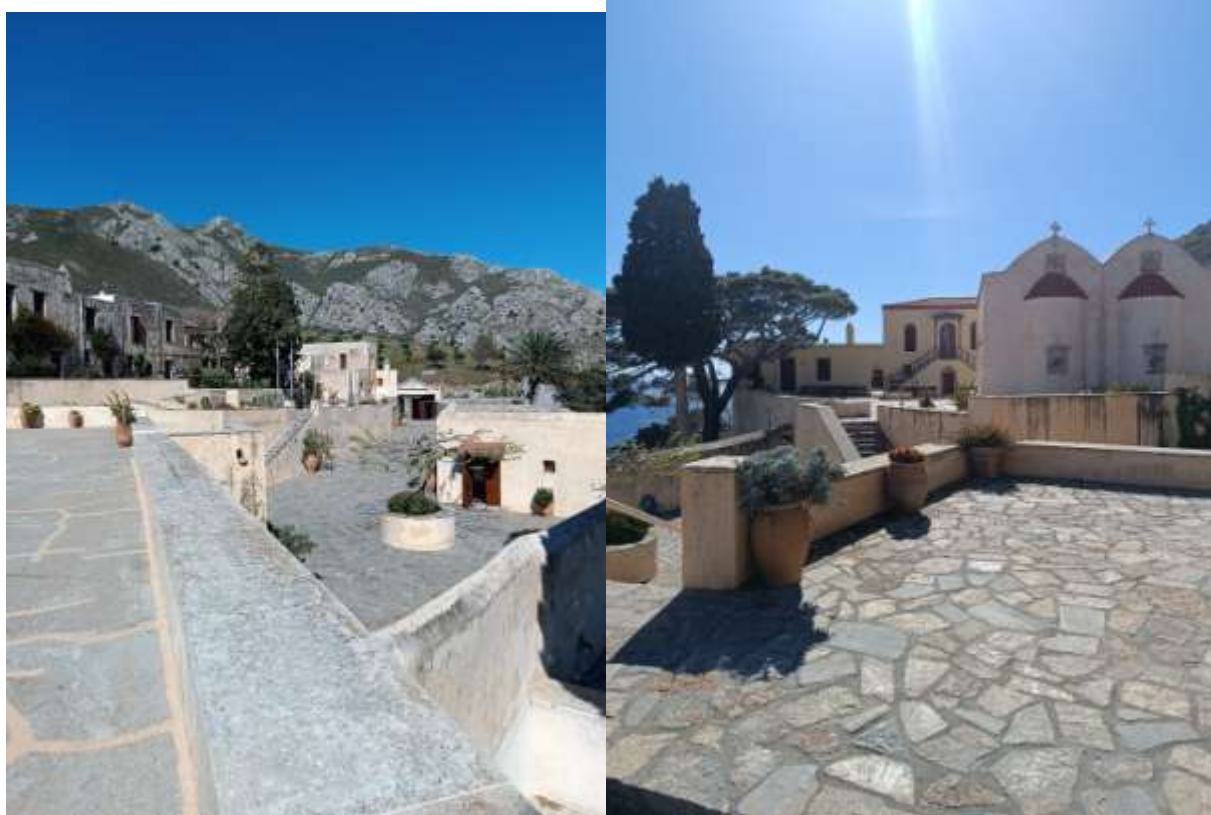
ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 641/Β/1994-08-26

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866

ΦΕΚ: 563/Β/1998-06-05

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/65154/2866
ΦΕΚ: 77/Β/1994-02-07⁷⁵.

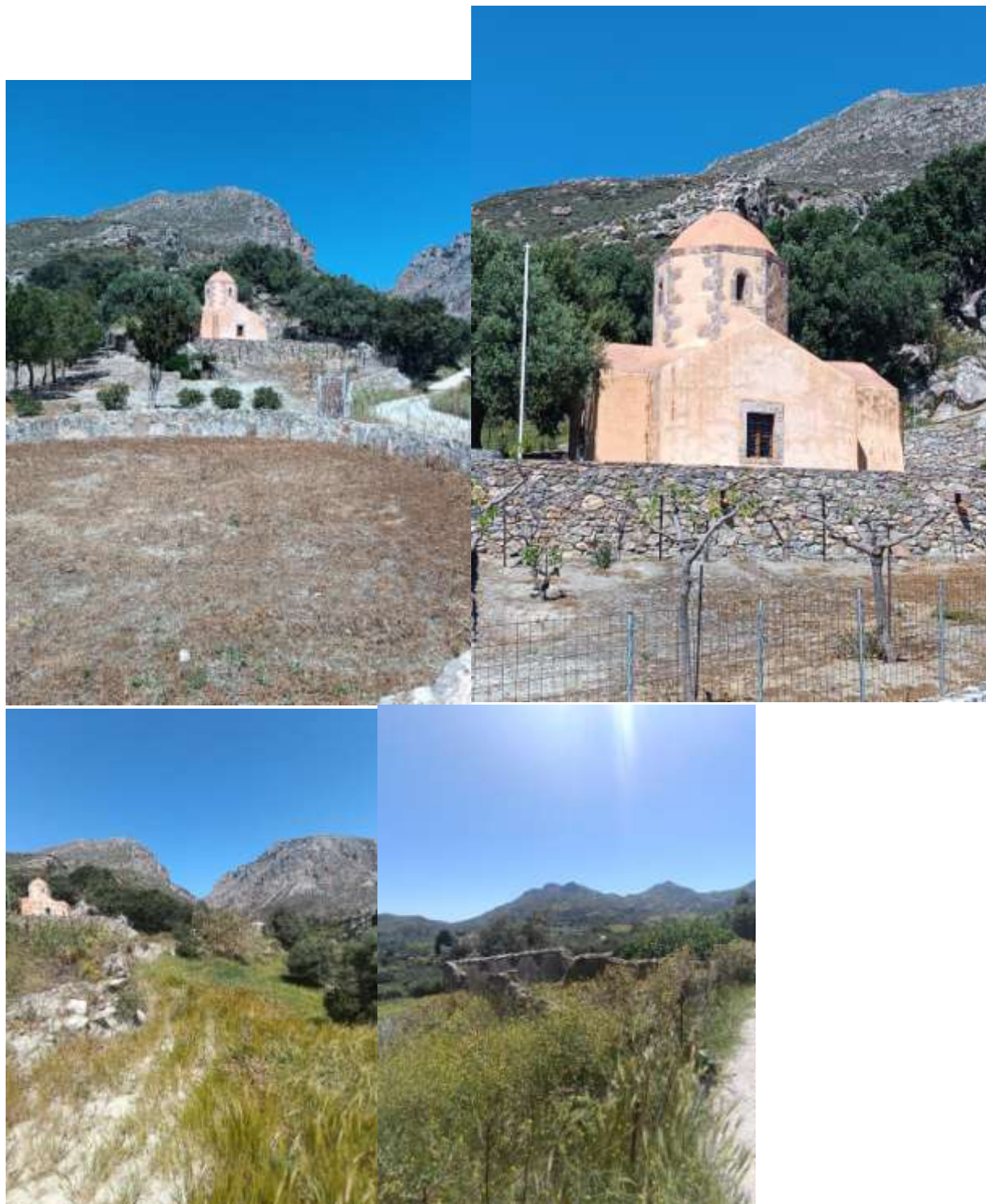

⁷⁵https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el/monuments_info?id=153830&type=Monument.

1.9 Ναός Μεταμόρφωσης, Ταλιεράδω

Ναός του 19^{ου} αιώνα, με χαρακτηριστική αρχιτεκτονική. Δίπλα στην εκκλησία σώζονται με σημαντικές φθορές οι στάβλοι του μοναστηριού. Η πρόσβαση είναι εύκολη.

1.10 Ναός Αγίου Γεωργίου στο Ξυλομαχαίρι

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στο Ξυλομαχαίρι βρίσκεται ανατολικά της Μονής Πρέβελη, πολύ κοντά στο φαράγγι του Κουρταλιώτη και στην έξοδο του Φραττιανού Φαραγγιού. Είναι μικρός μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός που χρονολογείται στα μέσα του 13^{ου} αιώνα, ο οποίος αργότερα επεκτάθηκε προς τα δυτικά. Στο εσωτερικό του σώζονται δύο στρώματα τοιχογραφιών, καθώς μετά την επέκταση αγιογραφήθηκε εκ νέου. Το πρώτο στρώμα χρονολογείται στα μέσα του 13^{ου} αιώνα και αποδίδεται σε ικανό αγιογράφο που ακολουθεί την εικονογραφική παράδοση του 12^{ου} αιώνα. Διακρίνονται όρθιοι οι στρατιωτικοί άγιοι Θεόδωρος, Δημήτριος και Προκόπιος και ο καβαλάρης Άγιος Γεώργιος.

Το δεύτερο στρώμα χρονολογείται στα μέσα του 14^{ου} αιώνα και ο ζωγράφος ακολουθεί της Παλαιολόγεια παράδοση. Διακρίνονται σκηνές από τον χριστολογικό κύκλο και το βίο του Αγίου Γεωργίου. Εξαιρετικής σημασίας θεωρείται η παράσταση της Αγίας Τριάδας με τον Πατέρα να κρατάει το μικρό Υιό στα πόδια του και το Άγιο Πνεύμα ως περιστέρα να εκπορεύεται από το στόμα του Πατέρα, όπου φαίνεται η πρόθεση του αγιογράφου να τονίσει κατηγορηματικά το δόγμα της εκπόρευσης του Αγίου Πνεύματος από το Θεό, μέσα στην Ενετοκρατούμενη Κρήτη (Ανδριανάκης, Μιχάλης, *Τα Χριστιανικά Μνημεία της επαρχίας Αγίου Βασιλείου*). Στην εκκλησία πηγαίνει ο επισκέπτης σήμερα από χωματόδρομο.

1.11	Ναός Παναγίας Ξερορείτισσας
-------------	------------------------------------

Ο ναός έχει τοιχογραφίες. Βρίσκεται στους πρόποδες του Ξηρού Όρους στη νότια πλευρά. Έχει υποστεί σημαντικές φθορές. Η πρόσβαση είναι σήμερα από δύσκολη έως αδύνατη.

Οι φωτογραφίες προέρχονται από ενημερωτικό πίνακα που βρίσκεται στην Ι.Μ. Πρέβελι.

1.12 Ναός Αγίας Φωτεινής

Ο ναός της Αγίας Φωτεινής βρίσκεται ανατολικά της Μονής Πρέβελη και πολύ κοντά στο φαράγγι του Μεγάλου Ποταμού και στην παραλία του Πρέβελη. Είναι μικρός μονόχωρος καραμοσκέπαστος με λιτή εξωτερική εμφάνιση, με μοναδικό διακοσμητικό στοιχείο ένα σταυρό από τέσσερα πινάκια (διακοσμητικά στρογγυλά κεραμικά) πάνω από το υπέρθυρο της εισόδου.

Το εσωτερικό του ναού κοσμείται από τοιχογραφίες των τελών του 14^{ου} αιώνα ή των αρχών του 15^{ου} αιώνα. Οι καλής ποιότητας τοιχογραφίες ακολουθούν την Παλαιολόγεια παράδοση με λαϊκότερες επιρροές. Το εικονογραφικό πρόγραμμα περιλαμβάνει τις συνηθισμένες ευαγγελικές σκηνές, διάφορους ιεράρχες και αγίους, όπως και σκηνές από το βίο της Αγίας Φωτεινής. Τη συναντά ο επισκέπτης στο χωμάτινο μονοπάτι από τη μεγάλη Γέφυρα Πρέβελη στα δυτικά του ποταμού προς Πρέβελη. Είναι συντηρημένη και σε καλή κατάσταση.

1.13	Ναός Αγίας Παρασκευής
-------------	------------------------------

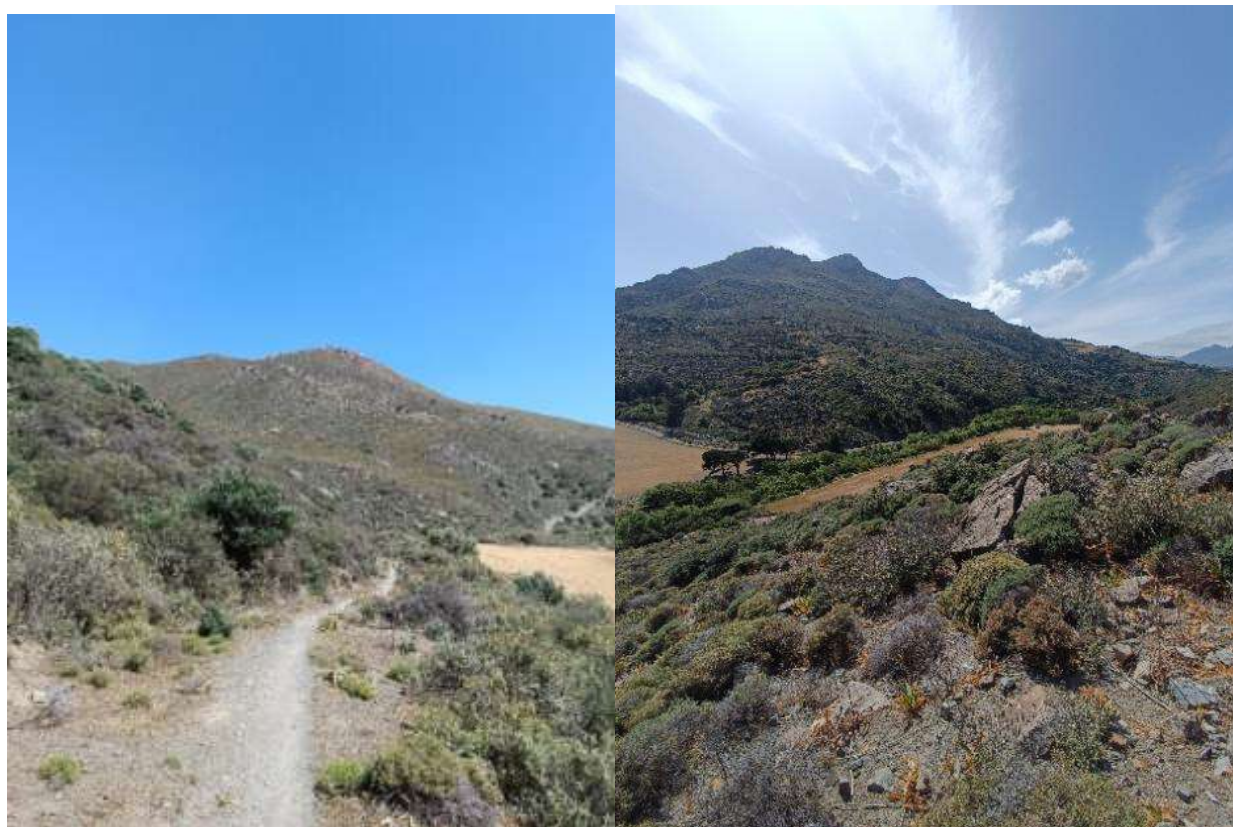
Πρόκειται για μονόχωρη εκκλησία της ύστερης Ενετοκρατίας. Κάποια θολωτά κτίρια που σώζονται δίπλα στην εκκλησία χρησιμοποιήθηκαν για τις αγροτικές δραστηριότητες των μοναχών. Καλή πρόσβαση, κοντά σε δημοτικό δρόμο. Είναι συντηρημένη, σε καλή κατάσταση.

1.14	Ναός Εισοδίων της Θεοτόκου, Παραδείσι
-------------	--

Πρόκειται για Ναό με σημαντικές φθορές. Είναι σε ερειπιώδη κατάσταση. Βρίσκεται πάνω από το χωμάτινο μονοπάτι που ξεκινά από την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής και κατευθύνεται κατά μήκος της ανατολικής πλευράς του ποταμού που καταλήγει στη λιμνοθάλασσα Πρέβελη. Βρίσκεται σε ένα ιδιαίτερα δύσβατο ύψωμα.

1.15	Ναός Αγίου Νικολάου
-------------	----------------------------

Πρόκειται για Ναό του 19^{ου} αιώνα. Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο. Είναι συντηρημένος, σε καλή κατάσταση.

1.16	Λιμνοθάλασσα του Πρέβελη
-------------	---------------------------------

Πρόκειται για μία περιοχή απaráμιλλου φυσικού κάλλους, με ένα φυσικό τοπίο, από τα πιο γνωστά και χαρακτηριστικά της Κρήτης. Βρίσκεται στο Λιβυκό πέλαγος με την ομώνυμη Μονή και την παραλία με το παραποτάμιο φοινικόδασος με μήκος 1-2 χλμ μέσα σε φαράγγι. Η περιοχή είναι προστατευόμενη από το δίκτυο Natura 2000. Ως προς τη διαχείριση της περιοχής, το Πρέβελη, ως Προστατευόμενη Περιοχή, εντάσσεται στον Οργανισμό Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής, για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την προώθηση και υλοποίηση δράσεων αειφόρου ανάπτυξης και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Το ποτάμι ξεκινά από το φαράγγι του Κουρταλιώτη, με μόνιμη παροχή νερού. Καταλήγει σε ένα μικρό όρμο, με μία αμμώδη παραλία, 250μ. σε μήκος και 60-70μ. σε πλάτος. Συγκεκριμένα βρίσκεται στην έξοδο του Μέγα Ποταμού, αλλά μεταφέρει τα νερά και του Φραττιανού Φαραγγιού. Κύριο στοιχείο της ποιότητας και της σημασίας του είναι το δάσος του Φοίνικα του Θεόφραστου. Μάλιστα ο Φοίνικας του Θεόφραστου είναι ένα από τα δύο μόνο αυτοφυή είδη φοίνικα στην Ευρώπη. Στις εκβολές σχηματίζεται μια μικρή λίμνη με υφάλμυρο νερό, στη μέση της παραλίας, 10 μέτρα από τη θάλασσα. Ακόμα εντυπωσιάζουν οι θαλάσσιες σπηλιές που σχηματίζονται στα ανατολικά. Κοντά στη λίμνη Πρέβελη βρίσκεται και ο ναός του Αγίου Σάββα, του 19^{ου} αιώνα.

Αποτελεί πόλο έλξης για χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο, οι οποίοι διασχίζουν κατά μήκος τον ποταμό, κάτω από τη σκιά των φοινίκων και των άλλων δέντρων. Σε διάφορα σημεία του ποταμού οι επισκέπτες μπορούν να βουτήξουν στα δροσερά νερά του φαραγγιού. Στην περιοχή εντοπίζεται εγκατάσταση ρωμαϊκών χρόνων. Ίσως πρόκειται για τον οικισμό της αρχαίας Απολλωνιάδος.

Πάντως εντυπωσιακό στοιχείο της περιοχής είναι και ο βράχος που βρίσκεται στα ανατολικά της παραλίας που θυμίζει καρδιά και βρίσκεται μέσα στη θάλασσα και ονομάζεται Γλυμμένος Βόλακας, μαζί με τη σπηλιά στη δυτική πλευρά του φαραγγιού που θυμίζει επίσης καρδιά. Ο βράχος αυτός βρίσκεται στο μέσο της ακτογραμμής όλης της ευρύτερης περιοχής. Δηλαδή είναι στην καρδιά της διαδρομής. Ο βράχος αυτός θα μπορεί να αναδειχθεί με τον κατάλληλο εξοπλισμό και να αποτελέσει σημείο αναφοράς για την περιοχή προκειμένου για συμβολίσει τον έρωτα, τη δημιουργία και την κοσμογονία. Εδώ τελικά ο επισκέπτης καταλήγει για να ανακαλύψει τη μοναδική εμπειρία που δίνει η περιοχή. Η ένωση της Γης και του Ουρανού, που έρχεται μέσα από τον Έρωτα και δημιουργεί τον κόσμο. Η αποκάλυψη αφορά το θείο το οποίο συνομιλεί με τη φύση και παραπέμπει στα δημιουργικά ένστικτα και την ανακάλυψη του ίδιου του εαυτού. Πρόκειται για μία από τις πιο ρομαντικές και μυστηριακές περιοχές. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να αναδειχθεί ο συγκεκριμένος βράχος, όπως και η σπηλιά με τον κατάλληλο τρόπο, όπως με ειδικό φωτισμό για παράδειγμα. Το τοπίο αυτό

δημιουργεί την αίσθηση ότι η καρδιά της λιμνοθάλασσας βούτηξε στα θαλασσινά νερά και το ίχνος της βρίσκεται στη σπηλιά. Το τοπίο που δημιουργείται είναι παραμυθένιο. Είναι από τα μοναδικά τοπία σε όλο τον κόσμο.

Βράχος καρδιάΣπηλιά καρδιά

2. ΚΟΜΒΟΣ Μουρνέ

Στην ευρύτερη περιοχή του χωριού Μουρνέ υπάρχουν πολλοί διάσπαρτοι έρημοι οικισμοί όπως το Ντιμπλοχώρι, με πλήθος ερειπωμένων βυζαντινών μνημείων. Αυτοί είναι οι Βερβελίδα, Βρωμόνερο, Δεντρικά, Μαυρίκη, Λαγκά, Λάκκος, Ντιμπλοχώρι και Επίζυγος. Από το χωριό Μουρνέ μέχρι το Φραττί συναντά κάποιος μία κατάφυτη κοιλάδα διαμορφώνοντας ένα ιδιαίτερα ειδυλλιακό τοπίο. Μέσα σε αυτό υπάρχουν διάσπαρτες βυζαντινές εκκλησίες, με θαυμάσιες τοιχογραφίες, που συνθέτουν ένα μικρό βυζαντινό πάρκο στην περιοχή. Τα μνημεία σχετίζονται με παραδόσεις και θρύλους. Μέσα στα ποτάμια και τα ρυάκια σύμφωνα με θρύλους ότι ζουν νεράιδες και τελώνια.

Πρόκειται για ένα φυσικό και ειδυλλιακό τοπίο ιδιαίτερης οικολογικής και αισθητικής σημασίας, με διάσπαρτους έρημους οικισμούς. Μνημεία, τα οποία αποτελούν μέρος ενός συνόλου μνημείων σε μία περιοχή και βρίσκονται μέσα σε τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και αισθητικής.

Πηγή: earth.google.com.

Η περιοχή έχει μεγάλη δυνατότητα ανάπτυξης δραστηριοτήτων. Η διαδρομή ξεκινά από τα ανατολικά εκεί που βρίσκεται ο οικισμός Μουρνέ. Στη συνέχεια ο επισκέπτης προχωρά από τα νοτιοδυτικά, κάνοντας ουσιαστικά μια κυκλική διαδρομή, για να καταλήξει και πάλι στον οικισμό. Στα δυτικά, η περιοχή εφάπτεται με το Φαράγγι του Φραττί. Λίγο δυτικότερα είναι η αρχή του Κουρταλιώτικου Φαραγγιού. Ουσιαστικά θα επισκεφθεί ένα μοναδικό, καταπράσινο τοπίο, με εξαιρετική θέα από όλες τις πλευρές, ενώ στη μέση βρίσκεται ένα ασύλλιο, με πυκνή βλάστηση. Ο δρόμος είναι χωμάτινος στο μεγαλύτερο μέρος του και σχετικά εύκολα το διασχίζει ο επισκέπτης. Μέσα στα δέντρα και τα φυτά θα συναντήσει μοναδικές βυζαντινές

εκκλησίες, όπως και τα ερείπια των παλιών οικισμών, που συνολικά διαμορφώνουν ένα μοναδικό ρομαντικό τοπίο, το οποίο περιμένει τον επισκέπτη να το εξερευνήσει και να το ανακαλύψει. Σημαντικό είναι να προστατευθούν τα μνημεία και ερείπια, να αναδειχθούν, όπως και να δημιουργηθούν οι κατάλληλες υποδομές που θα βελτιώσουν το μονοπάτι, χωρίς να αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία του τοπίου.

2.1 Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου στα Δενδρικά

Στη θέση Δενδρικά βρίσκεται ο βυζαντινός Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Η εκκλησία διαθέτει τοιχογραφίες.

2.2 Ναός Αγίου Γεωργίου

Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου, μέσα στη Μουρνέ, είναι κοιμητηριακός και έχει σπανίου είδους τοιχογραφίες που χρονολογούνται στις αρχές του 14^{ου} αιώνα. Οι τοιχογραφίες στο ναό περιλαμβάνουν και σκηνές από τη Δευτέρα Παρουσία. Οι τοιχογραφίες των κολασμένων ή αδίκων, που αποτελούν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της βυζαντινής αγιογραφίας και την επικράτηση της διαχρονικής θείας κρίσης του δικαίου απέναντι στο άδικο.

2.3 Ναός Αγίου Σπυρίδωνος

Βρίσκεται στην περιοχή Λαγκά και διατηρείται σε καλή κατάσταση. Υπάρχουν μαρτυρίες ότι η εκκλησία ήταν τοιχογραφημένη, όμως για λόγους προστασίας οι τοίχοι καλύφθηκαν με ασβεστοκονίαμα. Υπάρχουν δίπλα και ερείπια κατοικιών.

2.4 Ναός Αγίου Γεωργίου

Κοντά στον παλιό οικισμό Λαγκά, στη θέση Ποτιστήρια, βρίσκεται ο βυζαντινός ναός του Αγίου Γεωργίου. Ο ναός έχει τοιχογραφίες.

2.5 Ναός Αγίου Γεωργίου στο Ντιμπλοχώρι

Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου στο Ντιμπλοχώρι βρίσκεται πολύ κοντά στο Ναό της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής. Εντυπωσιάζει το γεγονός ότι στη μία πλευρά του ναού υπάρχει δέντρο, το οποίο τον καλύπτει. Στην κυριολεξία η φύση έχει απορροφήσει το ναό.

2.6 Ναός Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής στο Ντιμπλοχώρι

Στο έρημο χωριό Ντιμπλοχώρι είναι σχεδόν αδύνατον να διακρίνει κάποιος τους τοίχους των σπιτιών, καθώς έχουν καλυφθεί από την πυκνή βλάστηση. Στον οικισμό βρίσκεται και ο Ναός της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής, με βυζαντινές τοιχογραφίες των αρχών του 14^{ου} αιώνα. Στις αρχές του 15^{ου} αιώνα επεκτάθηκε προς τα δυτικά, καταστρέφοντας τον διάκοσμο του δυτικού τοίχου.

Στις τοιχογραφίες διακρίνεται η μεγάλη παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας με την Κόλαση, τους Κριτές Αποστόλους, τη Δέηση και σκηνές κολασμένων. Ο ναός βρίσκεται μέσα σε ένα ειδυλλιακό φυσικό τοπίο.

Δίπλα στο Ναό της Παναγίας βρίσκονται οι παλιοί ναοί του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Ελευθερίου. Η ημερεπιώδης κατάσταση των ναών αυτών, οι οποίοι βρίσκονται σε μία κατάφυτη κοιλάδα διαμορφώνουν ένα εντυπωσιακό πολιτιστικό τοπίο.

2.7 Ναός Αγίου Ελευθερίου

Πρόκειται για εκκλησία η οποία είναι σε ερειπιώδη κατάσταση. Βρίσκεται επίσης στο Ντιμπλοχώρι.

2.8	Ναός Αγίου Γεωργίου Μαλαθρές
------------	-------------------------------------

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στη θέση Μαλαθρές είναι ένα από τα πιο εντυπωσιακά μνημεία όλης της περιοχής. Ο ναός είναι χτισμένος σε δύο φάσεις, τον 11^ο και το 13^ο αιώνα. Βρίσκεται σε μία κατάφυτη περιοχή κοντά στο χωριό Μουρνέ, στο ξεκίνημα του Φραττιανού φαραγγιού, ανάμεσα σε παλιά κτίσματα. Ο ναός είναι μεγαλοπρεπής, αλλά σε προχωρημένη κατάσταση ερειπίου. Θεωρείται ότι ανήκε σε μονή που ήταν αφιερωμένη στον Άγιο Γεώργιο. Ακριβώς δίπλα υπάρχουν ερείπια άλλων κτηρίων. Ανήκει στον τύπο του απλού τετρακίονιου σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλο. Δυτικά έχει μεταγενέστερα προστεθεί ισοπλατής νάρθηκας. Ο ναός πρέπει να ήταν κατάγραφος, όπως φαίνεται από τα ίχνη τοιχογραφιών που σώζονται σήμερα. Το μνημείο με βάση τα αρχιτεκτονικά του χαρακτηριστικά αλλά και τα λίγα ίχνη τοιχογράφησης τοποθετείται στα μέσα του 11^{ου} αιώνα. Το μοναστήρι καταστράφηκε από τους Τούρκους. Ο ναός είναι καλυμμένος από πυκνή βλάστηση. Βρίσκεται σε ένα καταπράσινο τοπίο.

Υπάρχει για τη Μονή ένας θρύλος, ότι δηλαδή είχε 101 πόρτες, όπως και μία χρυσή πύλη, κάτω από την οποία είναι θαμμένος ένας θησαυρός, όπως λέγεται. Διασώζονται ελάχιστες τοιχογραφίες. Από τις τοιχογραφίες ξεχωρίζουν οι τιμωρίες των κολασμένων και η Ανάσταση των Νεκρών, η οποία βρίσκεται στο θόλο του ναού. Τα άλλα κτίρια της μονής σώζονται σε ερειπιώδη κατάσταση.

Τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού: Κήρυξη.

Αρμόδια Υπηρεσία: ΕΦΑ Ρεθύμνου⁷⁶.

⁷⁶https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el/monuments_info?id=164176&type=Monument.

2.9	Ιερός Ναός Αγίου Χαραλάμπους
------------	-------------------------------------

Από τον Άγιο Γεώργιο Μαλαθρέ με κατεύθυνση προς Μιξόρρουμα και συνεχίζοντας προς τον Άγιο Βλάση, συναντά πάνω στο χωμάτινο δρόμο την εκκλησία του Αγίου Χαραλάμπους.

2.10 Ιερός Ναός Μιχαήλ Αρχαγγέλου

Στην περιοχή Λάκκος βρίσκεται ο ναός του Μιχαήλ Αρχαγγέλου. Ο ναός είναι σε ερειπιώδη κατάσταση. Έχει υπολείμματα τοιχογραφιών.

2.11 Ναός του Αγίου Βλάση

Στον Λάκκο βρίσκεται ο Ναός του Αγίου Βλάση. Για την εκκλησία υπάρχει ο θρύλος της χαμένης χρυσής καμπάνας. Οι χωριανοί είχαν κρύψει την εποχή της τουρκοκρατίας την καμπάνα για να μην την αρπάξουν οι Τούρκοι και έτσι θέλησαν να την προστατεύσουν. Η

καμπάνα δεν έχει βρεθεί ακόμα. Η εκκλησία βρίσκεται σε μία περιοχή με πυκνή και κυρίως δενδρώδη βλάστηση.

2.12 Ναός Αγίας Παρασκευής

Στο δρόμο για τον οικισμό της Μουρνέ ο επισκέπτης συναντά το ξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής. Είναι νεότερη εκκλησία, χτισμένη σε ψηλό σημείο με πανοραμική θέα που βλέπει από τον κάμπο της Κοξαρές μέχρι το Σπήλι.

2.13	Ναός Αγίας Μαρίνας
------	--------------------

Στην Επίζυγο, λίγο πριν τη Μουρνέ, βρίσκεται ο Ναός της Αγίας Μαρίνας. Οι τοιχογραφίες του ναού είναι του 14^{ου} αιώνα και φέρουν σημάδια φθοράς. Περιλαμβάνουν σκηνές από τη ζωή της Αγίας Μαρίνας, ενώ ο Παντοκράτορας, απεικονίζεται στην αψίδα του ιερού.

Η περιοχή Αγίου Ιωάννη βρίσκεται πάνω σ' ένα λόφο, εφτακόσια μέτρα δυτικά από το χωριό, στη μέση της απόστασης Μουρνέ-Επίζυγος. Την ονομασία την πήρε από το ομώνυμο εκκλησάκι.

2.15 Ναός Αγίας Ειρήνης

Μέσα στη Μουρνέ βρίσκεται ο Ναός της Αγίας Ειρήνης. Διαθέτει τοιχογραφίες του 14^{ου} αιώνα.

2.16 | Ασύλλιο στη Μουρνέ και διαμόρφωση μονοπατιών

Κατά μήκος της διαδρομής, αλλά και στο λόφο τον οποίο περιβάλλει, το σκηνικό είναι ένα καταπράσινο τοπίο, με έντονη βλάστηση και ψηλά δέντρα. Προτείνεται ειδική μελέτη για την αξιοποίηση και την προστασία του χώρου, τη σήμανση, τη δημιουργία υποδομών για την ανάδειξη της διαδρομής, εντός, αλλά και περιμετρικά της δενδρώδους έκτασης που συνδέει τα μνημεία και τα φυσικά στοιχεία, όπως βελτίωση της βατότητας του δρόμου ή κατάλληλα φωτιστικά, τα οποία δε θα αλλοιώνουν το χαρακτήρα της περιοχής, προκειμένου να διασφαλιστεί η εύκολη μετακίνηση και πρόσβαση.

3. Κόμβος Καρίνες-Λαμπινή-Μιζόρρουμα

Η συγκεκριμένη διαδρομή συνδέει το κεντρικό και βόρειο τμήμα του δήμου Αγίου Βασιλείου με τον κεντρικό οδικό άξονα. Ξεκινά από τις Καρίνες, οι οποίες συνορεύουν με τα νότια χωριά του δήμου Ρεθύμνου, συνεχίζει προς την Λαμπινή για να φτάσει μέχρι το Μιζόρρουμα. Στην έναρξη της διαδρομής ο επισκέπτης ακολουθεί τμήμα της αγιοβασιλιώτικης στράτας, η οποία συνέδεε το Ρέθυμνο με την τότε επαρχία. Από τις Καρίνες ο επισκέπτης συνεχίζει προς τη Λαμπινή για να καταλήξει στο Μιζόρρουμα και από εκεί να συνεχίσει προς όλες τις πλευρές του δήμου Αγίου Βασιλείου.

Στην περιοχή των Καρινών ο επισκέπτης μπορεί να αντικρύσει την κοιλάδα και την πλαγιά του βουνού στα νότια με τα μικρά φαράγγια, καθώς επίσης και το δάσος. Υπάρχουν αρκετές βυζαντινές εκκλησίες, όπως και τα υπολείμματα ενός παλιού πύργου.

Ο επισκέπτης συνεχίζει τη διαδρομή προς τη Λαμπινή. Εκεί θα συναντήσει το σημαντικότερο βυζαντινό ναό ολόκληρης της περιοχής, την ιστορική εκκλησία της Παναγίας της Λαμπινής, η οποία βρίσκεται σε ύψωμα και μπορεί κάποιος να απολαύσει τη υπέροχη θέα.

Κατεβαίνοντας βρίσκονται το Πάνω και το Κάτω Μιζόρρουμα. Εκεί βρίσκεται ο παραδοσιακός οικισμός, πάνω από το σπηλιανό ποταμό, δημιουργώντας μία κατάφυτη κοιλάδα, με πλατάνους, μυρτιές και πολλά είδη μεγάλων και μικρών δέντρων και φυτών. Υπάρχουν τα βιοτεχνικά στοιχεία, όπως νερόμυλοι, τονίζοντας την έντονη ανθρώπινη δραστηριότητα.

Πηγή: earth.google.com.

3.1 Αγιοβασιλιώτικη στράτα και οι τρεις γέφυρες

Στα παλιά χρόνια η τότε επαρχία συνδεόταν με το Ρέθυμνο μέσω ενός μονοπατιού. Σήμερα το μονοπάτι αυτό είναι χωμάτινο και εύκολα προσβάσιμο. Προτείνεται η ανάδειξη του μονοπατιού, από το ξεκίνημα της επαρχίας μέχρι πάνω από την περιοχή Πέτρα, κοντά στις Καρίνες.

Στη διαδρομή υπάρχουν και τρεις παλιές γέφυρες, η χρονολόγηση των οποίων δεν είναι σίγουρη. Οι ντόπιοι θεωρούν ότι είναι από την περίοδο της ενετοκρατίας. Μάλιστα σήμερα μπορεί κάποιος να αντικρύσει τους λίθους που στήριζαν το παλιό μονοπάτι. Οι γέφυρες και οι πέτρες χρειάζονται προστασία, συντήρηση και ανάδειξη.

Γέφυρα 1

Γέφυρα 2

Γέφυρα 3

3.2 Ναός Αγίου Αντωνίου

Στο ύψος της πρώτης γέφυρας βρίσκεται λίγα μέτρα πιο πάνω, ακολουθώντας ένα μονοπάτι ο ναός του Αγίου Αντωνίου. Ο ναός για να τον βρει ο επισκέπτης θα πρέπει να ακολουθήσει το μονοπάτι το οποίο βρίσκεται κατά μήκος ενός μικρού ποταμού. Ακόμα εκεί υπάρχουν τα ερείπια κτηρίων.

3.3 Η απολιθωμένη χελώνα των Καρινών

Πρόκειται για ένα εντυπωσιακό φυσικό βραχώδη σχηματισμό, ο οποίος βρίσκεται στην αρχή της στράτας, κοντά στη γέφυρα. Τα λεπτομερή χαρακτηριστικά του βράχου θυμίζουν έντονα χελώνα η οποία βγαίνει από το καβούκι της. Προτείνεται η ανάδειξη του βραχώδους σχηματισμού.

3.4 Ναός Αγίου Γεωργίου Πέτρας

Ο ναός Αγίου Γεωργίου βρίσκεται στην περιοχή Πέτρα, βορειοδυτικά του οικισμού. Πρόκειται για ένα βυζαντινό ναό σε ερειπιώδη κατάσταση. Το σημείο που εντοπίζεται η εκκλησία έχει υπέροχη θέα. Η οροφή έχει καταρρεύσει και σώζονται τμήματα τοιχογραφιών.

3.5 Φαράγγι Καρινών

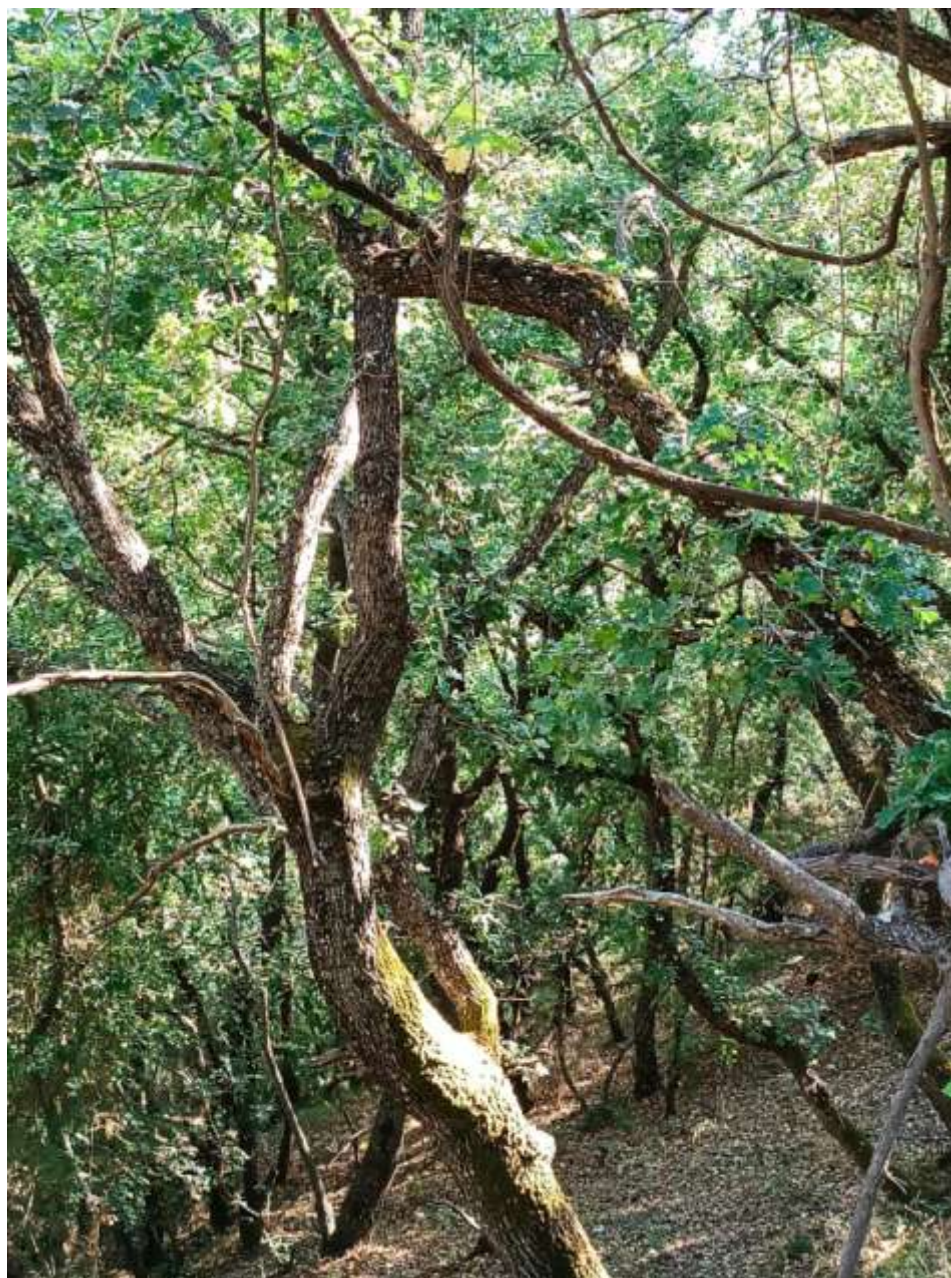
Στα βορειοδυτικά του χωριού Καρίνες Ρεθύμνου βρίσκεται το μικρό αλλά εντυπωσιακό Φαράγγι των Καρινών. Το φαράγγι είναι μοναδικού φυσικού κάλλους και έχει εντυπωσιακούς μεγάλους δρύες και πλατάνια. Η κοίτη του ποταμού μέσα στο φαράγγι έχει αρκετό νερό. Σε ορισμένα σημεία σχηματίζει όμορφους καταρράκτες, δίνοντας μία εξαιρετική ομορφιά στην περιοχή.

Ο επισκέπτης κατά μήκος της διαδρομής από την περιοχή της Πέτρας προς τον οικισμό, αλλά και τον πάνω δρόμο που οδηγεί προς τη Λαμπινή, θα συναντήσει μικρά φαράγγια. Σε αυτά είναι και το φαράγγι των Καρινών. Λίγο παρακάτω θα βρεθεί στο δάσος κάτω από τον οικισμό.

3.6 Δάσος Καρινών

Κάτω από τον οικισμό υπάρχει δασική περιοχή. Πυκνή βλάστηση με ψηλά δέντρα, σχηματίζουν ένα πολύ όμορφο και ειδυλλιακό τοπίο. Για το λόγο αυτό προτείνεται ειδική μελέτη προστασίας, ανάδειξης και δημιουργίας υποδομών προκειμένου να γίνει γνωστό στους φυσιολάτρες.

3.7 Ναός της Παναγίας στον «Καλογεράδο»

Βορειοδυτικά του οικισμού Καρινών, στην τοποθεσία «Καλογεράδος» βρίσκεται η εκκλησία της Παναγίας, που κατασκευάστηκε κατά την εποχή της ενετοκρατίας. Ο ναός έχει συντηρηθεί και αναπαλαιωθεί πρόσφατα. Η στέγη είναι γυρισμένη με μακρόστενα πελέκια εξ ολοκλήρου. Χαρακτηριστικό είναι τα πελέκια του θυρώματος και του βόρειου παραθύρου. Βόρεια του ναού και ανατολικά υπήρχε μέχρι την δεκαετία του '50 οικισμός του οποίου σώζονται ορισμένα ερείπια σπιτιών.

3.8 Ναός Αγίου Γεωργίου

Πρόκειται για βυζαντινό ναό εντός του οικισμού ο οποίος λόγω καθίζησης του εδάφους είναι ερείπιο. Σώζεται μόνο ο Βόρειος τοίχος και τμήμα του δυτικού επί των οποίων σύμφωνα με το Gerola «είναι ζωγραφισμένοι οι κήτορες που το ένα χέρι τους έχουν στο στήθος και με τα άλλο βαστούν το εκκλησάκι». Η αγιογραφία αυτή και τμήματα άλλων έχουν αφαιρεθεί από την αρχαιολογική υπηρεσία και φυλάσσονται στον καθεδρικό ναό του οικισμού. Σήμερα ένα μικρό τμήμα του ναού κρέμεται στην κυριολεξία πάνω από το δρόμο μέσα στον οικισμό.

3.9 Ναός Παναγίας στη Λαμπινή

Ο ναός της Παναγίας στη Λαμπινή ή Λαμπινή είναι το σημαντικότερο βυζαντινό μνημείο ολόκληρης της περιοχής. Πρόκειται για έναν τετράστυλο σταυροειδή ναό με τρούλο που στηρίζεται σε τέσσερις πεσσούς και έχει εντυπωσιακό καμπαναριό. Ήταν έδρα της Επισκοπής Λάμπης. Στο εσωτερικό του ναού υπάρχουν εξαιρετικές τοιχογραφίες σε τρία ή και τέσσερα στρώματα, από το 12^ο έως το 15^ο αιώνα.

Το 1829, την περίοδο της τουρκοκρατίας, κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, οι τούρκοι περικύκλωσαν το ναό αλλά οι χωριανοί που ήταν μέσα αντιστάθηκαν. Τότε έκαψαν την πόρτα, έσφαξαν όλους τους άντρες και στη συνέχεια τους έκαψαν. Τις γυναίκες τις πούλησαν στα σκλαβοπάζαρα της εποχής.

Ο ναός βρίσκεται σε ένα εξαιρετικό μέρος μέσα στο χωριό. Βρίσκεται σε μία μεγάλη πλατεία. Απολαμβάνει κάποιος όλη την ευρύτερη περιοχή, καθώς η θέα είναι θαυμάσια.

3.10 Ναός Αγίου Γεωργίου Λαμπινής

Λίγο έξω από τον οικισμό της Λαμπινής και ακολουθώντας ένα δρόμο που τον σκεπάζουν τα δέντρα βρίσκεται ο ναός του Αγίου Γεωργίου. Βρίσκεται σε σημείο με πολύ όμορφη θέα. Πρόκειται για τοιχογραφημένο ναό.

3.11 Παραδοσιακός οικισμός Κάτω Μιζόρρουμα

Ο παραδοσιακός οικισμός Κάτω Μιζόρρουμα είναι χτισμένος σε ένα ειδυλλιακό φυσικό τοπίο. Λόγω του υδάτινου στοιχείου, καθώς βρίσκεται πάνω από το σπηλιανό ποταμό, πάνω στη συμβολή ρεμάτων, οριοθετείται σε μία κατάφυτη κοιλάδα, με πλατάνους, μυρτιές και πολλά είδη μεγάλων και μικρών δέντρων και φυτών. Σήμερα είναι εγκαταλελειμμένος, όμως ορισμένα παλιά σπίτια έχουν ανακαινιστεί. Τα παραδοσιακά στοιχεία του είναι αναλλοίωτα. Χαρακτηριστικό της πολεοδομικής του οργάνωσης είναι ότι το χωριό δε διαθέτει εσωτερικούς δρόμους, παρά μόνο έναν περιφερειακό, ενώ τα σπίτια είναι κολλημένα το ένα δίπλα στο άλλο.

Για τον παραδοσιακό οικισμό χρειάζεται μία πρόταση ανάδειξης και προστασίας. Να αναδειχθεί το φυσικό τοπίο, όπως και τα βιοτεχνικά στοιχεία που υπάρχουν στην περιοχή, λόγω της έντονης ανθρώπινης δραστηριότητας. Υπάρχουν νερόμυλοι στις όχθες του ποταμού, σε καλή κατάσταση, που διαθέτουν πηγάδια, τα Λιγάτα, για τον αλευρόμυλο, το ελαιοτριβείο και τη ρασοτριβή. Κατά μήκος του ποταμού υπάρχουν ακόμα πέντε νεροτριβές για την επεξεργασία μαλλιού. Ο οικισμός ήταν γνωστός και για την καλαθοπλεκτική.

Ο οικισμός θα μπορούσε να αποτελέσει χώρος αναψυχής, περισυλλογής και περιπάτου, με τις σχετικές υποδομές, όπως και με σύγχρονα φωτιστικά συστήματα. Ακόμα να διαμορφωθεί σε χώρο εκδηλώσεων και άλλων δραστηριοτήτων. Για αυτό χρειάζεται πρόταση για τα κτίσματα και τον περιβάλλοντα χώρο.

4. ΚΟΜΒΟΣ Σπήλι-Γιους Κάμπος- Αγία Φωτιά

Το Σπήλι αποτελεί συνολικά σημείο της διαδρομής. Πρόκειται για ένα ορεινό παραδοσιακό και γραφικό χωριό και είναι έδρα του Δήμου Αγίου Βασιλείου. Είναι κτισμένο αμφιθεατρικά στο κέντρο σχεδόν του νομού σε δυτική πλαγιά του βουνού Κέδρους (νοτιοδυτική προέκταση του Ψηλορείτη), σε υψόμετρο 430 μέτρων, στους πρόποδες του όρους Βορίζης. Το Σπήλι συνδέεται με το υδάτινο στοιχείο, καθώς άφθονα τρεχούμενα νερά, σχηματίζουν ρυάκια, που τροφοδοτούν τις πηγές του χωριού. Στην πλατεία του χωριού βρίσκονται ψηλά αιωνόβια πλατάνια καθώς και μία κρήνη με 25 λεοντοκέφαλες βρύσες, από τα στόματα των οποίων ρέει νερό. Μέσα στο χωριό, δίπλα στο ποτάμι, υπάρχει και ο ανακαινισμένος νερόμυλος, που μαζί με τα δέντρα και τα φυτά συνθέτουν ένα ειδυλλιακό τοπίο στον οικισμό. Το Σπήλι έχει μία μεγάλη παράδοση στην κρητική μουσική και μάλιστα έχει αναδείξει πολύ σημαντικές καλλιτεχνικές προσωπικότητες. Στο Πάνω Σπήλι ανηφορικά βρίσκεται η περιοχή Βίγλα, με υπέροχη θέα. Ο επισκέπτης μπορεί να αντικρύσει μέχρι τα Λευκά όρη στα δυτικά.

Στο χωριό υπάρχουν αρκετά αρχοντικά καθώς και παλιές εκκλησίες οι οποίες είναι διακοσμημένες με τοιχογραφίες. Η εκκλησία του χωριού που αποτελεί και τον καθεδρικό μητροπολιτικό ναό είναι αφιερωμένη στον Απόστολο Παύλο. Η Ιερά Μητρόπολη Λάμπης, Συβρίτου και Σφακίων, η οποία έχει την έδρα της στο Σπήλι. Στην περιοχή υπάρχει μεγάλος αριθμός μικρών εκκλησιών. Ο Άγιος Αντώνιος, ο Μιχαήλ Αρχιστράτηγος, που είναι βυζαντινό εκκλησάκι ερειπωμένο, νότια του χωριού, πηγαίνοντας προς το χωριό Μουρνέ και μόνο μια πέτρα μαρτυρά την ύπαρξή του, οι Άγιοι Απόστολοι, που είναι γραφικό ξωκκλήσι, ανατολικά του Σπηλίου, στα σύνορα με το χωριό Κισσός, ο Άγιος Γεώργιος, που πρόκειται για ένα κατάγραφο μικρό εκκλησάκι του 11^{ου} αιώνα που βρίσκεται μέσα στον αύλειο χώρο του γυμνασίου και του λυκείου Σπηλίου, ο Άι-Γιάννης ο Θεολόγος, νεόχτιστο ξωκκλήσι στην περιοχή της Αγ. Φωτιάς, βορειοανατολικά του χωριού, πάνω στον κεντρικό δρόμο, ο Άγιος Δημήτριος, μικρό ξωκκλήσι, βορειοδυτικά του Σπηλίου, στην περιοχή Χάσικα, ο Άγιος Κύριλλος, ξωκκλήσι ανάμεσα στο Σπήλι και στα Δαριβιανά, ο Άγιος Κωνσταντίνος νέα μικρή εκκλησία δίπλα στο κοιμητήριο του κάτω χωριού, η Μεταμόρφωση του Σωτήρος,

τοιχογραφημένος Βυζαντινός ναός του 11^{ου} αιώνα που βρίσκεται στο κοιμητήριο του Πάνω Χωριού, ο Ιερός Ναός Αποστόλου Παύλου, που είναι ο Μητροπολιτικός ναός του Σπηλίου, στο κέντρο του χωριού, το Άγιο Πνεύμα, ο Άγιος Παντελεήμονας, ο ιερός ναός όπου εκκλησιάζονται οι κάτοικοι των Δαριβιανών, η Παναγία που βρίσκεται στο Πάνω-Χώρι και πριν ήταν ένα τοιχογραφημένο βυζαντινό εκκλησάκι του 11^{ου} αιώνα και σήμερα σώζεται μόνο ένα μέρος του όρθιο, όπου διακρίνονται μορφές αγίων, ο Άγιος Ραφαήλ, που πρόκειται για τη νέα εκκλησία που δεσπόζει στο λόφο της Μητρόπολης, δίκλιτος ναός Αγίου Θεοδώρου και Αγίου Χαραλάμπους, που βρίσκεται στο Κάτω-Χώρι, με θαυμάσιο ξυλόγλυπτο τέμπλο, οι εικόνες του οποίου είναι άριστης βυζαντινής τέχνης της Κρητικής Σχολής του 19^{ου} αιώνα, ενώ ένα μέρος του ιερού είναι τοιχογραφημένο, ενώ διαθέτει ένα θαυμάσιας τέχνης καμπαναριό στυλ μπαρόκ, ο Άγιος Στέφανος, γραφικό θαυματουργό εκκλησάκι, νότια του χωριού, ανάμεσα σε καρποφόρα δέντρα και τρεχούμενα νερά, ο Τίμιος Σταυρός, που βρίσκεται στα Δαριβιανά στην περιοχή Μπομπόρη και η Αγία Φωτεινή ή Αγία Φωτιά⁷⁷.

Εντυπωσιακό στοιχείο αποτελεί η απότομη πλαγιά του βουνού Βορίζη. Στη σκιά του βουνού είναι κτισμένο το Σπήλι. Το σύνολο αυτό δίνει μία φυσική μαγεία στην περιοχή και αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του τοπίου. Μάλιστα μονοπάτι ξεκινά από τον οικισμό και ανηφορίζει την πλαγιά του Βορίζη, απολαμβάνοντας τη μοναδική θέα, ενώ έρχεται σε επαφή με τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής.

Η διαδρομή συνεχίζει πίσω από τον Βορίζη, βόρεια του χωριού, που βρίσκεται μια μικρή πεδιάδα στην τοποθεσία Λάππα με ελιές, δρυγιάδες, κυπαρίσσια, σχίνα και πρίνους. Μέσα στην πυκνή βλάστηση βρίσκεται ένα μικρό ξωκκλήσι, της ενετικής περιόδου, ο ναός του Αγίου Πνεύματος. Το εκκλησάκι αυτό έχει συνδεθεί με θρύλους και θαύματα. Λέγεται ότι εργάτες που έσκαβαν για να μεγαλώσουν τον περίβολο, βρήκαν οστά που ανέδιδαν μια υπέροχη ευωδιά σ' όλο το χώρο. Η περιοχή που βρίσκεται ο ναός έχει διαμορφωθεί με τα ξύλινα παγκάκια.

Λίγο πιο πάνω υπάρχει το οροπέδιο του Γιους Κάμπος, το οποίο προσελκύει το παγκόσμιο ενδιαφέρον και έρχονται στην περιοχή επισκέπτες από όλες τις χώρες του κόσμου. Ο λόγος είναι ότι στο οροπέδιο υπάρχουν πολλά ενδημικά φυτά και σπάνια είδη, όπως η άγρια τουλίπα του είδους *Tulipadoerfleri* την άνοιξη δημιουργούν ένα κατακόκκινο χαλί. Το είδος μάλιστα έχει ανακηρυχτεί προστατευόμενο με προεδρικό διάταγμα από το 1981, αλλά και πολλά σπάνια είδη ορχιδέας που προσελκύουν κάθε χρόνο δεκάδες βιολόγους, αλλά και φυσιολάτρες από όλο τον κόσμο.

Από το οροπέδιο ξεκινά ένα μικρό και καταπράσινο φαράγγι της Αγίας Φωτιάς. Το φαράγγι καταλήγει σε σημείο κοντά στον κεντρικό δρόμο. Στο φαράγγι υπάρχουν καταρράκτες, που την άνοιξη τρέχουν μεγάλες ποσότητες νερού. Κοντά στο δρόμο βρίσκεται ο ναός της Αγίας Φωτεινής (Αγίας Φωτιάς), πολύ κοντά στο Σπήλι και δίπλα ο εντυπωσιακός πετρόκτιστος υδαταγωγός που οδηγούσε το νερό από τη πηγή της Αγίας Φωτιάς στον παλιό μύλο. Ο

⁷⁷ <https://www.agios-vasilios.gr/template/lorem-ipsum/module-positions/for-visitor.html>.

υδαταγωγός στηριγμένος σε αψίδες βρίσκεται σε ένα καταπράσινο τοπίο, μοναδικής ομορφιάς (για το Σπήλι βλ. Παράρτημα 1).

Πηγή: earth.google.com.

4.1 Σπήλι

Το παραδοσιακό χωριό Σπήλι είναι η έδρα του δήμου Αγίου Βασιλείου και βρίσκεται στους πρόποδες του βουνού Βορίζη. Το Σπήλι μαζί με τον Βορίζη αποτελούν ένα σύνολο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και έναν αξιολάτρευτο προορισμό, όπου κάποιος μπορεί να απολαύσει τις πηγές, τα ποτάμια και τα ρυάκια, τις σπηλιές και τα αιωνόβια δέντρα.

Το υδάτινο στοιχείο κυριαρχεί σε όλη την περιοχή, αφού τα νερά ρέουν διαρκώς σε ρυάκια, ποτάμια και βρύσες ενώ τα δέντρα και τα φυτά δίνουν μία ξεχωριστή εικόνα σε όλο τον οικισμό. Υπάρχουν μέσα στον οικισμό στοιχεία που του δίνουν έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα.

Η Κεφαλόβρυση

Στην πλατεία του χωριού, κάτω από τα ψηλά πλατάνια, βρίσκεται η Κεφαλόβρυση. Πρόκειται για μία σειρά από 25 κρήνες με μορφή κεφαλής λιονταριού από τα στόματα των οποίων ρέουν 330 κ.μ. νερού κάθε ώρα. Η Κεφαλόβρυση χαρακτηρίζει ολόκληρο τον οικισμό.

Αναπλασμένος νερόμυλος

Στα σημαντικά αξιοθέατα του Σπηλίου είναι οι παραδοσιακοί νερόμυλοι που διασώζονται στο σπηλιανό ποτάμι, ο οποίος διασχίζει τον οικισμό. Μάλιστα ο ένας από αυτούς που βρίσκεται μέσα στον οικισμό, σε ένα ειδυλλιακό τοπίο, πάνω στο ποτάμι και έχει αναπλαστεί. Το ποτάμι καλύπτεται από πλατάνια, μυρτιές, σφάκες, δασιές, καρυδιές και καλαμιές. Ο σπηλιανός ποταμός διαθέτει πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία που τονίζουν ιδιαίτερα το φυσικό τοπίο και την ανθρώπινη παρουσία, τα οποία και θα μπορούσαν να αναδειχθούν.

Παλιές εκκλησίες-Επισκοπείο

Στο Σπήλι υπάρχουν παλιές εκκλησίες οι οποίες είναι διακοσμημένες με τοιχογραφίες. Σημαντικότερες από αυτές, με τοιχογραφίες του 14^{ου} αιώνα είναι οι εκκλησίες του Αγίου Γεωργίου, της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος και των Αγίων Χαραλάμπους και Θεοδώρου και της Παναγίας. Στο χωριό βρίσκεται και το Επισκοπείο, που είναι η έδρα της Ιεράς Μητρόπολης Λάμπης, Συβρίτου και Σφακίων.

Βορίζης

Το Σπήλι χτίστηκε στους πρόποδες του βουνού Βορίζη, με τις εντυπωσιακές κάθετες πλαγιές του. Βρίσκεται αμφιθεατρικά πάνω σε δύο αντικριστές βουνοπλαγιές, σαν να αγκαλιάζουν τον οικισμό. Υπάρχουν άφθονα τρεχούμενα νερά και πυκνή βλάστηση. Το όνομα του Σπηλίου προέρχεται από τις πολλές σπηλαιώδεις κοιλότητες και τα μικρά σπήλαια που βρίσκονται στο βουνό Βορίζη, στο οποίο υπάρχουν ίχνη αρχαίων μονοπατιών. Μπορεί κάποιος να ανηφορίσει την πλαγιά από μονοπάτι που ξεκινά από το Σπήλι και να απολαύσει το φυσικό περιβάλλον και τη μαγευτική θέα. Θα βρεθεί σε σπήλαια και θα μαγευτεί από τα πολλά είδη φυτών που υπάρχουν, καθώς επίσης αγριόχορτα και αγριολούλουδα. Τα νερά ενισχύουν την ανάπτυξη της χλωρίδας στην περιοχή.

4.2 Εκκλησία του Αγίου Πνεύματος

Στα βορειοδυτικά του βουνού Βορίζη υπάρχει η τοποθεσία Λάππα, γεμάτη με ελιές, δρυγιάδες, κυπαρίσσια και σχίνα. Η θεά είναι εξαιρετική, καθώς η περιοχή βρίσκεται σε υψόμετρο 800 μέτρων. Εκεί βρίσκεται και η μικρή ενετική εκκλησία του Αγίου Πνεύματος σε ένα διαμορφωμένο χώρο. Για το εκκλησάκι υπάρχουν θρύλοι και ιστορίες με θαύματα. Μάλιστα στην κορυφή του βουνού Βορίζη τοποθετείται ακόμα ένα ιερό κορυφής των μινωικών χρόνων, όπως εκείνου στην Κορακιά, στα δυτικά του Σπηλίου.

4.3 Οροπέδιο Γιους Κάμπος

Συνεχίζοντας κάποιος από το Βορίζη συνάντα το Οροπέδιο Γιους Κάμπος, το οποίο βρίσκεται στα βορειοδυτικά του όρους Κέδρος και παρουσιάζει παγκόσμιο ενδιαφέρον. Το όνομα το πήρε από την Ηώ, που στην ελληνική μυθολογία ήταν η θεά της Αυγής. Η οικολογική του σημασία είναι μεγάλη καθώς ανθίζουν την άνοιξη χιλιάδες άγριες ενδημικές τουλίπες του είδους *Tulipadoerfleri* δημιουργώντας ένα κατακόκκινο χαλί. Το είδος έχει ανακηρυχτεί προστατευόμενο με προεδρικό διάταγμα από το 1981, καθώς συναντάται παγκοσμίως μόνο στην Γιους τον Κάμπο⁷⁸. Ακόμα υπάρχουν πολλά σπάνια είδη ορχιδέας.

Στο Οροπέδιο Γιους Κάμπος υπάρχουν ψηλά πλατάνια. Μαζί με το δροσερό νερό που ρέει από τους βράχους δημιουργείται ένα μοναδικό φυσικό τοπίο για αναψυχή. Φυσιολάτρες και επιστήμονες από όλο τον κόσμο έρχονται στο Γιους Κάμπος για να δουν από κοντά αυτά τα σπάνια είδη.

⁷⁸Π.Δ. 67/1981, ΦΕΚ 23Α, *Περί προστασίας της αυτοφυούς Χλωρίδος και Αγρίας Πανίδος και καθορισμού διαδικασίας συντονισμού και Ελέγχου της Ερεύνης επ' αυτών.*

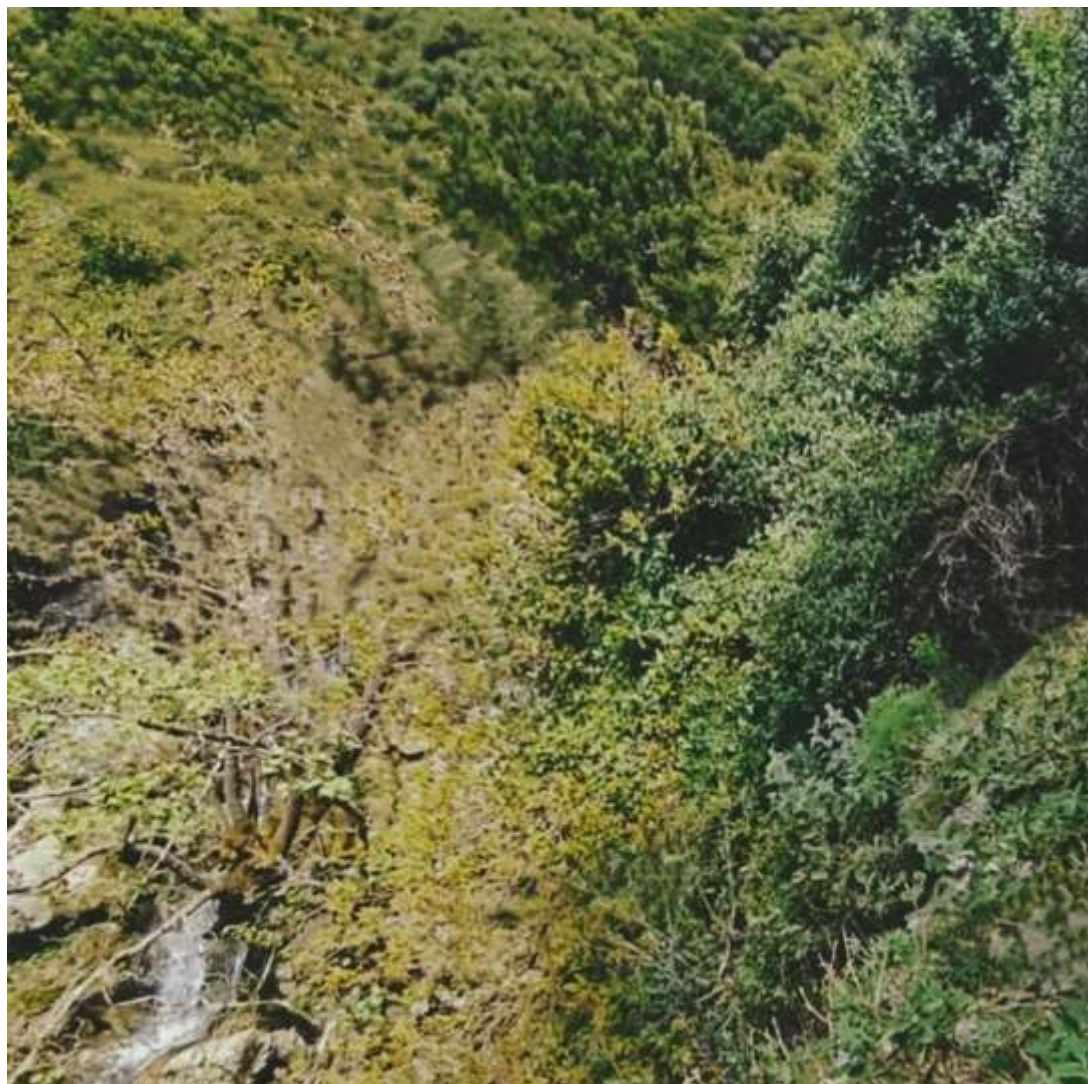

4.4 Φαράγγι Αγίας Φωτιάς

Από το οροπέδιο του Γιους Κάμπου σε υψόμετρο 750μ. ξεκινά το Φαράγγι της Αγίας Φωτιάς. Πάνω από την Αγία Φωτιά βρίσκεται η περιοχή Τρυγιώδι, με εξαιρετική θέα. Υπάρχει μία πηγή που αναβλύζει μέσα από ένα μεγάλο βράχο. Η βόρεια πλευρά του μεγάλου βράχου στέκει στο λοφίσκο, ενώ η νότια πλευρά γέρνει, δημιουργώντας έτσι μία ιδιαιτερότητα.

Το φαράγγι το διασχίζει ένα πετρώδες μονοπάτι, που βρίσκεται μέσα σε πυκνή βλάστηση, γεμάτο πλατάνια, διαμορφώνοντας ένα ειδυλλιακό τοπίο. Κοντά στην αρχή του φαραγγιού σχηματίζονται μοναδικής ομορφιάς καταρράκτες, που την άνοιξη έχουν μεγάλη ποσότητα νερού και δημιουργούν μικρές λίμνες.

4.5 Ο Ναός της Αγίας Φωτεινής

Το μικρό, αλλά πανέμορφο και καταπράσινο φαράγγι της Αγίας Φωτιάς καταλήγει νότια στον κεντρικό δρόμο, πολύ κοντά στο Σπήλι. Εκεί βρίσκεται το εκκλησάκι της Αγίας Φωτεινής. Δίπλα στο δρόμο υπάρχει η πηγή με πολύ νερό, κοντά στον παλιό μύλο.

4.6 Το παλιό υδραγωγείο της Αγίας Φωτιάς

Δίπλα από το ναό της Αγίας Φωτεινής, σε ένα καταπράσινο τοπίο, βρίσκεται ο παλιός νερόμυλος στην έξοδο του Φαραγγιού της Αγίας Φωτιάς. Το πετρόκτιστο υδραγωγείο που μετέφερε το νερό είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό με τις αψίδες που σχηματίζονται, ενώ βρίσκεται σε ένα χώρο με πολύ πυκνή βλάστηση και ψηλά δέντρα. Για το λόγο αυτό δε διακρίνεται εύκολα, ενώ βρίσκεται δίπλα στον κεντρικό δρόμο.

5. ΚΟΜΒΟΣ Κισσός-Κέδρος-Κρύα Βρύση-Ορνέ

Το Κέδρος είναι ένα από τα ψηλότερα βουνά της Κρήτης και από τις εντυπωσιακότερες φυσικές περιοχές. Έχει ύψος 1.776 μέτρα. Το τοπίο περιλαμβάνει φυσικά στοιχεία, τα οποία μπορεί να απολαύσει ο επισκέπτης, από φαράγγια, βράχους και σχεδόν γυμνές πλαγιές, από θάμνους και φρύγανα. Στην περιοχή φύονται ενδημικές και σπάνιες ποικιλίες φυτών, όπως τουλίπες, ανεμώνες, ορχιδέες, υάκινθοι, καθώς επίσης θάμνοι και φρύγανα. Στις πλαγιές του ζουν αρπακτικά πτηνά όπως γεράκια, γυπαετοί και χρυσαετοί.

Το Κέδρος περιλαμβάνεται στο πανευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Natura 2000, ενώ το πεζοπορικό μονοπάτι E4 οδηγεί στην κορυφή του βουνού. Στα βορειοδυτικά του Κέδρους βρίσκονται το οροπέδιο Γιούς Κάμπος και το Κισσανό φαράγγι. Το όρος Κέδρος, ως Προστατευόμενη Περιοχή, εντάσσεται στον Οργανισμό Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής, για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την προώθηση και υλοποίηση δράσεων αειφόρου ανάπτυξης και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Σε υψόμετρο από 400 έως 600 μέτρα είναι χτισμένα μικρά χωριά, τα οποία είναι γνωστά ως τα χωριά του Κέδρους. Το βραχώδες τοπίο με τα άγρια φαράγγια διαμορφώνει μία περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί για αναψυχή, ορειβασία, αναρρίχηση και περίπατο σε αρκετά σημεία της.

Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι υπάρχουν δεκάδες πηγές με νερό, ενώ το χειμώνα σχηματίζονται πολλοί καταρράκτες μεγάλου ύψους. Έτσι δημιουργείται στο όρος Κέδρος ένα πάρκο με καταρράκτες, που οι επισκέπτες μπορούν να ανακαλύψουν.

Το Κισσανό φαράγγι βρίσκεται περίπου 1χλμ βορειοδυτικά του χωριού Κισσός. Μέσα σε αυτό υπάρχει ποτάμι και σχηματίζονται μικροί καταρράκτες, ύψους 5-7μ. Στην περιοχή συναντάται ένας επιβλητικός κόκκινος βράχος με πολλά μικρά σπήλαια που ονομάζεται Κόκκινος Δέτης. Από εκεί το ποτάμι συνεχίζει την πορεία του, σχηματίζοντας μικρούς καταρράκτες που εντυπωσιάζουν.

Πάνω από το χωριό Πλατανές Αγίου Βασιλείου, βρίσκεται το φαράγγι του Πλατανέ, που είναι ένα από τα πιο απότομα στην Κρήτη, με πολύ μεγάλη ποσότητα νερού. Η πρόσβαση γίνεται από το χωριό Πλατανές μέσα από ένα μονοπάτι το οποίο οδηγεί στη βάση του άγριου και εντυπωσιακού καταρράκτη που ονομάζεται η Ρεχτάρα του Διγενή. Πρόκειται ουσιαστικά για δύο καταρράκτες ύψους 35 μέτρων ο καθένας, ενώ σχηματίζονται ακόμα τουλάχιστον 15 καταρράκτες που προσεγγίζονται εύκολα.

Στην περιοχή αυτή συναντά κάποιος τα χωριά Κεντροχώρι και Πλατανέ. Η θέα από τα χωριά αυτά είναι εντυπωσιακή. Ο μεγαλύτερος σε ύψος από τους καταρράκτες του Κέδρους σχηματίζεται στο εντυπωσιακό φαράγγι της Γρε Δάφνης, πάνω από το χωριό Κρύα Βρύση. Ο καταρράκτης Ρέχτας ή Ρεχτάρα έχει νερό συνήθως μέχρι την άνοιξη και ύψος 94 μέτρα. Από

την Κρύα Βρύση ξεκινά χωματόδρομος και διασχίζοντας τις απότομες πλαγιές οδηγεί στον καταρράκτη. Η θέα μέχρι το Λιβυκό Πέλαγος είναι εκπληκτική.

Το χωριό της Κρύας Βρύσης βρίσκεται στους νότιους πρόποδες του εντυπωσιακού όρους Κέδρους. Η περιοχή στην οποία τοποθετείται δένει θαυμάσια τον οικισμό με το ορεινό τοπίο, δημιουργώντας ένα σύνολο με φυσικά αξιοθέατα, τα οποία αποτελούν χώροι αναψυχής, αναρρίχησης, αισθητικής και φυσικής απόλαυσης, καθώς και πολλών άλλων δραστηριοτήτων. Όλη η περιοχή θα μπορούσε να διαμορφωθεί σε ένα πάρκο δραστηριοτήτων που σχετίζονται με το θαυμάσιο ορεινό τοπίο. Τα φυσικά και πολιτισμικά στοιχεία είναι πολλά και θα μπορούσαν με τον τρόπο αυτό να αξιοποιηθούν. Στην περιοχή υπάρχουν 32 σπήλαια και 15 πηγές. Ιδιαίτερα αξιόλογη είναι η χλωρίδα, όπως και η πανίδα.

Μετά τον καταρράκτη σχηματίζεται το φαράγγι της Γρε Δάφνης, μέσα στο οποίο δημιουργούνται κι άλλοι μικρότεροι καταρράκτες. Στην περιοχή υπάρχει το αναρριχητικό πεδίο της Κρύας Βρύσης, από τα πιο γνωστά της Κρήτης. Κοντά στον καταρράκτη Ρέχτα και πάνω από το χωριό Κρύα Βρύση, σε υψόμετρο 1100 μέτρων, βρίσκεται το καταφύγιο της Κρύας Βρύσης.

Γενικά στην περιοχή υπάρχουν στοιχεία τα οποία αποτελούν μνημεία, φυσικά τοπία με σημαντική χλωρίδα και πανίδα και με τη δυνατότητα ανάπτυξης δραστηριοτήτων, καθώς συγκροτούν ένα ενιαίο χώρο. Υπάρχουν ακόμα ορεινά μονοπάτια με εξαιρετική θέα και σπηλιές, όπως και ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας, με εγκαταλελειμμένα μιτάτα. Ακόμα σε πολλές περιοχές βρίσκονται τα λεγόμενα πυργάρια.

Η Σεληνάρα, είναι ουσιαστικά ένα ποτάμι με αρκετούς καταρράκτες στη νότια πλευρά του γεμάτου καταρράκτες όρους Κέδρος. Στην περιοχή υπάρχουν παρόμοιοι σχηματισμοί, καθώς βρίσκονται πολλές πηγές σε μεγάλο υψόμετρο και δημιουργούνται ποτάμια.

Στην Ορνέ, στην περιοχή Κατσούρια, σε υψόμετρο 300μ. στους πρόποδες του όρους Κέδρος σχηματίζεται μία μικρή φυσική λίμνη τους χειμερινούς μήνες. Η λίμνη έχει έκταση περίπου 10 στρέμματα, ενώ τριγύρω υπάρχουν ελαιώνες. Το καλοκαίρι η περιοχή ξηραίνεται, διατηρώντας όμως την ομορφιά της η περιοχή.

Το Κέδρος διαθέτει στοιχεία τα οποία αποτελούν μνημεία, φυσικά τοπία, με τη δυνατότητα ανάπτυξης δραστηριοτήτων και συγκροτούν ένα ενιαίο χώρο. Πρόκειται για βραχώδες τοπίο με άγρια φαράγγια, διαμορφώνοντας μία περιοχή ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους, η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί για αναψυχή, ορειβασία, αναρρίχηση, περίπατο. Σπάνια χλωρίδα και πανίδα. Υπάρχουν δεκάδες πηγές με νερό, ενώ το χειμώνα σχηματίζονται πολλοί καταρράκτες μεγάλου ύψους. Έτσι δημιουργείται στο όρος Κέδρος ένα πάρκο με καταρράκτες, που οι επισκέπτες μπορούν να ανακαλύψουν.

Η διαδρομή του Κέδρους ξεκινά στα δυτικά με το ιστορικό χωριό Κισσός. Μέσα στο χωριό Κισσός, στα δυτικά του όρους Κέδρος υπάρχουν τρεις παλιές εκκλησίες. Μαζί με την Ιερά Μονή του Αγίου Πνεύματος Κισσού συγκροτούν ένα πλέγμα βυζαντινών μνημείων. Στα ανατολικά είναι το χωριό Ορνέ και από εκεί συνεχίζει ο επισκέπτης για την Αγία Γαλήνη.

Πηγή: earth.google.com.

5.1 Δάσος στους Βατολάκους

Το δάσος στους Βατολάκους βρίσκεται κοντά στο χωριό Κισσός. Πρόκειται για ένα τεχνητό δάσος με έκταση 600 περίπου στρεμμάτων. Η χλωρίδα του περιλαμβάνει πεύκα, κυπαρίσσια, ακακίες, αγριελιές, βότανα.

5.2 Ναός του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου

Ο ναός του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο του χωριού του Κισσού και είναι μονόκλιτος με αμφικλινή, κεραμοσκεπή στέγη. Διαθέτει δύο στρώματα αγιογραφιών, με το παλαιότερο να χρονολογείται στα τέλη του 13^{ου} αιώνα. Το νεότερο στρώμα χρονολογείται στα τέλη του 14^{ου} ή στις αρχές του 15^{ου} αιώνα, με σκηνές κυρίως του χριστολογικού κύκλου.

5.3 Ναός της Παναγίας Κισσού

Ο ναός της Παναγίας είναι κτισμένος στην ανατολική πλευρά του Κισσού είναι αφιερωμένος στο Γενέσιο της Θεοτόκου. Η ανέγερση χρονολογείται στις αρχές του 14^{ου} αιώνα. Πρόκειται για ένα λιτό και μονόχωρο κτίσμα. Ο ναός διαθέτει τοιχογραφίες του 14^{ου} αιώνα και εικόνα του Παντοκράτορα που χρονολογείται το 1840. Ακόμα ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι πολύ παλιές εικόνες του τέμπλου.

5.4 Ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος

Ο ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος είναι του 14^{ου} αιώνα. Ακολουθεί το σχέδιο μίας δίκλιτης βασιλικής, χωρίς τρούλο. Το παλιό κλίτος φέρει τοιχογραφίες του 14^{ου} αιώνα. Η αρχική κατασκευή αλλοιώθηκε από μεταγενέστερες προσθήκες.

5.5 Ιερά Μονή Αγίου Πνεύματος Κισσού

Η Ι. Μονή Αγ. Πνεύματος ήταν αρχικά κτίσμα των χρόνων της Ενετοκρατίας, καταστράφηκε και επισκευάστηκε πολλές φορές. Στον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας στεγάστηκε εκεί η Μητρόπολη Λάμπης και Σφακίων και σχολείο της Επαρχίας. Βρίσκεται ανατολικά του Κισσού. Λειτουργούσε ως αυτόνομη ενοριακή μονή από την ίδρυσή της μέχρι την 15^η Ιουνίου του 1821, όταν καταστράφηκε από Τουρκοκρητικούς ένοπλους, οι οποίοι σε επέλαση σφαγίασαν τους μοναχούς και πυρπόλησαν το κτηριακό συγκρότημα. Το 19^ο αιώνα λειτούργησε η «Σχολή του Αγίου Πνεύματος», η οποία συμπεριλαμβάνεται μεταξύ σημαντικότερων πνευματικών κέντρων της τουρκοκρατούμενης. Η μονή επαναλειτουργεί. Αποτελεί τόπο ελκυστικό για πολλούς επισκέπτες, ενώ η θέα είναι εκπληκτική.

Τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού: Κήρυξη

Αρμόδια Υπηρεσία: ΕΦΑ Ρεθύμνου.

Καθεστώς Προστασίας:

ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Β1/Φ38/49011/1841

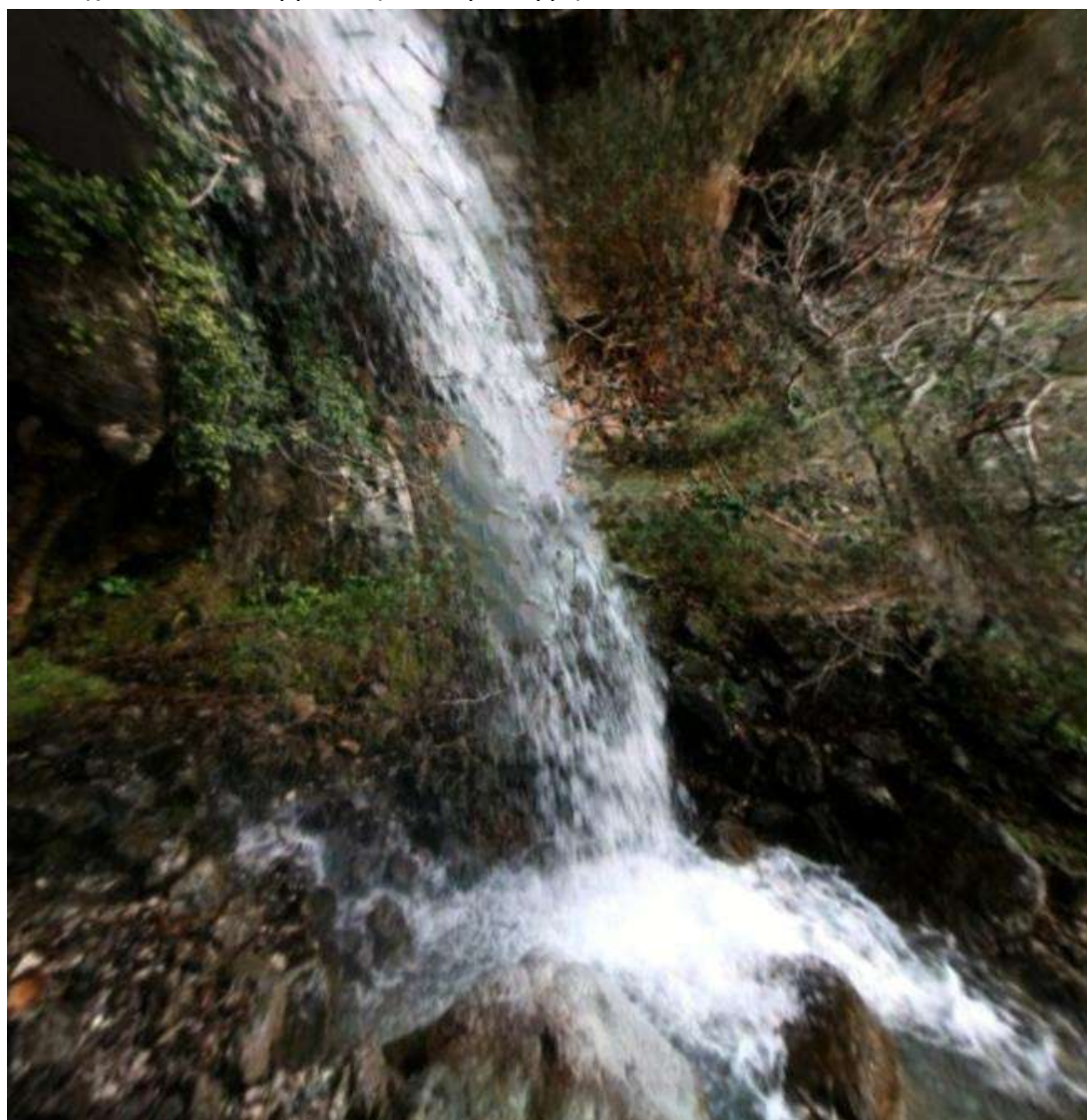
ΦΕΚ: 209/Β/1980-02-29⁷⁹.

⁷⁹ https://www.arxaiologμπουρτζικoktimatologio.gov.gr/el/monuments_info?id=153831&type=Monument.

5.6 Καταρράκτης Ρεχτάρα Διγενή

Πρόκειται για έναν από τους πιο εντυπωσιακούς και απότομους καταρράκτες της Κρήτης. Πάνω από το χωριό Πλατανές Αγίου Βασιλείου, στο όρος Κέδρος, βρίσκεται το φαράγγι του Πλατανέ. Ο επισκέπτης ακολουθεί από ένα μονοπάτι από το χωριό Πλατανές μέσα από ένα μονοπάτι το οποίο οδηγεί στη βάση του καταρράκτη Ρεχτάρα του Διγενή. Πρόκειται ουσιαστικά για δύο καταρράκτες, ύψους 35 μέτρων ο καθένας, ενώ σχηματίζονται ακόμα τουλάχιστον 15 καταρράκτες που προσεγγίζονται εύκολα.

5.7 Φαράγγι Γρε Δάφνης και αναρριχητικό πεδίο

Πάνω από τον οικισμό βρίσκεται το φαράγγι της Γρε Δάφνης. Πρόκειται για μια εντυπωσιακή περιοχή με θέα προς το Λιβυκό πέλαγος. Εκεί βρίσκεται και ο μεγάλος καταρράκτης Ρέχτας και το αναρριχητικό πεδίο της Κρύας Βρύσης και συγκεκριμένα στο τέλος του φαραγγιού της Γρε Δάφνης. Ο βράχος είναι ασβεστόλιθος και πολύ καλής ποιότητας. Το υδάτινο στοιχείο είναι έντονο, αν και οι πλαγιές του όρους Κέδρους δείχνουν ένα ξηρό και εντελώς βραχώδες τοπίο, που το κάνει όμως ιδιαίτερα επιβλητικό. Το μεγάλο ανάπτυγμα της ορθοπλαγιάς δίνει τη δυνατότητα για άνοιγμα δύσκολων διαδρομών των 2 ή 3 σκοινιών, χωρίς να αποκλείει και το άνοιγμα εύκολων διαδρομών. Όλες οι υπάρχουσες διαδρομές είναι πλήρως εξοπλισμένες. Τα πεδία Σπηλιάρι και Δαφνάκι είναι ανοιγμένα σαν εκπαιδευτικά και είναι κατάλληλα για νέους αναρριχητές και σχολές αναρρίχησης.

5.8 Μιτάτο στις Βανιάκες

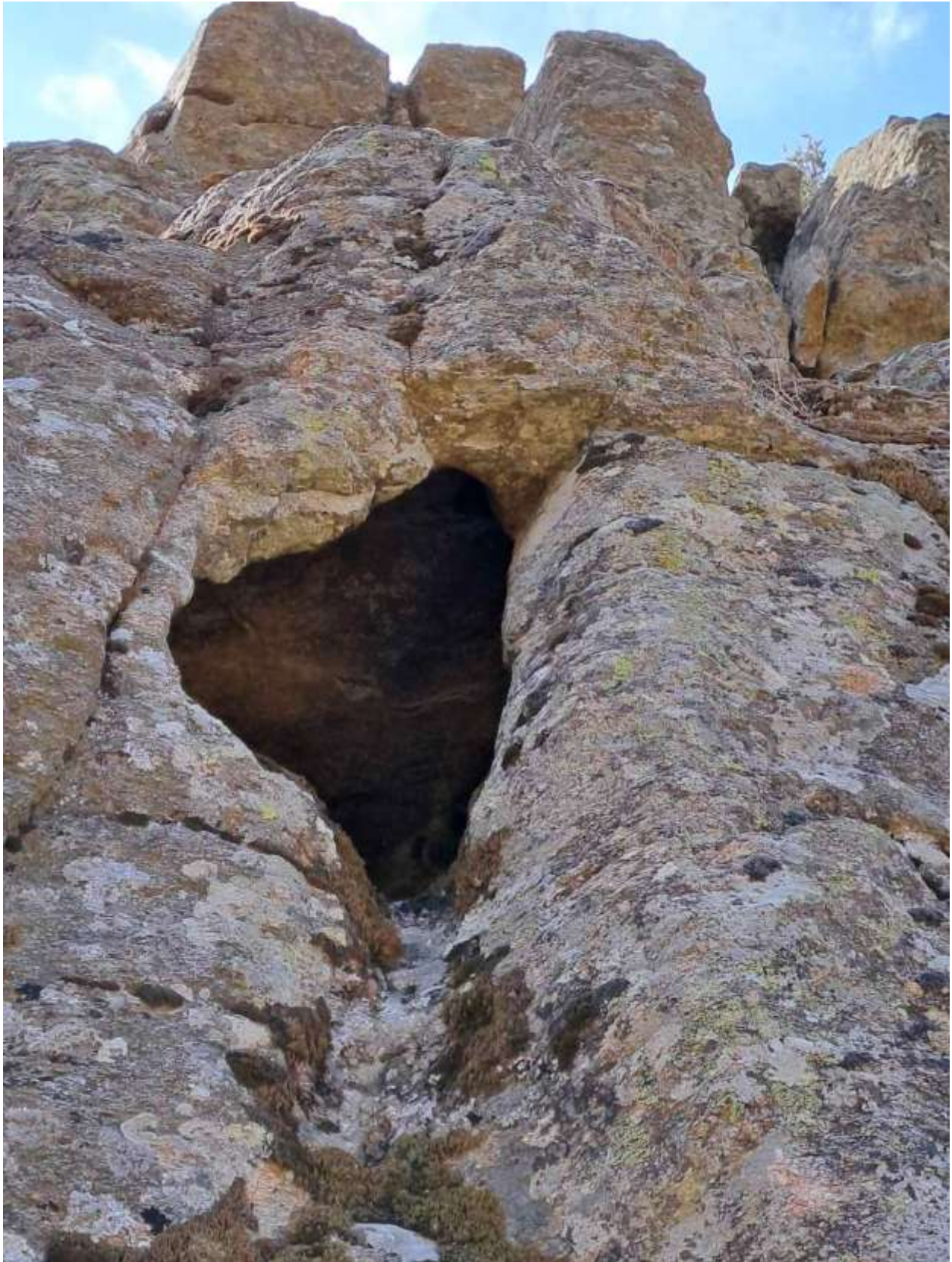
Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας στο Κέδρος. Κάποιος θα συναντήσει πολλά εγκαταλελειμμένα μιτάτα. Ιδιαίτερα θα πρέπει να αναδειχθεί το μιτάτο στις Βανιάκες, το οποίο είναι σε καλύτερη κατάσταση και δείχνει την τεχνοτροπία της κατασκευής των μητάτων, αλλά και τη χρήση τους. Είναι το μεγαλύτερο σε όλο το όρος Κέδρος. Ακόμα σε πολλές περιοχές βρίσκονται τα λεγόμενα πυργάρια, δηλαδή τετράγωνα κτίσματα, με ύψος 1,5 μέτρου, που μάλλον λειτουργούσαν ως οδοδείκτες.

5.9 Του ληστή ο τρόχαλος

Στην Κρύα Βρύση υπάρχει ο θρύλος του γιγαντόσωμου ληστή, ο οποίος είχε το λημέρι του ανάμεσα στους παλιούς οικισμούς Κάτω Κέρας και Γέροντες. Ο ληστής που ήταν ο φόβος της περιοχής ζούσε σε μία σπηλιά που βρίσκεται κοντά στους Γέροντες. Όταν τον σκότωσαν, το πτώμα του το σκέπασαν με σωρό από πέτρες. Όποιος βρισκόταν στην περιοχή τοποθετούσε μία πέτρα και έτσι σχηματίστηκε του Ληστή ο Τρόχαλος, μέρος του οποίου σώζεται. Καταστράφηκε από άγνοια, εξαιτίας της διάνοιξης του δρόμου. Όμως στην περιοχή της Κρύας Βρύσης και του Κέδρους εντυπωσιάζουν και σαγηνεύουν τον επισκέπτη το ανάγλυφο με τους βραχώδεις φυσικούς σχηματισμούς.

5.10 Καταρράκτης Γρε Δάφνης

Πάνω από το χωριό Κρύα Βρύση σχηματίζεται στο φαράγγι της Γρε Δάφνης ο καταρράκτης Ρέχτας ή Ρεχτάρα. Η πρόσβαση γίνεται από την Κρύα Βρύση και ο επισκέπτης απολαμβάνει τη μοναδική θέα προς το νότο. Στην περιοχή υπάρχουν και άλλοι μικρότεροι καταρράκτες. Στη ίδια χαράδρα υπάρχει και το αναρριχητικό πεδίο της Κρύας Βρύσης.

5.11 Το καταφύγιο της Κρύας Βρύσης

Σε υψόμετρο 1100 μέτρων και πολύ κοντά στον καταρράκτη της Γρε Δάφνης πάνω από το χωριό βρίσκεται το καταφύγιο της Κρύας Βρύσης. Το καταφύγιο έχει απίστευτη θέα στον Ασιδέρωτα και στη Βουβάλα, ενώ αποτελεί εξαιρετικό ορμητήριο για την ανάβαση στην κορυφή του Κέδρους στα 1776μ.

5.12 Καταρράκτες της Σεληνάρας

Πριν το χωριό Ορνέ σχηματίζεται ο καταρράκτης της Σεληνάρας. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα σύνολο από μικρούς καταρράκτες. Υπάρχουν πολλές πηγές σε μεγάλο υψόμετρο ψηλά στο Κέδρος που δημιουργούν καταρράκτες.

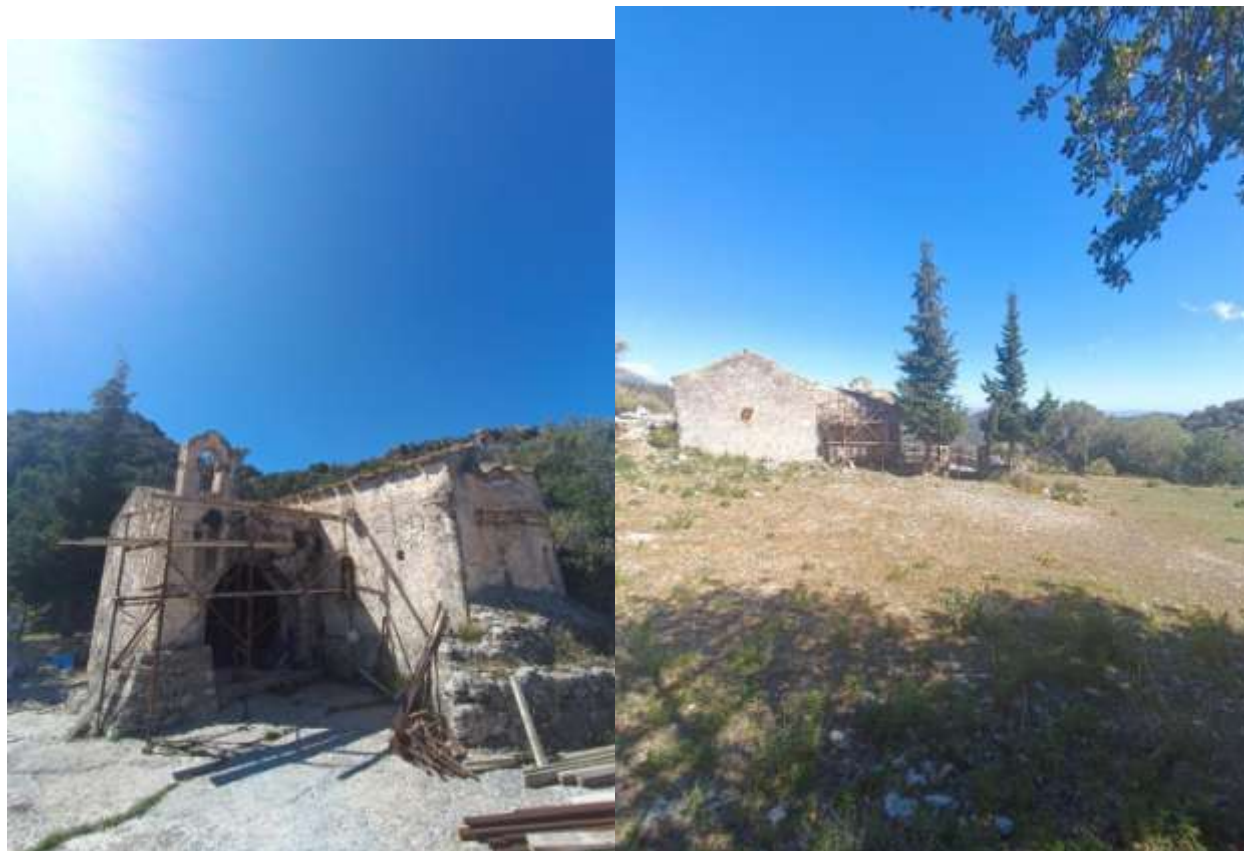
5.13 Αρχαιολογικός χώρος στη θέση Κάστελλος

Στα νοτιοανατολικά του Κέδρους, στη θέση Κάστελλος του χωριού Ορνέ, έχει αποκαλυφθεί μία μεγάλη μυκηναϊκή ακρόπολη, η οποία χρονολογείται το 1200 π.Χ. Θεωρείται η μεγαλύτερη σε έκταση μυκηναϊκή ακρόπολη σε όλη την Κρήτη. Διαθέτει κατοικίες, δρόμους και κοινόχρηστους χώρους, δείχνοντας τον τρόπο οργάνωσης του οικισμού. Πρόκειται για έναν εξαιρετικής σημασίας αρχαιολογικό χώρο. Θα πρέπει να διερευνηθεί η αξιοποίηση του χώρου, να δημιουργηθούν οι υποδομές υποδοχής και πληροφόρησης και να αποτελέσει έναν χώρο εκδηλώσεων.

5.14 Ναός Αρχαγγέλου Μιχαήλ, Ορνέ

Ο ιστορικός ναός είναι αφιερωμένος στο εν Χώναις θαύμα του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στην Ορνέ. Πρόκειται για μία θαυμάσια εκκλησία, η οποία όμως κινδυνεύει με κατάρρευση και χρειάζονται άμεσα έργα για την αποκατάσταση του ναού. Μεταξύ άλλων περιέχει εξαιρετικές τοιχογραφίες του 14^{ου}, όπως και του 15^{ου} αιώνα.

6. ΚΟΜΒΟΣ Αγία Γαλήνη-Μέλαμπες

Πρόκειται για μία περιοχή γεμάτη θρύλους και ιστορίες. Βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο του δήμου Αγίου Βασιλείου και όλης της Π.Ε. Ρεθύμνου. Στα ανατολικά βρίσκονται τα Αστερούσια Όρη. Ο Κόμβος είναι παραθαλάσσιος και ο επισκέπτης θα έρθει σε έναν τόπο που έδρασαν μυθικά πρόσωπα και είχαν την καταγωγή τους μορφές άγιες. Η θάλασσα και το φως απλώνονται παντού.

Η περιοχή της Αγίας Γαλήνης βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο του δήμου. Από εκεί ξεκινά και η διαδρομή για να διασχίσει ολόκληρο το τοπίο στο οποίο και εντάσσονται όλα της τα σημεία. Από εκεί εισέρχεται στην περιοχή από τη θάλασσα και το πλοίο που μεταφέρει τον Απόστολο Παύλο με κατεύθυνση προς τον Φοίνικα.

Η Αγία Γαλήνη είναι ένας μικρός δαιδαλώδης οικισμός, χτισμένος αμφιθεατρικά. Στην Αγία Γαλήνη τοποθετείται το λιμάνι της αρχαίας Σουλίας. Προς τα δυτικά ήταν οι πόλεις Ψύχιον, Απολλωνία, Λάμων και Φοίνιξ. Ο οικισμός εμφανίζεται τον 8^ο π.Χ. αιώνα. Σύμφωνα με μία παράδοση το όνομα ο οικισμός το έλαβε στα βυζαντινά χρόνια και συγκεκριμένα τον 5^ο αιώνα μ.Χ. όταν εξορίζεται η γυναίκα του βυζαντινού αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β'. Το πλοίο που μετέφερε την Ευδοκία στους Άγιους Τόπους αντιμετώπισε θαλασσοταραχή έξω από τη Σουλία και η αυτοκράτειρα προσευχήθηκε στην Παναγία να γαληνεύσει τα νερά, όπως και έγινε. Τότε ξεκίνησε να κτίσει μία εκκλησία που ονομαζόταν Παναγία-Αγία Γαλήνη επειδή η Παναγία γαλήνεψε τα νερά. Η εκκλησία καταστράφηκε τον 7^ο αιώνα σε λεηλασία των Σαρακηνών, αλλά σώθηκε το ιερό της. Η Σουλία πρέπει μέχρι τον 7^ο αιώνα μ.Χ. να άκμασε.

Δίπλα στο ποτάμι που βρίσκεται η Αγία Γαλήνη έχουν βρεθεί κολόνες και λείψανα ιερού, που ήταν αφιερωμένο στην θεά Άρτεμη. Από τα ευρήματα φαίνεται ότι ήταν διαδεδομένη η λατρεία της θεάς στην περιοχή.

Στην Αγία Γαλήνη είναι η σπηλιά του Δαιδάλου και ο βράχος δίπλα στο λιμάνι, που σύμφωνα με την παράδοση, έκαναν την πρώτη πτήση ο Δαίδαλος κι ο Ίκαρος.

Η περιοχή συνδέεται με τη φιλοσοφική και θεολογική αντιπαράθεση Ανατολής και Δύσης κατά τη βυζαντινή περίοδο, με μνημειακό στοιχείο τη Μονή του Γαληνίου Χριστού.

Στα νότια της Αγίας Γαλήνης, σε απόσταση 12 χλμ., βρίσκονται τα νησιά Παξιμάδια. Πρόκειται για δύο μικρές ακατοίκητες νησίδες, το Μεγάλο Παξιμάδι (δυτικά) και το Μικρό παξιμάδι (ανατολικά). Τα νησιά τα χωρίζει μία στενή λωρίδα θάλασσας που ονομάζεται Μπουγάζι. Το συνολικό τους μήκος είναι περίπου 3 χλμ. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η θεά Άρτεμη κυνηγούσε στα δύο νησιά με τη Βριτομάρτιδα. Έχει εντοπιστεί αρχαίο ναυάγιο κοντά στο ακρωτήριο Κακόσκαλο, στα ανατολικά της Αγίας Γαλήνης. Από διάφορες εποχές ήταν τα ευρήματα που εντοπίστηκαν.

Ο επισκέπτης θα περπατήσει στα πλακόστρωτα και γραφικά σοκάκια του χωριού για να κατευθυνθεί στην παραλία της Αγίας Γαλήνης. Μπορεί εκεί να απολαύσει το μπάνιο στα

καθαρά και ήσυχα νερά της θάλασσας. Όμορφες παραλίες μπορεί να βρει κανείς σε όλο το μήκος της ακτής στα ανατολικά και τα δυτικά του οικισμού.

Περίπου 10 χλμ. από την Αγία Γαλήνη, σε υψόμετρο 600 μ., βρίσκεται το χωριό Μέλαμπες. Σε κοντινή απόσταση στη θέση Κούροι βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας πόλης Κώριο. Εκεί βρίσκονται και τα ερείπια αρχαίου ναού αφιερωμένου στην Ηλέκτρα, από την οποία πήρε το όνομα και ο ποταμός Ηλέκτρας.

Από τις Μέλαμπες καταγόταν οι αγωνιστές της Επανάστασης του 1821 και νεομάρτυρες Γεώργιος, Μανουήλ, Αγγελής και Νικόλαος Ρετζέπης που αποκεφαλίστηκαν από τον Οθωμανό διοικητή του Ρεθύμνου Μεχμέτ πασά, στον πλάτανο της Μεγάλης Πόρτας στις 28 Οκτωβρίου του 1824.

Ανεβαίνοντας το βουνό Βουβάλα, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τη μοναδική θέα. Κατηφορίζοντας θα συναντήσει την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο Φινοκάλη, με χαρακτηριστικό του ναού την κλίση που έχει λάβει, λόγω καθίζησης. Ο ναός βρίσκεται πάνω από τη θάλασσα και ο επισκέπτης μπορεί στη συνέχεια να βρεθεί στις παραλίες της περιοχής.

Πηγή: earth.google.com.

6.1 Βράχος Δαίδαλου και Ικάρου

Η περιοχή συνδέεται άμεσα και με τους δύο πρωτοπόρους «αεροπόρους» της μυθολογίας τον Δαίδαλο και τον Ίκαρο. Από το βράχο δίπλα στο λιμάνι, σύμφωνα με την παράδοση, έκαναν την πρώτη πτήση για να δραπετεύσουν από την Κρήτη. Στο σημείο έχουν κατασκευαστεί και δύο αγάλματα των μυθικών ηρώων. Ο Δαίδαλος ήταν ο τεχνίτης που κατασκεύασε το Λαβύρινθο, μέσα στον οποίο κλείστηκε ο μυθικός Μινώταυρος. Ο χώρος έχει διαμορφωθεί και βρίσκεται πάνω από λιμάνι, με πολύ όμορφη θέα, ενώ υπάρχει και ένα μικρό θέατρο στο σημείο.

Κάτω από το συγκεκριμένο χώρο και δίπλα στο μικρό λιμάνι βρίσκεται ένα θαλάσσιο σπήλαιο. Η προσέγγιση στο σπήλαιο γίνεται μόνο με μικρές βάρκες και όταν η θάλασσα είναι ήρεμη. Έχει δύο μεγάλες εισόδους και οι επισκέπτες μπαίνουν από τη μια είσοδο και βγαίνουν από την άλλη. Θεωρείται από τα πιο θεαματικά ενάλια σπήλαια της Κρήτης.

6.2 Η σπηλιά του Δαιδάλου

Υπάρχει στα ανατολικά της Αγίας Γαλήνης η σπηλιά του Δαιδάλου, καθώς λέγεται ότι ήταν εκεί το εργαστήριο του μυθικού ήρωα. Εκεί μαζί με τον Ίκαρο έφτιαξαν τα φτερά τους. Οι ντόπιοι υποδεικνύουν τη σπηλιά, η οποία εντοπίζεται στον κεντρικό δρόμο, κατηφορίζοντας προς την Αγία Γαλήνη.

6.3 Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Στα ανατολικά του οικισμού, στη θέση της Ποταμίδας, βρίσκεται ο κοιμητηριακός ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Ο ναός πρέπει να συνδέεται με τη Μονή του Γαληνίου Χριστού. Πρόκειται για ένα μικρό ιδιόμορφο αρχιτεκτονικά ναό της Παναγίας ο οποίος είναι κτισμένος στη θέση πιθανότατα μεγάλης παλαιοχριστιανικής βασιλικής και απαιτούνται έρευνες για να επιβεβαιωθεί, να αξιοποιηθεί και να αναδειχθεί. Η μεγάλη ημικυλινδρική αψίδα της βασιλικής διακρίνεται κάτω από την αψίδα του νεότερου ναού, ενώ σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, αποκαλύπτονται τμήματα ψηφιδωτού δαπέδου. Λείψανα κτισμάτων που χρονολογούνται από τον 5^ο έως τον 7^ο αιώνα στους γύρω λόφους υποδεικνύουν την ύπαρξη μικρού οικισμού (Ανδριανάκης Μιχάλης, *Τα Χριστιανικά Μνημεία της επαρχίας Αγίου Βασιλείου*).

Η Μονή του Γαληνίου Χριστού λειτουργούσε το 14^ο αιώνα, ενώ η ευρύτερη περιοχή πρέπει να ονομαζόταν Ερημόπολη. Στη Μονή του Γαληνίου Χριστού αναφέρεται ο Ιωσήφ Φιλάγγρης ή Φιλάγγριος, ο οποίος ήταν λόγιος κληρικός, συγγραφέας, φιλόσοφος και θεολόγος, ο οποίος δραστηριοποιήθηκε έντονα κατά της προσέγγισης της Ορθοδοξίας και του Καθολικισμού και συμμετείχε στις έντονες φιλοσοφικές συζητήσεις και διαμάχες που αναπτύχθηκαν το 14^ο αιώνα στην Κρήτη. Το 1362 έγινε μοναχός στην Μονή των Τριών Ιεραρχών στα Αστερούσια Όρη και αναφέρεται ως κτήτορας της. Στράφηκε κυρίως κατά των δύο σημαντικότερων ενωτικών της εποχής, του Δημητρίου Κυδώνη και του Εμμανουήλ Καλέκα και είχε στενές σχέσεις με τον αντιρρητικό θεολόγο και ησυχαστή Ιωσήφ Βρυέννιο. Τα έργα του τα βρίσκουμε σε διάφορες βιβλιοθήκες της Ευρώπης. Σε ορισμένα του κείμενα αναφέρει ότι τα ολοκλήρωσε στην Ερημόπολη πλησίον του Γαληνίου Χριστού, βάζοντας έτσι τον οικισμό στις περιοχές που έχουν ιδιαίτερο ιστορικό ενδιαφέρον, σε μία περίοδο έντονης αντιπαράθεσης μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Οι φιλοσοφικές διαμάχες που χαρακτηρίζουν εκείνη την εποχή θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο ενδιαφέροντος του προτεινόμενου Ιδρύματος Πολιτισμού, Εικονογραφίας και Φιλοσοφίας.

6.4 Ναός των Τεσσάρων Μαρτύρων Μελάμπων

Είναι ο Καθεδρικός Ναός του χωριού Μελάμπες, που έχει κτισθεί το 1952 σε πανοραμική θέση και είναι αφιερωμένος στους τοπικούς Αγίους 4 Νεομάρτυρες Γεώργιο, Αγγελή, Μανουήλ και Νικόλαο, που γεννήθηκαν και έζησαν στις Μελάμπες. Λέγεται ότι από εκεί ξεκίνησαν για τον αγώνα τους. Μαρτύρησαν το 1824 στο Ρέθυμνο. Οι εικόνες του τέμπλου του είναι έργα του μεγάλου αγιογράφου Φώτη Κόντογλου, ενώ διαθέτει έναν εντυπωσιακό περιβάλλοντα χώρο.

6.5 Το Παρεκκλήσι των Τεσσάρων Μαρτύρων

Μέσα στον οικισμό των Μελάμπων βρίσκεται το Ιερό Παρεκκλήσι των Αγίων Τεσσάρων Μαρτύρων στο πάνω μέρος του χωριού. Η παράδοση θέλει εκεί να ήταν το σπίτι ενός από τους Αγίους και συγκεκριμένα του Γεώργιου. Τελευταία το κτίσμα αυτό περιήλθε στην Ενορία και σε συνεργασία με την Αρχαιολογική υπηρεσία, που το χαρακτήρισε διατηρητέο, άρχισε να συντηρείται και να αναδεικνύεται ως ιστορικό και θρησκευτικό μνημείο.

6.6 Ναός Αγίας Παρασκευής

Η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής βρίσκεται σε ένα ειδυλλιακό τοπίο μέσα στον οικισμό των Μελάμπων, με τον τεράστιο πλάτανο και την κάτω βρύση που είναι στο βόρειο προαύλιο. Είναι συντηρημένος ναός του 14^{ου} αιώνα με θαυμάσιες τοιχογραφίες. Η θέση του είναι δίπλα σε πηγή, όπως είναι οι ναοί αφιερωμένοι στην Αγία Παρασκευή, την προστάτιδα των ματιών. Σε συνδυασμό με τον τεράστιο πλάτανο, που υπάρχει κάτω από αυτήν, μαζί με την κάτω βρύση που βρίσκεται στο βόρειο προαύλιο της, δημιουργούν ένα σύνολο φύσης και πολιτισμού, που προκαλεί σωματική και πνευματική ηρεμία, καθώς και ψυχική ανάταση, έτσι ώστε ο επισκέπτης αισθάνεται την ανάγκη να προσκυνήσει μέσα στο ναό.

6.7 Ναός Αγίου Γεωργίου Φινοκάλης

Στα ανατολικά της Αγίας Γαλήνης και κατά μήκος της ακτογραμμής, υπάρχει πάνω από το Λιβυκό Πέλαγος ο ναός του Αγίου Γεωργίου στην τοποθεσία Φινοκάλης. Πρόκειται για καθολικό γυναικείου μοναστηριού του 14^{ου} αιώνα.

Αυτό που εντυπωσιάζει στο κτίσμα είναι ότι ο ναός είναι κεκλιμένος. Οι τοίχοι του ναού παρουσιάζουν κλίση εξαιτίας της καθίζησης του εδάφους. Ο ναός έχει τοιχογραφίες σε δύο στρώματα του 14^{ου} αιώνα, ενώ υπάρχουν γκράφιτι περιηγητών του 1451 και του 1458. Στις τοιχογραφίες μεταξύ άλλων περιλαμβάνονται ο έφιππος Άγιος Γεώργιος και ο Αρχάγγελος Μιχαήλ. Στο χώρο σώζονται τα κελιά των μοναχών. Υπάρχει διαμορφωμένος χώρος για εκδηλώσεις.

Ο ναός βρίσκεται πάνω από δύο απάνεμες μικρές παραλίες ιδανικές για μπάνιο. Η ανατολική παραλία, ονομάζεται Λιχνιστής, ενώ η δυτική Κολυμπιστήρι και είναι απομονωμένες και ήσυχες.

7. ΚΟΜΒΟΣ Άγιος Παύλος-Σακτούρια-Ακούμια-Ασιδέρωτας-Τριόπετρα

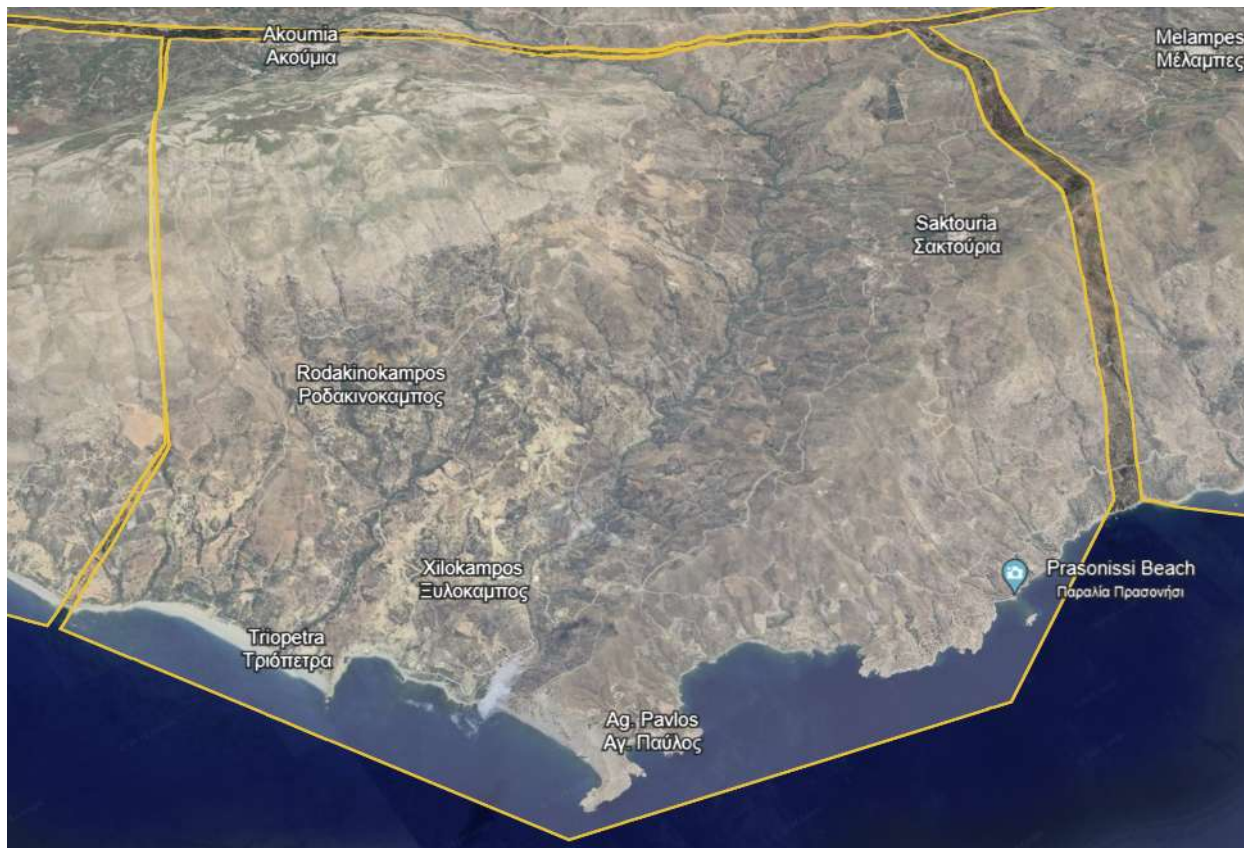
Κάτω από το χωριό Σακτούρια βρίσκεται μινωικός οικισμός στις θέσεις Άγιος Ιωάννης και Άγιος Μάρκος, ο οποίος χρονολογείται από τη μεσομινωική εποχή II μέχρι την υστερομινωική IB εποχή. Εκτιμάται ότι εκεί ήταν η θέση της αρχαίας πόλης Ψύχιον. Δυτικότερα βρίσκεται ο παραθαλάσσιος οικισμός του Αγίου Παύλου, κοντά στο Ακρωτήριο Μέλισσα. Η παραλία του Αγίου Παύλου είναι από τις πιο γνωστές στην Κρήτη. Πρόκειται για έναν μικρό απάνεμο κόλπο. Σύμφωνα με την παράδοση εδώ περπάτησε ο Απόστολος Παύλος. Για το λόγο αυτό και η περιοχή έχει το όνομα του Αποστόλου Παύλου. Έτσι ο οικισμός Άγιος Παύλος μπαίνει στη λίστα των βιβλικών περιοχών, την οποία επισκέφθηκε και περπάτησε εδώ ο Απόστολος των Εθνών. Οι φυσικές ομορφιές, με τα σημεία που επισκέφθηκε ο Απόστολος Παύλος, έχοντας ακόμα και σήμερα έντονα τα σημάδια της παρουσίας του, διαμορφώνουν ένα πνευματικό τοπίο, που συναρπάζει τον επισκέπτη. Σήμερα υπάρχει το σπήλαιο και ο σπηλαιώδης ναός του Αποστόλου Παύλου, που λέγεται ότι εκεί βρέθηκε για κάποιες ημέρες μέχρι να επιστρέψει ο ούριος άνεμος και να συνεχίσει για τη Ρώμη.

Στην ίδια περιοχή του Αγίου Παύλου βρίσκεται και το σπηλαιοβάραθρο με την ονομασία η Τρύπα του Δαιδάλου, που σύμφωνα με την παράδοση εδώ ο μυθικός τεχνίτης ετοίμαζε τα φτερά, τα οποία λίγο αργότερα θα χρησιμοποιούσε. Ακόμα υπάρχει και ο βράχος, που σύμφωνα με μία εκδοχή, έφυγαν με τα φτερά τους οι δύο μυθικοί ήρωες, που λέγεται ο Ανηφοράς ή Πήδημα. Μάλιστα το σημείο αυτό, αλλά και άλλες βραχώδεις ψηλές περιοχές, μπορεί να χρησιμοποιηθεί από αθλητές αλεξιπτώτου πλαγιάς, συνεχίζοντας το εγχείρημα του Δαιδάλου. Κοντά στο σπήλαιο του Δαιδάλου βρίσκονται οι μοναδικοί γεωλογικοί σχηματισμοί. Πρόκειται για πτυχώσεις των πετρωμάτων που η παράδοση αναφέρει ότι είναι τα απολιθωμένα φτερά του Δαιδάλου και του Ίκαρου. Πρόκειται για τις πτυχώσεις της Αποπλύστρας. Η περιοχή βρίσκεται ανάμεσα στον οικισμό του Αγίου Παύλου και τους Αμμόλοφους. Οι πτυχώσεις είναι εντυπωσιακά πολύχρωμες. Δείχνουν τη διαδικασία της δημιουργίας της ίδιας της Κρήτης, μέσα από τις ισχυρές πιέσεις που έχουν δεχτεί τα πετρώματα της περιοχής.

Ακριβώς δίπλα προς τα ανατολικά βρίσκεται μια από τις ωραιότερες παραλίες της Κρήτης, οι Αμμόλοφοι του Αγίου Παύλου. Πρόκειται για μία εξωτική αμμουδιά που αναδεικνύεται μέσα από ένα άγριο και μαγευτικό τοπίο με τεράστιους αμμόλοφους. Το τοπίο, η παράδοση, το κάλλος της περιοχής προκαλούν ηρεμία και εσωτερικά αντανάκλαστικά στον επισκέπτη και για αυτό χαρακτηρίζεται ως ένα έντονα φορτισμένο ενεργειακό μέρος. Πολλοί είναι εκείνοι που το επιλέγουν για γιόγκα και ως μέρος για εσωτερικές αναζητήσεις. Όμως πάνω από όλα είναι ένα μέρος έντονα ρομαντικό, με μοναδικά ηλιοβασιλέματα. Από την κορυφή του υψώματος Θρόνος ή Κακή Μούρη ο επισκέπτης μπορεί να έχει μία άπλετη θέα στο Λιβυκό Πέλαγος. Από τα Σακτούρια φθάνει ο επισκέπτης με κατεύθυνση προς τα δυτικά στο χωριό Ακούμια, το οποίο έχει μία υπέροχη και πανοραμική θέα στη νότια πλαγιά του όρους Κέδρος. Μέσα στον

οικισμό υπάρχει ο ναός του Σωτήρα Χριστού, που χρονολογείται το 13^ο αιώνα, με τοιχογραφίες.

Από το βουνό Ασιδέρωτας και με κατεύθυνση προς τη θάλασσα συναντά κάποιος τη Μονή του Αγίου Ονουφρίου. Η διαδρομή προς τα δυτικά, συνεχίζει να εντυπωσιάζει, λόγω της βραχώδους δαντελωτής ακτογραμμής, διαμορφώνοντας ένα εξωτικό τοπίο.

Πηγή: earth.google.com.

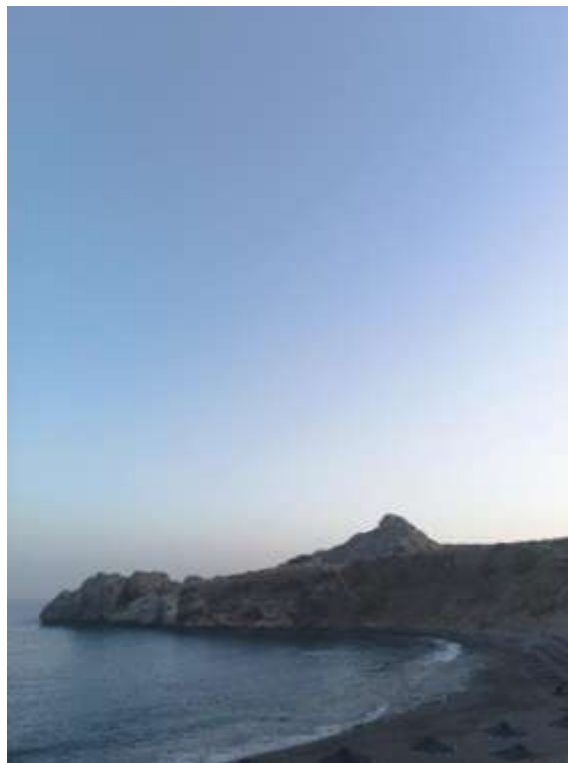
Το όρος Ασιδέρωτας ή αλλιώς Σιδέρωτας, πρόκειται για ένα βουνό με σχετικά χαμηλό υψόμετρο, το οποίο είναι αρκετά δύσβατο και βραχώδες, ενώ η βλάστηση είναι χαμηλή. Οι νότιες πλαγιές καταλήγουν στις παραλίες της Τριόπετρας και της ΚεραμιανήςΓιαλιάς. Από τα υψώματα του Ασιδέρωτα σε πολλά σημεία μπορεί κανείς να δει όλη την παραθαλάσσια περιοχή. Λόγω της γεωμορφολογίας, της θέσης και των σπηλαιώσεων, η περιοχή προσέλκυσε πολλούς ασκητές, αναδεικνύοντας έτσι το θρησκευτικό στοιχείο. Περίπου 6 χλμ. από το χωριό Ακούμια στο όρος Σιδέρωτας βρίσκεται η Ιερά Μονή Αγίου Αντωνίου στη θέση Κατεβατή. Η μονή κτίσθηκε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Δημιουργήθηκαν εκκλησίες, του Αγίου Αντωνίου, του Αγίου Νεκταρίου και της Παναγίας, κελιά, αυλή και βοηθητικοί χώροι. Στην περιοχή βρίσκεται και η Μονή της Αγίας Άννας που ιδρύθηκε αρχές του 20^{ου} αιώνα και γρήγορα έγινε τόπος προσκυνήματος.

Στο δυτικό άκρο καταλήγει ο Ακουμιανός Ποταμός που το νερό του προέρχεται από τις πηγές των βουνών Κέδρος και Ασιδέρωτας και έχει ροή νερού όλους τους μήνες του χρόνου, ιδιαίτερα στο πάνω μέρος του. Τα νερά του συναντούν την παραλία Στόμιο στην ΑκουμιανήΓιαλιά και δημιουργείται ένας υπέροχος υδροβιότοπος με θάμνους, καλαμιώνες και λίμνες. Στα ανατολικά των τριών βράχων, βρίσκεται η παραλία της Μικρής Τριόπετρας ή Κουμάντω, η οποία είναι προστατευμένη από τους συνήθεις δυτικούς ανέμους που πνέουν στην περιοχή. Στα δυτικά των βράχων βρίσκεται η παραλία Μεγάλη Τριόπετρα, η οποία έχει μήκος στα 2 χλμ. Στο ανατολικό της άκρο βρίσκεται σπήλαιο δίπλα στη θάλασσα.

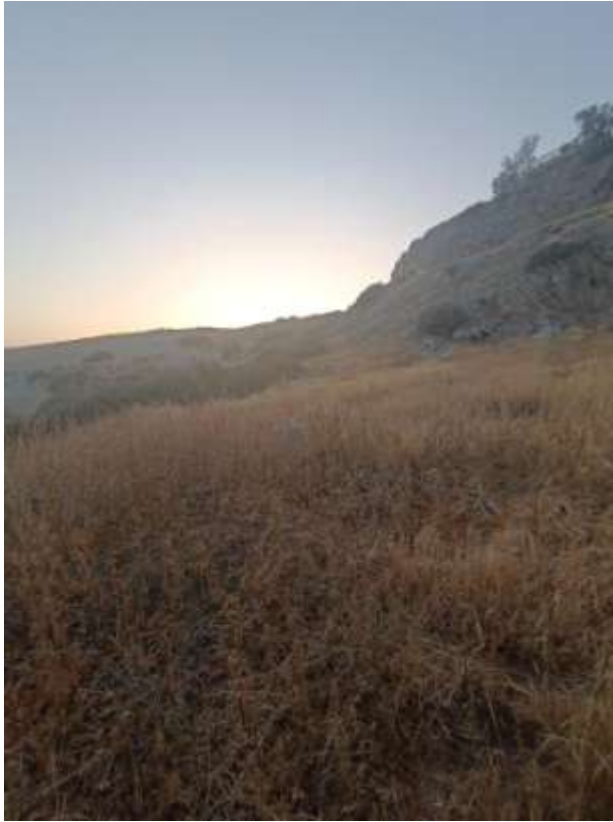
7.1 Εκκλησία Αγίου Παύλου

Ο ιερός ναός του Αγίου Παύλου είναι σπηλαιώδης και βρίσκεται σε ένα ύψωμα του μικρού, παραθαλάσσιου οικισμού, με θέα προς τη θάλασσα. Η παράδοση, αλλά και έρευνες θέλουν να επισκέφθηκε την περιοχή ο Απόστολος Παύλος. Από τον κεντρικό δρόμο υπάρχουν σκαλοπάτια τα οποία ανεβαίνουν αρχικά σε ένα πλάτεμα. Περπατώντας σε αυτό, λίγα μέτρα παρακάτω, τα σκαλοπάτια συνεχίζουν για να βρεθεί ο επισκέπτης στο μικρό ναό. Το τοπίο και η ιερότητα του χώρου δείχνουν την παρουσία του Αποστόλου των Εθνών στην περιοχή.

Το σημείο μπορεί να αναπτυχθεί και με τις κατάλληλες υποδομές να αξιοποιηθεί και να αποτελέσει κεντρικό τμήμα της διαδρομής, καθώς ένα από τα σημαντικότερα πρόσωπα της χριστιανοσύνης βρέθηκε και δίδαξε εδώ. Μεταξύ άλλων θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένας μικρός πολυχώρος εκθέσεων και εκδηλώσεων που με τη χρήση και της σύγχρονης τεχνολογίας θα υποδείκνυε την επίσκεψη του Αποστόλου Παύλου στην περιοχή, κάνοντας το σημείο ιδιαίτερα γνωστό και ελκυστικό (βλ. Παράρτημα 4).

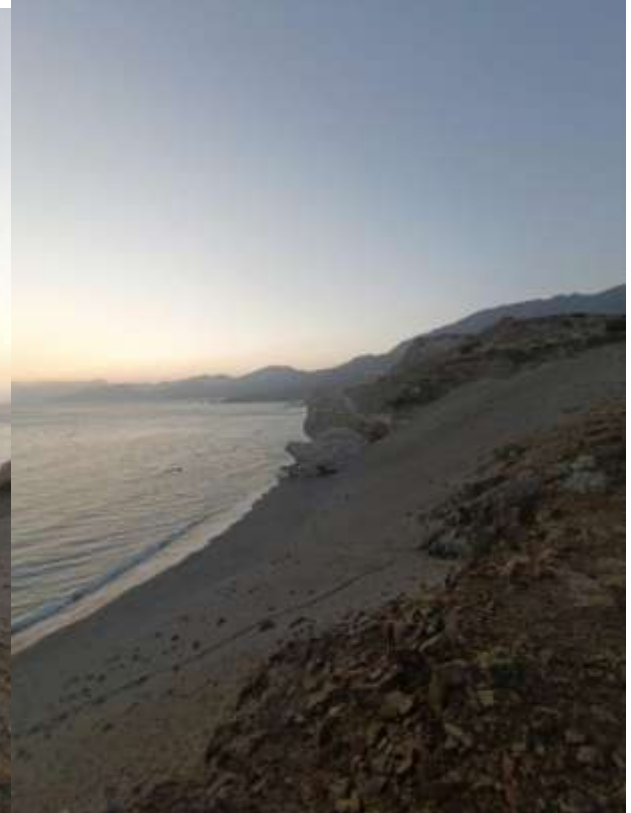
7.2 Οι πτυχώσεις της Αποπλύστρας

Στην περιοχή του Αγίου Παύλου ανάμεσα στον οικισμό και τους Αμμόλοφους, σε ένα σημείο πολύ κοντά και με εύκολη πρόσβαση, βρίσκονται μοναδικοί γεωλογικοί σχηματισμοί. Πρόκειται για πτυχώσεις των πετρωμάτων που λόγω του ιδιαίτερου σχήματος, η παράδοση λέει ότι είναι τα απολιθωμένα φτερά του Δαιδάλου και του Ίκαρου. Πρόκειται για τις πτυχώσεις της Αποπλύστρας. Δείχνουν τη διαδικασία της δημιουργίας της ίδιας της Κρήτης, μέσα από τις ισχυρές πιέσεις που έχουν δεχτεί τα πετρώματα της περιοχής. Στο συγκεκριμένο σημείο και δίπλα από τις πτυχώσεις υπάρχουν γεωλογικοί σχηματισμοί που κάνουν το τοπίο ακόμα πιο ενδιαφέρον.

Στα δυτικά των πτυχώσεων της Αποπλύστρας βρίσκονται οι εντυπωσιακοί αμμόλοφοι του Αγίου Παύλου. Οι αμμόλοφοι ξεκινούν από ένα αρκετά ψηλό σημείο και καταλήγουν τη θάλασσα. Ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει ένα πανέμορφο ηλιοβασίλεμα. Η θέα είναι μοναδική προς τα δυτικά με τους αμμολόφους και αντικρύζοντας προς τα δυτικά τη νότια ακτογραμμή της Κρήτης.

7.3 Ναός Σωτήρα Χριστού Σακτουρίων

Ο ναός βρίσκεται πάνω από το χωριό. Έχει εντυπωσιακή, πανοραμική θέα προς το Λιβυκό Πέλαγος, που ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει όλη τη νοτιοδυτική Κρήτη.

7.4 Ο ναός του Σωτήρα Χριστού Ακουμίων

Το χωριό Ακούμια βρίσκεται στη βορειοανατολική πλευρά του όρους Σιδέρωτας. Από το χωριό μπορεί να δει κάποιος όλη τη νότια πλευρά του όρους Κέδρος που βρίσκεται ακριβώς απέναντι.

Στα Ακούμια υπάρχει ο ναός του Σωτήρα Χριστού. Ο αρχικός μονόχωρος ναός χρονολογείται το 13^ο αιώνα και έχει επεκταθεί μεταγενέστερα προς στα δυτικά. Χαρακτηριστικό είναι ότι με τις προσχώσεις πλέον βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από το έδαφος. Στο εσωτερικό σώζονται τοιχογραφίες του 14^{ου} αιώνα.

7.5 Μονή Αγίου Ονουφρίου

Η Μονή του Αγίου Ονουφρίου βρίσκεται μετά τα Ακούμια σε μία απόκρημνη χαράδρα του όρους Ασιδέρωτας, δίπλα σε πηγή. Η Μονή έχει θέα στο Λιβυκό Πέλαγος. Πρόκειται για ένα ειδυλλιακό τοπίο.

7.6 Τριόπετρα

Από τα Ακούμια προς την παραλία, αμέσως μετά τους Αμμόλοφους στα δυτικά είναι οι παραλίες της Τριόπετρας. Πρόκειται για ένα από τα πιο μαγευτικά και εντυπωσιακά μέρη της Κρήτης. Η Τριόπετρα αποτελείται από δύο παραλίες, στη μέση των οποίων βρίσκεται μια μικρή χερσόνησο. Στην άκρη της χερσονήσου, μέσα στη θάλασσα, στέκονται οι τρεις επιβλητικοί βράχοι, από τους οποίους πήρε το όνομα η περιοχή.

Το μέγεθος, το σχήμα τους, οι πτυχώσεις που παρουσιάζουν και η θέση τους μέσα τη θάλασσα τους καθιστούν ένα εντυπωσιακό τοπόσημο. Θα έλεγε κάποιος, απολαμβάνοντας τη θέα και σε συνδυασμό με την ιστορία, την παράδοση και την ενέργεια όλης της περιοχής, ότι πρόκειται για μία ομολογία της φύσης στην Αγία Τριάδα και το θείο γενικότερα. Τονίζεται και εδώ έντονα ότι το θείο συναντά τη φύση σε αυτόν τον τόπο, κάνοντας τον ιδιαίτερο. Ακόμα, το σκηνικό γίνεται μοναδικό με τα χρώματα που παίρνει το τοπίο κατά τη διάρκεια του ηλιοβασιλέματος. Η ίδια η φύση γίνεται ένας υπερκόσμιος καλλιτέχνης και δημιουργός. Το σημείο με τους τρεις βράχους θα πρέπει να αναδειχθεί.

8. Κεραμέ- Δρύμισκος- Άρδακτος

Στα δυτικά της Τριόπετρας και κάτω από το χωριό Αγία Παρασκευή, στους πρόποδες του όρους Ασιδέρωτας, βρίσκεται η παραλία Λίγκρες. Πρόκειται για μία από τις πιο εντυπωσιακές και ήρεμες παραλίες της Κρήτης. Στην παραλία υπάρχει ακόμα και καταρράκτης, ενώ οι βραχώδεις γεωλογικοί σχηματισμοί θυμίζουν ένα σχεδόν σεληνιακό τοπίο. Χαρακτηριστικό σημείο της παραλίας είναι ο τεράστιος κόκκινος βράχος.

Οι επόμενες παραλίες της ΚεραμιανήςΓιαλιάς επίσης εντυπωσιάζουν λόγω της θέσης και των γεωλογικών σχηματισμών. Πρόκειται για την Ποδαρέ, το Γλίμα και την παραλία με τους αμμόλοφους, το ΚεραμιανόΑμμούδι. Στην ΚεραμιανήΓιαλιά βρίσκεται και το μικρό λιμάνι της Αγίας Φωτιάς το οποίο λέγεται και Αγία Φωτεινή. Υπάρχει και ένα μικρό ποτάμι, όπως και λίγο παραπάνω το εκκλησάκι της Αγίας Φωτεινής, δίπλα σε ένα πανύψηλο φοίνικα. Στην περιοχή σχηματίζονται μικροί κόλποι και ήσυχες παραλίες.

Πηγή: earth.google.com.

Όμως εκεί εντοπίζεται και ο παραλιακός Πύργος Κεραμέ. Πρόκειται για μεγάλο παράκτιο οικισμό των ιστορικών χρόνων, στον οποίο περιλαμβάνονται τα ερείπια τειχισμένης ακρόπολης και κατά τόπους οικοδομικά λείψανα μινωϊκής, ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου. Από εκεί προέρχεται το πήλινο έκτυπο με παράσταση της Ευρώπης και του ταύρου, δύο κεφάλια πήλινων ειδωλίων και επιγραφή το 4^{ου} αιώνα π.Χ. που βρέθηκε το 1915. Το κείμενο αναφέρεται σε συνθήκη ή άλλου είδους δικαστικό διακανονισμό μεταξύ δύο πόλεων. Τα κατάλοιπα της πόλης που διακρίνονται χρονολογούνται από τον 4^ο αιώνα π.Χ. και πέρα από λείψανα οικιών και κεραμική, περιλαμβάνουν και κατάλοιπα τείχους μήκους 100 μέτρων σε άξονα ανατολής-δύσης, πιθανόν κατάλοιπα οχύρωσης, ενώ έχουν ανασκαφεί και λείψανα πύργων. Να τονιστεί ότι απαιτούνται νέες, συστηματικές και εκτεταμένες έρευνες για να διαπιστωθούν με σιγουριά οι σημερινές τοποθεσίες που αντιστοιχούν στις αρχαίες πόλεις της περιοχής. Υπάρχουν για αυτές περισσότερα στοιχεία από την κλασική και την ελληνιστική περίοδο.

Συνεχίζοντας προς τα βόρεια ο επισκέπτης συναντά το χωριό Κεραμέ, με υπέροχη θέα και ακολουθεί το χωριό Δρύμισκος. Η Δρύμισκος έχει περιμετρικά του χωριού δύο σημαντικές βυζαντινές εκκλησίες. Πρόκειται για το Ναό Κοίμησης της Παναγίας και το Ναό Παναγίας της Γέννησης. Νότια του χωριού Δρύμισκος εκτείνονται παραλίες, σε μία περιοχή που ονομάζεται ΔρυμισκιανήΓιαλιά ή ΔρυμισκιανόΑμμούδι. Οι παραλίες έχουν μήκος 3 χιλιομέτρων. Εκεί συνδέεται με το φοινικόδασος Πρέβελη και την ευρύτερη περιοχή. Στα βόρεια της Δρυμίσκου ο δρόμος συνεχίζει για να συναντήσει την κεντρική οδό.

Από το χωριό Άρδαχτος στα 650μ. ξεκινά κάποιος την πεζοπορία στα νότια προς τον Ασιδέρωτα. Η θέα είναι απaráμιλλης ομορφιάς. Κάποιος μπορεί να δει όλες τις νότιες παραλίες στο Λιβικό Πέλαγος μέχρι τα Λευκά Όρη. Στα βόρεια βρίσκεται το όρος Κέδρος. Ο Σιδέρωτας έχει πηγές με νερό, μικρούς καταρράκτες και ρυάκια.

8.1 Ναός Κοίμησης της Παναγίας Δρυμίσκου

Ο ναός της Κοίμησης της Παναγίας είναι βασιλική και κεραμοσκεπής. Βρίσκεται στο παλιό νεκροταφείο του χωριού. Η πόρτα έχει υπέρθυρο με ίχνη χρώματος γύρω από αυτό. Είναι στολισμένη με ρόδακες που είναι γλυπτό κόσμημα σε σχήμα τριαντάφυλλου. Εσωτερικά είναι ασπρισμένος όλος σχεδόν ο ναός. Τοιχογραφίες φαίνονται στο βορεινό τοίχο. Παλαιότερα ήταν μοναστήρι.

8.2 Ναός Παναγίας της Γέννησης

Σημαντικό μνημείο της Δρυμίσκου αποτελεί ο ιερός ναός της Παναγίας της Γέννησης και είναι η παλαιότερη εκκλησία. Τα τελευταία χρόνια μεταφέρθηκε και το νεκροταφείο του χωριού. Ο ναός προεκτάθηκε δυτικά με την προσθήκη νάρθηκα του οποίου η στέγη έχει χαλάσει πριν από πολλές δεκαετίες. Είναι η παλαιότερη εκκλησία στο χωριό. Οι αγιογραφίες της χρονολογούνται στις αρχές του 14^{ου} αιώνα. Ο ναός κτίστηκε το 1318 με έξοδα της οικογένειας Μελισσηνού και αγιογραφήθηκε από τον Μιχαήλ Βενέρη. Οι τοιχογραφίες περιλαμβάνουν σκηνές από τη ζωή της Παναγίας.

8.3	Ναός Αγίου Γεωργίου
------------	----------------------------

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου βρίσκεται στα δυτικά της Δρυμίσκου, με κατεύθυνση προς τη Μονή Πρέβελη. Η εκκλησία βρίσκεται σε μία υπερυψωμένη περιοχή. Είναι εκκλησία που κατασκευάστηκε στα νεότερα χρόνια, όμως η τοποθεσία της πάνω σε έναν τεράστιο βράχο σε μεγάλο ύψος της δίνει μία εντυπωσιακή θέα σε ολόκληρη την περιοχή.

8.4 Ναός Αγίου Ιωάννη

Στα ανατολικά του χωριού Κεραμέ σε ένα χωματόδρομο βρίσκεται η παλιά εκκλησία του Αγίου Ιωάννη. Χρειάζεται βελτίωση η πρόσβαση. Βρίσκεται μέσα σε ένα πλάτεμα, ενώ υπάρχουν τριγύρω ερείπια, μέσα στη βλάστηση. Ο ναός είναι τοιχογραφημένος.

8.5 Ναός Αγίου Κωνσταντίνου

Σε απόσταση 2 χλμ. νότια του οικισμού της Δρυμίσκου βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου, η οποία διαθέτει τοιχογραφίες των αρχών του 15^{ου} αιώνα, πολλές μισοκατεστραμμένες. Το κτήριο σήμερα δε θυμίζει εκκλησία. Αυτό που εντυπωσιάζει είναι ότι ορισμένες από τις τοιχογραφίες απεικονίζουν μεταξύ άλλων σκηνές από την τιμωρία των αμαρτωλών στην Κόλαση. Η εκκλησία χρειάζεται συντήρηση και ανακατασκευή για να λάβει την αρχική της μορφή.

8.6 Ναός Αγίας Μαρίνας Αρδάκτου

Από τη Δρύμισκο με κατεύθυνση βόρεια είναι το χωριό Άρδακτος. Εκεί υπάρχει η βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Μαρίνας. Έχει συντηρηθεί και αναστηλωθεί.

9. Πλακιάς-Ροδάκινο, Άγιος Βασίλειος-Καλή Συκιά

Στα δυτικά της περιοχής βρίσκεται η περιοχή του Πλακιά. Λίγο πριν στην ευρύτερη περιοχή των Λευκογείων, νότια του οικισμού Γιαννιού, σε ύψωμα 400μ. υπάρχει μία μεγάλη τρύπα, που ονομάζεται Δρακότρυπα. Ο λαός έχει συνδέσει το σημείο αυτό με την ύπαρξη δράκων και τεράτων. Αποτελεί ένα ιδανικό σημείο περιπάτου.

Τα Λευκόγεια διαθέτουν υπέροχες παραλίες, οι οποίες είναι πολύ δημοφιλείς. Σε αυτές είναι και τα Σχοινάρια ή Σκινάρια, και θεωρείται από τις καλύτερες παραλίες της Κρήτης. Στην παραλία ρέουν δύο ρυάκια με υφάλμυρο νερό και δημιουργούν μικρούς υγρότοπους. Λίγο πριν τα Σχοινάρια, υπάρχει σε ένα βράχο η σπηλιά της Τρυπητής με κυλινδρικό σχήμα. Πρόκειται για μία μεγάλη τρύπα σε ένα βράχο και η θέα από αυτήν προς το Λιβυκό Πέλαγος είναι μοναδική.

Οι παραλίες στο Αμμούδι είναι εξαιρετικά δημοφιλείς και προσελκύουν πολύ κόσμο. Πρόκειται για το Μεγάλο Αμμούδι, το Κλεισίδι και το Μικρό Αμμούδι. Στα δυτικά βρίσκεται το Δαμνόνι, που διαθέτει μεγάλη αμμώδη παραλία η οποία βρίσκεται εντός κολπίσκου. Στην ονομασία της αρχαίας πόλης Λάμων υπονοείται η λέξη Λιμήν και το σημερινό Δαμνόνι συνηθίζεται να συνδέεται με αυτήν (Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, Μαρία, *Η περιοχή του Αγίου Βασιλείου κατά την αρχαιότητα*). Το Δαμνόνι αποτελεί σήμερα μία πολύ γνωστή παραλία στην περιοχή.

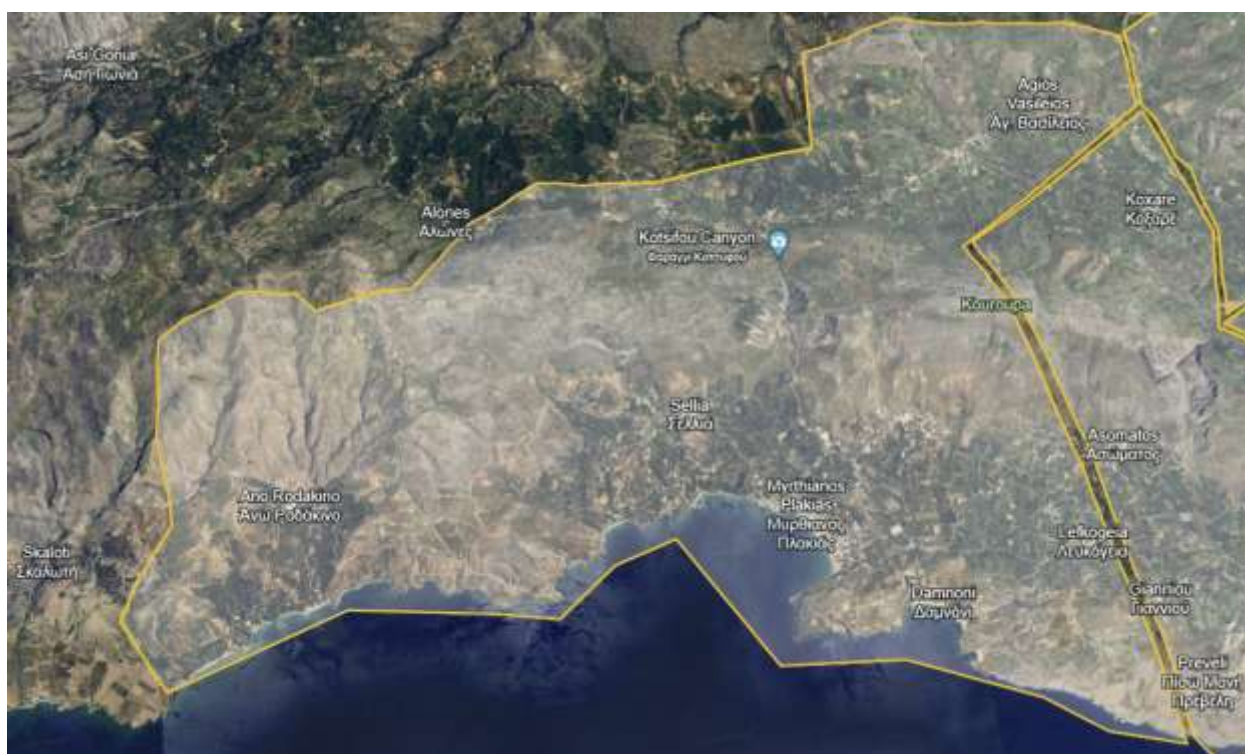
Ακριβώς μετά στήνεται ένα μοναδικό σκηνικό το οποίο θυμίζει περιπέτειες με πειρατές στήνεται στο Πειρατικό Φιόρδ, το οποίο είναι ένα απομονωμένο λιμανάκι στα νότια του Ακρωτηρίου Κακό Μουρί, το οποίο ονομάζεται και Κάραβος κοντά στον Πλακιά. Πρόκειται για έναν μακρόστενο κόλπο που σχηματίζεται ανάμεσα σε τεράστιους κάθετους βράχους. Η μικροσκοπική παραλία στην αρχή έχει άμμο σε πλάτος το πολύ 2 μέτρα και βαθαίνει απότομα. Η περιοχή έχει γίνει πολύ γνωστή τα τελευταία χρόνια, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της.

Εξαιρετικής σημασίας αρχαιολογική ανακάλυψη, που ανέτρεψε τα επιστημονικά δεδομένα, σημειώθηκε μεταξύ των περιοχών Πλακιά και Πρέβελη, αφού πρόκειται για την αρχαιότερη θαλάσσια μετακίνηση που έχει διαπιστωθεί. Σε διάφορα σημεία εντοπίστηκαν εργαλεία τα οποία χρονολογούνται πριν από 130.000 χρόνια. Η έρευνα εντόπισε 28 θέσεις μεταξύ των εκβολών του ποταμού Πρέβελη και του Πλακιά και σχετίζονται με σπηλιές και βραχώδεις περιοχές και έχουν εντοπιστεί 2.100 εργαλεία.

Η περιοχή του Πλακιά είναι γεμάτη στοιχεία τα οποία αποτελούν μνημεία, φυσικά τοπία, τοπόσημα, με τη δυνατότητα ανάπτυξης δραστηριοτήτων και συγκροτούν ένα ενιαίο χώρο. Η αρχαία πόλη Φοίνικας Λαμπαίων, στην περιοχή της παραλίας της Σούδας, θεωρείται ότι είναι η πιθανή θέση του Φοίνικα που αναφέρεται στις *Πράξεις των Αποστόλων*, όταν στο ταξίδι του Απόστολου Παύλου με το πλοίο επιχειρήθηκε να φθάσει στον Φοίνικα. Η παρουσία του Απόστολου Παύλου συνεχίζει να είναι έντονη στην περιοχή. Στη μεσόγεια τοποθεσία του

Φοινικιά στον Πλακιά αναπτύχθηκε εκτεταμένος οικισμός της κλασικής, ελληνιστικής εποχής, αλλά κυρίως στο τέλος της περιόδου της ρωμαιοκρατίας. Η ονομασία του οικισμού παραπέμπει στον Φοίνικα Λαμπαίων.

Μέσα στον οικισμό του Πλακιά βρίσκεται ο εντυπωσιακός τεράστιος κάθετος βράχος που ονομάζεται Παλίγκρεμος και αποτελεί τοπόσημο και δημοφιλές πεδίο αναρρίχησης. Λίγο παρακάτω ο επισκέπτης συναντά το περίφημο τούνελ του παλιού σιδηροδρομικού δικτύου που βρίσκεται στην ανατολική άκρη της μεγάλης παραλίας με τις στοές και στη θέση Γονατές ο Θρυλικός ήρωας Διγενής Ακρίτας γονάτισε και ήπια νερό από κοντινή πηγή. Εντυπωσιακός γεωλογικός σχηματισμός αποτελεί ο απολιθωμένος δράκος που δείχνει ξαπλωμένος στη θάλασσα και μπορεί ο επισκέπτης να το δει μέσα από τον Πλακιά.

Πηγή: earth.google.com.

Στα δυτικά του Πλακιά βρίσκονται τα χωριά Άνω και Κάτω Ροδάκινο με τις ιδιαίτερα δημοφιλείς παραλίες τους, τον Κόρακα, τον Πολύριζο και την Περιστερέ. Στον παράκτιο Κόρακα του Ροδάκινου βρίσκονται τα λείψανα ενός εκτεταμένου οικισμού της μεσομινωικής εποχής. Η περιοχές είναι ιδιαίτερα γνωστές. Πάνω από τα χωριά, στην κορυφή του όρους Κρυονερίτη υπάρχει ο Ναός του Αγίου Πνεύματος, που η παράδοση λέει ότι χτίστηκε με θαυματουργό τρόπο. Στην εκκλησία, υπάρχει μια σχισμή, που όμως ένας βοσκός βρήκε μέσα την εικόνα του Αγίου Πνεύματος με τη θεία καθοδήγηση. Όταν την πήρε σπίτι του, η εικόνα εξαφανίστηκε και ξαναβρέθηκε στην ίδια θέση στην οποία τη βρήκε. Έτσι χτίστηκε η εκκλησία στο σημείο αυτό. Από την κορυφή του Κρυονερίτη μπορεί κανείς να δει όλη τη νότια πλευρά

με το Λιβυκό Πέλαγος. Στον παράκτιο Κόρακα του Ροδάκινου βρίσκονται τα λείψανα ενός εκτεταμένου οικισμού της μεσομινωικής εποχής. Μεταξύ των δύο χωριών υπάρχει το φαράγγι του Ροδακίνου έχει λεία τοιχώματα και σε κάποια σημεία έχει πλάτος ακόμα και 2 μέτρα. Στο σημείο εκείνο βρίσκεται και η παλιά γέφυρα.

Τα νοτιοδυτικό τοπίο μπορεί να το απολαύσει κάποιος και από ψηλά. Ξεκινώντας από το χωριό Ανώματος και συνεχίζοντας προς τα δυτικά, στα χωριά Μαριού και Μύρθιος, τα οποία στέκουν πάνω στις πλαγιές των βουνών, δημιουργώντας μία απολαυστική θέα με το βλέμμα στραμμένο προς στο Λιβυκό Πέλαγος.

Πάνω από το χωριό Μύρθιος, σε υψόμετρο 805 μέτρων, σχηματίζεται ένα άγριο, αλλά και εξωπραγματικό τοπίο, η κορυφή Κυριμιανού. Οι απότομοι βράχοι, οι περίτεχνοι σχηματισμοί, οι κάθετοι γκρεμοί, μαζί με τα νέφη ομίχλης που σχηματίζονται, δημιουργούν ένα σπάνιο τοπίο. Από το σημείο αυτό μπορεί κάποιος να δει όλη την ευρύτερη περιοχή. Ανάμεσα στα βράχια και τα υψώματα υπάρχουν τα ίχνη ενός αρχαίου οικισμού. Ο οικισμός αυτός πρέπει να κατοικήθηκε ανάμεσα στο 12^ο και στον 8^ο π.Χ. αιώνα.

Στα Σελλιά σε ένα σημείο με πυκνή βλάστηση βρίσκεται ο ναός των Αγίων Φωτίου και Ανίκητου του 14^{ου} αιώνα. Στα δυτικά των Σελλίων συναντά κάποιος το μικρό μοναστήρι του Μιχαήλ Αρχαγγέλου στη θέση Φοινικιάς και έχει ανακαινισθεί πρόσφατα. Εκεί βρίσκεται και το φαράγγι του Κοτσουφού, δυτικά του βουνού της Κουρούπας, βόρεια του Πλακιά, στο δρόμο μεταξύ Σελλίων και Αγκουσελιανών.

Στον ίδιο Κόμβο η διαδρομή μπορεί να ξεκινήσει από τη βόρεια πλευρά και να φθάσει στο Φαράγγι του Κοτσουφού, για να κατηφορίσει ο επισκέπτης στον Πλακιά. Αρχικά θα συναντήσει το χωριό Άγιος Βασίλειος που βρίσκεται ο ναός του Αγίου Βασιλείου. Αποτελείται από τον αρχικό σταυροειδή με τρούλο ναό του 13^{ου} αιώνα, στον οποίο προστέθηκε στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα δεύτερο κλίτος.

Ακριβώς δίπλα στο χωριό Άγιος Βασίλειος βρίσκεται το φαράγγι Κακοπέρατος, διότι δύσκολα μπορεί κανείς να το διασχίσει. Πρόκειται για ένα πολύ όμορφο, αλλά άγριο φαράγγι το οποίο απαιτεί τεχνικό εξοπλισμό. Συναντά κανείς εντυπωσιακούς καταρράκτες και μικρές λίμνες.

Στο χωριό Αγκουσελιανά συναντά κάποιος μία έκταση περίπου 2 τ.χλμ. που είναι κατάφυτη από κυπαρίσσια. Εκεί κοντά βρίσκεται και το δάσος του Τιμίου Σταυρού, με την εκκλησία του. Στα δυτικά βρίσκεται το χωριό του Αγίου Ιωάννη του Καμένου. Υπάρχουν βυζαντινές εκκλησίες με τοιχογραφίες. Σε απόσταση 800μ. από το χωριό βρίσκεται η εκκλησία του Σωτήρα Χριστού. Ο ναός είναι κτισμένος το 14^ο αιώνα, με τοιχογραφίες.

Μετά τα Αγκουσελιανά στα δυτικά βρίσκεται το χωριό Άγιος Ιωάννης ο Καμένος, που περιλαμβάνει τους οικισμούς Καλή Συκιά, Κάνεβος. Στην περιοχή αυτή είναι το εντυπωσιακό Κυπαρισσόδασος το οποίο έχει έκταση 200 περίπου στρεμμάτων με κυπαρίσσια και δρύες.

9.1	Οι Παλαιολιθικές θέσεις του Πλακιά
------------	---

Στην περιοχή μεταξύ του Πλακιά και της περιοχής Πρέβελη έγινε μία επαναστατική αρχαιολογική ανακάλυψη, καθώς σε διάφορες τοποθεσίες εντοπίστηκαν εργαλεία τα οποία χρονολογούνται πριν από 130.000 χρόνια, ανατρέποντας τα δεδομένα. Η έρευνα εντόπισε 28 θέσεις μεταξύ των εκβολών του ποταμού Πρέβελη και του Πλακιά και σχετίζονται με σπηλιές και βραχώδεις περιοχές. Έχουν εντοπιστεί 2.100 εργαλεία από το 130.000 π.Χ. έως το 9.000 π.Χ. Επειδή η Κρήτη και τότε ήταν νησί, συνάγεται ότι τα εργαλεία έφτασαν εκεί μέσω της θάλασσας από τους προϊστορικούς ανθρώπους, οι οποίοι πιστεύεται ότι ήρθαν από την Αφρική. Πρόκειται για την αρχαιότερη θαλάσσια μετακίνηση που έχει διαπιστωθεί.

9.2 | Ναός Τιμίου Σταυρού Λευκόγεια

Στο χωριόΛευκόγειαβρίσκεται το ύψωμα του Τιμίου Σταυρού. Εκεί βρίσκεται και το παλιό εκκλησάκι του Τιμίου Σταυρού. Η θέα προς το Λιβυκό Πέλαγος είναι μοναδική. Χρειάζεται να γίνουν έργα μεταξύ άλλων για την ευκολότερη πρόσβασηπρος την εκκλησία και ανάδειξη του μονοπατιού και της κορυφής στο σημείο.

Στα δεξιά είναι η κορυφή του Τιμίου Σταυρού

9.3	Παλίγκρεμος
------------	--------------------

Στα ανατολικά της παραλίας μέσα στον Πλακιά υπάρχει ένας εντυπωσιακός τεράστιος κάθετος βράχος που ονομάζεται Παλίγκρεμος και αποτελεί τοπόσημο για την περιοχή. Ο τεράστιος βράχος έχει μεγάλο ύψος και αποτελεί δημοφιλές πεδίο αναρρίχησης, το οποίο μπορεί να οργανωθεί καλύτερα και να αξιοποιηθεί. Υπάρχουν βραδιές που το φως της Σελήνης αντανακλάται πάνω στο μεγάλο βράχο προς τη θάλασσα στον κόλπο του Πλακιά.

9.4 Τα τούνελ του Πλακιά

Εντυπωσιακό αξιοθέατο του Πλακιά είναι το περίφημο τούνελ που βρίσκεται στην ανατολική άκρη της μεγάλης παραλίας. Πρόκειται για στοές που χρησιμοποιήθηκαν για τη μεταφορά κάρβουνου και λιγνίτη. Για τη μεταφορά τους στις κοντινές λιμενικές εγκαταστάσεις δημιουργήθηκε σιδηροδρομικό δίκτυο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Είχε μήκος 2.500 μ., το οποίο ξεκινούσε από τα λιγνιτωρυχεία τη θέση Καμμένα Αλώνια και έφτανε στη θέση Γονατές. Η θέση ονομάζεται Γονατές καθώς θεωρείται ότι εκεί ο θρυλικός ήρωας Διγενής Ακρίτας γονάτισε και ήπια νερό από κοντινή πηγή. Εκεί υπάρχει ένας τεράστιος κάθετος γκρεμός, πολύ ιδιαίτερος. Λόγω των απόκρημνων τμημάτων δημιουργήθηκαν δύο σήραγγες, οι οποίες σώζονται σήμερα, όπως και από τις μεταλλικές γέφυρες φόρτωσης, τα λιθόκτιστα βάθρα και τμήματα των υπερκατασκευών μέσα στη θάλασσα (Χαριτόπουλος, Ε., Τζίκας, Π., Καψάλης, Σ., Μαμαλάκης, Κ., Τερτίπης, Δ., Σταυρουλάκης, Ε., *Μέσα σταθερής τροχιάς στην Κρήτη: Δίκτυα βιομηχανικών σιδηροδρόμων κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα*). Προτείνεται η ανάδειξη του μονοπατιού και την ίδια στιγμή να διερευνηθεί η δημιουργία και λειτουργία, παράλληλα με το μονοπάτι, εναλλακτικής μετακίνησης, πάνω σε ράγες.

9.5 Φοίνικας Λαμπαίων

Ο Πλακιάς αποτελεί έναν παραθαλάσσιο τουριστικό οικισμό. Στη δυτική πλευρά βρισκόταν η αρχαία πόλη Φοίνικας Λαμπαίων, που θεωρείται ότι είναι η πιθανή θέση του Φοίνικα που αναφέρεται στις *Πράξεις των Αποστόλων*, όταν στο ταξίδι του Απόστολου Παύλου, λόγω θαλασσοταραχής επιχείρησαν «να φθάσουν στον Φοίνικα και να παραχειμάσουν, ένα λιμάνι της Κρήτης που βλέπει απέναντι στον άνεμο Λίβα και απέναντι στον άνεμο Χώρο». Έτσι η μνήμη του Απόστολου Παύλου συνεχίζει να είναι έντονη στην περιοχή.

Στην περιοχή του Πλακιά, που υποστηρίζεται ότι ήταν το λιμάνι Φοίνιξ Λαμπαίων και συγκεκριμένα στη μεσόγεια τοποθεσία του Φοινικιά, αναπτύχθηκε εκτεταμένος οικισμός με ίχνη κατοίκησης της κλασικής και ελληνιστικής εποχής, αλλά κυρίως στο τέλος της περιόδου της ρωμαϊοκρατίας. Η ονομασία του οικισμού παραπέμπει στον Φοίνικα Λαμπαίων, όπως και οι πολλοί φοίνικες στο ποτάμι και τον όρμο της σημερινής παραλίας της Σούδας, που πάντα υπήρχαν (Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, Μαρία, *Η περιοχή του Αγίου Βασιλείου κατά την αρχαιότητα*). Πρόταση είναι να σημανθεί η θέση, να αναδειχθεί και να δοθεί προτεραιότητα στις ανασκαφικές έρευνες, λόγω της σημασίας που έχει στο αφήγημα της πολιτιστικής διαδρομής για τον εντοπισμό και την ανάδειξη των αρχαίων πόλεων.

9.6 Ο απολιθωμένος δράκος του Πλακιά

Αν ο επισκέπτης κοιτάξει από τον Πλακιά δυτικά τότε θα δει έναν μοναδικό γεωλογικό σχηματισμό. Με το βλέμμα στα δυτικά μπορεί κάποιος να απολαύσει τη θέα του απολιθωμένου δράκου που δείχνει ξαπλωμένος στη θάλασσα. Πρόκειται για το ακρωτήριο Σταυρός. Το θέαμα είναι εντυπωσιακό την ώρα που βασιλεύει ο ήλιος. Μάλιστα κάποιες μέρες του χρόνου δείχνει να καταπίνει τον ήλιο. Ο Πλακιάς αποτελεί ιδανική περιοχή για να παρακολουθήσει κάποιος το μαγευτικό τοπίο. Πρόταση είναι να δημιουργεί ένας χώρος παρακολούθησης προς την περιοχή στα δυτικά, για να απολαύσει το μοναδικό τοπίο.

9.7 Η Γέφυρα και το Φαράγγι Ροδακίνου

Η παλιά γέφυρα της Καμάρας βρίσκεται ανάμεσα στο Άνω και το Κάτω Ροδάκινο. Η γέφυρα του Ροδακίνου είναι έργο της Κρητικής Πολιτείας και μάλιστα έχει επιπλέον χαρακτηριστικό την προσθήκη καταστρώματος καθ' ύψος. Κάτω από τη Γέφυρα είναι το φαράγγι του Ροδακίνου. Έχει λεία τοιχώματα και σε κάποια σημεία έχει πλάτος ακόμα και 2 μέτρα. Η περιοχή έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Στο δρόμο ανάμεσα στο Άνω και Κάτω Ροδάκινο βρίσκεται διασταύρωση προς τις παραλίες της περιοχής, όπως η παραλία του Κόρακα, η παραλία της Πολύριζου και παραλία της Αγίας Μαρίνας.

9.8 Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στη Μύρθιο

Στη Μύρθιο βρίσκεται ο τοιχογραφημένος μονόχωρος ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος. Πρόκειται για ένα πολύ παλιό ναό, που χτίστηκε πριν το 961. Το κωδωνοστάσιο είναι μεταγενέστερο και συγκεκριμένα χτίστηκε κατά τη διάρκεια της Ενετοκρατίας, το 1589. Οι τοιχογραφίες του σώζονται σε καλή κατάσταση. Ξεχωρίζουν οι τοιχογραφίες των κολασμένων ή αδικών, αλλά και της Πλατυτέρας με τον Ιησού στην κόγχη του ιερού. Οι κολασμένοι, δηλαδή οι αμαρτωλοί που βρίσκονται στην κόλαση, αποτελούν ένα ενδιαφέρον θέμα στην αγιογραφία της εποχής στην Κρήτη. Σε αυτές τις εικόνες απεικονίζονται τα βασανιστήρια των κολασμένων, μαζί με τη Δευτέρα Παρουσία του Χριστού που ζωγραφιζόταν πάντα στο δυτικό κλίτος της Εκκλησίας. Οι κολασμένοι είναι ανάμεσα σε φωτιές και υπόκεινται σε φρικτές τιμωρίες ενώ έχουν μαζί τους τα όργανα με τα οποία αδικούσαν τους άλλους.

9.9 Το φαράγγι του Κοτσουφού

Στα δυτικά του βουνού Κουρούπα, βόρεια του Πλακιά, και μεταξύ Σελλίων και Αγκουσελιανών

βρίσκεται ένα από τα πιο όμορφα και εντυπωσιακά φαράγγια της Κρήτης, το φαράγγι του Κοτσουφού. Το συνολικό του μήκος είναι περίπου 1.800 μέτρα και σχηματίζει κάθετες πλαγιές. Στο φαράγγι, βρίσκεται μέσα στο βράχο ο μικρός ναός του Αγίου Νικολάου.

Από το χωριό Κάνεβος μπορεί κάποιος να εισέλθει στον ποταμό που βρίσκεται στο φαράγγι και να συνεχίσει μέχρι τη γέφυρα που ενώνει τα Σελλιά με τη Μύρθιο. Σε κάποιο σημείο το φαράγγι συναντάται με το μικρό φαράγγι του Μπούτσινα, που το χειμώνα σχηματίζεται καταρράκτης. Όμως πολλούς μικρούς καταρράκτες μπορεί να συναντήσει ο επισκέπτης.

Στο φαράγγι υπάρχει μία μικρή πέτρινη τοξωτή γέφυρα, παλιοί νερόμυλοι ένας σπηλαιώδης ναός αφιερωμένος στον Άγιο Ονούφριο και ο ναός του Αγίου Νικολάου που είναι χτισμένος μέσα σε μία κοιλότητα των βράχων στο ύψος που διασχίζει ο δρόμος.

Μεταξύ άλλων πρόκειται ακόμα για χερσαίο αρχαιολογικό χώρο.

Τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού: Κήρυξη

Αρμόδιες Υπηρεσίες: Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας - Σπηλαιολογίας, ΕΦΑ Ρεθύμνου.

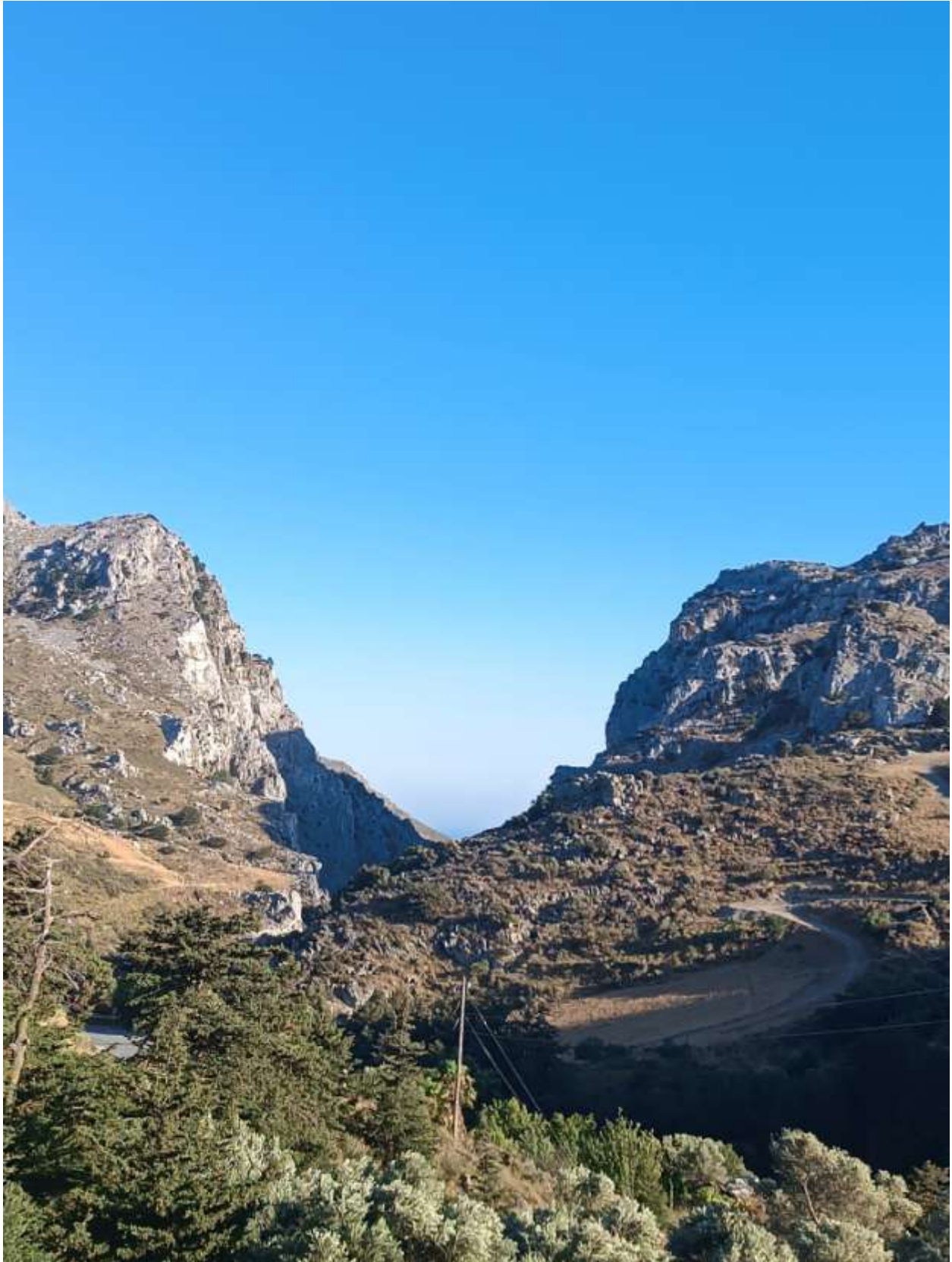
Καθεστώς Προστασίας:

ΥΑ Α/Φ31/36852/2942

ΦΕΚ: 1242/Β/1973-10-16⁸⁰.

Η διαδρομή μέσα από το Φαράγγι του Κοτσουφού χαρακτηρίζεται ως μία από τις καλύτερες της περιοχής καθώς έχει πολύ πράσινο και αρκετά νερά. Όλη η διαδρομή διαρκεί περίπου 1,5 ώρα. Η καθαρή περιπατητική διαδρομή μέσα από το φαράγγι είναι 3 χλμ. περίπου. Εάν κάποιος δε θέλει να προχωρήσει σε ορειβατική διαδρομή έχει την δυνατότητα να το διασχίσει από τον κεντρικό δρόμο. Όμως είναι σημαντικό ότι για να γίνει αξιοποίηση του φαράγγιού να σχεδιαστούν και να γίνουν τα απαιτούμενα έργα για να συμπεριληφθεί στην πολιτιστική διαδρομή θα πρέπει να ολοκληρωθούν οι εργασίες αποκατάστασης που βρίσκονται αυτές τις ημέρες σε εξέλιξη, λόγω της μεγάλης κατολίσθησης που σημειώθηκε αρχές του 2024. Χρειάζεται να διευκρινισθούν τα ακριβή αίτια που προκάλεσαν την κατολίσθηση, να ολοκληρωθούν οι εργασίες και να γίνουν τα έργα τα οποία θα διασφαλίζουν τη διέλευση μέσα από το φαράγγι.

⁸⁰ https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el/monuments_info?id=167493&type=Space.

9.10 Ναός Αγίων Φωτίου και Ανίκητου

Σε μία περιοχή κατάφυτη από ελιές και άλλα είδη δέντρων βρίσκεται στα Σελλιά ο ναός των Αγίων Φωτίου και Ανίκητου. Ο ναός είναι μονόχωρος. Η προσέγγιση στην εκκλησία γίνεται μέσα από χωματόδρομο, με εύκολη πρόσβαση και βρίσκεται κοντά στο χωριό. Στο βόρειο τοίχος υπάρχουν αγιογραφίες. Ο ναός έχει ανακαινισθεί.

9.11 Μοναστήρι Μιχαήλ Αρχαγγέλου στη θέση Φοινικιάς

Στα δυτικά των Σελλίων συναντά κάποιος το μικρό μοναστήρι του Μιχαήλ Αρχαγγέλου στη θέση Φοινικιάς και είναι του 18^{ου} αιώνα. Η θέα προς τη θάλασσα είναι μαγευτική, όπως και προς την ευρύτερη περιοχή. Προκειμένου να προστατευτεί η μονή από εχθρικές επιθέσεις στους τοίχους που περικλείουν το μοναστήρι δεν υπάρχουν παράθυρα. Ο ναός βρίσκεται έξω από το τείχος. Στη μονή υπήρχε μεγάλο ελαιοτριβείο. Πρόσφατα ανακαινίσθηκε.

9.12 Ναός Αγίου Βασιλείου και Αγίας Παρασκευής

Ο δίκλιτος ναός Αγίου Βασιλείου και Αγίας Παρασκευής στον Άγιο Βασίλειο έχει υποστεί εκτεταμένες επεμβάσεις. Η αρχική φάση του ναού τοποθετείται στις αρχές του 13^{ου} αιώνα. Φαίνεται ότι ακολουθούσε τον τύπο του σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλο, τα γωνιακά διαμερίσματα του οποίου στεγάζονταν με φουρνικά. Στην ίδια εποχή φαίνεται να ανήκει ο αποσπασματικά σωζόμενος τοιχογραφικός διάκοσμος. Κατά τη διάρκεια, μάλιστα, πρόσφατων εργασιών στο μνημείο, κάτω από τα εξωτερικά επιχρίσματα στο βόρειο κλίτος, αποκαλύφθηκαν χαράγματα που μιμούνται ψευδοϊσόδομητοιχοποιία. Σε αρκετά μεταγενέστερη περίοδο προστέθηκε στα νότια μονόχωροκαμαροσκέπαστο κλίτος.

Ακριβώς δίπλα στο ναό υπάρχει η είσοδος του σπηλαίου που λέγεται της Παγώνας ο Σπήλιος. Η αρχή του σπηλαίου είναι γνωστή, ενώ η συνέχεια του είναι ανεξερεύνητη.

Τύπος προστασίας από το Υπουργείο Πολιτισμού: Κήρυξη.

Αρμόδια Υπηρεσία: ΕΦΑ Ρεθύμνου.

9.13 Ο Κυπαρισσώνας, το δάσος του Τιμίου Σταυρού

Πολύ κοντά στο χωριό Αγκουσελιανά συναντά κάποιος μία έκταση περίπου 2 τ.χλμ. που είναι κατάφυτη από κυπαρίσσια. Η περιοχή είναι κατάλληλη για περίπατο και προτείνονται στο εσωτερικό παρεμβάσεις διαμόρφωσης και ανάδειξης μονοπατιού. Λίγο πιο πάνω είναι το δάσος του Τιμίου Σταυρού. Στην περιοχή υπάρχουν πηγές με άφθονο νερό από τις οποίες υδρεύεται η περιοχή. Πρόκειται για ένα φυσικό τοπίο ιδιαίτερης οικολογικής και αισθητικής σημασίας.

9.14 Ναός του Σωτήρα Χριστού Αγίου Ιωάννη του Καμένου

Σε απόσταση 800μ. από το χωριό του Αγίου Ιωάννη του Καμένου βρίσκεται η εκκλησία του Σωτήρα Χριστού. Ο ναός είναι κτισμένος το 14^ο αιώνα, με τοιχογραφίες. Η εκκλησία καλύπτεται από πυκνή βλάστηση και είναι συντηρημένη. Βρίσκεται στα δυτικά του χωριού.

9.15 ΤοΚυπαρισσόδασος

Στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Καμένου βρίσκεται το γνωστό και εντυπωσιακό Κυπαρισσόδασος. Πρόκειται για τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Έχει έκταση 200 περίπου στρεμμάτων το οποίο αποτελείται κυρίως από κυπαρίσσια, καθώς και από χνοώδη δρύες. Προτείνεται παρέμβαση για τη διαμόρφωση μονοπατιών και ανάδειξη του εσωτερικού του και προστασία του χώρου.

18. Τα Υποέργα που θα περιλαμβάνονται στη μελέτη

Προτείνεται η εκπόνηση μελέτης για την οριοθέτηση, τη διαμόρφωση και τη λειτουργία της Πολιτιστικής Διαδρομής του δήμου Αγίου Βασιλείου, με σκοπό την τεκμηρίωση, προστασία, αποκατάσταση, συντήρηση, αξιοποίηση, νοηματοδότηση, ανάδειξη, προβολή και ενοποίηση των μνημείων και των στοιχείων φυσικού περιβάλλοντος. Τα υποέργα που προτείνονται να υλοποιηθούν και θα περιλαμβάνονται στη μελέτη ενδεικτικά είναι:

1. Καταγραφή– επιστημονική τεκμηρίωση της Πολιτιστικής Διαδρομής, με συλλογή χαρτογραφικών δεδομένων, φωτογραφιών, οπτικοακουστικού υλικού, ιστορικών και αρχαιολογικών πληροφοριών και όλων των απαραίτητων, για μνημεία/αρχαιολογικούς χώρους και φυσικούς τόπους που βρίσκονται στα σημεία, αλλά και τους κόμβους της διαδρομής. Θα τεκμηριωθούν η πολιτιστική και περιβαλλοντική αξία της Πολιτιστικής Διαδρομής, ορισμένα επιλεγμένα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι διαφόρων χρονολογικών περιόδων που εντοπίζονται στη διαδρομή, όπως και φυσικοί τόποι ιδιαίτερου κάλλους και κάποια συμπληρωματικά μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι που βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή της διαδρομής. Για κάθε σημείο να δημιουργηθεί φάκελος τεκμηρίωσης με όλα τα σχετικά στοιχεία, όπως κείμενα, φωτογραφίες και σχέδια και οποιοδήποτε άλλο σχετικό υλικό. Διερεύνηση ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μνημείων και των χώρων που βρίσκονται τα μνημεία, τα φυσικά τοπία και φυσικά τοπία και τοπόσημα. Θα επισημανθούν ακόμα και κάποιες βασικές πληροφορίες που αφορούν το νεότερο και σύγχρονο πολιτισμό εμπλουτίζοντας την εμπειρία των επισκεπτών (π.χ. μουσειακές συλλογές, λαϊκά δρώμενα, φεστιβάλ, εικαστικές και θεατρικές εκδηλώσεις), όπως και για περιοχές που σχετίζονται με την τοπική παραγωγή, για παράδειγμα την αμπελουργία και την ελαιοκαλλιέργεια. Νοηματοδότηση της Πολιτιστικής Διαδρομής. Ερμηνεία των μνημείων στο πλαίσιο του αφηγήματος που σε αυτό περιέχονται.
2. Σχετικά κείμενα για τη διαδρομή με τα μνημεία και τα φυσικά τοπία, με στοιχεία που θα τροφοδοτήσουν και τη διαδραστική ψηφιακή πλατφόρμα που θα παραχθεί για την προβολή της συγκεκριμένης πολιτιστικής διαδρομής στο πλαίσιο σχετικού έργου, ιστορική ανάλυση και τεκμηρίωση κάθε μνημείου, με κείμενο, σχέδια και φωτογραφίες.
3. Μελέτη για να υλοποιηθούν επιτόπιες σημειακές και ήπιες παρεμβάσεις ευπρεπισμού και ανάδειξης σε χώρους των μνημείων και γενικά έργα υποδομών για την ανάδειξη των σημείων της διαδρομής, έργα πρόσβασης στα μνημεία, όπως και λοιπές παρεμβάσεις σε υποδομές μνημείων πολιτισμού, φύσης, περιβάλλοντος και άλλων χώρων. Πρόκειται για αποκατάσταση, αναβάθμιση, ενίσχυση λειτουργικότητας

των μνημείων που αποτελούν και σημεία της διαδρομής, προμήθεια εξοπλισμού που τοποθετείται μόνιμα σε αυτά και είναι απαραίτητος για τη λειτουργία τους ως μνημεία, αλλά και με τη νέα χρήση που θα ορίσει το αφήγημα της διαδρομής, περίφραξη, φύλαξη, ηλεκτροφωτισμό, φύτευση, παρεμβάσεις στο χώρο εξωτερικά και πέριξ του μνημείου. Οι εργασίες μπορεί να είναι καθαρισμοί, διαμορφώσεις, βελτιώσεις περιβάλλοντος χώρου επιλεγμένων μνημείων, μικροστερεώσεις σε αρχαίες και σύγχρονες κατασκευές, δημιουργία υποδομών ασφαλείας, όπου αυτές είναι απαραίτητες, για την ασφαλή περιήγηση και την ενημέρωση των επισκεπτών, εκσκαφή και απομάκρυνση επιφανειακών και συγχρόνων επιχώσεων - φερτών υλικών και μπαζών από ήδη ανεσκαμμένα μνημεία, μικρής έκτασης εργασίες ευπρεπισμού και ανάδειξης στον περιβάλλοντα χώρο των μνημείων (σημειακές στερεώσεις σε αρχαίες και σύγχρονες κατασκευές, εφόσον απαιτείται για λόγους ασφαλείας των επισκεπτών, συντήρηση ή δημιουργία υποδομών ασφαλείας όπως περιφράξεις - περιοχονίσεις, δημιουργία υποδομών ενημέρωσης κοινού, κτλ). Μελέτη στερέωσης και αποκατάστασης, προτάσεις φωτισμού, κατάλληλου για την ανάδειξη των μνημείων.

4. Προτάσεις για την προστασία, ανάδειξη (όπως προτάσεις φωτισμού κατάλληλου για την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος) και έργα πρόσβασης στα σημεία του φυσικού περιβάλλοντος και ειδικότερα των σημείων φυσικού τοπίου και των τοπόσημων. Τεκμηρίωση και μελέτη για την προστασία και ανάδειξη των σημείων των φυσικών τοπίων της διαδρομής. Μελέτη για να υλοποιηθούν επιτόπιες σημειακές και ήπιες παρεμβάσεις ευπρεπισμού-ανάδειξης σε χώρους των φυσικών τοπίων, καθώς και γενικά έργα υποδομών για την ανάδειξη των σημείων της διαδρομής, όπως και λοιπές παρεμβάσεις σε υποδομές φύσης, περιβάλλοντος και άλλων χώρων. Πρόκειται για αποκατάσταση, αναβάθμιση, ενίσχυση λειτουργικότητας των φυσικών τοπίων και αποτελούν σημεία της διαδρομής, προμήθεια εξοπλισμού που τοποθετείται μόνιμα σε αυτά και είναι απαραίτητος για τη λειτουργία τους ως χώροι υποδοχής, αλλά και με τη νέα χρήση που θα ορίσει το αφήγημα της διαδρομής, περίφραξη, φύλαξη, ηλεκτροφωτισμό, φύτευση, παρεμβάσεις στο χώρο του φυσικού τοπίου.

5. Καταγραφή του υφιστάμενου οδικού δικτύου, αλλά και των μονοπατιών (όπως είναι το Ε4). Βελτίωση πρόσβασης στα σημεία της διαδρομής, δημιουργία χώρων στάθμευσης, διαμορφώσεις, βελτιώσεις ή και επεκτάσεις υφιστάμενων μονοπατιών.

6. Πρόταση για τη διαμόρφωση θέσεων θέας και αναψυχής, χώρων εκδηλώσεων σε ειδυλλιακά αρχαιολογικά και φυσιολατρικά σημεία.

7. Πρόταση για παραγωγή υλικού πληροφόρησης (π.χ. οδηγός, πινακίδες σήμανσης και ενημέρωσης αναφορικά με τη διαδρομή στα ελληνικά, στα αγγλικά και σε Braille), συμπεριλαμβανομένων γραφιστικών υπηρεσιών, μεταφράσεων κτλ., τοποθέτηση των πινακίδων, η προμήθεια πινακίδων οδικής σήμανσης και οδοδεικτών, η μεταφορά και τοποθέτηση των πινακίδων σήμανσης και ενημέρωσης με τις βάσεις τους σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία και των πινακίδων οδικής σήμανσης και των

οδοδεικτών επί του οδικού δικτύου. Γενικά ανάπτυξη υποδομών πληροφόρησης κατά μήκος της διαδρομής.

8. Δράσεις ενημέρωσης του κοινού (π.χ. ημερίδες).

9. Πρόταση για ένταξη των μνημείων και των φυσικών τοπίων με τις μελέτες προστασίας, αποκατάστασης, συντήρησης και αξιοποίησης, στη διαδρομή, μαζί με τη νοηματοδότηση, ανάδειξη και προβολή τους. Μελέτη δημιουργίας δικτύου διασύνδεσης και ενοποίησης των σημείων και υποδομών, όπως είναι οδικό δίκτυο, μονοπάτια πεζοπορίας, ποδηλατόδρομοι, συγκοινωνίες, πεζόδρομοι, διαδρομές μέσα στους οικισμούς και σε χώρους πρασίνου, με την αντίστοιχη σήμανση. Ακόμα πρότυποι τρόποι μετακίνησης, μεταφοράς και σύνδεσης σημείων, όπως είναι για παράδειγμα τελεφερίκ, που η κατηγορία τους και η λειτουργία τους θα προσαρμόζεται στις απαιτήσεις της κάθε περιοχής.

10. Πρόταση ένταξης σε καθεστάτα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος των προστατευόμενων περιοχών και σε δίκτυα Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Εφαρμογή της αντίστοιχης νομοθεσίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

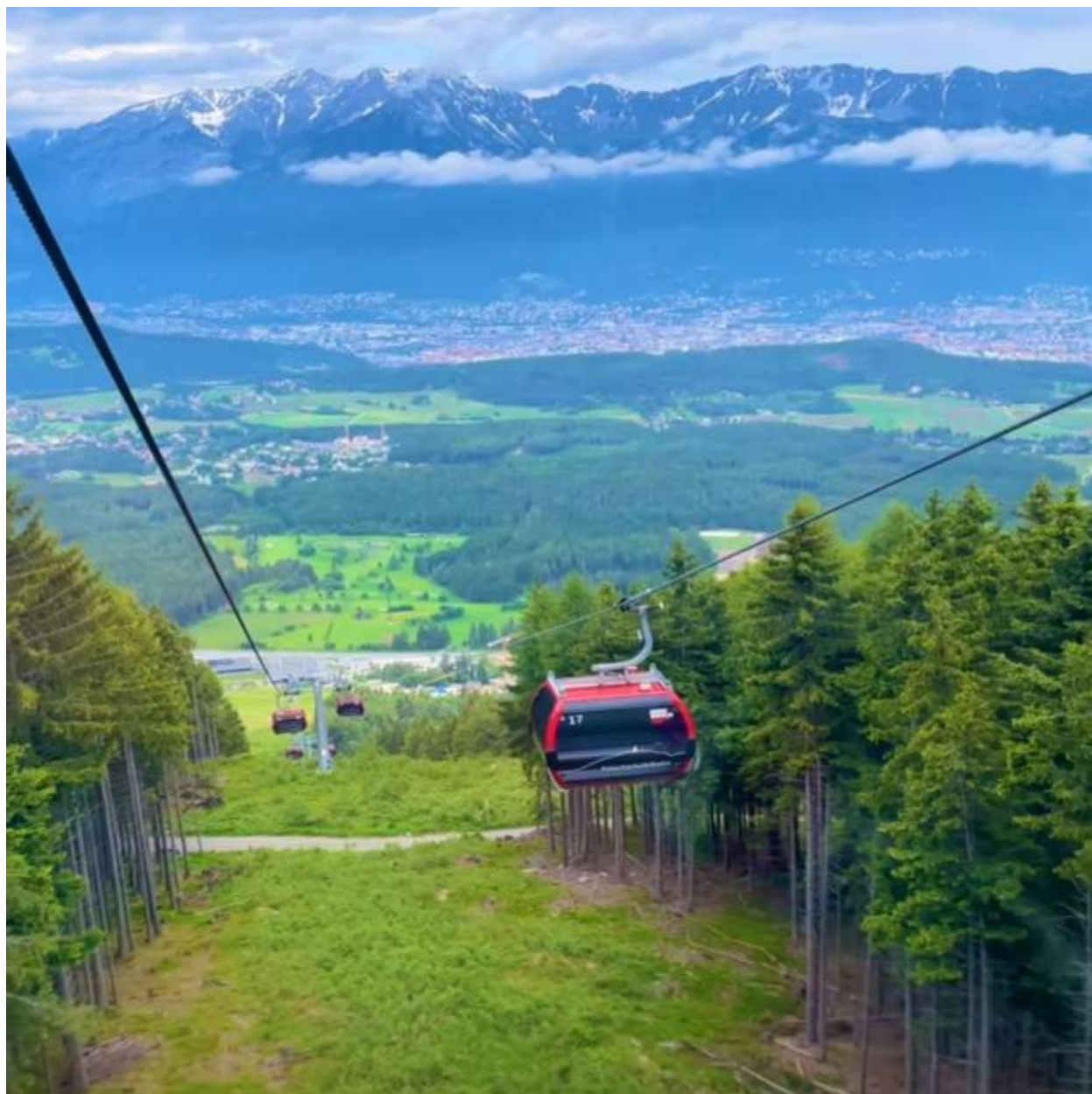
Ο Κόμβος Σπήλι της Πολιτιστικής Διαδρομής αποτελεί ένα ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτο σύνολο μνημειακών και φυσικών στοιχείων, καθώς διαμορφώνεται ένα ολοκληρωμένο και πλήρες πολιτιστικό τοπίο. Πρόκειται μεταξύ άλλων και για την έδρα όλης της περιοχής. Διαθέτει φυσικό πλούτο, όπως ποτάμια, φαράγγι, βουνό, βλάστηση, δέντρα, ενδημικά φυτά, οροπέδιο παγκοσμίου οικολογικού ενδιαφέροντος, ορεινά μονοπάτια με εξαιρετική θέα και σπηλιές, μνημεία, όπως παλιές εκκλησίες με σημαντικές τοιχογραφίες, υδραγωγείο, μύλους, μεγάλη παράδοση και σημαντική άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Ο οικισμός αποτελεί το διοικητικό κέντρο όλης της περιοχής και βρίσκεται στο ενδιάμεσο βορρά και νότου.

Η περιοχή διαθέτει το φυσικό υπόβαθρο για την ανάπτυξη υποδομών κατάλληλων που θα βελτιώσουν τη διαδρομή και θα την κάνουν ακόμα πιο ενδιαφέρουσα και ελκυστική. Θα πρέπει να προταθούν καινοτόμοι, ψηφιακοί τρόποι ανάδειξης, σήμανσης και παρακολούθησης της φύσης, αλλά και τρόποι μετακίνησης, όπως τελεφερίκ, προσαρμοσμένα στην περιοχή. Ακόμα να διαμορφωθούν ειδικά σημεία παρατήρησης και αναψυχής στην κορυφή του βουνού, με πανοραμική θέα.

Ακολουθώντας παραδείγματα που βρίσκουμε σε ευρωπαϊκές χώρες, η περιοχή ενδείκνυται για την εγκατάσταση και λειτουργία Τελεφερίκ, όπως εναλλακτικά και άλλων ειδών μεταφοράς, όπως γίνεται σε χώρες της Ευρώπης. Υπάρχουν Τελεφερίκ που αποτελούνται από αυτοκινούμενα βαγόνια, που κάθε βαγόνι έχει δικό του ηλεκτροκινητήρα, όπως και τα Τελεφερίκ αποτελούμενα από βαγόνια που κινούνται αντίθετα, σε δυο κατευθύνσεις, έτσι ώστε όταν το ένα ανεβαίνει το άλλο κατεβαίνει. Ακόμα υπάρχει σύστημα μεταφοράς μικρών και μέσων αποστάσεων, με το οποίο όμως είναι δυνατή η υπερπήδηση μεγάλων εμποδίων, χαραδρών, ποταμών, όπως και η πρόσβαση σε απόκρημνες κορυφές και δύσβατες περιοχές. Για το λόγο αυτό χρειάζεται ειδική μελέτη σύνδεσης των σημείων του Κόμβου με εναλλακτικά μέσα μεταφοράς, η έκταση και η μορφή τους πρέπει να συνάδει με τα φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της περιοχής.

Στα αριστερά βρίσκεται το Σπήλι, στη μέση ο Βορίζης, πίσω ο κάμπος προς την περιοχή Γιους Κάμπος και στα δεξιά το φαράγγι της Αγίας Φωτιάς.

Αυστρία

Αυστρία

ΕggalmbahnΑυστρία

Wankbahn Garmisch, Γερμανία

Wankbahn Garmisch, Γερμανία

Caumasee-Lift, Ελβετία

Nebelhorn Oberstdorf, Γερμανία

Werfenweg, Αυστρία

Stanserhorn, Ελβετία

Laveno, Ιταλία

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Θα πρέπει να διερευνηθεί η δυνατότητα διασύνδεσης μνημείων και φυσικών τοπίων τα οποία θα αποτελέσουν επιμέρους θεματικές περιοχές. Για παράδειγμα διαμορφωθεί ειδική διαδρομή με ναούς στους οποίους συναντάμε εικονογραφία των τιμωριών των κολασμένων, κάτι το οποίο είναι ιδιαίτερο κεφάλαιο στη βυζαντινή και αρχική μεταβυζαντινή τέχνη και περιλαμβάνουν τιμωρίες αμαρτωλών.

Τα περισσότερα παραδείγματα κολασμών κατά τον 13^ο και τον 14^ο αιώνα τα συναντούμε στην Κρήτη, που πραγματικά η συγκέντρωση των έργων είναι μοναδική σε όλο τον ορθόδοξο κόσμο, καθώς γνωρίζουμε περισσότερους από 80 ναούς οι οποίοι φέρουν παραστάσεις της Δευτέρας Παρουσίας και μάλιστα στους περισσότερους από αυτούς σώζονται στο σύνολο ή αποσπασματικά οι ποινές των κολασμένων. Η σύνθεση τοποθετείται συνήθως στα δυτικά τμήματα του κυρίως ναού, όπως καθιερώθηκε άλλωστε από τη μεσοβυζαντινή περίοδο, και σπάνια σε άλλες θέσεις, αλλά ήδη από τον 13^ο αιώνα, ιδιαίτερα στην Κρήτη, η Δευτέρα Παρουσία αναπτύσσεται σε περισσότερα τμήματα του ναού και δεν καταλαμβάνει μόνον έναν τοίχο. Ορισμένες φορές τα επιμέρους θέματα αυτονομούνται και απεικονίζονται μόνον αυτά, κυρίως σε μικρούς μονόχωρους ναούς, όπου δεν υπάρχει χώρος για την ανάπτυξη μιας πλήρους σύνθεσης της Δευτέρας Παρουσίας⁸¹.

Οι Ναοί στο δήμο Αγίου Βασιλείου με παραστάσεις της Δευτέρας Παρουσίας του 13^{ου} και 14^{ου} αιώνας είναι:

- Άγιος Γεώργιος, Μουρνέ, αρχές 14^{ου} αιώνα (με τιμωρία).
- Άγιος Βασίλειος, Άγιος Βασίλειος, αρχές 14^{ου} (με τιμωρία).
- Σωτήρας Χριστός, Σπήλι, αρχές 14^{ου} (με τιμωρία).
- Σωτήρας Χριστός, Ακούμια, 1389.
- Παναγία, Σπήλι Ρεθύμνου, τέλη 14^{ου} αιώνα⁸².

Αντίστοιχα συναντάμε ναούς που απεικονίζουν τις τιμωρίες των αμαρτωλών και παραστάσεις της Δευτέρας Παρουσίας κατά από τα μέσα του 15^{ου} έως και το 16^ο αιώνα. Οι Ναοί είναι:

- Σωτήρας Χριστός, Μύρθιος, π. 1400 (με τιμωρία).
- Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος, Κισσός, π. 1400 (με τιμωρία).
- Σωτήρας Χριστός, Άγιος Ιωάννης, π. 1400 (με τιμωρία).
- Άγιος Γεώργιος, Πρέβελη, π. 1400.

⁸¹Μεράντζας, Χ., Τσιόδουλος, Σ., Χουλιάρης, Ι., (2022), *Η δυαδική αντίθεση παραδείσου και κόλασης*, Κάλλιπος, σελ. 46.

⁸²Ο.π., σελ. 63.

- Αγία Παρασκευή, Μέλαμπες, αρχές 15^{ου} αιώνα (με τιμωρία).
- Άγιος Κωνσταντίνος, Δρύμισκος, 1410-1420 (με τιμωρία).
- Ζωοδόχος Πηγή, Ντιμπλοχώρι, 1417 (με τιμωρία)⁸³.

⁸³Ο.π., σελ. 85.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

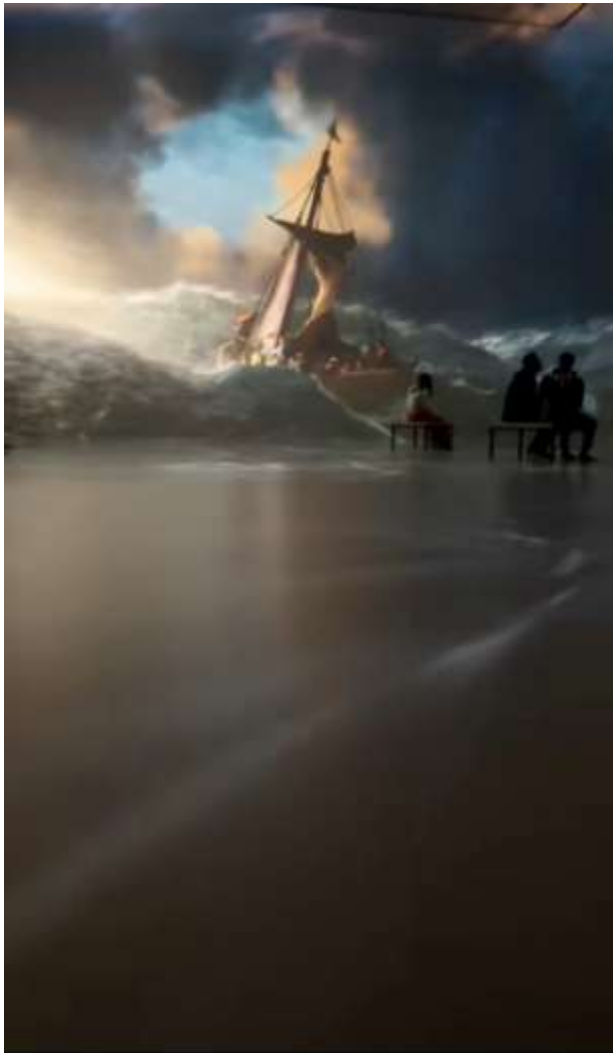
Το έργο έχει δυναμικό χαρακτήρα. Αυτό σημαίνει ότι θα εξελίσσεται και θα εντάσσονται στη συνέχεια νέα σημεία και θα διαμορφώνονται επιμέρους διαδρομές. Η υφιστάμενη διαδρομή αποτελεί ουσιαστικά το σκελετό πάνω στον οποίο θα εξελίσσεται το έργο. Σε επόμενη φάση θα υπάρξουν μελέτες για να συμπεριληφθούν και άλλα σημεία με μνημεία ιστορικούς και αρχαιολογικούς τόπους, όπως και φυσιολατρικές διαδρομές. Τέτοια σημεία και διαδρομές είναι:

- Οι αρχαίες πόλεις.
- Αναρριχητικά πεδία.
- Σπήλαια.
- Ερειπωμένοι οικισμοί.
- Ιστορικοί τόποι των αγώνων για την ελευθερία.
- Οθωμανικά μνημεία.
- Δημιουργία μονοπατιού που θα ενώνει όλες τις περιοχές και τα σημεία κατά μήκος της ακτής.

Ειδικά για την έρευνα και την ανάδειξη των αρχαίων πόλεων θα επιδιωχθεί η συνεργασία του δήμου και της αρχαιολογικής υπηρεσίας για να σχεδιαστούν και να υλοποιηθούν ανασκαφικά προγράμματα, στα σημεία που εντοπίζονται ίχνη αρχαίων πόλεων και οικισμών. Χρειάζεται να πραγματοποιηθούν εκτεταμένες και συστηματικές έρευνες για την ανάδειξη, την τεκμηρίωση, την προστασία, την προβολή και την αξιοποίηση. Στο πλαίσιο των συστηματικών ερευνών θα προτείνεται να διερευνηθεί η ανάπτυξη προγράμματος ανασκαφικού τουρισμού στα συγκεκριμένα μνημεία με τη συμμετοχή ιδιωτών, όπως για παράδειγμα επισκεπτών, οι οποίοι θα επιθυμήσουν να συμμετέχουν σε ένα τέτοιο πρόγραμμα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

Σε σημεία ιδιαίτερου ενδιαφέροντος μπορούν να γίνουν εικονικές 3D αναπαραστάσεις σε κλειστούς χώρους. Παράδειγμα μπορεί να αποτελέσει η περιοχή του Αγίου Παύλου, εκεί που η παράδοση θέλει να επισκέφθηκε την περιοχή ο Απόστολος Παύλος. Στο σημείο μπορεί να δημιουργηθεί ένας πολυχώρος δράσεων, εκθέσεων και εκδηλώσεων που με τη χρήση και της σύγχρονης τεχνολογίας θα υποδείκνυε την επίσκεψη του Απόστολου Παύλου στην περιοχή. Ήδη παραδείγματα εικονικών αναπαραστάσεων υπάρχουν στην Ευρώπη και τον κόσμο. Το ίδιο σύστημα μπορεί να αναπτυχθεί και στο κτήριο το οποίο θα μπορεί να δημιουργηθεί δυτικότερα και θα αποτελεί τοπόσημο. Έτσι μπορεί κάποιος να δει εικονικά την πορεία του πλοίου που μετέφερε τον Απόστολο Παύλο στην περιοχή. Πρόκειται για μία εμπειρία που ενεργοποιεί όλες τις αισθήσεις και ζωντανεύει το αφήγημα της διαδρομής.

Frameless, Rembrandt van Rijn (1606-1669), Λονδίνο

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

Τα φαράγγια σε όλο τον κόσμο αποτελούν σημαντικά στοιχεία της φύσης ιδιαίτερης οικολογικής και περιβαλλοντικής σημασίας, αισθητικής και ομορφιάς. Σε πολλές χώρες υπάρχει μέριμνα για την προστασία των φαραγγιών, την οργάνωση και τον έλεγχο των μοναδικών αυτών τοπίων. Υπάρχουν παραδείγματα που δημιουργούνται μονοπάτια, εξέδρες και γίνονται έργα ανάδειξης των χώρων τους και μέσα σε αυτά.

Sukabumi, Indonesia Oregon Drift Creek

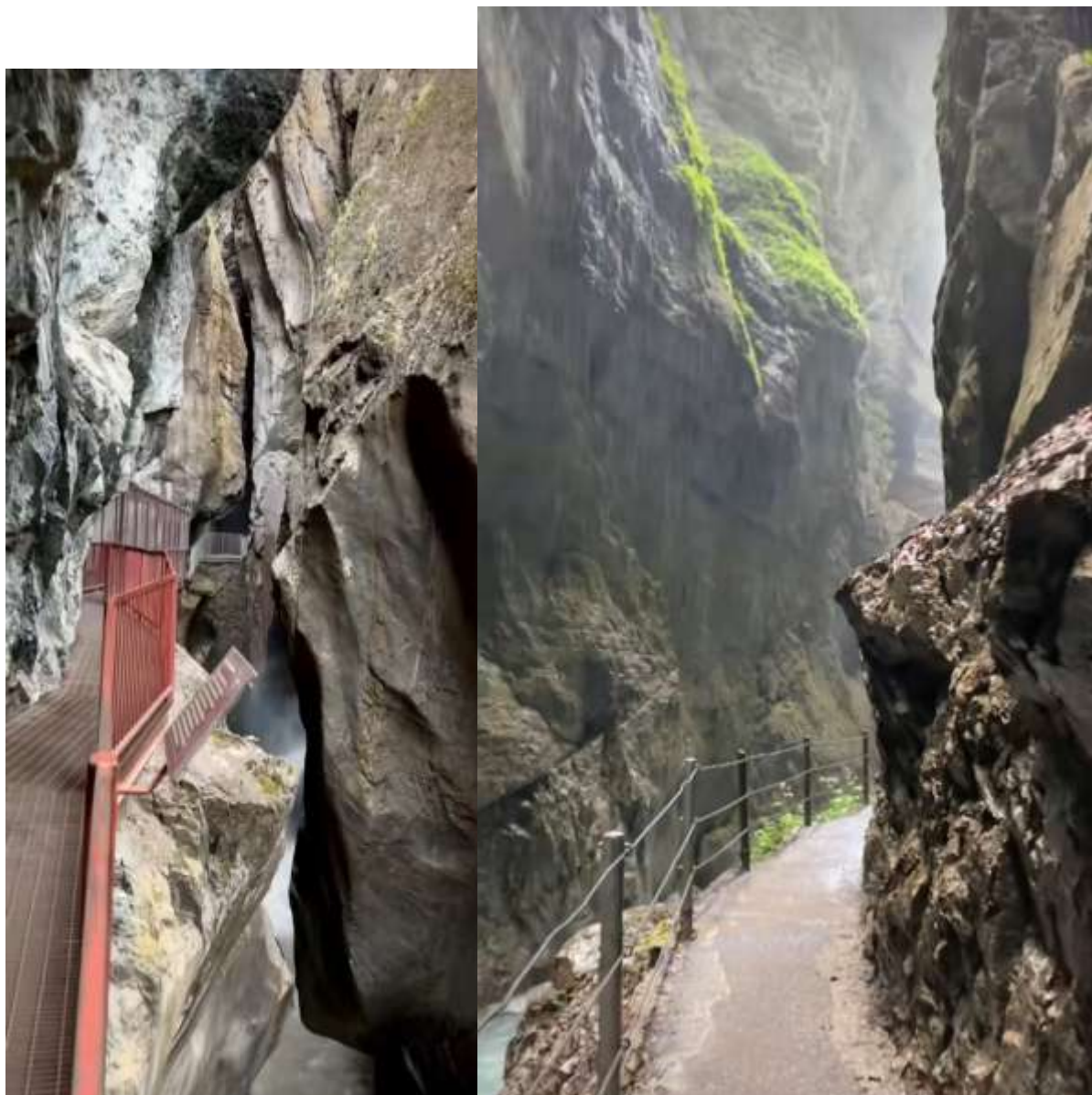
Liechtensteinklamm, Αυστρία Mittenwald, Γερμανία

Leutaschklamm, Γερμανία Sigmund Thun Klamm, Αυστρία

Leutasch Tirol, Αυστρία Partnachklamm, Γερμανία

Ouray, ColoradoPartnachklamm, Γερμανία

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Berti, E., (2015), "The cultural context: fundamental resolutions and conventions at the European and international level", in Council of Europe (ed.), *Cultural Routes Management: From Theory to Practice*, Council of Europe, European Institute of Cultural Routes, Strasbourg, p. 26.

Berti, E., Mariotti, A., (2015), "The heritage of Cultural Routes: between landscapes, traditions and identity", in Council of Europe (ed.), *Cultural Routes Management: From Theory to Practice*, Council of Europe, European Institute of Cultural Routes, Strasbourg.

Butler, B., Rowlands, M., (2012), "Πολιτισμική Κληρονομιά", στο Γιαλούρη, Ε., (επιμ.), *Υλικός πολιτισμός. Ηυλικότηταστηχώρατωνπραγμάτων*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Denu, P., (2015), "The evolution of the Council of Europe Cultural Routes programme", in Council of Europe (ed.), *Cultural Routes Management: From Theory to Practice*, Council of Europe, European Institute of Cultural Routes, Strasbourg, p. 7.

Θέμελης, Π., (2017), "Η αρχαιολογία ως συμμετοχική διαδικασία", στο επ. Παπαδημητρίου, Ν., Αναγνωστόπουλος, Α., *Το παρελθόν στο παρόν, Μνήμη, Ιστορία και Αρχαιότητα στη σύγχρονη Ελλάδα*, Καστανιώτης, Αθήνα.

ICOMOS, (2008), *Québec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place*, Canada.

ICOMOS, (1999), *International Cultural Tourism Charter. Principles And Guidelines For Managing Tourism At Places Of Cultural And Heritage Significance*, ICOMOS International Cultural Tourism Committee.

ICOMOS Tourism Committee, (1976), *Charter of cultural tourism*.

Jessop, B. (1997), "The entrepreneurial city: re-imagining localities, redesigning economic governance, or restructuring capital?", in N. Jewson and S. MacGregor, eds, *Realising Cities: New Spatial Divisions and Social Transformation*, p. 28-41, Routledge, London.

Καραβασίλη, Μ., Μικελάκης, Ε., (1999), «Πολιτιστικές Διαδρομές. Προς μια ερμηνευτική του πολιτισμικού τοπίου με αναπτυξιακή προοπτική», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71, σελ. 82-86.

Μεράντζας, Χ., Τσιόδουλος, Σ., Χουλιαράς, Ι., (2022), *Η δυαδική αντίθεση παραδείσου και κόλασης*, Κάλλιπος.

Ν. 4875/2021, ΦΕΚ Α' 250/23-12-2021, *Πρότυποι Τουριστικοί Προορισμοί Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, Οργανισμοί Διαχείρισης και Προώθησης Προορισμού, Ιαματικές Πηγές Ελλάδας και άλλες ρυθμίσεις για την ενίσχυση της τουριστικής ανάπτυξης*.

Ν. 4858/2021, Άρθρα 2,3, ΦΕΚ Α 220/19.11.2021, *Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς*.

Ν. 4674/2020, ΦΕΚ Α' 53/11-03-2020, *Στρατηγική αναπτυξιακή προοπτική των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ρύθμιση ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών και άλλες διατάξεις*.

N. 4582/2018, ΦΕΚ Α' 208/11.12.2018, *Θεματικός τουρισμός – Ειδικές μορφές τουρισμού – Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου στον τομέα του τουρισμού και της τουριστικής εκπαίδευσης – Στήριξη τουριστικής επιχειρηματικότητας και άλλες διατάξεις.*

Norberg-Schulz, C., (1979), *Towards a Phenomenology of architecture*, Rizzoli, New York.

OECD (2009), *The Impact of Culture on Tourism*, OECD, Paris.

Πάντζου, Ν., (2020), «Το πεδίο της διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές επίπεδο», στο επ. Λεκάκης, Σ., Πάντζου, Ν., *Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς*, Ασίνη, Αθήνα.

Peatfield, A., A., D., (1983), «The topography of Minoan peak sanctuaries», in *Annual of the British School at Athens* 78, p. 273-280.

Πράξεις Αποστόλων 27, 9-17, *Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα.

Ripp, M., (2018), *Heritage as a system and process that belongs to local communities*, Council of Europe.

Schnapp, A., (2014), *Είναι δυνατή μία συγκριτική ιστορία των ερειπίων;*, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ, Αθήνα.

Simmel, G., (2003), «Φιλοσοφία του Τοπίου», στο *Το Τοπίο*, Ποταμός, Αθήνα.

UNESCO, THE WORLD BANK, (2021), *Cities, Culture, Creativity, Leveraging culture and creativity for sustainable urban development and inclusive growth*, Paris.

UNESCO World Heritage Centre, (2012), *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, Paris.

World Tourism Organization (UNWTO), Region of Madrid, (2022), *Outcomes from the UNWTO Affiliate Members World Expert Meeting on Cultural Tourism, Spain*, Madrid

Χαριτόπουλος, Ε., Τζίκας, Π., Καψάλης, Σ., Μαμαλάκης, Κ., Τερτίπης, Δ., Σταυρουλάκης, Ε., *ΜέσασταθερήστροχιιάσστηνΚρήτη: Δίκτυαβιομηχανικώνσιδηροδρόμωνκατάτοπρώτομισότου 20^{ου} αιώνα*,

https://www.academia.edu/41044939/%CE%9C%CE%AD%CF%83%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%AE%CF%82_%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%87%CE%B9%CE%AC%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%9A%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7_%CE%94%CE%AF%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%B1_%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%BC%CE%B7%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD_%CF%83%CE%B9%CE%B4%CE%B7%CF%81%CE%BF%CE%B4%CF%81%CF%8C%CE%BC%CF%89%CE%BD_%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC_%CF%84%CE%BF_%CF%80%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%BF_%CE%BC%CE%B9%CF%83%CF%8C_%CF%84%CE%BF%CF%85_20%CE%BF%CF%85_%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1.

Στοιχεία για τα σημεία αντλήθηκαν:

Πρακτικά του συνεδρίου για την πρώην επαρχία Αγίου Βασιλείου.

<https://www.cretanbeaches.com/el/>.

https://www.vrahomania.gr/plakias_kria_vrisi/.

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%8D%CE%BB%CE%B7:%CE%9A%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1>.

<https://waterincrete.ims.forth.gr/>.

<https://www.agios-vasilios.gr/>.

Πληροφορίες από κατοίκους της περιοχής.